

చెన్నపట్టణము, డిసెంబరు ౧౯౨౮

సంపుటము ౫ విభవ సంవత్సరము మార్గశీర్షమాసము సంఖ్య ౧౨

బాలచంద్రుఁడు

కె. అన్నమరాజశర్మ గారు

అమ్మ! శౌర్యాంకురముల రణాంగణమున- స్వీయశోణిత పూరంబుఁ జిలుకరించి
నాఁటి వోయంగ వీరులు, బీర ముడిఁగి- నిలువఁజాలను నే నిందు నిలువఁజాల.

బాలుఁడు సంగరస్థలికిఁ బొల్గొన రాదని పల్కు- నేల? యు
ద్వేల చమూసమూహములఁ బీనుఁగు పెంటలు చేయువాఁడ త
ల్లీ! లవమేనిఁ జింతిలకు లీలమెయిన్ నలగాము శీర్షముం
గూలిచి వేగఁ దెచ్చెద నకుంఠితదర్పము తీవరించెడిన్.

దాయలు వహ్వారే! యనఁ బ్రతాపము రూపముఁ దాల్చునోజ శా
తాయుధముం ధరించి సమరావని నిల్వఁగ నాగమాంబ నే
సీ యవమాన రోషము సహింతునొకో; మగపుట్టు వేల, వీ
ర్యాయత హేతులం బర జనాటవి నుగ్రతఁ గాల్పకుండినన్.

కారెమపూఁడి చండగతిఁ గత్తులు కత్తులు దాఁకులాడఁగాఁ
పౌరుషము ద్యజించి యిట పందవలెన్ వసియింపఁ బాడియే?
నారణకౌశలంపుఁ దరుణం బిది కావున వీరమాత నాఁ
బేరు వహింపు మమ్మ పృథివిం బలనాటియశంబు నిండఁగన్.

అనికిం బోవక తప్పదో జనని! శౌర్యాలంబులో నాయువల్
గన విక్రాంతిని వైరిరక్తముఁ బ్రక్షాళింతు మత్ఖడ్గముల్ ;
ఘనసైన్యంబుల సింహనాదము మనః కర్ణంబుఁ బూరించు రీ
తిని మార్మ్రోఁగెడు పోవ నిమ్ము కరుణార్ద్రీభూతచిత్తంబునన్.'

కనులఁ బ్రణయాంకితాశ్రులు గడలుకొనఁగ-మనుమఁ జూపంగ మాత! సమయము గాదు;
బవరమున భద్ర మొందవ దీవన లొసంగి-పంపు మభిమన్యుని సుభద్ర పంపినటుల.

వృత్రాసురుని సంహరింప విజృంభించి వజ్రి నిల్చిననాఁటి భయదరేఖ
కార్తవీర్యార్జును కరపంక్తి జమదగ్ని పట్టి చెండిననాఁటి భవ్యశక్తి
కౌసలేయుఁడు దశకంఠమస్తకపరంపరఁ గూల్చిననాఁటి పౌరుషంబు
క్షాత్రతేజోధూతి సైంధవు గాండీవి చంపిననాఁటి ప్రచండదీప్తి
ఆవహించును గాత నేఁ డస్మదీయ-వితతశౌర్యాగ్ని తప్తహృద్వీథియందు
వేఁడినెత్తురుకెరడులు నాడులందు-రేఁగ నావేశమున జయశ్రీ వరింప.

పరవిక్రాంత నిషాదపక్షియను శర్వాణీకుమారుండు ని
ర్భరకాద్రాకృతిఁ ద్రొల్లి తారకుని గర్వంబుల్ విదారించిన
ట్లరశే! యుంచు జగంబు లెల్ల శుభగీతాళుల్ పఠింపన్ ద్విష
చ్ఛిరముల్ దున్మి సుమంబులట్లుగ యశశ్శ్రీకన్య కర్పించెదన్.

ఆంధ్రశౌర్యేందిరాదేవి యాటలాడ-నాట్యశాలగ మాఱె పల్నాటిసీమ
క్షాత్రవాసికహవనయజ్ఞంబునందు-పాలుఁ గొన కున్న జీవచ్ఛవంబ నగుదు.

మరణం బన్న భయంబు లేదు కదనత్మానంప్రాప్తిన్ వీరశే
ఖుడు లీకాశ్యసి గర్భమందున యశఃకాయంబులన్ నేటి కిం

దలు జీవింపరు! శత్రు మూనుటయె కర్తవ్యంబు తర్కింప న
శ్వరమహా భౌతికలోకనాటకము స్వప్నంబట్ల చూపఁబట్టెడిన్.

కాయము బుద్బుదంబు, రిపుఖండనమే హృదయంపులక్ష్య మ
మ్మా! యిఁక పోయి వచ్చెద, నమస్కృతులం గయికొమ్మ; ద్వేషణా
శేయపరాక్రమస్ఫురిత జీవితకావ్యమునందు నూతనా
ధ్యాయము వ్రాసెదన్ రుధిరధార నిశాతకృపాణలేఖినిన్.

జన్మభూరతిసార్థంబు జన్యకేళి-సహజశూరతఁ బ్రకటించి సమయువాని
దేవదూతలు ప్రీతి నాతిథ్య మిచ్చి-గారవింతురు సమ్మదాక్రాంతు లగుచు.

ఏ మనుభవింతువు?

శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వర కవులు

అమృతమెల్ల హరించి యా సోమనాథుండు వట్టిభాండమె దిగఁబెట్టినాఁడు,
వలపులెల్ల హరించి వాయుగంధర్వుండు వట్టివృంతమె దిగఁబెట్టినాఁడు,
మహిమయెల్ల హరించి మదనాగ్నిరూపుండు వట్టికోనయె దిగఁబెట్టినాఁడు,
కళలనెల్ల హరించి కాలభైరవమూర్తి వట్టిగూటినె దిగఁబెట్టినాఁడు,
భావభవుఁ డెందొ తన పంచబాణములను-కట్టగాఁ గట్టుకొని పారిపెట్టినాఁడు,
హాలికా! హాలికా! వట్టియూన గాక-ఏ మనుభవింతు వీ రుద్రభూమిలోన?—

మహాభారతమందలి విరటుని బృహన్నలాపరీక్షణము

కోరాడ రామకృష్ణయ్య గారు, ఎం. ఏ.

సంస్కృత మూలమునకు తిక్కన తెలుగు రచన కొంచెము భేదించిన సందర్భములలో నిది యొకటిగా గ్రహింపదగినది. మూల మెట్లున్నను మొత్తమువిూద తిక్కన యీ సందర్భమున పతిభానైపుణ్యమును జూపి మూలమునకు మెఱుగు పెట్టినా డనుటకు సందేహము లేదు. అయితే మూలపాఠము లనేకరీతుల నుండుటచే తిక్కన దేని ననుసరించియుండు ననున దే పెద్ద సమస్యగా నున్నది. భండార్కార్ ఇన్‌స్టిట్యూటువా రనేకములగు దక్షిణోత్తర దేశముల వ్రాత ప్రతులను సరిచూచి, యతి ప్రాచీన మూలపాఠమిదియని నిర్ణయముచేసి ప్రకటించిన పాఠ మొకటి కలదు. దీనికి కొంచెము భిన్నములగు దక్షిణదేశపు ప్రతులలోని పాఠములు, ఉత్తర దేశపు ప్రతులలోనిపాఠములు మఱికొన్ని గలవు. అతిప్రాచీన పాఠ మై యుండునని భండార్కార్ ఇన్‌స్టిట్యూటువా రిచ్చిన పాఠములో నీసందర్భమున విరటుడు స్త్రీలచేగాని, పురుషులచేగాని, పరీక్ష చేయించి తెలుసుకొన్నట్లుగా లేదు. తిక్కనలో వలెనే చక్కగా దాటివేయబడి యున్నది—

"బృహన్నలాం తా మభివీక్ష్య మత్స్యరాట్
కలాసు నృత్యేవచ గీతవాదనే,
అపుంస్త్వ మప్యస్య నిశమ్య చ స్థిరం
తతఃకుమారీపుర ముత్ససర్జ తం।
స శిక్షయామాస గీతవాదనం..."

ఉత్తర దేశపు నాగరీప్రతులలో రెండింటిలో మాత్రమే పైశ్లోకమున రెండవ పాదము తరువాత

"సంమంత్ర్య రాజా వివిధై స్స మంత్రిభిః
పరీక్ష్య చైనం ప్రమదాభి రాశు వై"

అను రెండుపాదము లున్నట్లు తెలుపఁబడినది.

కాని దక్షిణదేశపు ప్రతులు పెక్కింటిలో పైశ్లోకమంతేయు గనబడనే కనబడదు. విరటుడు

"దదామి తే హన్త వరం బృహన్నలే
సుతాంచ మే నర్తయ యాదృశీ తాదృశీ,
ఇదంతు తే కర్మ సమం న మే మతం
సముద్రనేమిం పృథివీం త్వ మర్హసి."

అని చెప్పిన తరువాత నిట్టి యాకృతిగల యీతని వృత్తము మాటలనుండి భేదింపదని తలంచి నట్లుగా గనబడుచున్నది గాని పరీక్షకు గడంగి నట్లు లేదు.

"తతో విరాటః స్వయ మాహ్వయ త్స్వతాం
నరాధిప ప్రాంచ సుమధ్యమస్థితీం,
ఉవాచ చైనాం ముదితేన చేతసా
బృహన్నలా సాధు సఖీ భవ త్వియం.
సుగాత్రి సంప్రీతి సుబద్ధ సౌహృదా
తవాంగనే ప్రాణసమాచ నిత్యదా,
ప్రకామ భక్ష్యాభరణాంబరా శుభా
చర త్వియం సర్వజనే ష్వవారితా.

> న దుష్కులానా మియ మాకృతి ర్భవేత్
> న వృత్తి భేదీ భవ తీదృశో జనః,
> తథా సమాదిశ్య సుతాం నరాధిపః
> ప్రవేశ్యతాం పాథుగృహం తథైవచ.
> స శిక్షయామాస చ గీతవాదనం..."

చెన్నపట్టణము ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకాలయమందలి బ్రౌన్ దొరగారిచే సంపాదింపబడిన తెలుగుప్రతియందుకూడ నిట్లే యున్నది. కాని దక్షిణ దేశపుప్రతులలో త్రివేంద్రం నుండి సంపాదింపబడిన తిరువాన్కూరు రాజా వారి లైబ్రరీలోని మళయాళపు టక్షరముల వ్రాతప్రతిలో మాత్రము, పైశ్లోకములలో చివర మూడుపాదములకు బదులుగా నిట్లున్నది:

> "ఇ తీద ముక్త్వా పురుషై ర్యథాక్రమం
> పరీక్ష్య రాజ ప్రమదాభి రాగతం,
> సుతాంచ తాం నర్తయితుం శశాస హి
> బృహన్నలాం క్లీబ మవేక్ష్య వేశ్మని."

ఇట్లిన్ని ప్రతులలోను నిన్నివిధములుగా గనబడుటను బట్టి తిక్కన యేపాఠమునుబట్టి రచించెనో చెప్పుట దుర్ఘట మగుచున్నది. ఏపాఠము ననుసరించినను తిక్కన తన యసాధారణ నైపుణ్యంబును జూపి యౌచిత్యమును బాటించినాడనుటలో సందేహము లేదు.

మఱియొక విషయము మాత్ర మిచ్చట గమనింప దగి యున్నది. పురుషుల మూలముగనో, స్త్రీల మూలముగనో, పరీక్షచేసి యాతని యపుంస్త్వమును స్థిరమైనదిగా దెలిసికొన్నాడని చెప్పు నీ పరీక్షావిషయము నుత్తరదేశములందలి రెండు ప్రతులలో మాత్రమే కాన వచ్చుచున్నది. దక్షిణ దేశపు ప్రతులు పెక్కింటిలో నీ పరీక్షా విషయమే కనబడుటలేదు. కాని దీనికి బదులుగా—

> "న దుష్కులీనాం త్వియ మాకృతి ర్భవేత్
> న వృత్తభేదీ భవ తీదృశో జనః"

అని యుండుటచే నాతనియాకార విశేషమును బట్టియే "యత్రాకృతి స్తత్రగుణాః" అని యీరటు డాతని నపుంసకత్వమును నిశ్చయించినట్లు సూచిత మగుచున్నది. దీనికే తిక్కన రచించిన "నైపుణ్యంబును నుచితంబునైనరసి పాచ్చెము లేమిఁ దదీయ సేవ గైకొనుటకు నిశ్చయించి" యనువాక్యము వ్యాఖ్యాన మందమా? విరటుని నైపుణ్యంబును, నుచితజ్ఞతయు బృహన్నల యాకారమునుబట్టియె "పొచ్చెము లేకుండుట"ను నిశ్చయించుటలో నున్నదని గ్రహింపవలసియున్నది. తిక్కన పాండవులయొక్కయు నాకార విశేషములనే యీతడు విశేషముగా బ్రశంసించుచు దనరాజ్యమునే గ్రహింపవలసినదని పలుమారు వేడుచుండుటవలన వేఱుగా పరీక్ష లేకయే యాతనియాకారమునుబట్టి, మాటలను నమ్మి, నపుంసకునిగా నిశ్చయించి యుండుననుటయు పొసగును. దీనికి దగినట్లుగా నీ దక్షిణదేశప్రతులలో మాత్రమే విరటుడు తనకుమార్తెను సభలోనికి బిలిపించి బృహన్నలకొప్పచెప్పినట్లున్నది. ఉత్తరదేశ ప్రతులలో నీ ప్రశంసయే లేదు. తిక్కన తెలుగు రచనలో కేవలము కూతును రప్పించుటయేగాక దక్షిణ ప్రతులలో కూడ లేని యామె రాకను గూర్చిన

విశేషవర్ణనను జేర్చి, "కర్పూర సహితంబగు
తాంబూలంబు వెట్టుట, చిత్రంబులగు చీనాంబ
రంబులు, మణిమయంబులగు నాభరణంబులు
నిచ్చుట", ఆచార్యునకును గూతునకును దగు
మాట"లుచితంబుగా బలికి యంగన హస్తము
బట్టి తత్కరంబున గదియించుట" ఈ మొద
లగు స్వదేశీయాచారములను సందర్భాను
కూలముగా పెంచి వర్ణించినాడన్నను, మొత్త
మమీద నాతడు దక్షిణదేశ ప్రతులనే యను
సరించినాడని చెప్పవలసివచ్చుచున్నది. కాని
కొన్ని యల్పసంఖ్యాకములగు దక్షిణదేశప్రతు
లలోగూడ "పరీత్య చైనం ప్రమదాభి రాగతం"
అనుపాద మొకటి రెం డుత్తరదేశప్రతులలో
వలెనే కనబడుచుండుటచే నొకవేళ తిక్కన
యీమూలమునే చూచి యిందలియశ్లీలమును
వారింపనెంచియే గడుసుదనముతో దాని నిటు
దాటివేసియుండునా యను సందేహమును గలు
గకమానదు. అట్లైనచో తిక్కనకాలమున
నాతనికి దొరకిన సంస్కృత మూలగ్రంథము
లో నీ పరీతను గూర్చిన పద్యపాదము లుం
డియే యున్నవనియు, వానిని జూచియే తిక్కన
యుచితజ్ఞత నిట్లుచూపెననియు, నింతేగాక యా
సందర్భమునకు దగినట్లుగా తన సహజ ధోర
ణిని స్వీయదేశీయాచారములను గొంత వర్ణిం
చియుండెననియు—ఈ విరాటపర్వమున ననేక
ప్రదేశముల నిట్టి వర్ణనల నీతడు చేసియే యు
న్నాడు—ఇందలి యౌచిత్యమును గ్రహించి
న పండితవరులు కొందరు తిక్కన తరువాత
కొంతకాలమున కీదక్షిణదేశపు మూలగ్రంథ
ప్రతులలో నీ పరీతావిషయకమగు పద్యపాద
ములను దీసివేసి తిక్కనరచన ననుసరించిన
క్రొత్తశ్లోకములను రచించి చేర్చియుందురే
మో యని సందేహించుట కవకాశము కూడ
కనబడుచున్నది. కావుననే "శతో విరాటః స్వ
య మాహ్వాయ త్సుతాం" అని విరటుడు కూ
తును బిలిపించి యొప్పగించె ననువిషయము
కూడ ఉత్తరదేశపు ప్రతులలో లేనిది దక్షిణ
దేశపు ప్రతులలోను, అందు ముఖ్యముగా
తెలుగు ప్రతులలోను నుండుట తటస్థించియుం
డును. ఉత్తరదేశ ప్రతులలోకంటె నీ దక్షిణ
దేశమందలి వానిలో నిట్టి ప్రక్షిప్త భాగములు
విశేషముగా జేరియుండుట భండార్కర్ పరి
శోధనాలయమందు జరుగుచున్న పరిశోధన
లనుబట్టి స్పష్టమగుచునే యున్నది. దక్షిణ
దేశప్రతులలో జేరిన ప్రక్షిప్తభాగములలో
గొన్నిటికైనను కావ్యకళాదృష్టితో జేయబడిన
తిక్కనార్యుని తెలుగురచన మూలమై యుండు
నా యను విషయ మింకను పరిశీల నార్హంబై
యున్నది.

విభవాబ్దవృష్టి

వడ్డాది సుబ్బారాయుఁడు గారు

విభవను మృగశిరబిందువు-లభవు జటాజూట బిందులట్టివి యయ్యెన్
నభము పెనుఁజిల్లి వడిన-ట్లిభతుండనిభోరుధార వృష్టి ఘటిల్లెన్.

అధికశ్రావణ శుద్ధషష్ఠి విభవాఖ్యాబ్దంబునన్ రేవగల్
విధువారంబున సూర్యుఁ జంద్రు భములన్ వీక్షింప రాకుండఁగా
నిధినిక్షేపము లాదిగా బయలుగా నిశ్శబ్దనీలాభ్రముల్
బుధులట్టుల్ దనివాఱ దాన మొసఁగెన్ భూచాతకాచాంతికిన్.

శ్రావణము శ్లేష మయ్యెఁ గ-దా విభవను; జడలనుండి ధారాసంపా
తావిర్భూతికి మాఱుగ-రేవగలుం జెమ్మటలు గురిసెఁ గడు నోడలన్.

మూల దప్పించి పండువుమూఁడునాళ్లు-పుష్పవంతులు మఱువడ భూరిధార
షష్టిగడియలు విభవను వృష్టి యడరె-నేళ్లు గోళ్లను మిన్నుమన్నేకముగను.

పెనిమిటులు గాన రామిని-దినలక్ష్మి విభావరీసతియు రోదనముం
బొనరింత్రనఁదగె జోరను-ధ్వని విభవను మూలపూజపండుగ వానల్.

న్యగ్రోధమై సర్వదిగ్రోధకం బయ్యె నధికధారావరోహముల మొగులు
హారుఘాలనేత్రంబ యిరులు మాపుట కయ్యెఁ గడమకన్నులు రెండు గప్పవడుట
జలజలఁ బ్రవహించు సెలలకుఁ దల్లులై శ్రవణముల్ జల్లులు చెవుడుపఱిచె
దుర్గాహతాస్త్రపస్తోమాన్యగాపగాస్మారకం బయ్యె వాఃపూర మవని
విజయదశమిముందు విభవహాయనమందు-నెనరుమూఁడునాళ్ల ముసురువల్ల
వఱదఁ గలసె రైళ్లు; వంతెన లడుగంటెఁ;-దూర్పుదేశమునకుఁ దోడరె నెడరు.

ప్రభవం గార్తికమందు సింహపురిఁ దత్ప్రాంతంబులన్ ఝుంఝుచేఁ
బ్రభవించెం బ్రజ కాపదల్ గృహధనప్రాణ్యాదినాశంబునన్

విభవాబ్దాశ్వయుజాద్యపక్షమున నుద్వేలాతివృష్టిఁ దుని
ప్రభృతిగ్రామములన్ జలప్రళయ మాపాదిల్లె నీప్రాగ్దిశన్.

బాటలు తెగియెన్ జామల-కోటమొదల్ తూరుపూళ్లకుం బోవను బె
రాటంకము పొగబండ్లకుఁ-బాటిలె నాశ్వయుజమున విభవ నతివృష్టిన్.

సాగన్ రైలులు బాటఁ జూడఁ జనఁ దచ్ఛాఖాధికారుల్ దొరల్
మూగుర్ వంతెన గూలి యిర్వు రసువుల్ గోల్పోయి రం దొక్క-చో
వేగం బాఱెడువాఁగునన్ మునిఁగి; యీవిడ్డూరపుంజల్లులన్
బ్రాగాశన్ విభవన్ ఘటిల్లె లయ మాప త్తూళ్లకుం బ్రోళ్లకున్.

వ్యోమాపగ దిగినట్టులు-గా మృగశిర విభవఁ గురిసె; గాని దది; సుధీ
గ్రామణు "లల్పారంభః-క్షేమకర" యటంట లాఁతి సెర గనుట గదా?

దాదియె పెంచి బిడ్డలకుఁ ద్రావ విషం బిడినట్టు లయ్యె నే,
మేదినిఁ బంటపైరులకు మెట్టల నీవిభవాతివృష్టి; యి
ల్లేదియు యేటనేటఁ గఱ వెచ్చుట, కాఁకలిచిచ్చు వేదనన్
బేదలు బాధ నొందుటకు, విడ్వర ముద్భవ మయ్యెడుం గటా!

దరికొని యెండకారునను దగ్ధము లయ్యెను వహ్ని గ్రామముల్;
ముఱిగెఁ బొలంబు, లిండ్లు పడిపోయె, జలప్లుతి వానకారునన్;
నరు లీఁక సీతుకారునఁ గనం గలభాగ్యము లెట్టు లుండునో?
వరదుఁ డజుండు, శేమవిభవన్ శుభదాయిగఁ జేయుఁ గావుతన్ ,

శబ్దశక్తివివరణము

కేతవరపు వేంకటశాస్త్రి గారు

నా యీక్రింది వ్యాసము శబ్దశక్తివివరణము. శబ్దములందుండు శక్తులను విశదీకరించుట యని దాని యర్థము. శబ్దములును దదర్థములును గావ్యలక్ష్మికి శరీర మని చెప్పఁబడినది.

క. తనువగు శబ్దార్థంబులు
ధ్వని జీవ మలంక్రియావితానము సొమ్ముల్
దనర గుణంబులు గుణములు
ఘనవృత్తులు వృత్తులౌర కావ్యేందిరకున్.

—అని నరసభూపాలీయము.

అనఁగా గావ్యలక్ష్మికి శరీరము శబ్దార్థములు. ధ్వని జీవము. ఉపమాద్యలంకారములే యలంకారములు. ప్రసాదమాధుర్యాదిగుణములే గుణములు. కైశికి మొదలగు వృత్తులే యామె ప్రవర్తనములని పైపద్యమున కర్థము. కావ్యశ్రీకి శరీరభూతమగు శబ్దస్వరూపమునందుండు శక్తులను వివరించెదను.

శబ్దమే బ్రహ్మమని వైయాకరణసిద్ధాంతము. పరబ్రహ్మమున కనేకశక్తులు గలవు. అతనియందున్న శక్తులవలననే చరాచరప్రపంచ మేర్పడుచున్నది. అట్లే శబ్దమునందుఁగూడ ననేకశక్తులు గలవు. ఆశక్తులవలననే భాషాప్రపంచమందు నానావిధవ్యవహారములు కలుగుచున్నవి. బ్రహ్మమునందుండు శక్తులు సర్వజ్ఞత్వము, సర్వనియామకత్వము మొదలగునవి. శబ్దమునందుండు శక్తులు అభిధ లక్షణ మొదలగునవి. అవిద్యాసంబంధముచే బ్రహ్మము సత్వరజస్తమోగుణప్రధానులగు త్రిమూర్తు లేర్పడినటు లీశబ్దస్వరూపముగూడ నభిధాది సంబంధముచే వాచకములనియు లక్షకములనియు వ్యంజకములనియు ముత్తెఱంగు లగుచున్నది. ఈమూఁడు విధములగు శబ్దములందును మూఁడుశక్తులు గలవు. అవి యభిధయనియు లక్షణయనియు వ్యంజనయనియుఁ జెప్పబడును.

"వాచ్యోఽర్థోఽభిధయా బోధ్యో లక్ష్యో
లక్షణయా మతః
వ్యంగ్యో వ్యంజనయా తాస్స్యుస్తిస్ర
శ్శబ్దస్య శక్తయః"

—సాహిత్యదర్పణము.

అం దభిధాశక్తి వాచ్యార్థమును బోధించును. లక్షణాశక్తి లక్ష్యార్థమును బోధించును. వ్యంజనాశక్తి వ్యంగ్యార్థమును బోధించును.

అభిధయనఁగా

"తత్ర సంకేతితార్థస్యబోధనా దగ్రిమాభిధా"

అనగా నీశ్వరసంకేతమగు శబ్ద ముచ్చరింపఁబడఁగా ముందుగా నీశ్వరసంకేతితార్థమును జెప్పునది యభిధయని దాని యర్థము. ఉదా: రామ" యనుశబ్ద మొకవ్యక్తికి సంజ్ఞ. ఆ రామపద ముచ్చరితము కాఁగానే నిష్పందేహముగా దాని యర్థమును గ్రహింపఁగలుగుదుము. అట్లు గ్రహింపఁజేయునది వాచ్యవాచకతాసంబంధము. అందు శబ్ద మావ్యక్తిని జెప్పుచున్నది. ఆవ్యక్తి యాశబ్దముచేఁ జెప్పఁదగియున్నది. కావున శబ్దమునందు వాచకత్వమును వ్యక్తియందు వాచ్యత్వమును గలవు. ఈరెండునుగలిపినదే వాచ్యవాచకతాసంబంధమైనది. ఇందలి వాచకతాసంబంధమే యభిధ యనఁబడుచున్నది.

"సంకేతో గృహ్యతే జాతౌ గుణద్రవ్యక్రియాసుచ"

అనుటచే నీశ్వరసంకేతము జాతిగుణద్రవ్యక్రియలనుబట్టి నాల్గువిధము లగుచున్నది. సంకేతమనగా సంజ్ఞ. అది చిరంతనమనియు నాధునికమనియు రెండువిధము లగుచున్నది. హరిహరాదిసంజ్ఞలు చిరంతనములు. దేవదత్తడిత్థాదు లాధునికసంజ్ఞలు. ఇందువలన జాతివాచకము లగు గవాదిశబ్దములును, గుణవాచకములగు శుక్లనీలాది శబ్దములును, ద్రవ్యవాచకములగు హరిహరాదిశబ్దములును

క్రియావాచకములను పాచకపాఠకాదిశబ్దములందు సంజ్ఞా వాచకములని తెలియవచ్చుచున్నది. ఇట్లు సంజ్ఞావాచకములందుండు నభిధాశక్తి మరల యౌగికమనియు, రూఢమనియు, యోగరూఢమనియు మూఁడువిధములగుచున్నది. ప్రకృతి ప్రత్యయసముదాయమందుండు శక్తి యౌగిక మనఁబడుచున్నది. ఇందుల కుదాహరణము పాచకపాఠకాది శబ్దములు. ఇట "పాచక" అను శబ్దము పచ్ ధాతువునకు ణ్వుల్ లంతరూపము. "పచ్ + అక" అని యుండఁగాఁ బూర్వమునకు వృద్ధి వచ్చి పాచకశబ్దమేర్పడినది. "పాచక" అనఁగాఁ బచించువాఁడు (వండువాఁడు) అని యర్థము. ఇట నభిధ కేవల మవయవము లగు ప్రకృతి ప్రత్యయములందుండి యౌగిక మనఁబడుచున్నది. రూఢములఁ గేవలము సముదాయమునందుమాత్రమే శక్తియుండును. ఇందుల కుదాహరణము దేవదత్తాదులు. ఇట దేవ + దత్త = అనఁగా దేవతలచే నియ్యఁబడినవాఁడను నవయవార్థము లేదు. కేవలము సముదాయముచే నొకవ్యక్తిని బోధించుచున్నది. కావున నందున్న యభిధ రూఢ మనఁబడుచున్నది. యోగరూఢములకు నవయవములందును, సముదాయమునందునుగూడ శక్తి గలదు. ఉదాహరణము పంకజాదిశబ్దములు. ఇటఁ బంకజశబ్దము "పంకేజాయతే ఇతి" పంకజమ్మని యవయవార్థముగలదయి యౌగికమగుచున్నది. మఱియు నది బురదయందుఁబుట్టిన వానినెల్లను జెప్పక సముదాయమునందుమాత్రమే శక్తి గలదై యొక్క పద్మార్థమునుమాత్రమే బోధించుచుండుటచే రూఢమనిగూడఁ జెప్పఁబడుచున్నది. అందుచేతనే యిది యోగరూఢము లనఁబడుచున్నది. ఇందువలన వాచకశబ్దము లభిధాశక్తిచే వాచ్యార్థములను బోధించుచు జాతిగుణద్రవ్యక్రియాభేదములచే నాల్గు విధములయి, మరల యౌగికరూఢ యోగరూఢములను భేదములచేఁ బలురకము లగుచున్నవి.

అభిధాశక్తిచే బోధ్యములుగాని పదములు లక్షకము లనఁబడును. అనఁగా లక్షణాశక్తిచే నర్థమును బోధించుశబ్దములని యర్థము.

లక్షణయనఁగా

"ముఖ్యార్థబాధేతద్యుక్తో యయాన్యోర్థః ప్రతీయతే,
రూఢేః ప్రయోజనాద్వాసౌ లక్షణాశక్తిరర్పితా"

అభిధాశక్తిచే బోధ్యమగు ముఖ్యార్థమున కన్వయానుపపత్తి గల్గినప్పుడా ముఖ్యార్థమును సంబంధించిన వేఱొక యర్థమును దెలుపుటకే లక్షణ యని పేరు. అలక్షణ రూఢిని (ప్రసిద్ధిని) బట్టి చేయఁబడిన రూఢిహేతుక లక్షణ యనియు, ఫలము నపేక్షించి చేయఁబడినచోఁ బ్రయోజన హేతుకలక్షణయనియు జెప్పఁబడును.

ఉ: కళింగః సాహసికః = అనఁగాఁ గళింగదేశము సాహసము గలదని యర్థము. కళింగపదమభిధాశక్తిచే దేశమును జెప్పుచున్నది. సాహసము చేతనమునందుండు ధర్మము. అది యచేతనమగు దేశమునం దుండదు. అందుచే నిట ముఖ్యార్థమగు దేశపదార్థమున కన్వయము కుదుర లేదు. కావున ముఖ్యార్థమును విడిచిపెట్టకుండ కళింగపదమునకుఁ గళింగదేశస్థుఁడని లక్షణార్థమును జెప్పినచోఁ గళింగదేశస్థుఁడు సాహసిఁ డను నర్థము సైకాక్యమున సరిపడుచున్నది. రూఢియనఁగాఁ బ్రసిద్ధి. ఇటఁ గళింగపదము దేశార్థమునఁ బ్రసిద్ధమైనది. ఆప్రసిద్ధి ననుసరించి చేసిన లక్షణ కాన రూఢిహేతుకలక్షణ యనఁబడుచున్నది.

ప్రయోజన హేతుకలక్షణ కుదాహరణము "గంగాయాంఘోషః" అనఁగా గంగయందు గొల్లపల్లె యను నర్థ మభిధాశక్తిచే బోధితమగుచున్నది. ఇట గంగాశబ్దమునకు జలప్రవాహమని యర్థము. "అందు" అను సప్తమీవిభక్తి కాధారమని యర్థము. ఘోషమనఁగ గొల్లపల్లె. ముఖ్యార్థమగు గంగాజలప్రవాహమునందు గొల్లపల్లెయుండుట యసంభవము. అందుచే ముఖ్యార్థమున కన్వయము సరిపడలేదు. ఆకారణమున "గంగయందు" అనుపదమునకు గంగాపదమును సంబంధించిన తటమునందని లక్షణార్థమును స్వీకరింపవలయును. ఇట్లు చేయుటచే "గంగయందు గొల్లపల్లె" యనువాక్యమునకు "గంగాతటమునందు గొల్లపల్లె" యని యర్థము లభించినది.

వల్లభనము, పవిత్రత మొదలగు ఫలముల నపేక్షించి లక్ష్యార్థము స్వీకరింపఁబడుటచే నిది ప్రయోజన హేతుక లక్షణ యనఁబడుచున్నది.

స్వార్థమును విడువకుండ లక్ష్యార్థము స్వీకరించినచో నాలక్షణ యుపాదానలక్షణ యనఁబడును. దీనికే యజహత్స్వార్థలక్షణ యని నామాంతరము. రూఢి ప్రయోజన శబ్దములతో దీనిని జేర్చినచో రూఢిహేతుకోపాదానలక్షణ యనియు, ప్రయోజన హేతుకోపాదానలక్షణ యనియు రెండువిధము లగుచున్నవి. దీని కుదాహరణము—

"శ్వేతో ధావతి"—"తెల్లది పరుగెత్తుచున్న" దని దానియర్థము. ఇట, "తెలుపు" అచేతనము. అది పరుగెత్తుట కెప్పటికిని సంభవింపదు. ముఖ్యార్థమున కన్వయము పరిపడమిచే లక్షణ చెప్పుకొనవలయు. అందుచేఁ దెలుపనుపదమునకుఁ దెలుపుగల యశ్వాదు లనునర్థము లక్షణచే నగుచున్నది. అట్లు లక్ష్యమైన లక్ష్యార్థమగు నశ్వాదులందుఁ దెలుపు పదముయొక్క స్వార్థము విడువఁబడమిచే నిది యుపాదాన లక్షణ యైనది. తెలుపు మొదలగు గుణములు ధర్మియం దుండుట ప్రసిద్ధము. కావున రూఢిహేతుకోపాదాన లక్షణ యని పేరు కలిగెను.

ఇఁకఁ బ్రయోజనహేతుకోపాదాన లక్షణ కుదాహరణము: "కుంతాః ప్రవిశంతి" అనఁగాఁ "ఈఁటెలు ప్రవేశించుచున్న" వని యర్థము. ఈఁటె లచేతనములు. వానికిఁ బ్రవేశనరూపక్రియ సంభవింపదు. ముఖ్యార్థమున కన్వయానుపపత్తి వచ్చినది. అందుచే "ఈఁటెలు" అనుపదమునకు ఈఁటెలుధరించిన పురుషులని యర్థము చెప్పవలెను. అట్టి లక్ష్యార్థమందు "ఈఁటెలు" అనుపదము స్వార్థమును విడువ లేదు. మఱియు నీఁటెలని చెప్పుటచే పురుషులందు దుష్ప్రవేశత్వరూపము ప్రయోజన ముండుటచే ప్రయోజనహేతుకోపాదానలక్షణ యను నర్థము పరిపడినది.

ఇట్లే లక్ష్యార్థశక్తిచేత లక్ష్యమగు నర్థమునందు పరపదముల యన్వయసిద్ధికై స్వార్థమును విడిచినచో నది లక్షణలక్షణ యనఁబడుచున్నది. దీనికే జహత్స్వార్థ లక్షణయని నామాంతరము. ఈలక్షణలక్షణ రూఢిప్రయోజన భేదముల రెండువిధములయినది. అనఁగా రూఢిహేతుకలక్షణలక్షణ యనియు, ప్రయోజనహేతుక లక్షణలక్షణ యనియు పిలిచినవి. వీనికిఁ గ్రమముగా వెనుక నుదాహరించిన "కళింగము సాహసికము", "గంగ యందు గొల్లపల్లె" యనునవియే యుదాహరణములు. అట లక్షణచే లక్ష్యమయిన పురుషతటపదముల యన్వయమునందుఁ గళింగ గంగాశబ్దముల యర్థము లన్వయింపమిచే నవి స్వార్థమును విడిచిపెట్టినవి. ఈ రెండును వెనుకటివానితోఁ గలిపి నాల్గయినవి.

పైనుదాహరించిన నాల్గులక్షణములును సారోపసాధ్యవసాన భేదములచే నెనిమిది విధము లయినవి.

సారోప యనఁగా వాక్యమునందుఁ బ్రయోగింపఁబడిన విశేషణ విశేష్యార్థముల కభేదాన్వయమును సమకూర్చునది. ఈసారోపపదము రూఢిహేతుక లక్షణలతోఁ జేర్చినచో రూఢిహేతుకసారోపోపాదాన లక్షణ యనియు, రూ. హే. సారోపలక్షణలక్షణ యనియును, ప్రయోజనహేతుకలక్షణలతోఁ జేర్చినపుడు ప్రయోజనహేతుక సారోపోపాదానలక్షణ యనియు, ప్ర. హే. సారోపలక్షణలక్షణ యనియును నాల్గువిధము లయినది.

(1) రూ. హే. సా. ఉపాదానలక్షణ కుదాహరణము: "అశ్వః శ్వేతో ధావతి" అనునది. ఇట గుణపరమయిన శ్వేతశబ్దమునకు గుణియందు లక్షణ. అనఁగా శ్వేతగుణ విశిష్టమగు గుఱ్ఱమని యర్థము. ఈవాక్యమునఁ బ్రయోగింపఁబడిన విశేషణ విశేష్యములగు శ్వేతాశ్వ శబ్దములకు శ్వేతగుణ విశిష్టమగు గుఱ్ఱమని యభేదాన్వయము కల్పించుటచే నిది సారోప యగుచున్నది. ఇటఁ దెలుపుగుణము ద్రవ్యమం దుండుట ప్రసిద్ధమగుటచే రూఢిహేతుక మయినది. శ్వేతపదము శ్వేతగుణ విశిష్టమందు స్వార్థము విడువక యన్వయించుటచే నుపాదాన మయినది. వాక్యమునఁ బ్రయోగింపఁబడిన విశేషణ విశేష్యార్థముల కభేదాన్వయము పొసఁగుటచే సారోప యయినది.

(2) ప్ర. హే. సా. ఉపా. లక్షణ — "ఏతే కుంతాః ప్రవిశంతి" — "ఈ ఈఁటెలు ప్రవేశించుచున్నవి" అని యర్థము. ఇట "ఈఁటెలు" అనుపదము లక్షణచే దానిని ధరించువారను నర్థము చెప్పుచున్నది. ఈవాక్యమున సర్వనామమునకును, కుంతవిశిష్టపురుషులను పదమునకును విశేష్య విశేషణభావము గల్గి యభేదాన్వయము సంభవించుచున్నది.

(3) రూ. హే. సా. ల. లక్షణ — "కళింగః పురుషో యుధ్యతే." ఇటఁ గళింగపదమునకుఁ దద్దేశస్థుఁడని యర్థము. అందుచేఁ గళింగపురుషశబ్దార్థముల కభేదప్రతీతి యుండుటచే సారోప యగుచున్నది. ఇటఁ గళింగపదము స్వార్థమును విడుచుటచే లక్షణలక్షణ యగుచున్నది.

(4) ప్ర. హే. సా. ల. లక్షణ — ఉ. "ఆయుర్ఘృతం" — నెయ్యి యాయుర్దాయమే యని దానియర్థము. ఇచ్చట ఆయుశ్శబ్దము లక్షణచే నాయుష్కారణమని యర్థము చెప్పుచున్నది. ఆయుర్ఘృతములకుఁ గల కార్యకారణసంబంధముచే నారెంటింటికి నభేదాన్వయము సమకూడినది. ఆయుష్కారత్వరూపము ప్రయోజన మిందుఁ గలదు: అందుచేఁ బ్రయోజనహేతుక మయినది.

ఇట్లే సాధ్యవసానికలక్షణ నాల్గువిధము లయినది. సాధ్యవసానమనఁగా వాక్యమునఁ బ్రయోగింపఁబడని విశేష్యార్థమునకును విశేషణార్థమునకును దాదాత్మ్యము గల్గించుట. సాధ్యవసానపదము రూఢి ప్రయోజనములతోఁ జేరి నాల్గువిధము లయినది. రూఢిహేతుకసాధ్యవసానోపాదానలక్షణయనియు, ప్ర. హే. సా. ఉపా. లక్షణయనియు, రూ. హే. సా. ల. లక్షణయనియు, ప్ర. హే. సా. ల. లక్షణయనియు నాల్గువిధములు: ఎట్లన.

రూ. హే. సాధ్య. ఉపా. ల. — ఉదాహరణము: రాజపురుషుఁడు వెళ్లుచుండఁగా "రాజా గచ్ఛతి" — ఈ రాజు వెళ్లుచున్నాఁ డన్న వాక్యమునందు, వాక్యమునందు లేని పురుషపదముయొక్క యర్థము, స్వస్వామిసంబంధముచే రాజపదముతోఁ దాదాత్మ్యభావము నందినది. రాజపదము లక్షణచే రాజపురుషుని చెప్పుచున్నది. స్వస్వామిసంబంధము ప్రసిద్ధమగుటచే రూఢిహేతుకమయినది. రాజశబ్దము స్వార్థమును విడువమిచే నుపాదానపదము లభించినది. ఇట్లే తక్కినమూఁడును నూహింపవలయును.

ఇట్లెనిమిది విధములయిన లక్షణలు సాదృశ్యసంబంధహేతుకములయి గౌణము లనిపించుకొనుచున్నవి. సాదృశ్యసంబంధముగాక యితరసంబంధములుగలవి యెనిమిదివిధము లగుచున్నవి. ఇట్లు పదాఱువిధము లయినవి. గ్రంథబాహుళ్యముచే నొకటి రెంటింటికి మాత్రమే యుదాహరణము లిచ్చితిని.

రూఢిహేతుకసారూపోపాదానగౌణీలక్షణము — "ఏతాని తైలాని హేమంతే సుఖాని" అనఁగా హేమంతకాలమున నీతైలములు సుఖకరములని యర్థము. తైలమనఁగా తిలలనుండి కలిగినదని యర్థము. తైలశబ్దము సాదృశ్యసంబంధముచే సర్షపాది స్నేహములను జెప్పుచున్నది. తైలశబ్దము స్వార్థమును విడువకపోవుటచే నుపాదానయుక్తమగుచున్నది. "ఏతాని తైలాని" అని సర్వనామమునకును, తైలశబ్దమునకును దాదాత్మ్యప్రతీతిని గల్గించుటచే సారోప యగుచున్నది. తైలమునకును, సర్షపాదిస్నేహములకును సాదృశ్య ముండుటచే గౌణి యగుచున్నది. తైలములు హేమంతమున సుఖకరములగుట ప్రసిద్ధియగుటచే రూఢిహేతుకమగుచున్నది. ఇట్లే తక్కినవి గ్రహింపఁదగును.

ఇట్లు పదాఱువిధములగు లక్షణలలోఁ బ్రయోజనహేతుకలక్షణ లెనిమిదియును బ్రయోజనరూపమగు వ్యంగ్యము గూఢమనియు, స్పష్టమనియు రెండువిధములనగుటచే పదాఱుతీరులఁ దనరుచున్నవి. మఱియు ఫలము ధర్మిగతమనియు, ధర్మగతమనియు నీపదాఱును రెండు తెఱంగులై ముప్పదిరెండగుచున్నవి. ఈసంఖ్యతో రూఢిహేతుక లెనిమిదియును గలిసి నలుబది యయ్యెను. ఆనలుబదియుఁ బదగతములనియు, వాక్యగతములనియు రెండుతీరులయి యెనుబది యయినవి. ఇఁక గూఢవ్యంగ్యమునకును, అగూఢవ్యంగ్యమునకును లక్ష్యములను జూపి యీలక్షణావృత్తిని చాలించెదను.

వాక్యార్థముల భావనచేఁ బరిపక్వమగు సూక్ష్మ బుద్ధికి గోచరమగు వ్యంగ్యము గూఢ మనఁబడుచున్నది.

"ఉపకృతం బహు తత్ర కిముచ్యతే
సుజనతా ప్రథితా భవతాపరం,
విదధ దీదృశమేవ సదా సఖే
సుఖితమాస్స్వ తతః శరదాంశతం."

అనఁగా నొకఁ డపకారియగు నొకనితో నిట్లనుచున్నాఁడు: "ఓ స్నేహితుఁడా! మిక్కిలి యుపకారము చేసితివి. ఆవిషయమై యేమి చెప్పవలయును? నీసౌజన్యము మిగులఁ బ్రసిద్ధిగాంచినది. ఎల్లప్పుడు నిట్లాచరించుచున్న నీవు సుఖముగా నూఱేండ్లు బ్రదుకుము" అని యర్థము. ఇట ఉపకృత సుజనతాశబ్దముల ముఖ్యార్థమునకు బాధగలుగుటవలన విపరీతలక్షణచే నపకార దౌర్జన్యము లని యర్థము చెప్పుటచే నపకారాతిశయరూపమగుఫలము సంభూతమయినది. మఱియు నిట నుపకృత సుజనతా శబ్దములు తనయర్థము వీడుటచే నీలక్షణ జహత్స్వార్థ మనఁబడుచున్నది. ఈలక్షణ కపకారాతిశయము ఫలమగుటచేఁ బ్రయోజనవలక్షణ యైనది. ప్రయోజనరూప వ్యంగ్యము కేవలము సూక్ష్మబుద్ధులకుమాత్రమే గోచరమగుటచే గూఢమగుచున్నది.

నదివినంత మాత్రముననే వ్యంగ్యము స్పష్టమయి నచో నగూఢమని చెప్పఁబడుచున్నది.

"శ్రీపరిచయా జ్జడా అపి
భవం త్యభిజ్ఞా విదగ్ధ చరితానాం,
ఉపదిశతి కామినీనాం
యౌవనమద ఏవ లలితాని."

ఇం దుత్తరార్థమునఁ గామినీజనులకు యౌవన మదమే లీలాహేలాదులగు శృంగారచేష్టల నుపదేశించుచున్న దని యర్థము. ఇట "ఉపదిశతి" యని యుపదేశరూపమగు ధర్మము చేతననిష్ఠముగాని యచేతననిష్ఠముగాదు. అచేతనమగు యౌవనమదమున కట్టి ధర్మ మున్నదని చెప్పుటచే ముఖ్యార్థమున కనుపపత్తిగల్గినది. కావున లక్షణచే నుపదేశ శబ్దమున కావిష్కరణమని యర్థము చెప్పవలయును. ఇట లక్షణాబోధ్యమగు నావిష్కరణరూపమగు వ్యంగ్యము సర్వజనవేద్యమగుటచే నిది యగూఢ వ్యంగ్యమున కుదాహరణ మగుచున్నది.

ఇఁక మూఁడవతరగతి శబ్దములు వ్యంజకములు. అనఁగా వ్యంజనాశక్తితోఁ గూడిన శబ్దములు. వ్యంజనాశక్తి యెట్టిదియో యిందు నిర్వచింపఁబడినది:

"విరతాస్వభిధాద్యాసు యయార్థో బోధ్యతే పరః,
సావృత్తి ర్వ్యంజనానామ శబ్దస్యార్థాదికస్యచ."
సా. ద.

అనఁగా నభిధాలక్షణలు తమతమ యర్థములు చెప్పి విరమింపఁగా నింకను శబ్దార్థాదులవలన నన్యార్థమును సూచించుశక్తికే వ్యంజన యని పేరు

ఉ. "గంగాయాం ఘోషః" యనునప్పుడు అభిధాగము బాధ్యమగుటచే లక్షణావృత్తి గంగాతటమని యర్థము చెప్పి విరమించినది. ఇట్లభిధాలక్షణలు విరమింపఁగా నింకను దెలియవచ్చు నన్యార్థమే వ్యంజనాబోధ్యమగు వ్యంగ్య మగుచున్నది. ఎట్లన లక్షణచే గంగాతటముననున్న గొల్లపల్లెయని యర్థము. నిక్షిప్తముగాఁగా గంగాతటమును సంబంధించిన శీతత్వపావనత్వాదులు గమ్యమానము లగుచున్నవి. అట్టియన్యార్థమును బోధించునదియే వ్యంజనావృత్తి. తాదృశవ్యంజనచే బోధ్యములగు శీతత్వపావనత్వాదులే వ్యంగ్యము లగుచున్నవి. ఈవ్యంజన యభిధామూలకమనియు, లక్షణామూలకమనియు రెండువిధములు. అభిధామూలకవ్యంజన యనఁగా నభిధాశక్తిచే గమ్యమానమగు వ్యంగ్యార్థము గలది యని యర్థము.

"దుర్గాలంఘిత విగ్రహో మనసిజం
సమ్మీలయం స్తేజసా
ప్రోద్యద్రాజకలో గృహీతగరిమా
విష్వగ్వృతో భోగిభిః,
నక్షత్రేశకృతేక్షణో గిరిగురౌ
గాఢాం రుచిం ధారయన్
గా మాక్రమ్య విభూతిభూషిత తనూ
రాజ త్యుమావల్లభః."

ఇది యుమావల్లభుఁ డను రాజు వర్ణనము. పరిఖ సేయఁ లగు దుర్గములచేఁ బ్రతిరోధింపఁబడని యుద్ధము గలవాఁ

డును, కాంతిచే మన్మథుని పరిభవించువాఁడును, అధికా
ర్యధనముగల రాజులను లొంగఁదీసికొనువాఁడును, గొప్ప
గౌరవము గలవాఁడును, భోగసంపదలను పురుషులచేఁ బరి
వేష్టింపఁబడువాఁడును, క్షత్రియ శ్రేష్ఠులచేఁగూడ నిర్ల
క్ష్యముగాఁ జూడువాఁడును, గంభీరవాక్యములందు
మిక్కిలి యభిరుచి గలవాఁడును, భూమి నాక్రమించుకొ
న్నవాఁడును, ధనసంపదచే నలంకృతమగు దేహము గల
వాఁడును నగు మహావల్లభుఁ డీ నరరాజు ప్రకాశించుచు
న్నాఁడు. పై శ్లోకమున కిది యభిధాశక్తిచే గమ్యమైన
మగు నర్థము. ఈ యభిధాశక్తి బోధ్యమగు నర్థమందు
గౌరీవల్లభరూపమగు నర్థము వ్యంజనావృత్తిచే లక్ష్యమగు
చున్నది. దీనికే యభిధాశక్తి మూలవ్యంజన యని పేరు.
అభిధామూలవ్యంజన సంయోగో విప్రయోగశ్చ అనుశ్లో
కమున నిరూపింపఁబడినది. ఈ యభిధామూలకవ్యంజన శబ్దశక్తి
మూలమనియు, నర్థశక్తిమూలమనియు రెండువిధము
లయినది.

శబ్దశక్తిమూలవ్యంజన

క. "భువన నృసింహుని కరమునఁ
దనరెను నసి నిజ సముగ్రధారాగ్ర నిమ
జ్జన తత్పరులగు నరులకు
ననిమిషభావం బొసఁగ ననవరతంబున్."

ఇందు నరసింహునిచేతి కరవాలముచే శత్రువులు రణమునఁ గూలి దేవత్వ మందుచున్నారని భావము. ఈ పద్యమున నున్న ధారానిమజ్జనశబ్దముల శక్తివలన నదీప్రవాహమునందుఁ జావనొందిన నరులు దేవత్వమును బొందుచున్నారను వ్యంగ్యముగూడ గమ్యమగుచున్నది. ఇట వ్యంజన ధారానిమజ్జన శబ్దముల శక్తినిబట్టి కల్గుటచే శబ్దమూలక మగుచున్నది.

అర్థశక్తిమూలవ్యంజన

చ. "అలఘుపరాక్రమక్రమ స
ముగ్రభుజాగ్ర నృసింహభూప నీ
విలసదమానదానగుణ
విభ్రమ మెంతయు నాలకించి తా
వెలవెలఁబాఱె దేవమణి
చింతనకోధియుఁ గందువాఱె వా
కలపడెఁ గల్పశాఖి భృశ
కోటి గ్రసించె నమర్త్యధేనువున్."

ఇందు నరసింహరాజు దానగుణము విని సురమణికల్పవృక్షకామధేనువులు క్రమముగా వెలవెలఁబోటయు, మాలిన్యమును, వాడుపాటును, వ్యాఘ్రగ్రసనమును బొందె ననెడి యర్థశక్తిచే పేర్పాదులు దానగుణమున నరసింహునిఁ బోలలే రనెడి వ్యంగ్యము లభింపఁజేయు వేఱొకశక్తి కూడ నిందు బోధ్యమైన దగుచున్నది. ఆశక్తియే వ్యంజన. దాని కర్థశక్తి హేతు వగుటచే నది యర్థశక్తిమూలవ్యంజన యనఁబడుచున్నది. శబ్దార్థముల రెంటివలనను గల్గిన వ్యంజన యుభయశక్తిమూలక మనఁబడుచున్నది.

క. "అరివరకరుఁడై సుమనో
వర వరగణ్యుఁడై యవారితలక్ష్మీ
స్థిరవాస భాసురుఁడై
నరసింహుఁడు పొల్చెఁ ద్రిభువనస్తుతమహిమన్."

ఈపద్యమున నరసింహరాజును, నరసింహమూర్తిని గూడ వర్ణించెను. శత్రువులకు భయమును గలిగించువాఁడై, పండితశ్రేష్ఠులను బోషించువాఁడై, సంపదచే స్థిరముగా నుండుటచేఁ బ్రకాశించువాఁడై, నరసింహభూపతి ముల్లోకములచేతను బొగడఁబడుచున్నాఁ డని యర్థము. ఇది యిట్లుండఁగా, శంఖచక్రములు చేతఁ గలవాఁడై, దేవశ్రేష్ఠులను బోషించువాఁడై, లక్ష్మీదేవి స్థిరముగా నివసించుటచేఁ బ్రకాశించువాఁడై, ముజ్జగములచే నుతింపఁబడు నరసింహమూర్తి యనిగూడ నర్థము గలదు. ఇందున్న "అరివర, సుమనోవర, లక్ష్మీ" శబ్దములు శ్లిష్టములై, రెండర్థములను బోధించుచున్నవి. రెండవ యర్థము శబ్దశక్తివలనఁ గల్గినది. ఈ నరసింహరాజు నరసింహమూర్తితో సమానుఁ డనునది యర్థశక్తి వలనఁ గలిగినది. ఇట్లు నరసింహ, నరసింహమూర్తుల కుపమానోపమేయ ధర్మము కల్గించుటచే నరసింహమూర్తియందున్న యౌత్కృష్ట్యముగూడ ఈ నరసింహరాజునందుఁగూడ నున్న దనునర్థము వ్యం

జనచేఁ గల్గినది. కావునకే యిది యభిధయా శక్తివ్యంజన నైనది. ఇట్లభిధాలక్షణా వ్యంజనాశక్తులచేఁ గల్గు వాచ్యార్థ లక్ష్యార్థ వ్యంగ్యార్థములను బట్టియే కావ్యాదుల యుత్తమత్వాదులు తెలియవచ్చుచున్నవి.

"కావ్యం ధ్వని ర్గుణీభూతవ్యంగ్యం చేతి ద్విధామతం,
వాచ్యాతిశాయిని వ్యంగ్యే ధ్వని స్తత్కావ్య ముత్త
[మం."

ధ్వనినిబట్టియు, గుణీభూతవ్యంగ్యమునుబట్టియుఁ గావ్యము రెండువిధము లగుచున్నది. అందులో వ్యంగ్యార్థము వాచ్యార్థమును మించుచున్నచో ధ్వని యుత్తమ కావ్య మనఁబడుచున్నది. ధ్వనిశబ్దార్థమును గుఱించి యనేకు లనేకవిధములుగా నిర్ణయించిరి. ఘంటానాదమునందు స్ఫుటధ్వని క్రమముగాఁ దగ్గి, యవ్యక్తరూపమును మధుర గానరూపమును ధ్వనిగా మాఱి యానందము గొల్పువిధమున నభిధాలక్షణాదులచేఁ గల్గు వాచ్యార్థములు క్రమముగా విరమించి, వ్యంజనావ్యాపారమున వ్యంగ్యార్థము మధురమై రసాదులను గల్గించును. ఆ వ్యంగ్యమే ధ్వనియని కొందఱి మతము. "ధ్వనతి వ్యంజనయా రసాదీన్ ప్రత్యాయయతీతి ధ్వని" యను వ్యుత్పత్తిచే వ్యంజనచే బోధ్యమగు శబ్దార్థసముదాయమే ధ్వనియని యర్థము. "ధ్వన్యతే అసౌ ఇతి వ్యుత్పత్త్యా రసాదిరపి" యనుటచే రసాదులు ధ్వనియని కొంద ఱనుచున్నారు. "ధ్వననం ధ్వన్యతే అనయేతి వ్యుత్పత్త్యా వ్యంజనాపి ధ్వని రిత్యవధేయం" అనుటచే దీనివలన ధ్వనింపఁ జేయఁ బడుచున్న దనువ్యుత్పత్తిచే వ్యంజనయు ధ్వనియే యని తెలియఁదగినది. మఱి కొందఱు ధ్వనిగూడ నభిధాదులవలెనే శబ్దమునం దుండు శక్తి యనుచున్నారు. ఈ పక్షము ననుసరించి యభిధాది శక్తులవలెనే యిదియు విచారింపవలసి యున్నది. అయిన నిక నా విషయము విడిచి ధ్వనియన నెట్టిదనో దిక్మాత్రము నిరూపించి విరమించెదను.

సీ. "తల యెత్తుకొనఁగల్గెఁ గులమువారలలోనఁ
బడిమాఱుశిరముల పాపకేని
కనుపడ్చియా విహార మొనఁగఁగల్గెఁ
జిమ్మచీఁకటి క్రిందఁ జెమ్మగాని
కమ్మతావిలో నిద్ర యవధరింపఁగఁ గల్గె
వెలిదమ్మి పాక్కటి వేల్పుసామి
కలమసానట జటావలభి నుండఁగఁ గల్గె
వెలకొన్న చల్లని వెలుఁగువాని
కవుర భువనాతి శాయి వైభవవిభూతిఁ
బూని జగదేక కేళీయమానుఁ డైన
యోజ భూపాలు నరసింహుఁ డుర్వియందు
నవతరించి ప్రథమస్ఫూర్తి నతిశయిల్ల."

నరసింహారాజు అవతరించుటచే నదివఱకు భూమి మోయుచున్న శేషునకు విశ్రాంతి గల్గెనని చెప్పుట వలన నరసింహుఁడు భూభారము వహించెనని తోఁచుచున్నది. అట్లే సూర్యాదులు విశ్రమించుచున్నా రని చెప్పుటచే నతనిప్రతాపాదులు వెలయుచున్న వనుధ్వని వ్యక్తమగుచున్నది. ఇట్లు ధ్వని ప్రధానమగు కావ్యమే యుత్తమ మనఁబడు చున్నది.

"న్యక్కారో హ్యయమేవ మే యదరయ
స్తత్రాప్యసౌ తాపసః
సోఽప్యత్రైవ నిహంతి రాక్షసకులం
జీవ త్యహో రావణః,
ధిగ్ధిక్ఛక్రజితం ప్రబోధితవతా
కిం కుంభకర్ణేన వా
స్వర్గగ్రామటికా విలుంఠనవృథో
చ్ఛూనైః కి మేభి ర్భుజైః."

శ్రీరాముఁడు లంకలో రాక్షసులను జంపుచున్నపుడు రావణుఁడు పొందు నిర్వేద మిందుఁ బొంకుపఱుపఁ బడినది. నాకు శత్రువు లున్నా రనుటయే తిరస్కారము. అందు మునివృత్తి నవలంబించినవానితో విరోధము సంభవించుట మఱియుఁ దిరస్కారము. వాఁ డిక్కడనే రాక్షసులను జంపుటయు, రావణుఁడు బ్రతికియుండుటయు మఱెంత పరాభవము. ఛీ, ఛీ, ఇఁక నింద్రజిత్తేల? నిద్రనుండి మేల్కొలుపఁబడినను గుంభకర్ణుఁ డేల? స్వర్గపట్టణ మనెడి చిన్న కుగ్రామమును ధ్వంసముచేసి వృథాగర్వము గొనుచున్న యీ బాహుజము లేల?—అని భావము. ఇందు ఈర్ష్యవలనఁ గల్గిన రసయువమానరూప

నిర్వేదభావము ధ్వనించుటచే విధేయావిమర్శ దోషముచే దుష్టమయినను, నుత్తమకావ్యత్వము గల్గుచున్నది. ఇందు వలన ధ్వనియే యుత్తమకావ్య మనఁబడుచున్నది. మన పూర్వగ్రంథములం దుత్తమకావ్యత్వ హేతుకముగ ధ్వని యంతటను గలదు. అట్లే మనము రచించు కావ్యములను ధ్వనిమయములుగా నొనరించునట్టి శక్తి మనకుఁ బ్రసాదించి కావ్యయువతికి జీవితము పోసి వృద్ధిపొందించుఁగాక యని పరమేశ్వరునిఁ బ్రార్థించెదను.

పద్మనాభము

పురిపండా అప్పలస్వామిగారు (కవితాసమితి)

తెనుఁగు వీరుల విమల కీర్తిప్రభావ
మతుల విజయ ప్రతాప శౌర్య ప్రశస్తి
పోయె నకట! నిర్మాలమై పోయె నిచట
లంచగొండుల కుటిల కల్పనమువలన
మాతృదేశ విద్రోహుల మాయవలన.

నిర్నిరీత ప్రతాప సందీప్తిశాలి
పూసపాటి విజయరామ భూపమౌళి
తొలఁగి చనె నిట సూర్యమండలము దాఁటి
విపుల సామంతగణ పరివేష్టితుం డయి.

వఱదలై భూతముల మెడబంటి గాఁగ
ఘోరజనకంఠనిర్గత శోణితమ్ము
పాఱె నీపూతధాత్రి నిబ్బరము తొలఁగి
స్వర్గవాసులు తెప్ప వాల్పకయె కాంచ.

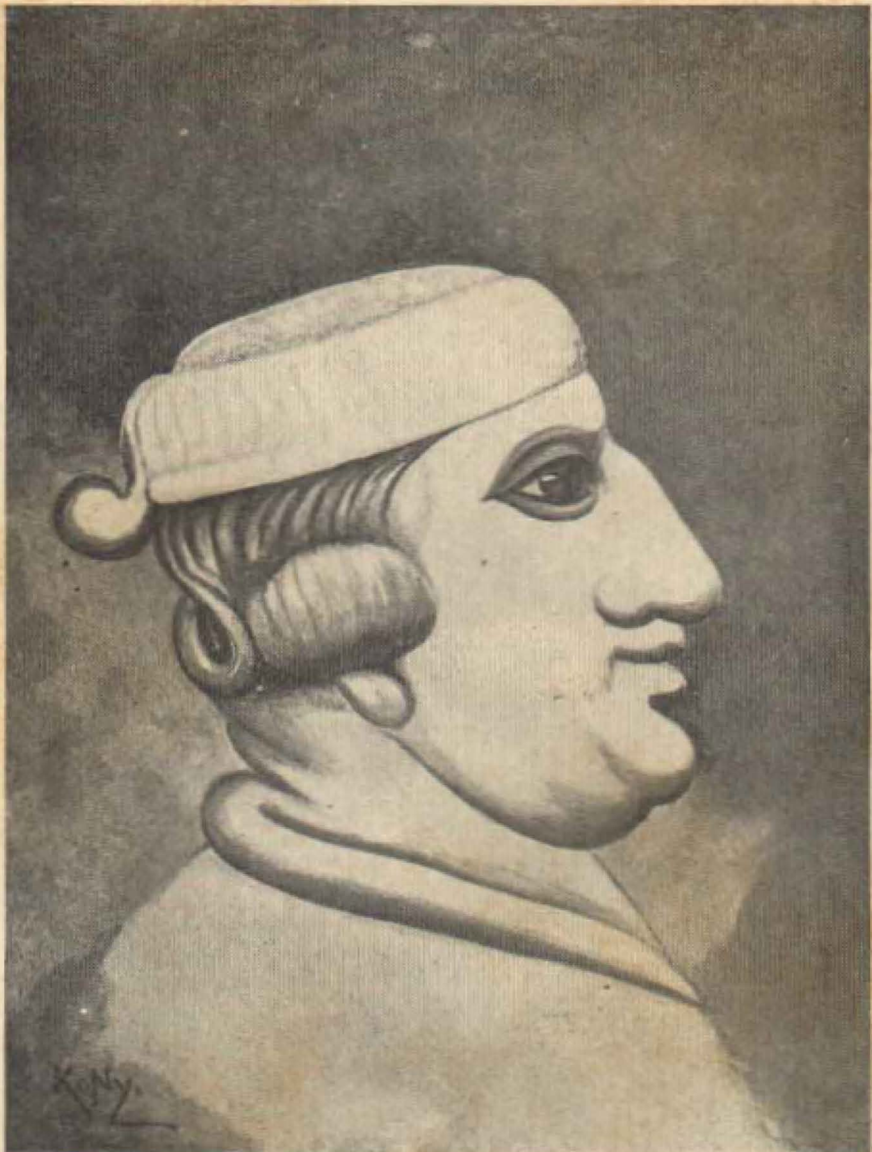
అప్డె భారతస్వాతంత్ర్య హరణయోగ
వాసరము లొట నాంధ్ర సర్వస్వతంత్ర
రాజ్యలక్ష్మి పాశ్చాత్యుల ప్రాపు చేర
నిచట; దైవయోగమునకు నెదురు కలదె!

అనితాంతికఠోర దృశ్యావలోక
నమున సహార్ద్రిమృదుల మానసము చెదర
కంట నీ ర్వెట్టె నిలువక కరఁగి వాలు
నేఁటికిని సైత మీ గోస్తనీ ప్రవంతి.

భయద దాస్య విశృంఖలా బంధితుఁడవు
ఓయి! జీవచ్ఛవాంధ్రుఁడా! ఒక్కమారు
ఒలుకని మ్మిట నింత కవోష్ణభాష్ప
మలినధార స్వాతంత్ర్య సంప్రాప్తికొఱకు.

క్షత్రపరాజులు

నాణెములపై నున్న ప్రతిబింబమును చూచి శ్రీ కే. నరసింహాచారిగారు చిత్రించినవి

౧. మహాక్షత్రప నహపానుడు

ఘూర్జరదేశమునందు క్రీ. శ. ౧౧౯-౧౨౪ ల యందు క్షత్రపరాజ్యమును స్థాపించి పాలించిన రాజు. క్షత్రప రాజవంశకర్త. ఇతని యల్లుడు ఉషవదాతు డనువాడు రాజప్రతినిధిగా నుండి నాసికయందలి కొన్ని సుప్రసిద్ధ గుహాలయములను గట్టించెను. నహపానునికూతురు దక్షమిత్రయును అనేకదానముల చేసి గణ్యత గాంచినది.

౨. మహాక్షత్రప విజయసేనుడు

క్రీ. శ. ౨౪౫. క్షత్రపవంశమున నొక సుప్రసిద్ధరాజు

అప్పకవి సాహసము

జాస్తి శ్రీరాములు చౌదరిగారు

ఆంధ్ర వాఙ్మయోద్ధరణమునకై భూమియందవతరించిన ప్రాబంధికకవి యను శ్రీనాథుఁ డెట్టి నిరంకుశుఁడో, యెంతసాహసుఁడో, యాంధ్రలాక్షణిక గ్రంథములలో నెల్ల మిన్న యనందగు నప్పకవీయమును వ్రాసి ప్రఖ్యాతపురుషుండయిన కాకునూరి అప్పకవియు నట్టి నిరంకుశుఁడు, నంత సాహసుఁడు నని నిశ్చయముగ ప్రసక్తి చెప్పవచ్చును. ఈ యప్పకవి తనకాలమునఁ బాండిత్యమునందుఁగాని, కవిత్వము చెప్పుటయందుఁగాని, యెవ్వరును దన కెనగా రనునంత మనోనిశ్చయమునఁ బ్రవర్తించె ననుట నిస్సందేహము. అట్లే తా రచించినట్టి యప్పకవీయమున నందందు నాతని సాహసములు పెక్కులు మనకుఁ గానవచ్చును. అప్పకవీయమునందు నాకుఁ దోఁచిన యప్పకవి సాహసకృత్యముల నింకు దాహరింపఁదలఁచి యు నే నీవ్యాసము వ్రాయఁదలంచితి నని ముఖ్యముగ విన్నవించుకొనుచున్నాఁడను.

(1) అప్పకవి నన్నయభట్టారకునిచే రచియింపఁబడిన యాంధ్రశబ్దచింతామణిని దెనిఁగింపుచు నందు లేని యంశములను బెక్కింటిని జేర్చి యాంధ్రభాషకు లక్షణము విపులముగాఁ దెంచి వ్రాసిన కవి. చింతామణిలోని ప్రప్రథమపుటదియైన "విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్" అను సూత్రమును నప్పకవి విపులముగఁ జర్చించుచు,

సీ. ఉపమ గలిగిన శయ్యల నొప్పియున్న
సంక్షిప్తపుని కావ్యంబు గ్రాహ్యంబు గాదు
హాయమంబైన పంచ్యాగ్రపక్వమైన
కాకజుష్టంబు హవ్యంబు గానియట్లు.

అని పలికియున్నాఁడు. కావ్యము ధర్మార్థకామమోక్ష పురుషార్థప్రదంబయి విశ్వమునకు శ్రేయోదాయకమై యుండవలయునని భట్టారకుని యభిప్రాయమే కాని యప్పకవి చెప్పినవిధమునఁ గావ్య మెంత బాగుగా వ్రాయఁబడినను నదె గ్రాహ్యము కాదని కాదుగదా! ఒక నన్నయభట్టారకుఁడే కాదు, అప్పకవికిఁ బూర్వమున నున్న లాక్షణిక కవు లెవ్వరును "శూద్రుఁడే వ్రాయఁబడిన కావ్య మెంత యున్నను గ్రాహ్యముకా"దని చెప్పియుండినట్లు మాకుఁ దెలియదు. "చెప్పునది యొకటి, చేయునది యొకటి" యను నట్లు లాక్షణికగ్రంథమును వ్రాయఁ దలఁచిన యప్పకవికి "బ్రాహ్మణులు చెప్పినదియే కావ్యము; ఇతరము కాదు" అని నిర్ణయము చేయుట యేల సంభవించెనో తెలియరాదు. ఆ కాలము మాహాత్మ్యమే యప్పకవి నిట్లు సాహసమునకుఁ జేసినదని తలంపవచ్చు.

(2) మఱియొకచో నట్టి లక్షణమును జెప్పుచు,

క. భరతేశ్వరుఁడు ప్రశాంతుఁడు
సుకవిస్తుతుఁడు శుచియుఁ గల్పకుఁడు బ్రాహ్మణకవి
శ్రోత వాక్ప్రీతిగాంగపదకుఁడు
గరుడాశ్రితి యెవ్వఁ డితఁడు కవి యనఁ బరఁగున్.

మొదట నప్పకవి కావ్యలక్షణమును జెప్పుచు, చెప్పియున్నను గావ్య మద్రోషితునిచే వ్రాయఁబడినట్లయినఁ బరిగ్రహింపరాదనియు, నద్దానిఁ జూప నెందేగట్టుకొని నిరియుఁ జెప్పి, మఱియొకచో, మఱి యేకారణమునకో, క్షత్రియ వైశ్యులను విడిచెను. కాని కవుల లక్షణమును జెప్పు నపుడుమాత్రము క్షత్రియ వైశ్యులను విడువక వారికిని బట్టబద్ధులు చేసెను.

కవి బ్రాహ్మణుఁ డయియే యుండవలయునఁట. క్షత్రియులు, వైశ్యులు మొదలగు నితరజాతులవారు కవిత్వము చెప్పియున్నను గవులు కాఁగూడదఁట. కవుల లక్షణములలో నిది యొకటి. కవి యైనవాఁడు తప్పక బ్రాహ్మణుఁ డయియే యుండవలయునను నప్పకవి వ్రాత తనకుఁ బూర్వమున నుండిన కవులందఱు బ్రాహ్మణజాతి

సంక్షిప్తవుని వైనట్లయినఁ గాకి యెంగిలి చేసిన హవ్యము లోనే యుండిరని తెలియఁజే నన్యనోకరరాయమహీశులు

కవులందఱు బ్రాహ్మణజాతులవారే కావలయునని నియమించుటకో కానఁబడదు. అప్పకవి మఱి యనుసరించినచో, సంస్కృతమున సంపూర్ణరామాయణమును వ్రాసిన భోజరాజు మొదలగు క్షత్రియకవీశ్వరులను బ్రాహ్మణులనుగ నైనఁ జేయవలె, లేకున్న నట్టి మహాకవులను పయితము కవులు గారనియైన భావింపవలె, అంతదూరము పోనేల? ఈ యప్పకవికి నేఁబది యఱువది సంవత్సరములకు మాత్రమే పూర్వమున నుండు కృష్ణరాయకవిని, రామరాజభూషణకవిని నేమి చేయుదముకె? మొదటివాండ్రయు నిట్టి జాతివైషమ్యము గలవాఁడగుటచేతనే కావలయు, నప్పకవి ఆముక్తమాల్యద కృష్ణరాయ రచితము కాదనియుఁ, బెద్దనకవిప్రణీతమనియుఁ జెప్పుట. భావమందైన నేమి, శైలియందైన నేమి, భాషయందైన నేమి, మనుచరిత్రము రచియించిన పెద్దన కవిత్వమునకును, నాముక్తమాల్యద రచియించిన కృష్ణరాయల కవిత్వమునకు నెట్టి సామ్యమును గన్పడదు. ఈ విషయమై పరమార్థవిమర్శకులలో విమర్శకులు పెక్కండ్ర తివిపులముగను, సవిమర్శకముగను విమర్శించియుండిరి. తుదకు నాముక్తమాల్యద కృష్ణరాయ రచితమనియు నిగ్గుఁ దేల్చిరి.

అప్పకవి దూరమాలోచింపక బ్రాహ్మణేతరులయందుఁ దనకుఁగల విద్వేషభావముచే రాయల యాముక్తమాల్యదను బెద్దనదనుట కడుంగడు సాహసమనుట యసంగతము కాదు.

(౩) కృష్ణరాయలట్లు బ్రాహ్మణేతరుఁడయి, మహాకవియయి, యండజాలోనఁ బేర్వడ్డ రామరాజభూషణుని యందును నప్పకవికి ద్వేషము లేకపోలేదు. అట్లు ద్వేషము లేనియెడల నప్పకవి తనగ్రంథమందించుమించుగాఁ బ్రబంధాంక మూర్తి కవితో సమకాలీన కవులగు పెద్దన, సూరన మొదలగు కవీశ్వరులచే వ్రాయఁబడిన మనుచరిత్రము, కళాపూర్ణోదయము, ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము, రాఘవపాండవీయము, పారిజాతాపహరణము, పాండురంగమాహాత్మ్యము మొదలగు ప్రబంధములనుండి పద్యముల నెన్నింటినో తీసికొని లక్ష్యములనుగా నుదాహరించి, వసుచరిత్రమంత పెద్దప్రబంధములోని యొకపద్యమైనను దన గ్రంథమం దుదాహరింపకుండుటకుఁ గారణమేమి? అప్పకవి యుదాహరించిన ప్రబంధములకంటె వసుచరిత్ర మెందును దీసిపోదని చదువరులకుఁ దెలియక పోదు. ఒకచోమాత్ర మప్పకవి యగ్రామ్యవర్ణయతులం జెప్పుసందర్భమున వసుచరిత్రములోని

శా. ఓలంబాలక యోలయోలయన నో
లోలంచు మేలంబునన్
లోలంబాలకయోర్తు గ్రుంకి విడలి
ల్లిద్దిమ్మి తూఁ టాడి కం
గేలం బూని తటాలున న్నొకసా న
క్షీణాంబు పాథాంబుజా
క్షీలోకంబు జయించి వారల యశ
శ్శ్రీఁ జెప్పురందంబునన్.

అనుపద్యము నుదాహరించి— "ఈ పద్యము రెండవ చరణము మొదలను లోలంబాలక యోర్తు గ్రుంకి యని కవిహృదయము. ఇది గానక కొందఱు 'ఇందిందిర శ్యంగి కో రోలంబో బంభరో ఒసివ' అని నిఘంటువున నున్నదని రోలంబాలకయని చదువుదురు. ఇట్లని రామరాజభూషణు తలంపు కాదు." అని తెలివిడి వ్రాసియున్నాఁడు. అప్పకవికిఁ బ్రాచీనుఁడగు నెవ్వఁడో యొక యనామధేయుఁ డీపద్యమునందున్న "రోలంబాలక యోర్తు గ్రుంకి విడలల్లుద్దిమ్మి" అను పాఠాంతర మొప్పిరని, ప్రామాణముంగీకరించియుండ, నీ యప్పకవి కది సమ్మతము కానందున, భూషణము తలంపు లోలంబాలక యనియే కాని రోలంబాలక యని కాదని చెప్పి యమ్మతమును ఖండింపవలసి వచ్చినందునఁ దనపుస్తకముఁ గడపుకొనుటకయి వసుచరిత్రములోని యీ యొకపద్యమును మాత్ర ముదాహరించియున్నాఁడు. దీనిచే బ్రాహ్మణేతరుఁ డైనందున భట్టుమూర్తియందు నప్పకవికి ద్వేష మున్నట్లు సూచితమగుచున్నది. ఇవ్విధమున నప్పకవి తెగించి బ్రాహ్మణేతరకవులు కవులు గారనియు, వారి కావ్యములు కావ్యములు గావనియుఁ జెప్పుటకు నాకాలమున నుండు బ్రాహ్మణపక్షభావము, బ్రాహ్మణేతర తూష్ణీంభావమును గారణములై యుండవచ్చునని యూహింపవచ్చును.

(4) తే. చెల్లవని ముందు భీమన చెప్పె ననుచుఁ
గలుపుదురు రేఫములను ఱకారములను
దుష్టకవు లవి యొక్కటై యుండెఁ బెద్ద
లందఱును నేల విడదీసిరని తెలియరు.

భీమన రేఫ ఱకారముల మైత్రిని జెప్పెనని తలంచి కొందఱు దుష్టకవులు రేఫఱకారములను యతిప్రాసము లందు సమానములుగఁ జూతురే కాని శిష్టకవులుమాత్రము రేఫఱకారముల మైత్రిచేయరని యప్పకవి చెప్పియున్నాఁడు. రేఫఱకారములకు మైత్రిని గల్పించి యప్పకవిచే దుష్టకవి యని పేర్కొనఁబడినకవి యెవరు? భక్తాగ్రేసరుఁడు, కవిపుంగవుఁడు నగు బమ్మెర పోతనామాత్యుఁడు. భాగవతమం దేలోపము లేదఁట. కాని రేఫద్వయమైత్రి చేసినంతమాత్రమున నందలి పద్యములలో దేనిని గూడ లాక్షణికు లుదాహరింపరైరఁట. తెలుఁగుమీఁద నలుకఁ బూనిన నప్పకవి మొదలుకొని లాక్షణికు లుదాహరింపకపోయినంతమాత్రమున భాగవతము ప్రఖ్యాతికి వచ్చియుండలేదా? లేచినది మొదలు లోకాలోపాలమునకుఁ బారాయణగ్రంథమై యుండుటలేదా? వేయేల? భక్తిరసపూరితము, శబ్దాలంకారశోభితము, నిరర్గళ ధారావాహియును కవిత్వముతో నిండియున్న భాగవతమువంటి సద్గ్రంథమును మన యాంధ్రవాఙ్మయమున నిప్పటికి నెవరైనఁ జేయఁ గల్గిరా? వినఁగల్గితిమా?

అప్పకవి భాగవతమును గుఱించి వ్రాసినపద్యము:

ఉ. బమ్మెర పోతరాజకృత
భాగవతంబు జగద్ధితంబుగా
నిమ్మహి నెన్నికం గనియు
నెంతయు వాసికి నెక్కెఁగాని రే
ఫమ్ములు ఱాలుఁ గలసి
ప్రాసము లైన కతంబునంగదా
యిమ్ముల వారిలాక్షణికు
లెల్లను మాని రుదాహరింపఁగన్.

ఇట్లు రేఫద్వయమైత్రి చేసిన పోతరాజు లక్షణకవి గాఁడని చెప్పిన యప్పకవిని విమర్శించి, బమ్మెరపోతనార్యుని విమర్శించి, కూచిమంచి నరసింహకవి తన పద్యాల క్షుణసారసంగ్రహమున వానిని ప్రమాణీకరించెను. ఈ రేఫద్వయమైత్రి యాముక్తమాల్యద యందు ననేకస్థలములఁ జేయఁబడియున్నది. అయినను నప్పకవి యందలి పద్యముల నెన్నింటి నుదాహరించి యుండలేదు? ఇంకను ననేకగ్రంథములం దీమైత్రి చేయఁబడియున్నను నొక భాగవతమునే యప్పకవి నిరసించుటచూడ నీతని కుండు మొండిపట్టుదలయుఁ, గొందఱు మహాకవులయెడఁ గల్గు మాత్సర్యముఁ జెల్లములు కాఁగలవు.

(5) ఇఁకను బండితులు ప్రతిజ్ఞఁ బట్టి కట్టించిన కంచుఢక్కలను బగులఁగొట్టించి, రాజులచేఁ గనకాభిషేకములఁ గొని, యెదుట నిలిచి తన్నాఁగువా రెవరును లేరని యనిపించుకొనిన శ్రీనాథమహాకవి నప్పకవి యేపాటి వానిగాఁ జూచెనో చూతుము. శ్రీనాథుఁడు ధూర్తకవియఁట; క్రిందుమీఁదులు గానక ప్రయోగములను బ్రయోగించునఁట. అప్రశస్తప్రాసములను జెప్పుచుఁ గవి

గీ. అప్రశస్తము లనుప్రాసజాలము లలం
కారవిస్మితములు కావు గాన
తివిరి ధూర్త శైవకవులు కల్పనఁ జేసి
యొప్పిదంబు లనుచుఁ జెప్పరాదు.

అని వ్రాసి, దీనికి లక్ష్యము భీమనాటకమునందలి దని యీ క్రిందిపద్యమును వ్రాసియున్నాఁడు:

ఉ. కందుకకేళి సల్పెడు ప్ర
కారమునం బురుహూయత్రికీయా
తాండవకేళి సల్పెడు వి
ధంబునఁ జాపరథాంగ చేత నీ
కండఁ ద్రిభంగివేళ రవి
యుంచెను సువ్వలనూఁది హారముల్
కుండలముల్ శిరుల్ గదల
గోమయపిండము లింటిముంగటన్.

ఇందు ద్వ, ద్వ ప్రాసము చేయఁబడినది. దీనితోఁ బొత్తుమట నప్పకవి యిష్టపడినందున ధూర్తకవులు చెప్పిన యప్రశస్తములగు ప్రాసములు సరియైనవిగా నంగీకరింపరాదని చెప్పెను. భీమనాటకము శ్రీనాథరచితమే

కదా! అప్పకవి పేరుకొనిన ధూర్తకవి శ్రీనాథుఁడే కదా! శ్రీనాథుఁడు ధూర్తుఁడయినట్లయిన నట్టిధూర్తుని చే రచింపఁబడిన కాశీఖండము, నైషధము మొదలగుప్రబంధములలోని పద్యముల నేల యప్పకవి లక్ష్యములుగ నుదాహరించెను? ఒకవేళ వీథినాటకము శ్రీనాథరచితము కాదని యప్పకవి యభిప్రాయ మందు మేని, మఱొకచో నిత్యసమాసవిభ్రాంతులను జెప్పునప్పు డప్పకవి కర్ణాటశబ్దమున కుదాహరణ మిచ్చుచు శ్రీనాథుని వీథినాటకములోనిదని యూహింపఁదగు పద్యము నుదాహరించి యున్నాఁడు:

మ. కుసుమం బద్దిన చీరకొంగువోలెయుం
గ్రొవ్వారు పాలిండ్లపైఁ
బ్రసరంబుల్ పాలుపార రేణి యుమటూ
దేశంబునన్ రాయఁగాఁ
బస నెవ్వాఁడో యొకండు రాత్రి గతులం
బట్టి కావించినన్
బసిరా వ్యాధుడు వచ్చుచున్న యదికర్
ణాటాంగనం గంటిరే.

కనుక నప్పకవికి వీథినాటకము శ్రీనాథునిదని తెలియదని చెప్పుటకు వలనుపడదు. అయినను ఇంటిలోఁ దూలి యింటివాసములను లెక్కించిన విధమునఁ దనకుఁ గావలసిన చోటులనెల్ల శ్రీనాథుని పద్యముల నెన్నింటినో లక్ష్యములనుగాఁ దీసికొని, యొక డ, ఢ, ప్రాస మంగీకరింపవలసి వచ్చినందునమాత్రము శ్రీనాథునివంటి మహాకవినిపయిఁ జంకక "ధూర్తకవి" యనిన నప్పకవిని మనము సాహసుఁ డనుట సాహసమా?—

(౬) శ్రీనాథుఁడు ధూర్తుఁ డనుటయ కాక, ప్రయోగములను గావక ప్రయోగించునఁట. ధూతార్థక్రియాసంధిని జెప్పు సందర్భమున నప్పకవి

గీ. వసుధ నుత్తమపురుషైకవచనమునకు
దక్క ధూతక్రియాపదాంతములఁ గల్గ
నిత్తులకు మీఁద వచ్చులు హత్తునప్పుడు
నిత్యముగ సంధులు ఘటించు నైత్యపదము.

అని వ్రాసి యుత్తమ పురుషైకవచనమునందు వికారమునకుఁ దప్ప మిగిలిన ధూతార్థక్రియాపదాంతములఁ గల్గు వికారమునకు నిత్యముగ సంధివచ్చునని "నిత్యమనుత్తమపురుషక్రియాస్వితః" అనియున్న నన్నయభట్టీయ సూత్రమునకు సరిగాఁ బరివర్తించియున్నాఁడు. కాని శ్రీనాథుఁ డీనియమమును పాటింపక పరపురుషక్రియా ఇకారమునకు సంధిచేయుట మానెను. దానికే యప్పకవి

క. నిగదించెను శ్రీనాథుఁడు
నరసీని శృంగారనైషధంబునఁ గూర్పుం
డికి యొంటొరునని పర
పురుషక్రియలఁ బ్రకృతి భావము గలదే—

అని యుదాహరించి శ్రీనాథుఁడేమియు నెఱుఁగనివాఁ డనుటచేఁ బరపురుషక్రియల యికారమునకు సంధిచేయుటమానెనని తన యభిప్రాయమును వెలిబుచ్చెను. ఈసంధినిచేయుట యొక్క శ్రీనాథుఁడే కాక తప్పుఁగల కవులెల్లరును మానిరి. కనుకనే యహోబలి చిన్నయసూరి తన బాలవ్యాకరణమున "నిత్యమనుత్తమపురుషక్రియాస్వితః" అనియున్న భట్టారకుని సూత్రమును మార్పుచేసి క్రియాపదాంతేంబులింబు దిత్తునకు సంధిబైకల్పికముగ నగు; మధ్యమపురుషక్రియలయం దిత్తునకు సంధియగును— అని రెండు సూత్రములుగా సూత్రించియున్నాఁడు. ఇట్లె యప్పకవికిఁ బ్రాచీనుఁడగు నథర్వణుఁడును

శ్లో. ప్రథమే కోత్తమే చైవ క్రియేతో వా భవేచ్చ్యుతిః,
నిత్యమవ్యవ్యవిక్రుతౌ క్త్వార్థతో సథవేత్సదా.

అని వ్రాసియున్నాఁడు.

వికృతౌ=తెనుఁగునందు, ప్రథమేచ=ప్రథమపురుషమందుండునట్టియు, ఉత్తమేచ=ఉత్తమపురుషమందుండునట్టియు, క్రియేతః=క్రియల యికారమునకు, వా=వికల్పముగ, చ్యుతిః=జారుట (సంధియగుట), భవేత్=అగును; అవ్యవ్య=ప్రథమోత్తమపురుషముల కితరమైన మధ్యమపురుషేకారమునకు, నిత్యం=సంధినిత్యము; క్త్వార్థేతః=క్త్వార్థక ఇకారమునకు, సదా=ఎప్పుడును, సథవేత్=సంధి

కుంఠితు, ఇట్లు స్పష్టముగఁ దవికంచేఁ బూర్వులను వ్యర్థశాదులు వ్రాసిన వ్రాఁతలన్నైనఁ గాదక యప్పకవి శకావతారప్రమాదమున కీయాలు యకారముపై సంధి చేయుట మానెనని" శ్రీనాథునివీరఁదికి వాడిపెవెలుట మంచిపనికాదు.

'సైవిధయములు నన్నింటిని నిష్పక్షపాతమున విమర్శించినవా రప్పకవిని సాహసుఁడు నిరంకుశుఁడు నని యనకమానరని తలఁచెదను. ఇంకను నప్పకవీయమున నందందు కాలకవలితయందు నత్తగుల్లలవలెఁ గొన్ని దైన దోషములు లేకపోలేదు. వానినన్నింటిని యప్పకవీయ విమర్శనమున రావుసాహేబు గిడుగు వేంకట రామమూర్తి పంతులుగారిచేఁ దెలియ వ్రాయఁబడినవి. లక్ష్మణకవి అప్పకవీయమునందు వారు వ్రాసిన టీకను జూడునది.

అంధకారము

శ్రీ. శ్రీ. (కవితాసమితి)

సాయంసంధ్య

దివసమ్మునకు వయోధికత ప్రాప్తించినది
తిక్ష్ణదీప్తులనంగి దినరాజా కృశియించె
వృద్ధాహ్ణమిడిన దీవెన చేశ జనియించి
ఔద్ధత్యమున నే అహార్పతిన్ మ్రింగితిని
ఈ నా భవమ్ము లోకానంద మొసగునా
ఏనెప్పటికి కూడ ఇటు వికాసింతునా
నాకెన్నటికినైన లేకుండునా మృతి
ఈకాంతి నశియించి చీకటులు క్రమ్మునా!

*   *   *   *

అంధకారము

ఈ దివాలోచిస్ఫురధామమును గూల్చి
ప్రాదుర్భవించి నీ బయలు దేరినయంత
జగతి యేమోకాని
నగవే మరచిపోయి
నగవుచే నిట్టూర్చి
నటలచే చలియించు
నా నేలిముసుగులో వలుపులారెడునంట
నా మీద జగతి కించయు ప్రేమ లేదంట!

*   *   *   *

నక్షత్రము

ఈ గభీర నిశీథిని గర్భకుహారాన
వెలుగెత్తి ఏడ్తువెందుల కంధకారమా
వాగులై నా ప్రేమ వరియింతునే నిన్ను
స్వాగతమ్మునకు నా శాగంధవాయువుల్
నిలువలేనే నీవు
నిలిచియుండని వేళ
వెలుగలేనే నీవు
విస్తరించని వేళ
నీ కాటుకల చేత నా కనుల్ వికసించు
నీకు నేనే, నాకు నీవె యీలోకాన!

పాంచాలదేశమందలి కొండ ప్రదేశములలో నొక సుందరమైన వనము కలదు. అది వసంతఋతు వగుటచే చెట్లన్నియు పచ్చనియాకులతో నిండియుండెను. పుష్పజాతులు వనమునందంతటను మనోజ్ఞ సుగంధమును వెదజల్లుచుండెను. కోయిలలు మధురగానము లొనర్చుచుండెను. ఆ వన మధ్యమున నొకకోన గలదు. ఆ సామీప్యముననే ఒక పటకుటీరము శ్వేతాలంకారముగ నుండెను. ఒకనాటి ఉదయకాలమున రణప్రతియోధు డొకడు సాయుధుడై, అశ్వముపై స్వారిచేయుచు వచ్చి, ఆ కుటీరము ప్రక్కనే గుఱ్ఱముదిగి, ఒక చెట్టునకు దానిని కట్టివేసి, కుటీరద్వారముకడ కేగి, తన కరవాలముతో మువ్వారు తలుపుపై గొట్టెను. వెంటనే కవాటము తెరువబడెను. యౌవనవతియగు నొక రమణీమణి చిరునగవుతో నాతని సమీపించి, అర్ఘ్యపాద్యాదు లొసంగి, సుఖాసీనుం జేసి ఆతని ప్రక్కనే మనుపిక్కతో నిల్చియుండెను.

"సుందరీ! నీలోనే దేమియో నూత్న సౌందర్యము తోచుచున్నదే. అదేమో కాని, యిచ్చటకు వచ్చి నిన్ను గాంచని దినమున మన మెంతయు కలకబార, పిచ్చివానివలె తిరుగుచు, నా విధ్యుక్తధర్మమునే మరచుచుందును."

"విజయా! అది ప్రణయ లక్షణమేగదా! ప్రేమాస్పదులగు యువతీ యువకులు ఒండొరులను బాసి సహింపగలరా?"

"నీ పలికినమాట నిక్కువము. నీదర్శనభాగ్య మబ్బిన దినమున యుద్ధములో సంపూర్ణజయ మొందుచుంటిని. లేనినాడు, అది యేలాగో కాని, శాత్రవులు నాపైబడి, నా వారిని తమ వాడికరవాలముల కెరగా చేయుచుందురు."

"ఇంకను యుద్ధ మెన్నినాళ్లు సలుపవలెను?"

"అది యేమి చెప్పగలను! శత్రుసంహారము పూర్తియగువరకు యుద్ధభూమి వీడుటకు వీలు లేదు."

"ఆట్లనుకొ నిచ్చోట్ల నున్నంతకాలము తమ దర్శనభాగ్యము కల్గునని యూహించుచుంటిని."

"సుశీలా! నిన్ను బాసి నే నుండగలనా? సెలవునప్పు డెల్ల వచ్చుచునే యుండగలను. చాల ప్రొద్దుపోయినది. సైన్యాధ్యక్షుడు నాకై ప్రతీక్షించుచుండును. నీ తండ్రి గృహమునకు వచ్చు వేళకూడ సమీపించుచున్నది. పోయి వచ్చెదనని, ఆమె నాలింగన మొనర్చి, అధరసుధారసముం గ్రోలి, తిరిగి అశ్వారూఢుడై ఆతడు చిటికెలో మాయమయ్యెను. ఆ కుసుమకోమలియు విజయుని గుఱ్ఱపు డెక్కల ధ్వని వినవచ్చునంతవరకు వచ్చోటనే యుండి, ఆపిదప తన పెంపుడు లేడిపిల్లను ముద్దుగొని లోని కేగెను.

౨

సుశీల చందవంశీయుడగు మాధవుని యేక పుత్రిక. నవయౌవనవతి. సుకుమారశరీర. అపూర్వ సౌందర్యవతి.

పాపము, చిన్నతనముననే తల్లి స్వర్గస్థురాలయ్యెను. నాటి నుండియు సర్వము తానయై, మాధవుఁడామె నతిగారాబముతో పెంచుచుండెను. మాధవుడు మహాపద్మనందుని కొలువున నున్నతోద్యోగమునం దుండెను. కాని కాలమహిమ తెలియరానిదెంతకరము! నందుని కుమారులు చాణక్యుని విందు సభలో నవమానపరచుటచే నాతఁడు వారిని రాజ్యభ్రష్టులుగ చేయ శపథ మూని, పర్వతేందుని యాగ్రహమునకు గురియైన చంద్రగుప్తుని చేరి, సైన్యములు చేకూర్చి వారిపై కత్తిగట్టెను. ఆనాటినుండియు దేశములో రెండుపక్షము లేర్పడెను. రాజభక్తులెల్లరు నందుని పక్షము. దేశభక్తులెల్లరు చాణక్యునిపక్షము. నానాటికి చంద్రగుప్తుడు పరదేశీయులగు యవనులను జయించి, రాజ్యము నాక్రమించుకొనుచుండెను. మాధవుడు నందపక్షపాతి. అతఁడు చంద్రగుప్తుని దినదినాభివృద్ధి గాంచి, రాజకొలువు చాలించుకొని, రహస్యముగా నివాసము చేయుచుండెను. తాను నందపక్షపాతి యని పరు లెవ్వరికి తెలియకుండ కాలక్షేపము చేయుచుండెను. ఇట్లుండ నొకనాడు మాధవుడు తనయేకపుత్రికయగు సుశీలను వీడి దూరదేశము కార్యార్థియై పోయెను. అట్టి సమయమున యోధుఁడొకఁడు కొలదిమంది సైనికులతో త్రోవతప్పి, సాయంతన మగుటచే ప్రయాణము సాగించుటకు వీలు లేక, ఆ పట్టణప్రాంతమున విడిసెను. సమీపమున నెవ్వరో యుండిరని గ్రహించి, యింటికేగి సుశీలం గాంచెను. ఆమెయు నాతని కర్ఘ్యపాద్యాదు లొసంగి, యేదియో కొన్ని రసఫలములను, క్షీరములను ఒసంగి, అతిథిపూజ యొనర్చెను. ఆయువతీయువకులు ప్రథమావలోకనము వలననే పరస్పరానురాగులైరి. ఆనాటినుండియు విజయుఁడు నిత్యము సుశీలాదర్శనాపేక్షితుఁడై వచ్చుచు పోవుచుండెను. సుశీలతండ్రి నందపక్షపాతియని గ్రహించినప్పుడు విజయుఁడు చాల కటకటంబడెను. ఆతఁడు చంద్రగుప్తుని పక్ష మూనెనో యేమో! తండ్రి లేనిసమయమునందే వచ్చి, కొంత కాల మామెతో గడపుచుండెడివాఁడు. వారి ప్రణయము నానాటికి అధికము కాజొచ్చెను. శకుంతలాదుష్యంతులవలె, వీరిద్దరకు గాంధర్వవిధిని వివాహమయ్యెను. ఈ విషయము తండ్రికిమాత్రము తెలియదయ్యె. ఈవిజయుఁడే పైన వర్ణింపబడిన యోధుఁడని చదువరు లీపాటికే గ్రహించియుందురు.

3

మాధవుడు దూరప్రయాణమునర్చి అప్పుడే వచ్చియుండెను. అతఁడు చాల విస్మయమందుటయే కాక, మిగుల చింతాక్రాంతుఁడై యుండెను. సుశీలయు తండ్రిని జూచి మిక్కిలి దిగులొందుచుండెను.

"అమ్మా! చాణక్య చంద్రగుప్తుల విజయధ్వని దిగంతముల ప్రాకుచున్నది. మనకు సామీప్యమునందే శత్రుసేనలు విడిసియున్నవి. మన మీచోట నుంటిమని వారికి తెలిసెనా, మన ప్రాణములు మనకు దక్కవు. కనుక రేపు ప్రాతఃకాలమునందే యీచోటు బాసిపోవలెను." అని యతఁడు చెప్పెను. సుశీల మనస్సు చివుక్కు

మనెను. ప్రాణరక్షణార్థమై అచ్చోటు బాసి పోవుట న్యాయమే. కాని తన ప్రాణప్రియుఁడు తిరిగి తన కెట్లు కాన్పించును? తా నెచ్చటికి పోయినది అతని కెట్లు తెలియును? పోనీ, అతనికి వర్తమానమంపుదమన్న, తన రహ

స్వామి విల్లడియవునుగదా! కష్మ ప్రాయుదున్న, తన ప్రియుడెవ్వరో, అతని వాస్థలమెద్దియో ఆమెయెన్నడును కనుగొనియుండలేదు. తన పేరు "విజయుడ"ని మాత్రము ఆతడు నుడివియుండెను. ఇప్పుడు కర్తవ్యమేమి? తానీ స్థలము విడిచిపోవుచున్న ట్లాతనికి తెలియు టెట్లు? ఆమె దీర్ఘాలోచనచేసి తుదకిట్లు తెంపుకేసెను: "విజయుడు సైన్యమునందే యుండును. సైన్యము సమీపమునందే విడిసియుండెనని తండ్రి చెప్పెనుగదా! రాత్రిసమయమున నేనొక్కతెనే పోయి, అతని నచ్చోట కలిసికొని, యీ విషయము నాతని కెరుకపరచెదను".

౪

రాత్రి గాఢాంధకారముగ నుండెను. పదిగంటలు దాటిపోయెను. యుద్ధక్షేత్రమందలి డేరాలలో సైనికనికాయమంతయు విడిసి యుండెను. చాలమంది భోజనాదికృత్యములను గావించి శయ్యలపై జేరిరి. అంతయు నిశ్శబ్దముగ నుండెను. అట్టి సమయమున నంగనామణియొకర్తు శరీరమునిండ బట్టకప్పుకొని మేలిముసుంగు వైచికొని, ఆ డేరాలమధ్యమందేదో వెదుకుచున్న దానివలె పోవుచుండెను. ఆమె రెండు మూడు డేరాలను దీక్షించి, తనకు వలసిన వస్తువు లభింపమి, నిస్పృహ చెందుచు, తిరిగి మరియొక డేరాలోనికిబోవ సమకట్టుచుండెను. ఇంతలో "సుశీలా" యని యెవ్వరో సంబోధించినట్లాయెను. వెనుదిరిగి చూచునప్పటికి విజయుడు సాక్షాత్కరించెను. ఆమె యాతని వక్షమునజేరి దుఃఖాశ్రువులు రాల్పసాగెను.

"సుశీలా! ఇంత రాత్రివేళ నొంటరిగా నీవు వచ్చితివి? కంట నీరిడుచుంటివేమి?"

సుశీల చాలవరకేమియు పలుకలేదు. కప్పవాల్చక యాతని ముఖమువంక చూడ దొడంగెను. శరీరమంతయు కంపమునొందుచుండెను.

"ఏమి, పలుకకుంటివి?"

"విజయా! నీకొరకే వచ్చితిని. మన మొకరినొకరు విడిపోవలసిన దురదృష్టము సంభవించినది. శత్రువులు తన్నుకనుగొందురను భీతిచే మా జనకుడీపదమును బాసి పోవ నుద్యమించెను."

"ఎప్పుడు?"

"రేపు ప్రయాణమునకే పోవలయునట. ఈ సంగతి నీకు దెలిపియుండనిచ ఆకాంక్షంగము కలుగకుండునని తోచి యిటు వచ్చితిని."

"ఇకముందెచ్చట నివసింప దలంచెను?"

"ఆ సంగతి నాకేమియు చెప్పలేదు. నాకేమియు తోచకున్నది. మనము తిరిగి కలిసికొనుట యెన్నడో?"

"ప్రేయసీ! భీతిల్లకుము. నీవెచ్చట నున్నను నీప్రియుడు రెక్కలు కట్టుకొని వ్రాలునని నమ్ముము."

"మనోహరా! మన మీ కష్టముల పాల్పడకుండ నుండుటకు వీలులేదా? వెంటనే నన్ను నీయందు చేర్చుకొనరాదా?"

"అది నాకంగీకారమే! కాని ప్రస్తుత మీ యుద్ధభూమియందు జీవనము గడపుదు, నిన్ను చేకొని యెచ్చట నుండెదను? అదియుంగాక, సైనికులు స్త్రీలోలురై యుండరాదను శాసనమున్నది తెలుగదా?"

"అట్లయిన, నే నీవిధముగ నెంతకాల ముండవలయునో?"

"యుద్ధము ముగిసినవెంటనే నిన్ను దప్పక కొని పోయి నా గృహము చేర్చెదను. అందాక—"

"అది యెన్నడో? ఈలోన వివాహవిఘ్నకలిగిన—"

"భయపడకుము. ఈలోనవచ్చి కొనిపోయెదను. చాలరాత్రి గడచినది. నాఅశ్వికదళము వెళ్ళిపోవును. అది నిన్ను నీ గృహసమీపమున విడిచిపెట్టును."

"వద్దు—వద్దు— నేను కాలినడకనే పోయెదను. విజయా! నన్ను మరువవు గదా?"

విజయుడు ఆమెను తన బాహువులలో చేర్చుకొని విశాలఫాలభాగమును తనహస్తముతో రాయుచు, ముద్దుగొని వీడ్కొల్పెను. ఆమెయు మెల్లమెల్లగ నేగుచుండెను. ఇంతలో విజయుడు తిరిగివచ్చి, ఆమె నాలిం

గనవెంబర్చి, తన అశ్వముపై నిడికొని ఆమె గృహసమీపమున దించెను.

"విజయా! ప్రతి నిమిషము నీకై కొందురుచూచుచుండెదను. నా ప్రాణములు నీ చేత నున్నవి. జ్ఞాపకముండునా?" అని చెప్పుచు, ఆ గాఢాంధకారములో నదృశ్యమాయెను.

౫

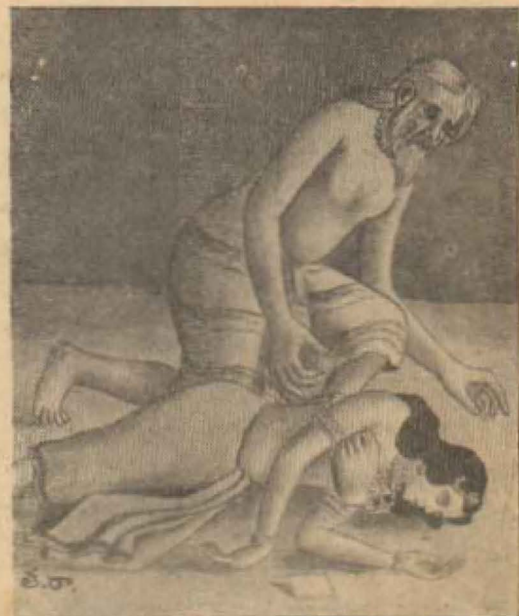
నెలలు గడచిపోయెను. సుశీలకు ఆరవమాసము కూడ జెల్లిపోయెను. ఆమె తండ్రి కీసంగతి యేమియు తెలియకుండెను. ప్రియుడింకను తన్ను చేరకపోవుటవలన సుశీల చాల కటకటం బడుచుండెను. ఈలోన దేశములో చాలమార్పులు కలిగినవి. చంద్రగుప్తుడు యవనులను పాంచాలమునుండి పారద్రోలి చాణక్యసహాయమున ఉత్తర హిందూస్థానమంతయు జయించి నందవంశీయుల నంతరి వాళ వెంబడించి, మగధరాజ్యమునకు పట్టభద్రుడాయెను. ఆ కారణమున సుశీలామాధవులు తమ ప్రాణము లరచేతులం దుంచుకొని యేనిముషమున కేమి వాటిల్లునోయని మిక్కిలి భయపడుచుండిరి. తన ప్రియుడు శత్రుపైన ప్రాయోధుడయ్యెనని సుశీల చాల దుఃఖించుచుండెను. ఆ సమయమున నొక సైనికుడొకడు లేఖ నొకదానిం గొనితెచ్చి సుశీల కొసంగెను. ఆమె యాతురతతో దానిని విప్పి యీక్రిందివిధముగ చదివికొనెను—

"సుశీలా,

నిన్ను సందర్శింపవలెనని చాల యత్నించితిని. మీరున్న ప్రదేశముకూడ నా చారులవలన గ్రహించితిని. కాని దేశములో కలిగిన మార్పులవలన నా కార్యభారము అధికమాయెను. ఇకముందు నిన్ను చూడగల్గుదునన్న యాశలేదు. మనకు కలుగబోవు బిడ్డనుగూర్చి నాకు మీలగునంతవరకు శ్రద్ధతీసికొందును.

—విజయుడు"

ఈ ఉత్తరము చూచుటతోడనే, సుశీల మొదలు నరకిన కదళీ వృక్షమువలె నేలగూలెను. "బిడ్డనుగూర్చి వ్రాసెను. కాని తల్లిగతి యేమికావలయును?" కొంతవర కామె స్పృహతప్పి పడియుండెను. ఉత్తరము కూడ నామె ప్రక్కనే గాలి కెగురుచుండెను. ఇంతలో ఆమె

తండ్రి అచటి కరుదెంచి నేలపై పడియున్న తనూజను, ఆమె ప్రక్కనేయున్న ఉత్తరమును కనుగొనెను. తోడనే ఆ లేఖందీసి ఆమూలాగ్రముగ చదివికొని నివ్వెరజెందెను. సుశీల కన్నుల విప్పెను. ఎదుటనున్న తండ్రిని కనుగొని లజ్జా భయములు తన్నావహింప, తల వంచుకొనియెను.

"సుశీలా! ఈ లేఖమూలమున నీవు చెప్పకుండగనే సర్వము విదితమయ్యెను. నీవొనర్చిన కార్యము మన క్షత్రియ కులధర్మమునకు తగినదే యున్నది. కాని యీ విజయు డెవ్వరు?"

"తండ్రీ! క్షమింపుము. అతని విజయుడనుట తప్ప అత డెవ్వరో నాకు దెలియదు. అతనికి నా యాత్మను ప్రేమపూర్వకముగ సమర్పించియుంటిని"—

"ఎంత వెఱ్ఱిదానవు! అతని వంశనామము లెవ్వియో తెలియకుండ నేల చేపట్టితివి?—దీనివలన నీ కగు నష్టమేమియో గ్రహించితివా? నీ బిడ్డ అనాథుడై తండ్రికి దూరస్థుడై యుండవలసివచ్చును—"

సుశీల యేమియు మాటలు పలుక లేదు. కాలము గడచిపోవుచుండెను. ఆమెకు పదిమాసములు నిండెను. ఒకశుభముహూర్తమున ఆమె కొక తేజోవంతుడగు పుత్రుడుదయించెను. అతని కేమియు పేరిడలేదు.

దేశములో కల్గిన మార్పులవలన నందవంశీయుడగు మాధవునకు కష్టదినములు సంప్రాప్తమాయెను. శత్రువు లాతని వెదకి పట్టుకొనిరి. అతనిపై వధియోగము పెట్టి న్యాయస్థానమున విచారణ జరుప నెంచిరి. సుశీల చాల దుఃఖితురాలై యుండెను. నేడో రేపో విచారణ ప్రారంభ మగునని తలచుచుండిరి. ఇంతలో వెనకో యొక సేవకుడు ఒక లేఖం గొనివచ్చి మాధవున కొసంగెను. అం దిట్లుండెను___

“దీనియందు అనుమతిపత్రము కలదు. దీనివలన మీరు వెంటనే ఈదేశము వీడి పోవచ్చును. మిమ్ముల నెవ్వరు నిరోధింపరు. విజయుని కోర్కెవలన నిది మీకొసంగబడెను.

చంద్రగుప్త.”

దానింజూచి, సుశీలామాధవులు చాల సంతసించి, కరుణార్ద్రహృదయుడగు చంద్రగుప్తుని కొనియాడుచు, వారాదేశము వీడి, దక్షిణదేశమునకు బోయిరి.

౬

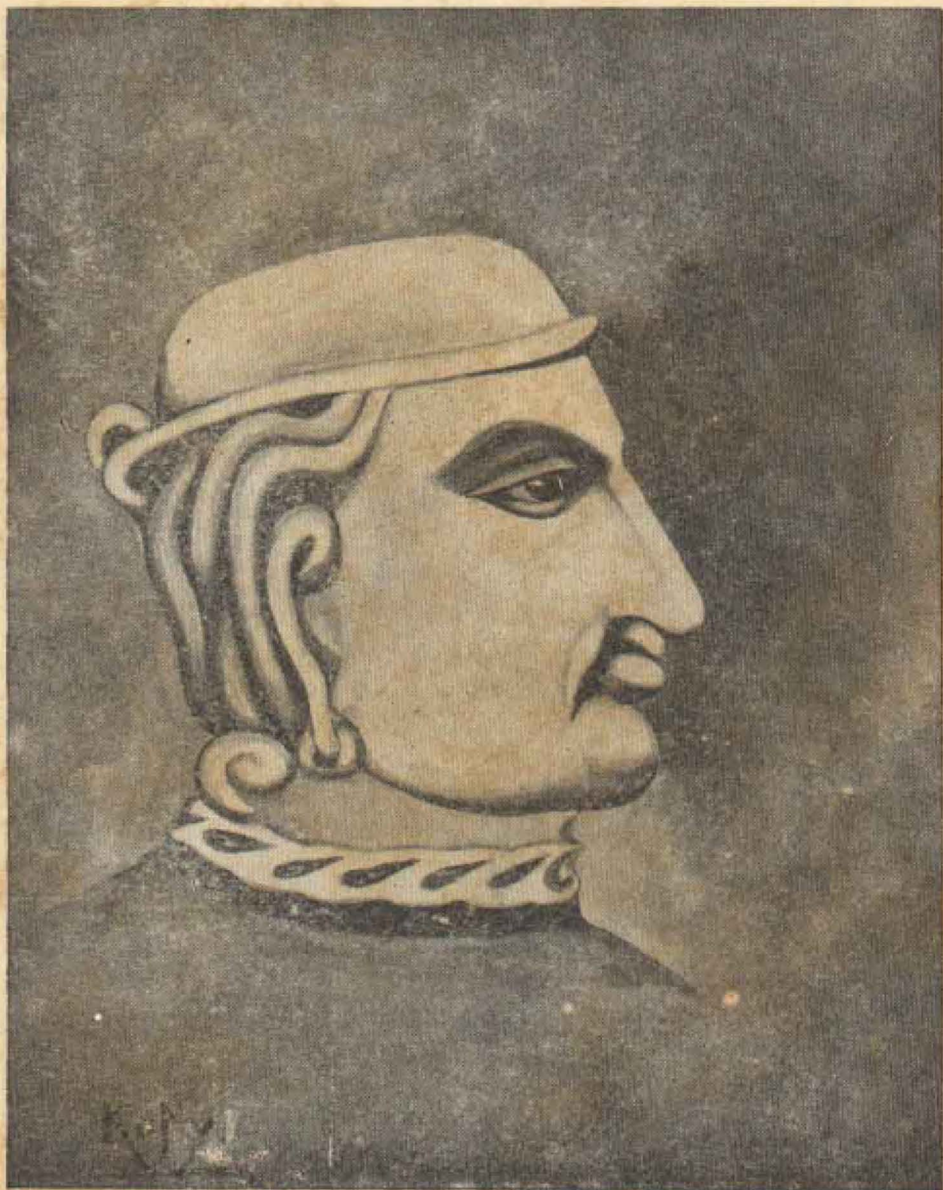
రెండేండ్లు గడచెను. సుశీల కుమారుడు శుక్లపక్ష చంద్రునిరీతి దినదిన ప్రవర్ధమానుడగుచుండెను. తల్లికిని, తాతకును తన బాల్యచేష్టలచే చాల నానందము చేయుచుండెను. కాని సుశీలమాత్రము భర్తృవియోగముచే చాలకృశించి, ఖిన్నురాలై యుండెను. ఎట్లయినను తన బాలుని తండ్రిని కనుగొను ఉద్దేశముతో తిరిగి ఉత్తరదేశమునకు పోవలెనని సుశీల ప్రోత్సహించుటచే మాధవు డంగీకరించెను. తిరిగి పది దినములలో పాంచాలదేశము చేరిరి. కాని వెంటనే యీతడు నందవంశీయు డని గ్రహించి పాంచాలదేశాధికారి, మాధవునకు ఉరిశిక్ష విధించి, చక్రవర్తి యాజ్ఞకై నిరీక్షించుచుండెను. కాని నియమితకాలము గడచిపోయినను చక్రవర్తి యొద్దనుండి యేమియు నాజ్ఞ రాదయ్యెను. అందుచే నొక యుదయమున మాధవుని ఉరిస్తంభ మెక్కించిరి. సుశీలయు, ఆమె చిన్నికుమారుడును ప్రక్కనే నిల్చి కన్నీరు మున్నీరుగా నేడ్చుచుండిరి. ప్రజలెల్లరు సుశీలనుజూచి చాల విచారించుచుండిరి. ఇంకొక నిమిషములో మాధవుని తల తెగిపడిపోవుట సిద్ధముగనుండెను. ఇంతలో దూరమున గుఱ్ఱపుడెక్కల ధ్వని వినవచ్చెను. శరవేగమున ఆశ్వికుడొకడు సమీపించి, “ఆగుడాగుడు-

చక్రవర్తి యాజ్ఞ” అనుచు, అశ్వమునరోధించి, యొక యాజ్ఞాపత్ర మధికారిచేతి కందిచెను. అది యాతడు పరిశీలించి, మాధవుని ఉరిస్తంభమునుండి క్రిందకు దింపి, యాతనిచేతికి చక్రవర్తియాజ్ఞాపత్ర మందించెను. దానిని చూచుటతోడనే మాధవుడు మందహాసమొనర్పసాగెను.

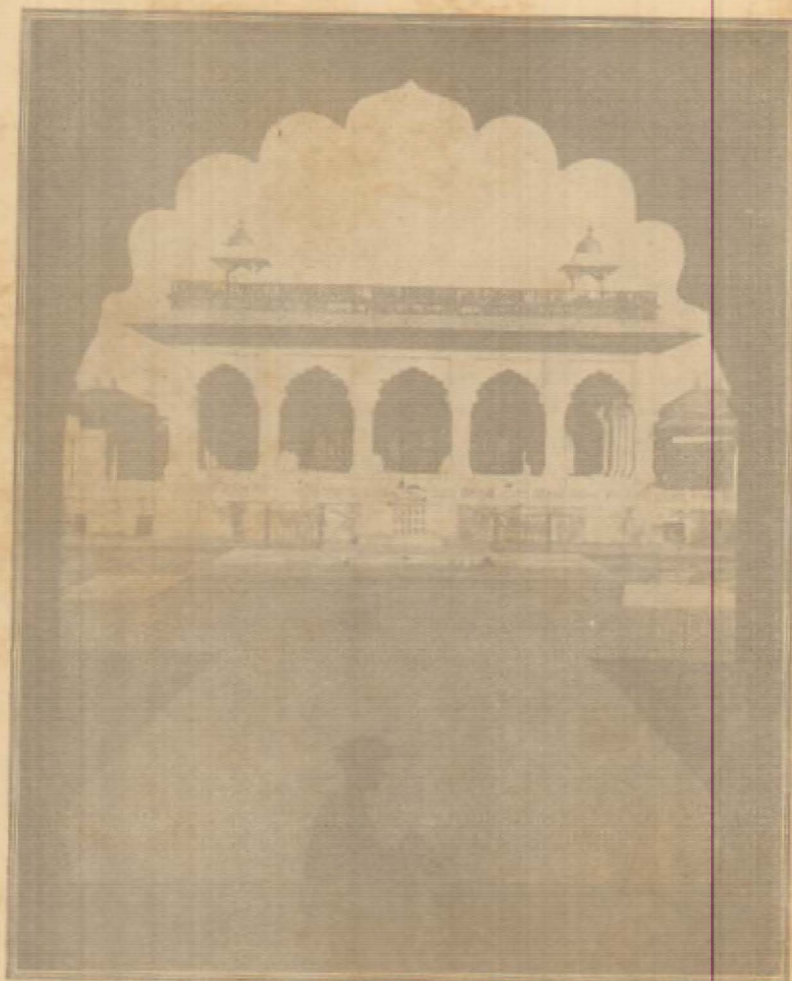
చంద్రగుప్త చక్రవర్తి యాతని క్షమించి, తనవిశాల రాజ్యములో నితరులవలెనే నిరాక్షేపణగ నివసింపవచ్చునని యనుమతించియుండెను. ఈ క్షమాపణకు కూడ విజయుడే కారణమని ఉత్తరము వెనుక భాగముపై వ్రాయబడియుండెను.

క్షత్రప రాజులు

3. మహాక్షత్రప యశోదాముడు

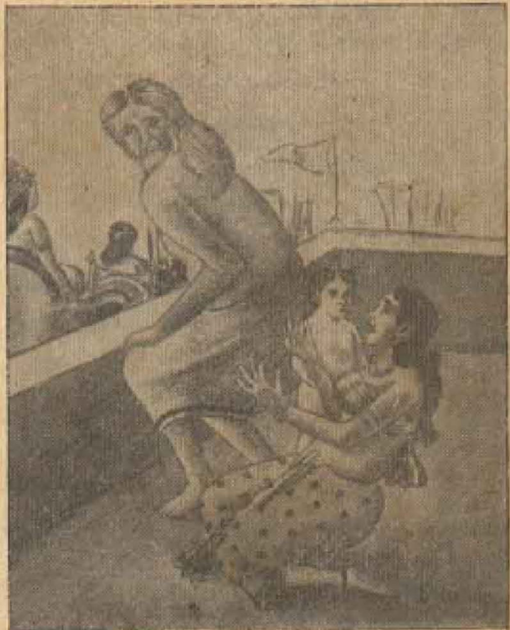
క్రీ. శ. ౨౩౮. క్షత్రపవంశమున నొక ప్రసిద్ధపాలకుడు

'దివాన్-ఇ-ఖాస్'

ఆగ్రాకోటలో నున్నది. ఇచ్చట మొగలుచక్రవర్తులు రహస్యమంత్రాంగసభలు చేయుచుండిరి. ఇది చలువరాతి కట్టడము. ౬౪ అ. పొడవు, ౩౪ అ. వెడలుపు, ౨౨ అ. ఎత్తుగల రెండంతర్భాగములు గలవు. ఇది ౧౬౩౭-వ సంవత్సరమున నిర్మింపబడినది. భారతదేశమునందలి సుప్రసిద్ధ సుందరభవనములలో నిది యొకటి.

నేడు చంద్రగుప్తుని పట్టాభిషేకదినము. తత్కారణమున నాతని సైన్యమంతయు బారులుదీరి, రాజగృహమునకుబోయి, చక్రవర్తింగూడి, యూరేగ సంకల్పింపబడెను. దీనివలన సుశీల మనస్సులో క్రొత్త యాశలు మొలకలెత్తెను. ఈ అనంత సేనాసమూహములో తన విజయుని గుర్తింపవచ్చునను నాశ కల్గెను. ఈ సంగతి తండ్రితో మనవిజేసెను. ఒక యెత్తైన రమ్యహర్మ్యమున తండ్రియు, బిడ్డయు నాసీనులై యుండిరి. సేనావాహిని మెల్లమెల్లగా కదలివచ్చుచుండెను. మొదట కాల్బలము నడుచుచుండెను. తన మనోనాథుడు అశ్వారూఢుడగు నని నమ్మియుండుటచే సుశీల కాల్బలమునంత శ్రద్ధగా చూచియుండలేదు. తదుపరి అశ్వికులు చనుదెంచిరి. సుశీల తదేకదీక్షతో పరిశీలించుచుండెను. కాని విజయుడందును లేడయ్యెను. అటుపైని రథములు కదలిపోయెను. అందును విజయుడు లేడయ్యెను. చివరకు చక్రవర్తి యధిష్ఠించియుండిన మత్తగజ మొక్కటియే వెనుకబడి యుండెను. సుశీల విజయుని గాంచక పోవుటచే చాల దుఃఖించుచుండెను. ఇంతలో మత్తగజముపై నమర్పబడిన అంబారీయందు చంద్రగుప్తచక్రవర్తి పరివారసమేతుడై యరుదెంచెను. సుశీల యేలాగో ఆతని గాంచినంతనే కంపితగాత్రయై, తన స్థానమునుండి లేవబోవంగెను. తండ్రియు నామె ననుకరించుచుండెను. ఆమె నిదానించి, చూచిచూచి, కెవ్వున నొక కేకవైచి నేల గూలెను. మాధవు డామెనుపట్టుకొని "ఏమమ్మా! అట్లుంటివి?" అనెను.

"ఆతడే విజయుడు—నా బాలుని తండ్రి—చక్రవర్తి—తండ్రీ! క్షమింపుము" అని సుశీల ప్రాణములను విడిచెను.

లోకవృత్తము

పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థులు గారు

ధర రెండువాతఁ బాతాళలోకముఁ జేరె సత్యమ్ము ధర్మమా సన్న్యసించె
తపము మున్నైన యుత్తమకృతుల్ వనిఁ జొచ్చెఁ దోలుజాతి వక్త్రిచాపలము హెచ్చె
తండ్రితోఁ గొమరుండు తగవాడఁగాఁ బాతెఁ బ్రభువులందు దురాశ ప్రబల మయ్యె
జఘనచాపలము స్త్రీజాతి కెచ్చుగఁ జేరెఁ బురుషుండు స్త్రీలకింకరతఁ గోరె
కష్టములు చుట్టుకొనుచుండె శిష్టులకును - దుష్టులకుఁ బ్రాభవమ్ము సందృష్ట మయ్యెఁ
గలికిఁ బదునాల్గునెలలైనఁ గాకమునుపె - యిట్లు లగుచుండ నింకముం దెట్లు లగునొ?

యుగధర్మము

ప్రియసోదరి రాజ్యలక్ష్మికి—

ఆశీర్వాదములు.

మీరు ఇంగ్లండునుండి తిరిగివచ్చి రెండుసంవత్సరము లైనది. అచ్చట మీరు మూడుసంవత్సరములు నివసించితిరి. నీవు నా కీరెండు వత్సరములనుండి క్రమముదప్పక నెల కొక యుత్తరము వ్రాయుచున్నావు. అందలి విషయముల గాంచి మేమందరము సంతసించుచున్నాము. నీయుత్తరము వచ్చుట యొకదిన మాలస్యమైనచో నాకు పిచ్చియెక్కినట్లుండెను. పిల్లలు 'ఈ యుత్తరము రాలేదేమి' అని పలుమారులు నన్నడుగుచుండిరి. కాని ప్రత్యుత్తరము వ్రాయనైతిని. కారణ మేమన నేమి వ్రాయుదును. నీకుత్తరము వ్రాసినను నిన్ను చూచుటకు వచ్చినను మాకు కలితప్పను. ఏమిచేయుదును. మీ రింగ్లండు బయలుదేరినప్పటినుండియు మీ బావగారి మానము దినదినప్రవర్ధమానమగుచుండెను. కాని నీయుత్తరము లాయన తప్పక చదువుచుండెను. నీవు వ్రాయు వివిధవిషయములుగల పెద్దయుత్తరములను చదివి చేతిపెట్టెయందు దాచుకొనుచుండిరి. ఆయన మీకు ప్రత్యుత్తరములు వ్రాయుచుండెనని నే నింతవరకు తలంచుచుంటిని. కాని నీ చివరయుత్తరమువలన ఆయనగూడ మీకు ప్రత్యుత్తరములు వ్రాయుట లేదనువిషయము స్పష్టమైనది. అయిన దేమో యైనది. గతించినదానినిగూర్చి విచారించుట నిష్ప్రయోజనముగదా? ఏమైనగాని నామనోవ్యాకులత్వము మిన్నటితోడ సంతరించినది. భగవదనుగ్రహమువలన కొలదిదినములలో మేమందరము మీయింటికి రాగలమనుకొనుచున్నాము. ఆ ప్రయత్నమందే యున్నాము. రెండుమూడు నెలలయిన నీతో గలసి మెలసి యుండినగాని నాకు తృప్తియుండదు. వచ్చిరాని మాటలతోడ గందరగోళము చేయుచుండు చి|| కృష్ణునిచూచుట కిప్పటికి యవకాశము చిక్కినది. పిల్లలిద్దరు పిన్ని పిన్ని యని కలవరించుచున్నారు. నాల దినములలో తప్పక బయలు దేరి రాగలము.

అయిదారు మాసములుగ మాయిల్లు సంతబజారయిపోయినది. ఎప్పుడును గందరగోళమే. చి|| వేంకటలక్ష్మికి వచ్చే విదియతోడ పండ్రెండుసంవత్సరములు నిండును. మాఘమాసమువరకు మాత్రము రెండుమూడు పెండ్లి లగ్నము లున్నవి. అటుపిమ్మట మాఘము. పిమ్మట కొకటి రెండు నెలలవరకును మంచిలగ్నములు లేవు. మనయింటి కానవాయి పండ్రెండేండ్లకే గదా రజస్వలయగుట. ఎన్నో సంబంధములు వచ్చినవి. అందు నాల్గుసంబంధములు సర్వోత్తమమైనవి. చింతాకువారి పిల్లవాడు. ఇరువది సంవత్సరములలోపు వయసు. బి. ఏ. చదువుచున్నాడు. ఏబదివేల రూప్యముల యాస్తియున్నది. ఒక్కడే పుత్రుడు. తల్లి లేదు. తండ్రి ముసలివాడు. ఇది సర్వవిధముల నుత్తమమగు సంబంధము: పోట్లాటలు, కొట్లాటలు, కోడరికము మొదలగునవి యుండవని మీ బావగారి కన్ని విధములనో నచ్చచెప్పితిని. వారు మూడువేల రూప్యముల నగలు పెట్టుదుమనిరి. వేయిన్ని నూటపదార్లు కట్నమును కోరిరి. ఇంతకంటె మంచిసంబంధ మెక్కడనుండి వచ్చును? కట్నమీయగల శక్తి మీ బావగారికి లేదా. మేము చేయవలసినది యిద్దరు పిల్లలకు పెండ్లి చేసి యత్తవారిండ్లకు బంపుటయేగదా. అంతకంటె మాకు వ్యయ మేమున్నది? భగవంతుడు రక్షించిన నాలుగేండ్లనాడు రామచంద్రుడు. వాని పెండ్లి పదిపండ్రెండుసంవత్సరముల తరువాతమాటగదా. కాని యేమిలాభము. సంవత్సరమునుండి నెత్తిన నోరు కొట్టుకొని మీ బావగారికి పెద్దపిల్ల పెండ్లివిషయమును చెప్పుచుంటిని. అది యేమి కర్మమోగాని 'ఆ' అనరు 'ఊ' అనరు. చింతాకువారు రెండు నెల లాగి చివరకు వెల్లంకిలో సంబంధము కుదుర్చుకున్నారు. మీ బావగారికి నే నేమి చెప్పుదును. ఆయనకు తెలియని దేమున్నది. కాని నాకర్మ మిట్లున్నది. సమ్మములోనికి వచ్చి తలయెత్తుటకే నాకు వీలులేకుండెను. గ్రామములోని వారందరు నన్ను వ్రేలు పెట్టిచూపి ఘోషణ చేయుచుండిరి. సూటిపోటిమాటల

వెక్కిరింపుచుండిరి. "అక్కా! ఇది బ్రాహ్మణజన్మమా ఇదేం పాపకర్మమమ్మా! పండువంటి బ్రాహ్మడికి పాడు బుద్ధులు పుట్టినవి. కిరస్తానులలో కలుస్తారా యేమిటే? వాడున్నాడు గాదటే, పెద్దయిన్లోగెం కలెక్టరు, ఇంగ్లండు పోయి మాలమాదిగలతోడ మాంసము తిన్నాడు, వెలివేశారు. వాడిమాలావ యీ బ్రాహ్మడికొంప మునిగిందే." అని యనేకవిధముల మిమ్ము మమ్ము తిట్టి దుమ్మెత్తిపోయని యాడుదిగాని మొగవాడుగాని మా వూళ్లో లేరనుట వింతగాదు. అందువలన మాయింటికివచ్చువారెవరును కానరారు. పిల్లలుగూడ ఆడుకొనుటకు రామానిరి. అందువలన పిల్లలిద్దరు పెద్దపడి వీధిగడప దాటకుండిరి. నేను చీకటిపడిన తర్వాత మంచినీళ్లు తెచ్చుకొనుచుంటిని. మన్న బ్రాహ్మణ కొంపలు పది. అహోరాత్రము లిదే గొడవ. తిట్లు, శాపనార్థములు, వెక్కిరింపులు, హేళనలు– ఏమిచేయుదును.

మీ బావగారికి బుద్ధి చెప్పవలయునని చుట్టుప్రక్కల గ్రామములనుండి ముసలి ముతక వచ్చుచుండిరి. కాని యాయన చెంతగూర్చుండి యేమియు మాట్లాడినారలకొంతవడి మౌనముగనుండి చివర కాయన గాంభీర్యమునకు లోబడి వచ్చిన దారిని బట్టుచుండిరి. మీ బావగారు మాత్రము వినుచున్నను విననివారివలెను, చూచుచున్నను చూడనివారివలెను నటించుచుండిరి. నాకాయన పద్ధతి యణుమాత్రమైనను అర్థముగాకుండెను. దుఃఖతరంగము లుప్పొంగుచుండెను. జగత్తంతయు సానందోపాఖ్యానమందలి నరకలోకమును బోలి భయంకరముగ గన్పడసాగెను. అందువలన నా కారుమాసములుగ నిద్రాహారములు లేవనుట యతిశయోక్తి కాదు. కోన తెన్ను తెలియకుంటిని. పిల్లలు దిక్కుమొగము బెట్టుకొని యిల్లు దాటకుండిరి. ఏమిచేయుదును, ఎవరికిమొరలిడుదును. ఈదుఃఖసాగరమునుండి యేదేవుడు ఒడ్డున పడవేయును. శ్రీరామచంద్రమూర్తిని ధ్యానించుట దప్ప గత్యంతర మేమి?

క్రమక్రమముగ గ్రమ్ముకొనుచుండిన కారుమేఘములు మొన్నటితోడ విడిపడినవి. ఘోరాంధకారమంతరించినది. ఉషఃకాలమందలి సుమధుర గీతానినాదము వీనుల విందు గొల్పినది. జగత్తంతయు ఫలపుష్పభరితమై నయనానందకరముగ గన్పట్టినది. శ్రీమన్నారాయణుడు వివిధరూపరేఖావిలాసముల భావవీథియందు గోచరించెను. జయము శ్రీజగన్నాథా జయము. ఆర్తజనరక్షకా జయము.

వారము దినములక్రిందట అమ్మ నాయనలు వచ్చి పదిహేను దినములుండి తిరిగి యింటికి వెళ్లిరి. ఆపదిహేనుదినములయందు అమ్మ పట్టెడన్న మొక్కపూటయైనను తిన్నగ తినలేదు. అరగడియయైన నిద్దుర లేదు. నన్ను పిల్లల కౌగిలించుకొని యూవురుమని యేడ్చుట తప్ప మరియొకపని యామెకు లేకుండెను. అందువలన మాయిల్లంతయు దుఃఖసాగరమున మునింగెననుట యంతయతిశయోక్తి గాన్పింపదు. రాజ్యలక్ష్మీ! అప్పటి నాస్థితి చూడవలయునే గాని వర్ణించి చెప్పుటకు వీలు లేదు. ఇంతయును పూర్వజన్మసుకృత దుష్కృతము లనుభవింపక తీరదుగదా!

అమ్మ నాయనలు వచ్చినప్పటినుండియు మీ బావగారితోడ నిట్లు చెప్పుచుండిరి: "పెద్దవాండ్రము; వృద్ధులము; మామాటలు వినుము, పిల్లలుగలవాడవు. వేదాధ్యయన నిరతుడవు. షట్శాస్త్రముల చదివితివి. శిష్టాచారపరుడవు. ఇంగ్లీషు చదువుకొనినవాండ్ర గొడవ నీ కెందుకు. స్వరాజ్యమా, మాలమాదిగలలో బ్రాహ్మణులు గలియుటయేనా? స్వరాజ్యము కావలయునని యరచుచుండు వాండ్రవరి చేరకుము. వాండ్రు కులభ్రష్టులు; వర్ణభ్రష్టులు. ఇంతకు ఎవరికిని యేమిలాభము? రాజ్యలక్ష్మి కర్మ మిట్లు పట్టినది.

"ఫలానావారి శాస్త్రులుగారి కుమార్తె దొరసానులవలె బూట్సులు దొడుగుకొని సభలయందు దుపన్యసించుచున్న దనుమాటలు నా చెవులకు ములుకులగుచున్నవి. హృదయము బ్రద్దలగుచున్నది. కాని యెవరినందును? ఏదైవమును దూరుదును, స్వయంకృతాపరాధమునకు శిక్ష యేమి? కల్లికల్లి చచ్చుటే శిక్ష. వేదశాస్త్రాధ్యయన మొనర్చిన వారికొరకు బ్రాయశ్చిత్తింపక పాడుమెటు పరీక్ష

విచ్చితానని 1116 కట్నమిచ్చి కన్యాదాన మెవరిట్లు చెవరిచ్చు. ఇది నాబుద్ధితక్కువగాదా? దానిఫలమును నేననుభవించుచున్నాను. పండుగయని పర్వమని రాజ్య లక్ష్మిని దిలంచుకొనివచ్చుటకు నాకర్మము గాలినది. నాయనా! చిన్నప్పటినుండియు నాకడ చదువుకొంటివి. శాస్త్రములయం దద్వితీయుడవని పేరు గాంచితివి. భగవదనుగ్రహమువలన నీకు సంతానము గలిగినది. సంసారపోషణకు తగిన వసతి యున్నది. అపకీర్తిపాలుగా కుము. నీకడ చదువుకొనుచుండిన పదిమందిశిష్యులు పారిపోవుటకు కారణ మేమి? నాకర్మమును గాంచుచు నేయున్నావుగదా! కొంతమంది శిష్టాచారపరుల మనకొ మవారు నన్ను పంక్తికి రానివ్వుటలేదు. మాయింటికెవ్వరును భోజనమునకు రారు. పైకి చెప్పరుగాని దాదాపుగ నాకు వెలిపెట్టినారు. కాని యీ కలికాలమున అల్లుడింగ్లండుకుబోయిన మామగారిని శిక్షించుట న్యాయమా యని యడుగువా డెవ్వడు? అడుగువాడున్నను వినువా డెవ్వడు? ఎవరికివారే యమునాతీరే అనునటులున్నది మనసంఘస్థితి. ఇంతకు నాకు కలియుగవివాహమున ప్రవేశించితిని. తగిన ఫల మనుభవించుచున్నాను. అల్లునకు నెలకు రు 800-0-0 ల జీతము నిజమే; సంతసమే. కాని నాపాపఫలమును నేననుభవింపక తప్పదుగదా! బాబూ, నామాట వినుము. మూడునాలుగేండ్లయిన బ్రదుకుదుమోలేదో, ఇద్దరాడుపిల్లలకు మా యెదుట వివాహము చేయుము. సంతసింపుచు ప్రాణముల విడిచెదము. ఇంగ్లీషు చదువుకున్న వాండ్రమాటలు నమ్మకుము. వాండ్రే దేశము చేసినను దొరలపద్ధతి యని మరియొకటే యనుభవపూర్వకముగ చెప్పుచున్నాను. వివాహములు చేయనిచో, మే మిర్వుర మిప్పుడే మరణింతుము. తప్పదు" అని యనేకవిధముల బోధించిరి. భయపెట్టిరి. కష్టసుఖముల విప్పిచెప్పిరి. పాపపుణ్యముల వివరించిరి. వర్ణించిరి. ఫలమేమి? వారెన్నివిధముల బోధించినను, విలపించినను మాబావగారు మౌనముగ నుండిరేగాని పల్లెత్తి పలుకలేదు. శ్రద్ధగ వినుచుండిరి. కాని ప్రత్యుత్తరములేదు. అమ్మ నాయనల యుపన్యాసములతోడ నెప్పుడు ప్రొద్దుగ్రుంకెనో, ఎప్పుడు తెల్లవారెనో తెలియకుండెను. గ్రామములోని పెద్దలుగూడవచ్చి కూర్చుండి తలయూపుచుండిరి. చేతనైనంతవరకు నుపదేశము లొనర్చుచుండిరి. కాని మా బావగారిచేత 'అవును కాదు' అని యనిపించగలిగినవాడుమాత్రము కానరాకుండెను.

ఇట్లు పదమూడు దినములు గడచెను. పదునాలుగవదినమున తెల్లవారుజామునకే బావగారు లేచి స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానముల నిర్వర్తించుకొని అమ్మను వెంట నిడుకొని పడమటింటియందు దేవతార్చన చేయుచున్న మా బావగారి కెదురుగ బోయి కూర్చుండిరి. చుట్టుప్రక్కలనున్న అమ్మలక్కలు చిన్నపెద్దలుకూడ వచ్చిరి. అప్పు డది యొక చిన్న సదస్యమువలె నుండెను. రెండు మూడు గడియలు గడచినపిమ్మట మా బావగారు పరమశివునివోలె నిమీలితనేత్రములు తెరచి లేచి నిలిచి నడుమునకు కొల్లాయిగుడ్డను బిగించుకొని యెదుట వీరాసనాసీనులై కూర్చుండిన అమ్మ నాయనల పదములకు సాష్టాంగపడి "జ్ఞానదానం బొసంగిన గురుదంపతులకు నమస్కరించుచున్నాను. ఆశీర్వదింపుడు." అని లేచి చేతులు జోడించుకొని సమ్ముఖమందు కూర్చుండిరి.

అప్పుడు నాయనగారి మోమును విలోకింపవలయును. నేత్రద్వయమునుండి యగ్నిస్ఫులింగములు బహిర్గతమగుచుండెను. అచ్చట నున్నవార లాయన మోము విలోకింపజాలకుండిరి. దూర్వాసమహర్షిని మరపించుమూర్తుల నొకింతకాలము వేనల్లునిమీద ప్రసరింపజేసిరి. కాని మా బావగారుమాత్రము ధీరగంభీర శాంతచిత్తమున మూర్తీభవించిన ధర్మమూ యనునట్లుల గురుదంపతుల పాదములమీద దృష్టి నిల్పి చూచుచుండిరి. అన్నకళ్లలనుండి యమృతప్రవంతి బయల్వెడల నచ్చట నున్నవారి హృదయపీఠుల ప్రవహించినకొలదిని కామ క్రోధ లోభ మద మాత్సర్యముల ప్రకోపము సన్నగిలుచుండెను. సదర్కేచ్ఛ కట్టువడెను. అనిర్వచనీయశాంతియం దెల్లరు మునింగియుండ ఆక్షేపము, ఆతాపము, ఆపట్టుదల, ఆసంఘభయము మొదలగునవన్నియు నొక్కత్రుటిలోన నాయనగారినుండి పలాయనంబై వంతనే శరీరమున చెమట పట్టెను. పిల్లలిద్దరు వినయశ్రద్ధలతోడ విన

రుచుండ నాయనగారు సుశాంతస్వరమున "వత్సా! దీర్ఘాయుష్మాన్భవ" అని దీవింప అప్పట నున్న వారెల్లరు స్మితవదనారవిందులైరి. మా బావగారు చేతు లుజోడించుకొని యా యాశీర్వాదమును శిరమున ధరించిరి అటుపిమ్మట నాయనగా రిట్లు నుడివిరి:—

"వత్సా! పన్రెండు వత్సరములు నాకు సేవ జేసితివి. వేదశాస్త్రముల నభ్యసించితివి. నీవినయవిధేయతలు, సత్యనిరతి, కార్యనిపుణతకు మెచ్చి కాళ్లు కడిగి కన్యక నిచ్చి వివాహ మొనర్చితిని. ధన్యుడనని తలంచితిని. కాని గురుదక్షిణ నప్పుడు కోరలేదు నీవీను లేదు. ఇప్పుడు కోరుచున్నాను. గురుదక్షిణ నిమ్ము."

అన నటనున్నవా రెల్లరును నొక్క మారుగ మా బావగారి కేసి నిశ్శబ్దముగ విలకింపుచుండ ఆయన లేచి మామ్మారు గురుదంపతులచుట్టు తిరిగి సాష్టాంగపడి "నాప్రాణమును మీకర్పించుచున్నాను గైకొనుడు" అన అమ్మ లేచి యల్లుని లేవదీసి గూర్చుండబెట్టెను. అప్పుడు నాయనగా రిట్లనిరి: "వత్సా! నాకు గావలసినది నీధనైశ్వర్యము కాదు, నీవు కాదు; నీపుత్రికల నాకొసంగుము. అదియే గురుదక్షిణ. గురువును సంతృప్తిపరచవా, రౌరవాది నరకముల బడుదువు, జాగ్రత్త. నీబిడ్డల నిద్వర మాకొసంగనంత వరకు మేము భుజింపము. ఈవిరాపనమున మరణించుట తప్ప గత్యంతరము లేదు."

అనుచుండ నటనుండువా రెల్లరు నిస్తబ్ధులైరి. మామ యల్లుండ్రిద్దరు సమానపండితులు, తపోనిగతులు. అందువలన ముందేమి జరుగునో యని నిశ్శబ్దముగ రెప్పవాల్పక చూచుచు గూర్చుండియుండిరి. పెదవి పెదవి కదపకుండిరి. చంటిపిల్లలుగూడ కొయ్యబొమ్మలవోలి యాస్పశ్య మును విలకింపజొచ్చిరి.

అప్పుడు మా బావగారు లేచి నిలిచి యటనున్న వారికెల్లరకు నమస్కరించి వేదగాన మొనర్చుచు అమ్మ నాయనల చుట్టు మువ్మారుదిరిగి సాష్టాంగదండప్రణామం బాచరించి లేచి సమ్ముఖమందు గూర్చుండి మా త్రీభవించిన వినయవిధేయతలా యని చూపరులు తలంపుచుండ ఇట్లు నుడువం దొడంగిరి:—

"గురువరేంసమా, పూర్వజన్మ సుకృతమువలననే మీకు నేను సేవజేయు భాగ్య మబ్బినది. ధన్యుడను. మీకు గురుదక్షిణ నిచ్చుటకంటెను నేనొనర్పదగిన సత్కర్మ మేమున్నది. అన్నిటికంటెను ప్రియమైన పదార్థమును గదా గురుదక్షిణ యొసంగవలయును. నా ప్రాణముల గైకొనుడు. సంతసముగ నొసంగుదును. పరమసంతోషమున నిత్తును. కాని నన్ను సంకల్పవిచ్యుతునిగ జేయదలంపకుడు. సంకల్పచ్యుతుడగు వానికంటెను దరిద్రుడు మరియొక డుండబోడు; నీచుడు గానరాడు. శిష్యు డొనర్చు పుణ్యపాపములు గురునర్యునకుగూడ జెందును. సంకల్పమేగదా సర్వధర్మములకు మూలము. కావున శిష్యుని సంకల్పము నెరవేరుగాక యని యాశీర్వదింపుడు. మీరు నాకు పార్వతీపరమేశ్వర తుల్యులు. అందువలన నను క్షణము మీచరణధ్యాన మొనర్చుచుందును. మి మ్మారాధింపుచుందును.

"పండితాగ్రణీ, మీహృదయ వేదనను నే నెరుంగుదును. గురునర్యుని కలవరపెట్టుచున్నా నని నిరంతరము విలపించుచుందును. కాని చేయునది యేమి? అయిదారుమాసముల నుండి నాహృదయమున మహత్తరసంగ్రామము జరుగుచున్నది. అది రామరావణయుద్ధమును మించినదనుట యతిశయోక్తి కాదు. విచారించితిని, వివేకమునకు బట్టముగట్టితిని. కాని నాసంకల్పముమాత్రము చెడలేదు. దృఢమగుచున్నది. ఇప్పటికొక వత్సరముగ నాకు నిద్దుర లేదు. నిరంతరము నన్ను కలవరపరచుచున్నది. 'నాధర్మ మేమి? నాధర్మ మేమి?' అను ప్రశ్నయే. ఆడుపిల్లలవివాహము మనమున కు వచ్చినప్పుడెల్ల వేనవేలు శంకలు గలుగుచున్నవి. వాని సంఘర్షణమున వివశుడ నగుచుంటిని. కాని సమస్తమును భగవానున కర్పించుటతోడ శాంతి చేకూరుచుండెను. ఇంతకును భగవత్సంకల్పమున నాసంకల్పము విలీనమగునప్పుడే గదా యది యథార్థమగును. లేనిచో నది భ్రమ కావచ్చును? కాకపోవచ్చును. కాని యిప్పటి మన నిర్ణయించు టెట్లు? భావరాగ తాళముల సమ్మేళనమే గదా సంగీతము. పిల్ల వివాహవిషయము మనమునకు వచ్చినంతనే సంతసము గలుగుట లేదు. దుఃఖము వచ్చుచున్నది. పలు

శంకలు పుట్టుచున్నవి. బాల్యవివాహము ఈకాలమునకు పనికిరాదని నాయంతరాత్మ బోధించుచున్నది.

"ఇది కలియుగము. కావున సమస్తమును కలికాలానుసారముగ జరుగవలెను. అందువలన యుక్తవయస్కురాలి బాలికకు నేనెట్లు వివాహమొనర్తును? తెలిసినంత లోకజ్ఞానము; యుక్తాయుక్త విచక్షణతను కలిగించి వివాహము చేసికొన దలచినప్పుడు తెలుపవలయు నొనర్చుటయే నాధర్మము. కాని పన్యాసన్యములలోనియొక వ్యక్తిని యింకొకని హస్తమునం దిడుటకు నా కెట్టి హక్కును లేదు. ఉన్న దనుకొనుట భ్రమ. గడిచినకాలమం దట్టి హక్కు పురుషున కుండిన నుండవచ్చును, లేకపోవచ్చును. కాని ఈయుగమున మాత్రము అట్టిహక్కు లేదు.

"కలికాలమునకు వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము ప్రాణము. ప్రాణము సుస్థిరముగ చేర్పబడినగాని కలికాలసౌధ మేర్పడదు, అప్పుడుగాని వ్యక్తి, సంఘము, జాతి, దేశములు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమును పొందజాలవు. కావున నీయుగధర్మమునకు భిన్నముగ నెట్లు ప్రవర్తింతును. సతతముగ మెలంగవలయుననిన యుగధర్మమున భాసిల్లవలయును. అందువలననే నాకర్తవ్యమేమి అను ప్రశ్న తనంతట తానుగ నుత్పత్తి యగుచున్నది. సంఘనాశన కారణములలో ముఖ్యమైనది బాల్యవివాహమని నాయంతరాత్మ బోధించుచున్నది.

"పండితాగ్రగణ్యా! ఇట్లనుటవలన బాల్యవివాహములు తప్పనుచున్నానని తలంపకుడు. ఒప్పనుచున్నానని యెంచరాదు. ఈయుగమునకు బాల్యవివాహములు పనికిరావని నానమ్మకము; విశ్వాసము; శాస్త్రసారా ఫలితము; వివేకమువలన గలిగిన యుపలబ్ధి. అందువలననే నాసంకల్పము భగవత్సంకల్పమున లీనమైనదని విన్నవించుకొనుచున్నాను. బ్రహ్మవాదిని యటులనే చాటుచున్నది. విశ్వకవి యటులనే వచించుచున్నారు. మహాత్ముడిటులనే నుడువుచున్నారు. అంతేకాదు, ఆజ్ఞాపించుచున్నారు. మానవకోటిని పట్టి పీల్చి పిప్పిచేయుచున్న సమస్తమనస్సులకు సమన్వయము మహాత్మునికోట లేకనా పెద్దదే విశ్వప్రకృతియందు లీనమై పతితమానవ హృదయఫలకములయం దంకిత మగుచున్నది. కావున మహాత్ముడు యుగావతారము. నాకున్న స్వల్పశాస్త్రజ్ఞానము, విచారణశక్తితో పరిశోధించితిని. వివేకము నుపయోగించితిని. పరిశీలించితిని. కాని యుగధర్మము నాశ్రయింపక తప్పదు. ఇట్లనుటవలన శాస్త్రములను దూషించుచున్నాననిగాని, శాస్త్రకారుల దూలనాడుచున్నాననిగాని తలంపరాదు. త్రికాలజ్ఞులగు మహాఋషులు శాస్త్రకారులు. వారెప్పుడును వర్తమానమును మరువలేదు. ధిక్కరింపలేదు. అందువలననే ఆయా యుగములకు సంబంధించిన స్మృతులను ఆ మహాఋషులు నిర్ణయించిరి. కాదనుకొన్నట్లు! పలు ధర్మశాస్త్రము లుండుటకు కారణమేమి; ఇతర అధికారభేదము ననుసరించి ధర్మశాస్త్రములు రచింపబడినవి. ఇప్పుడు వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము ప్రాధాన్యమైనగాని ధర్మశాస్త్రములు రచింపబడవలయును. యుగప్రభావమునకు లోబడి మానవులు నడచుకొందురు. మానవసంఘపు గమనమునకు క్షేమముగలిగించుటకు ధర్మశాస్త్రము లేర్పడుచుండును.

"పండితోత్తమా! తమకు తెలియనిదేమున్నది! తమకంటెను అనుభవజ్ఞు లెవ్వరున్నారు? కాలమాయ యెంత లేకపోయిన పరువిడుచు మార్పుచెందుచున్నది. నటరాజ తాండవము చూచుచున్నాము. శ్రీ మహావిష్ణువే క్షేత్రముల దిరుగుచున్నారు. ఇట్టికాలమున నాకర్తవ్యమేమి? సర్వజ్ఞులగు తామే నిర్ణయింపుడు. జయ జగన్నాథ యని జయజయధ్వానము లొనర్చుచు జగన్నాథుని రథము నీడ్చుటయా; లేక దొరలిపడి రథచక్రముక్రింద బడి నశించుటకా! కర్తవ్యమేమి!

"పరమానందముగ నేను వర్తమానకాల ప్రవాహమున బడి మునింగెదను. మంచి చెడుగుల విచారణతో పనిలేదు. నిందాస్తోత్రముల చెవి దూరనీయను. కలగోత్రముల దర్శింప గడంగను. అప్రియమైనను ప్రియమైనను భగవత్ప్రసాదముగ స్వీకరింతును; శంకింపక భ్రమింపకను. కర్తవ్యకార్యము నొనర్చితినని సంతసింతును. పరమానందముగ ఫలితము ననుభవింతును.

"గురువర్యా! తాము పెద్దలు. సమస్తశాస్త్రపారంగతులు. తపోధనులు. మీతో డగా వాగ్వాదమా! శాస్త్రవాదమా! వాదదౌర్బల్యముగాని వాదదౌర్బల్య మెందయిన గలదా? తమ రొనర్చు శాస్త్రవ్యాఖ్యానమందు ప్రతివాక్యమును సంపూర్ణముగ విశ్వసింతును. ఋషుల లోకకల్యాణవాంఛను గాంచి మైమరచుచుందును. కాని యీ ధర్మగ్రంథము లీయుగమునకు సంబంధించినవి కావు. మానవకళ్యాణమును గోరి యీ యుగమునకు తిరిగి ధర్మశాస్త్రముల రచించుకొనవలయును. యుగాంతరణ ప్రారంభమైనది. ఇది తీవ్రమైనకాలదివి పురాతన సంస్కరించుడు. ధర్మశాస్త్రనవ ప్రారంభమగును. కాని యెందు శాస్త్రములు ఫెట్టునా?

"మానవకోటి యుగసంధి నతిక్రమింపబోవుచున్నది. ఆదియుగకాంతులవలన జగత్తు స్వర్గకాంతుల నీనుచున్నది. పక్షులు మృదుమధుర గీతానినాదము లొనర్చుచున్నవి. సెలయేళ్లు చెంగు చెంగున దుముకుచు పరుగిడుచు సంగీతమందు విరామమువలె కనురెప్ప పాటు నిలిచి నలుదిక్కుల బరికింపుచు నేత్రపర్వం బొనర్చుచున్నవి. విశ్వశ్రుతియందు గలిసి బాలబాలికలు పాడుచున్నారు. ఆడుచున్నారు

"మానవు డేకాగ్రమెవర్చినను వర్తమానమున ద్రుతి కలియవలదా? వర్తమానమున జీవింపుమా? భూతకాలమును గూర్చి యోచింపవలయునా? గతించినది గతమే కాని భూతకాలము వర్తమానకాలము కాదు, కాజాలదు. అయినను భూతమును గమనింపుచు స్థిరచిత్తమున వర్తమానకాల ప్రవాహమందు నిలిచి భవిష్యత్తును తిలకించుటకు తీవ్రతపమున మునుంగవలయును. ఇదియే మానవ ధర్మము.

"కావున నేటియుగధర్మము నాశ్రయించెదను. అందువలన గలుగు సమస్తకష్టములను పరమానందముగ భరించెదను. సంఘము-దేశము-మానవకోటి-పీడితులున్నతికి కష్టపరంపర లేగదా సాధనములు; దివ్యబృందావనమును జేరుటకు సోపానములు. కావున మీ మనోవ్యాకులతను వీడుడు. నన్ను వశపరచుకొనుటకు ప్రయత్నింపకుడు. సంకల్పచ్యుతునిగ జేయవలచిన దీక్షనొసగి నన్నాశీర్వదింపుడు.

"నేటియుగధర్మము నాశ్రయించెదను అందు విలీనమై పోదును. దీనిని పచ్చికలి యనుడు, లేక స్వర్ణయుగమనుడు—నాకు రెండును సమానములే. సమాదరణీయములే. ఈ రెండును నొక్క మూర్తియొక్క ముఖములుగావా? భూతకాలముమీదనే మాత్రమే దృష్టినిల్పి వర్తమానకాలమున జరుగు తీవ్రమగుమార్పులకు జంకుచు, భయపడుచు, భవిష్యత్కాల సందర్శనమున కాతురతలేనివారి కిది కలియుగము; ఘోరకలియుగము. వివేకవిచారము లెరుంగక సామాన్యమనస్తర్కము నాశ్రయించి యాందోళనపడుచుండువారికి భారతవర్షము నరకకూపము. విదేశములు స్వర్గతుల్యములు. శిశిరఋతువునందు వసంతమును గాంచి యానందించు కవిసార్వభౌముని బోలి వర్తమానమున భవిష్యత్తును సందర్శింపుచుండువారి కిది స్వర్ణయుగము.

"కాని ప్రతియొక్కసిద్ధాంతమందును సత్యమున్నది కాని యది పూర్ణసత్యము గాదు. భూతభవిష్యద్వర్తమానముల సంతతధారగ ప్రకాశించునదే దివ్యసత్యము; పూర్ణసత్యము. అందు శ్రుతిగలుపగలిగినవారు మాత్రమే భవిష్యత్తును సందర్శింపగలరు. వారికి విశ్వరూప సందర్శనమగును. ఆ మహోదృశ్యమున అధోగతినొందుచుండు అనంతజీవరాశుల దిలకింతురు. ఊర్ధ్వగతిని పరువిడుచు పకపకనవ్వుచుండు జీవకోటిని గాంచి చరితార్థులగుదురు. అప్పుడు సమస్త సంశయములు తీరును. ఇక శంకలకు తా వెచ్చట?

"గురువర్యా! భారతవర్షమే నాకు స్వర్గము-మోక్షము-భారతవర్షమంతయు నాకాదరణీయము. భారతవర్షదాస్యవిముక్తికి నే నేకార్యమునకైన నొనర్తును. నా సర్వస్వ మర్పించితిని. ఈ ప్రాచ్యపాశ్చాత్య నాగరికతా యుద్ధమున ఉడుతమాత్ర మెపకరింపగలిగిన నేను ధన్యుడను. నాగృహము-వంశము-సంఘము ధన్యము. కల్పిత నాగరికతాశిఖరముల పటాపంచలుగ నొనర్చు ప్రజాయుద్ధమును ధిక్కరించు రోటమును చేబూనితిని. ఇదియే నాకును నా దేశమునకును మోక్షమిచ్చును. స్వాతంత్ర్యమొసంగును. పండితోత్తమా! మీరు కన్ను దెరచిన నే నెంతటివాడను. మీరు నాకు మేనమామలు. తలిదండ్రులు

గతించిన నన్ను దగ్గర దీసి పెంచి పెద్దవానిగ జేసి విద్యా బుద్ధులు చెప్పితిరి. కుమార్తె నిచ్చి వివాహ మొనర్చితిరి. అట్టి మీయాజ్ఞలను తిరస్కరించుట నాకును పరమ ధర్మము, న్యాయము. కాని యేమి చేయుదును; తాము వెలిగించిన స్వల్పజ్ఞానముతోనే యోచించితిని. పరిశీలించితిని. ప్రతిదినము యోగము శ్రద్ధగ నభ్యసించి మనశ్శాంతి మొందితిని. భారతవర్షమందలి పుణ్యక్షేత్రములకేగి పెద్దల సందర్శించి కొంతకాలము వారితోనే సాంగత్య మొనర్చితిని. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యతత్త్వసాంఖ్య, ఆర్థిక, నైతిక, మానసికవిజ్ఞానములఁగూర్చి యుపన్యసించు పండితులలో ముఖ్యులకడ కొన్నిదినము లుండి వారి సిద్ధాంతములను సమన్వయమాత్రముగ గమనించితిని; గ్రహించితిని. వారి మనోవేదనలు వ్యాధులుగ మొనర్చుకొంటిని. నాకు తెలియునంతవరకు చిన్నపెద్దయను భేదములేక గ్రంథముల నన్నిటిని చదివితిని. ఫలితమేమి? పర్యవసానమేమి! కాలమునకు లోబడి కాలాతీతులముగా బ్రదుకఁ బ్రయత్నించుటయే మహాపాతకమని తోచినది. ఆ వేదాంతము, సంఘముల శోధనము చేయుచు వ్యక్తిగతమాత్రమున ప్రస్తుత మిప్పుడిప్పుడే గ్రహించితిని. కర్తవ్యమేమిటో నాకేమి? నా మాతృదేశము, నా పుణ్యదేశము శ్మశానతుల్యమైనది. ఈమహాశ్మశానమునుండియేఁగదా శక్తినిబుట్టింపవలయును. అందువలననే భారతజాతీయ మోక్షమునకు తపమాచరించుచున్నాను. పత్న్యగ్నిని ప్రజ్వలింపఁజేయుచున్నాను".

అని మనుమడు కన్నీరు కాల్వకట్టి పారుచుండ "జయము. భారతవర్షమునకు జయము". అని మనుమడు నాయనగారి పాదములమీద బడెను. ఈ దృశ్యమును చూచుచున్న యా కాలజ్ఞపండితులు శోధనము చేయ జొచ్చిరి.

"పండితాగ్రగణ్యా! క్షమించుడు. క్షమించుడు. ఈ బాలుని తప్పులను మన్నించువారెవ్వరు? సంకల్పవిద్య నభ్యసించుటకు. స్వయముగ వెలిగించిన జ్ఞానదీపమును స్వహస్తముల నార్పుటకు ప్రయత్నింపకుడు. నా ప్రాణముల నైనఁగొనుడు. అవమానింపుడు. చరితార్థుని వధింపుడు. కాని బాల్యవివాహములు చేయుమని యడుగకుడు. నిర్బంధింపకుడు. శపథముచేయింపకుడు. ఆశీర్వదింపుడు."

ఆదృశ్యమును మాచిత్రకారులైనఁగాని వర్ణింప గలిగినారు. అప్పు డిమ్మహాయనలు లేచి మీ బాబుగారిని లేవదీసి కౌగిలించుకొనిరి. అమ్మయ్యలు కన్నీరు తుడిచెను. నాయన "వత్సా భగవదాజ్ఞ ముపారము సత్యము దివ్యప్రవర్తింపుము" అని యాశీర్వదించెను. విలుకాడైపూల నుండి పార్శ్వ ధ్వనులు వినవచ్చుచున్నవి. ఎల్లదిక్కులనుండియు ములు విరుపుష్పవృష్టితోగూడిన గాంభీర్యమున ప్రతిధ్వనించెను. అప్పుడు మీ బాబుగారు దివ్యతేజంబు కంకణము నున్న మంగళ హస్తాక్షతలను నాయనగారి చేతి యందు నుంచి "నాయనా పాదుకలను వర్తించితిని. సమసక్తిగ్గా గొనుడు" అని నాయనగారు హస్తాగ్రములు పీకుచు "సుగుణవతిగాను గై కొంటిని. ధర్మపత్నిగ్ స్వీకరించితిని. చిరంజీవిని యైయుండుము," అని యాశీర్వదించి నా చేతి మాచి మంత్రప్రయోగములు చేయుచుండిరి. అప్పటికి పగలు పన్నెండుగంటలు లాగెను. పగమునుండి స్నానములు చేసిరి. మనిషితనానా కన్నులు చే యుండి భగవద్ధ్యానమున బలవా యుండిరి.

అప్పుడు దివ్యతేజోమయమూర్తియై వెలుగు చున్న మీ బాబుగారు పెద్దలగాంచుచు నిట్లు నుడువ దొడంగిరి: "పెద్దల సంతృప్తి పరచుకాలని వారి జన్మవ్రతము. కాని యేమిచేయుదును! చెడునభ్యాసములలోఁగను వించుచున్నాము. పిల్లవివాహము తలంపునకు వచ్చినంత నే ప్రకృతి నన్నుద్దేశించుచున్నది. కలవరపరచుచున్నది. భగవత్సంకల్పమున నా ప్రయత్నము విలీనముగాకుండుట వలన నిశ్శబ్దతగాదము నాహృదయమును తీక్ష్ణమొనర్చుచున్నది. గత్యంతరమేమి? ప్రకృతి నిరంతరము మారుచున్నది. అటులనే మానవుడును నిరంతరము మారుచున్నాడు; అభివృద్ధి గాంచుచున్నాడు. అది నేటితోడ నాగునని కాని, యాగినదని కాని, తలంపఁజనునా?

"మానవుడు మహోజ్జ్వలయం దాడి యాడి, మహారణ్యములయందు చరించి తిరిగి, దుర్గమకంటకమార్గములందు ప్రవేశించి ఆకాశమున కెగయఁదలంచి ఆనందముగ సంచరించి, తన

యందు మనినింగిన కాలదిని పురుషుడు స్వేచ్ఛాచారియై రక్షణయను నెపమున తనంతట తానుగ స్త్రీరక్షకుడై యుద్ధములు మొదలగు వానియందు ధనకనకవస్తువాహనములతోడ స్త్రీలనుగూడ దొంగిలించు రాక్షసవృత్తికి దిగినకాలందిని స్త్రీలు దాసురాండ్రైరి.

"రెండవపాదమున స్త్రీ పురుషునిచేతి కీలుబొమ్మయై, బొంగరమై, పణ్యద్రవ్యమై సంపూర్ణముగ స్వశక్తిని గోల్పోయెను. పురుషునిదౌర్జన్యము మిన్నుముట్టెను. పురుషుడు కర్త, భర్త, హర్తయై ప్రవర్తింపసాగెనుటకు రామాయణ భారతాది గ్రంథములే ప్రబల నిదర్శనములు.

"ఇప్పుడు మానవుడు తృతీయపాద ప్రవేశమందున్నాడు. ఇక నిమ్నోన్నతముల కవకాశము లేదు. ధనికుడు, నిర్ధనుడు, మాలి, యజమాని, ఉత్తమకులము, నీచకులము, అస్పృశ్యత, దృష్టిదోషము, తెలుపునలుపు రంగులు ఇక మానవసంఘమును విభజింప జాలవు. ఒకరాని కొకటి [illegible] లేరు. స్త్రీని అబలయని, మూర్ఖురాలని, స్వాతంత్ర్యము లేనిదని నుడివి పంజరమందుంచుకాలము దాటిపోయినది. స్త్రీ స్వాతంత్ర్యమును హరించుటవలన గలిగిన నష్టమును పురుషు డిప్పుడిప్పుడు గ్రహింపుచున్నాడు. ముఖ్యముగ మనదేశమందు స్త్రీని వదలి పురుషుడే సమస్తకార్యముల నొంటరిగ జేయ గడంగుటవలన ఆయాకార్యముల నిర్వహింపజాలక మానవకోటి దృష్టికి వధముగానెను. అందువలన గలిగిన నష్టము నిప్పుడు పురుషుడు గ్రహింపుచున్నాడు. స్త్రీభాగము వంచింపుచుండినగాని వింటభాగమును బంధించి సరితప్పక కొట్టుటకు వీలులేదని పురుషుని యనుభవము నకు వచ్చెను. మానవకోటి వికాసమునకు స్త్రీపురుషులిద్దరు సమాన భాగ్యులని గ్రహించిన కాలందిని స్త్రీల బంధనములు పటాపంచ లగుచున్నవి. నారీమణి తలయెత్తి యనంతాకాశమందలి గ్రహనక్షత్రముల దిలకించినకాలందిని హృదయ ముప్పొంగ దివ్యగీతముల బాడుచు మాతృప్రాబల్య ప్రమ్మరయను మొనర్పుచున్నది. కావున నిక బంధింపబడి యుండదు, ఉండగాదు, ఉండలేదు.

గార్గి, మైత్రేయి, సత్యభామ, సావిత్రి, మీరాబాయి, సుమ్మరపెల్ల మొదలగు మహానారీమణులు తిరిగి భూమండలమున దవతరించి విశ్వవేదనను హృదయంగమ మొనర్చుకొని బృహత్తర మానవరూపము నుపలబ్ధిబొంది మృదుమధుర గీతావినాదము లొనర్పుచున్నారు. ఆగీతానినాదము మానవలోకమును బట్టి పీల్చి పిప్పిచేయుచున్న దుర్ఘటనమన్నాలకు స్వస్తి చెప్పుట కాదా! స్త్రీలు స్వశక్తిమీదనే యాధారపడుదురు. స్వేయాభివృద్ధి కాటంకములగలిగించు వాటినన్నిటిని స్వశక్తితోడనే యెదుర్కొందురు. బాహుబల జ్ఞానబలముల సర్వశక్తులై ప్రకాశించెదరు. ఆనాడనలే మానవసమందలి యం దెన్నుటమాచివను గాన్పింపురాన్నవి.

"ఇక నాకర్తవ్యమేమి? నా ధర్మమెట్టిది? మహాకాలగర్భమునందు బడిపోవుచుండు కామధేనువునైనను రక్షించుటకు బ్రయత్నింపను; విచారింపను; చింతింపను. భగవద్విధానము నద్దగించువాడెవ్వడు! కాలమే మృత్యువు; కాలమే జీవితము; కాలమే స్వర్గము; కాలమే యనంతపథమున పరువిడుటకు రాజమార్గము. పలురంగులు పలుపేర్లుగల చీట్లముక్కలను గలుపుటని యుద్దేశ్యమేమి? తిరిగి ప్రస్తరించుటకే గదా? జగజ్జనని మానవులనందర గలుపుచున్నది. ఎందుకు? తిరిగి ప్రస్తరించుటకే గదా? అవికసనము పూర్తియగుటతోడ మానవత్వము పరిపూర్ణమగును. సార్థకత జెందును. తదనంతరము —.

"పండితాగ్రగణ్యా! బొమ్మలపెండ్లిండ్లు చేయుచుందురా? లేక ఈ మహాప్రళయమునుండి తీవ్రవేగమున భవిష్యత్తు నాకర్షించుటకు స్వేచ్ఛగా విహరింప దీయుచుందురా? తమ యాశీర్వాదమువలన హిందూసంఘ రక్షణకు, భారతవర్ష స్వరాజ్యప్రాప్తికి నా సర్వస్వము సమర్పణ మొనర్చితిని. అందు నాసంతానము గూడ ఇమిడియున్నదని వేరుగ నుడువుట యనావశ్యకము. నాపుత్రికల కిద్దర కిరువది సంవత్సరములు వచ్చువరకు తగిన విద్యనిడితిని, కష్టపడి పనిచేయుటయును, స్వశక్తిమీద నాధారపడి లోకకల్యాణముకొఱకు నిరంతరము కృషిసలుపువారినిగ జేయుట నాకర్తవ్యము, నావిధి.

"ఇంతవరకు మనము ఖండసత్యమును దిలకించితిమి. ఇక పూర్ణసత్యమును దిలకింప వలయును. ఇందు "నేతి" యను పదమునకు తావు లేదు. ఒకసంఘమును వీడి మరియొకసంఘము, ఒకజాతిని వీడి వేఱొకజాతి పూర్ణ సత్యమును గ్రహింప జాలదు. అట్లు గ్రహించితిమనుట మనః కల్పన; భ్రమ.

"గురువర్యా! పరితపించుచున్న శిష్యున కిదమిత్థమని చెప్పి కర్తవ్యమును జూపుట ధర్మముగాదా? నా పుత్రికలకు నేను వివాహము చేయను. వివాహమొనర్చుకొనవలసిన వలదనను. సాంఘిక రాజకీయ ఆర్థిక నైతిక విషయజ్ఞానమును గల్గించుటకు బ్రయత్నింతును. జాతీయ వ్యక్తిత్వమును యోధనపద్ధతియు నలవడునట్టులచూతును. నారీలోకోద్ధరణకు నాపుత్రికాద్వయము నర్పింపుచున్నాను. అందుకు తగినట్టుల వర్తింపగలవారినిగ జేయుట కహోరాత్రములు పాటుబడుదును. 'జయ జగన్నాథా' మానవకోటి పాపభారమును నాశిరమున మోపుము. ఆభారమువలన క్రుంగి కృశింపుచు సంతసింతును. పలు బాధలకులోనై పరితపింపబడు మానవులకు శాంతి గల్గును" అని తిరిగి గురుదంపతుల పదకమలములమీద బడిరి. నాయనగారల్లుని ఆనందబాష్పముల నభిషేక మొనర్చుచు "తథాస్తు" అని ముమ్మారనిరి. సదస్యులు హర్షాశ్రువులు నించిరి. అప్రయత్నముగ జయజయని నాదము లొనర్చిరి.

మా బావగారు కర్పూరమును పళ్లెమున వెలిగించి శ్రీరామచంద్రమూర్తి సమ్ముఖమున నిలుచుండ ఆయన కిరుపైపుల నిర్వురుపిల్లలు నిలిచి మంగళహారతి బాడజొచ్చిరి. అప్పుడు అమ్మ నన్నుపిలిచి యల్లుని పక్కను నిలుచుండబెట్టెను. నావెనుక నామె నిలుచుండెను. నాయనగారల్లునివెనుక నిలిచిరి. అప్రయత్నముగ నేను "జయతి జగన్మంగళం హరేర్నామం" అను మహాగానమును బాడజొచ్చితిని. ఎల్లరును లేచి నిలిచి చప్పట్లు చరుచుచు మైమరచి హరినామస్మరణ చేయ జొచ్చిరి. టెంకాయలు కొట్టిరి. పరస్పరము కౌగిలించుకొనిరి. హృదయముల విప్పి మాట్లాడుకొనిరి. ఒకరి నొకరు దోష విరహిత దృక్కుల దిలకింపజొచ్చిరి. అప్ప టికి సాయంతనము మూడుగంట లాయెను. మా గృహ మున శాంతి తరంగములు మిన్నుముట్టజొచ్చెను. మృత్యు వును తృణప్రాయముగ చూడగలిగినవాడే గదా మృత్యుం జయు డగును. గరళమును చవిచూడగలిగినవాడే గదా యమృతమును చవిచూడగలుగును!

రాజ్యలక్ష్మీ! ఏమిచెప్పుదును; వ్రాయు టెట్లు? అప్పటి యానందము, ఆసంతసము- అనిర్వచనీయము! సాక్షాత్ అన్నపూర్ణనుబోలి యమ్మగారు బోసినోట నవ్వుచు వంటయింట ప్రవేశించిరి. ఏడుగంటలకు వంట సిద్ధమాయెను. స్త్రీపురుషులు ముప్పదిమందివరకు భోజన మునకు కూర్చుండిరి. పిల్లలిద్దరు స్నానమొనర్చి వ్రేలు ముడులు వీపుమీద తాండవమాడుచుండ మోమునందలి చంద్రరేఖకు కాటుక కన్నులకమనీయకాంతి వన్నె దెచ్చు చుండ ప్రతియొక్కని సమ్ముఖమునకు పిండితోడ అష్టద ళపద్మములను, షోడశదళపద్మములను రచించిరి. శిల్ప నైపుణ్యముతో గూడిన హస్తకౌశలమువలన పదినిమిష ములలో పద్మములువేసిరి. వానిమీద విస్తళ్లు పరచితిని. ఇంతలో దేవతార్చనలు జపములు పూర్తియాయెను. వేద గానము జరిగెను. పిమ్మట మా బావగారు రామచంద్ర మూర్తికి మహానైవేద్యమును బెట్టిరి. మంగళహారతు లిచ్చిరి. భోజనమునకు గడంగిరి. వంతులువేసికొని కృష్ణ కర్ణామృతము, రామకర్ణామృతము, గీతగోవిందము, శ్రీకృ ష్ణలీలాతరంగిణియందలి శ్లోకముల చదువుచుండిరి. ఇద్దరు పిల్లలును, మా బావగారును విసనకఱ్ఱలతోడ విసరుచు కావలసినపదార్థముల నడుగుచు, సరస సల్లాపములు చలోక్తులు మొదలగువాని ద్వారమున భగవానుని లీలా విలాసముల వర్ణింపుచుండిరి. భగవన్నామ స్మరణవలన గృహాంతరము ప్రతిధ్వనింపుచుండెను. ఎల్లరును లేచి చేతులు కడుగుకొనివచ్చి పంచయరుగులమీద కూర్చుం డిరి. దక్షిణ, తాంబూలముల నిచ్చినపిమ్మట మా బావ గారును, పిల్లలును, మేమును భుజించితిమి.

అప్పటికి రాత్రి పదిగంటలు దాటెను. చంద్రో దయమాయెను. తను మంత్రస్థిత మగుచుండెను. పనివాం డ్రకు భోజనము పెట్టితిని. జోడుకోడెల సవారిబండి సిద్ధ

మాగ నుండెను. లేగలతోడి నాలుగు పాడియావులను దోలుకొని యిర్వురు పాలేళ్లు బయలు దేరిరి. అప్పుడు నాయన పెండ్లియందిలి స్ఫటికహారమును సువర్ణరుద్రాక్షమాలను అల్లుని మెడయందు వైచిరి. చేతిసింహతలాటపు మురుగులు రెండు చేతులకు దగిలించిరి. చెరువుక్రింది పదునారు ఎకరములభూమిని ఇద్దరు పిల్లలకు నిచ్చితిమని చెప్పి నాలుగు పాడియావులు నావని చెప్పిరి. రామచంద్రునకు వ్రేలికొక యుంగరమును బెట్టిరి. మే మిచ్చిన నూతనఖాదీవస్త్రములు ధరించి బండి యెక్కబోవుచు పిల్లలయువ్వుర నెత్తుకొని ముద్దాడి యానందబాష్పములు నురియుచుండ రామస్మరణచేయుచు బండియెక్కి పూర్వందిరి. చూచుచుండగనే యాబండి కనుచెన్నులయం దదృశ్యమాయెను.

రాజ్యలక్ష్మీ! భగవల్లీల లచింత్యములుగదా! ఆదివరమునుండియు నాకునొక వ్యాధి యంకురించినది. మీ బావగారు మాఘమును పీడి యానాయకుడెక్కెరువారలకు కెక్కిన విషయములు చెప్పుచున్నారు. నేను విశ్రాంతిగ కాలముగడుపుచున్నాను. పిల్లలానందముగ ఆడుకొనుచున్నారు. చదువుకొనుచున్నారు. పిల్లలవివాహవిషయము నాహృదయమునుండి తరలిపోయినది. నను స్తనముగ వాయన కల్పించినారు. బాలకృష్ణునిగాంచుట కాతురతనొందుచున్నాను. కొలదిదినములలో భగవదనుగ్రహమునలన బయలుదేరగలననుకొనుచున్నాను.

"జయతి జగన్మంగళం హరేర్నామం".

ఇట్లు ఆశీర్వదించు
పెద్దక్క రామలక్ష్మి
[సి. పద్మావతీదేవి.]

దురదృష్టము

మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి గారు

జనని యంకాన నేనున్న సమయమందె
కాంచి కామించి పొంచి వరించి మించి
యుగ్ర దురదృష్ట దేవత యోర్వలేక
ప్రేయసీ! వేరుజేసె నీరీతి మనల.

కనులకుం గానరాకయే పను కరాళ
పీనలోహార్గళోపమాభీల నైజ
కరసహస్రమ్మునం బిగ్గ గౌగిలించి
విడువకున్నది సర్వదా వెంటనంటి.

దేవి! యీ దృశముగ నాదు జీవితంబు
తావక మనోజ్ఞ బాహు బంధమున గాక
దుష్ట దురదృష్ట దేవతా దోస్సహస్ర
గాఢతర పీడనంబున గడుపనాయె.

బాల్య యౌవన లహరీ ప్రపాత పూతె
మైన యిరువదినాలుగు హాయనముల
ప్రాయమును దాని కర్కశ బాహుబంధ
మున నెగశియుంచె నెన్నొ బాములను బడుచు.

తత్కర విముక్తి గాంచు విధాన మేమొ?
లేదు! తెలియంగరాదు నా ప్రేమహృదికి
తావకీన దృఢాశ్లేష తన్మయత్వ
గరిమ సుఖియించు భాగ్యంబు గలుగకుంట.

(శ్మశానము నుండి)

౧

మాది పండితవంశము. మా ముత్తాత ముత్తాత రాజులొద్ద ఆస్థానపండితుండై, అపారధనము నార్జించి, వంశీయులవశము చేసి మరి దివికేగెను. ఆయన కుమారుఁడు జనకునికిఁ దీసిపోని ప్రతిభావంతుండైనను, వేదాంతాధ్యయనమునందే మనసు లగ్నము చేసి, దానధర్మములకే తన సర్వస్వమును ధారవోసి, దరిద్రుఁడయ్యెను. వీరి తరువాతివారు అట్టి విద్యావిహ్వలను నోచుకొనకున్నను, అంతటి ప్రజ్ఞావంతుల వంశమువార మనుగర్వమును మాత్రము విడనాడలేకుండిరి. కస్తురి కట్టిన పుట్టమువలె, మా వంశము నిరతము సుగుణసౌజన్యముల కాకరమై, ప్రజల మన్ననల నందుచుండెను.

మా పై వంశకర్తలలో రెండవవారు సమర్థులు, జ్ఞానసంపన్నులును. తమ వంశీకు లెన్నఁడును జన్మస్థానము విడిచిపోవలదని వారు శాసించిరఁట! వారిమాట జవదాఁటకయె సామాన్యముగ మా మాటములలోనివారు మెలంగుచు వచ్చిరి. కుటుంబములు పెరిఁగి, మడిమాన్యములు సన్నగిల్లిన కొలఁదిని, ఈ గ్రామనివాస మతిదుర్భరము నుచు వచ్చినను, మా వంశీయులు 'ఆజ్ఞాం పితురాచారం' అను వాక్యోక్తి ననుసరించి యీనాటివఱకు యింటిపట్టు కొని, దరిద్రులలో జీవితయాత్ర నడుపుకొనుచున్నారు.

మా యీ పూర్వికుఁడు తనకు మిగిలిన ధనరాశి నెచటనో నిక్షేపించి, అది తన వంశము వారికే లభింపఁజేయుట కుద్దేశించి, వారి హృదయములలోని నేకీభావమునఁబట్టి గాఢప్రేమ సూత్రముగ నుండుటకే పై నియమమేర్పఱిచెననియు, కావున మా వంశమువా రెప్పుడును ఇంటిపట్టుననే యుండినచో, కర్మపరిపాకమైన తరుణమున మా పూర్వికులభనము మరల మాకు చేఁజిక్కఁగలదనియు, మా వంశమున గాఢవిశ్వాసము కలదు. కాని యెంత పరిశోధించినను, మా గృహములందు నిధినిక్షేపముల జాడలేమియుఁ గానరావయ్యెను!

౨

ఒకనాఁడు నే నధిక మనస్తాపమున కగ్గమైతిని. నా సంతుకు వచ్చిన చిక్కెడుమేలయు మా పురు కూఁతుల పెండ్లికొఱకు ఋణము పెట్టితిని. ఇరువురు పుత్రులును చదువుసంధ్యలు లేక, వీధులందల్లాడుచుండిరి. పట్టణమేఁగి యే వీధి బడియో పెట్టుకొందునని యొకఁడును, పొరుగూరి నందలి యే కాఫీహోటలులోనో చేరి పొట్టపోసికొందునని యొకఁడును చెప్పి, కుమాళ్లు నా యనుమతికై వేధింపఁ దొడఁగిరి. ఇంటికిఁ గావలసిన వస్తువులపట్టి,—సూత్ర పత్రమువలె వసంతమునకు రెట్టుకట్టే, గృహిణి నా ముందరఁ బఱచెను! శ్రీ త్రిపదికొకటిలు [illegible] గారాబు కూఁతురును, కర్పముల సౌభాగ్యముఁడని వెంకయ్యసెట్టి యును దీర్ఘోపన్యాసములు గావించి యప్పుడే నిష్క్రమించిరి.

ఈ కష్టములనుండి విముక్తి యెట్లాగా యని వివేకించి, ఏమియుఁ దోఁపక, ద్వారబంధపు కమ్మెమీఁదఁ జేయి వైచి, అందుండు నొక తాళపత్ర గ్రంథమును దీసి చదువఁదొడఁగితిని. ఒక్కపుట అక్షరములవిూఁద మన్నను మనస్సుమాత్రము విధిత హారిణమువలె దిక్కులఁ బరువు చేయుచుండెను. చదువుచుండ పద్యముల యర్థము నాకు నచ్చకున్నను, మనోవేగము నరికట్టుటకును, నన్నావరించిన కష్టములు మనస్సునకుఁ దోఁపకుండుటకును, పుస్తక కాలక్షేపము నా కుపకరించెను. అంత నాకన్నులకు వింతదృశ్యమొకటి గానవచ్చెను. ఒకానొకపుట చివరను పద్యసంబంధము లేని విడి యక్షర మొకటి యుండెను. ఆ యక్షరమునకును, ముందువెనుకటి పత్రములలోని సంగతులకును, ఏమాత్రము పొత్తు కలియకుండుట కాశ్చర్యపడితిని. కథాసంవిధానమున నా మనస్సు లగ్నమై యుండెనో, ఆ విచిత్రాక్షరమును నా కన్నులు పరిశోధింప మొదలిడెనో. కాని, నేను పనిలేకుండిన హేతువున ఈ స్వల్పవిషయము మీఁద నా మనస్సును పట్టుకొని ప్రాఁకులాడుచు

దెను. నవీనముద్రణ పుస్తకములవలె నీప్రాచీన తాళ పత్ర గ్రంథములు లేఖక ప్రమాదముల కంతగఁ జోటీయవు. కావున నా యాశ్చర్యము ద్విగుణమై నే నంత పత్రములు తిరుగవేసి, యిట్టి యసంబద్ధాక్షరము లింకెచటనైనఁ గలవాయని శోధింపఁజొచ్చితిని. అంత నా యాశ్చర్య మేమని చెప్పను! కొన్ని పుటలు దాఁటిన వెనుక నింకొక చిట యక్కడ నిట్టివియే కానవచ్చెను. అంతట వెనుకటి పుటలు త్రిప్పి చూడఁగా నిట్టి యక్షరములె ప్రత్యక్షమయ్యెను. వీనియన్నిటి నొక పత్రమున వరుసగాఁ గూర్చి వ్రాసితిని. కాని యీ యక్షర సముదాయము అర్థరహితముగ నుండెను. ఈ సంజ్ఞాక్షరముల యర్థపరిశోధనమునందే నే నాదినము గడిపినను, నాకు లాభ మేమియుఁ గలుగలేదు. తను కార్యార్థము నాయొద్దకు పలుమారు వచ్చి నాకు చిరాకు గల్పించెడి నా కుమారుల నంత నే జూచి, "మీ రీయక్షర సమామ్నాయమునకు సమన్వయముచేసి యర్థము దెల్పితిరా, ఎట్లో మీ యభీష్టము నెరవేర్చెద!" నంటిని. అంత కొన్నిదినములవఱకును తండ్రియును, తనయులును ఈ క్రొత్త వ్యాపృతిని మునిఁగి యుండిరి. ఈ లోపుగ మా యింటఁ గల తాటియాకుల పుస్తకములన్నియుం నేను తిరుగవేసితిని. ఎందును నిట్టి వ్యర్థాక్షర ప్రయోగము గానరాకుండెను. అంత నొకనాఁడు నా చిన్న కుమారుఁడు ఈ యక్షరములనిక్కు విడఁదీయు నుపాయము మాకు చెప్పెను. మొదటియక్షరము పిమ్మట నొక యక్షరము, రెండవ దానివెనుక రెండక్షరములు, మూఁడవదాని మూఁడక్షరములు, ఇవ్విధమున వరుసగా విడిచిపై చివరయొద్దల, మిగిలిన యక్షరములు అర్థవంతమయ్యెను! అవి వరుసగా కూర్పఁగా నిటు లయ్యెను: "నిక్షేపము పెరటిసుడిముందు పెద్దచింతక్రిం—!"

గ్రంథపారాయణమున కథామధ్యమున నెవ్వరు గాని నిలుపరు. ఆ మఱునాఁటినుండియు నా కుమాళ్లు ఈ నిక్షేపాన్వేషణ కార్యము సర్వవిధముల సాధింపఁ బూనిరి. నాయొద్దనున్న తాటియాకుల పుస్తకము అసమగ్రముగ నుండెను. దాని రెండవభాగము మా బంధువులలో నొకరి వంశమున వచ్చియుండుటచేత, మా చిన్న వాఁడు దాని నొకపరి చదువుటకుఁ బుచ్చుకొని, దాని లోఁగల యధికాక్షరముల నీవిధముననే కూర్చి, మొత్తముమీఁద తేలిన అక్షరసమామ్నాయము నిట్లు చదివెను:

"నిక్షేపము: పెరటిసుడిముందు పెద్దచింతక్రింద, తూర్పుదిక్కున తొమ్మిదిమూరలదవ్వున!"

3

అప్పటినుండియు మా యింట నెన్నఁడును లేని నైకమత్యము సమకూరెను. రేయుంబవళ్లు మా హృదయములు ఈ నిక్షేపాన్వేషణమునందె లగ్నమై యుండెను. మాకందఱకిని కొన్ని దినములవఱకును కనులయందును, కలలందును ప్రాఁతసొమ్ములు, బంగరు పెరళ్లును నాట్యము సలుపసాగెను!

"పెరటిసుడి" అను పదసముష్టి దుర్గ్రాహ్యముగ నుండెను. సుళ్లుగోపురములును పెరళ్లలో నుండునా? మా వంశపు వారలకు పిత్రార్జితమగు పెరళ్లు గ్రామమునఁ గలవు. వాని నందు దేవాలయములు లేవు. ఊరఁ గొన్ని సుళ్లు గలవు కాని యవి యిండ్లకు మారమున వీథులలోనుండు నట్టివియే. కావున మా కృషియంతయు వ్యర్థమై, యీ నిక్షేపమునుగుఱించి పరీజాక్షరములెప్పుడును బీజాక్షరములుగనే యుండవలసివచ్చునట్లు తోఁచెను! అంత గ్రామమునఁ బృద్ధులనడుగఁగా, పూర్వమొకప్పుడు ఈ గ్రామము వేఱుప్రదేశమున నుండుచు వచ్చినట్లును, అచట నేదో యొక విప్లవము సంభవింపఁగా, జను లందఱుని లేచివచ్చి, యిక్కడ నూతనగ్రామము నేర్పఱుచుకొని రనియును, చాల కాలము క్రితము వఱకును గ్రామప్రదేశము "పాటిపెరడ"ని వ్యవహరింపఁబడు చుండెననియును దెలిసినది. కాని, యక్కడ సుళ్లేవియును లేవే! నే నొకనాఁడా ప్రదేశమున కేఁగి, పలుదెసలఁ బరికించి చూచితిని. ఎచటను పాడు సుడి జాడలు గానరాకుండెను. అంతట నొక చెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండి, యాలోచనలలో మునిఁగియుంటిని. చేరువ నుండి మేఁకలను మేపుచు ముసలిగొల్లవాఁడొకఁడు పోవు చుండఁగా, వానితో ముచ్చటింపఁదొడంగితిని. పాడు

గుడినిగురించి వారిని ప్రశ్నించితిని. శిథిలమైన గుడియొకటి చిరకాలముక్రిందట నిచట నుండెనని వాఁడు వాకొ్క

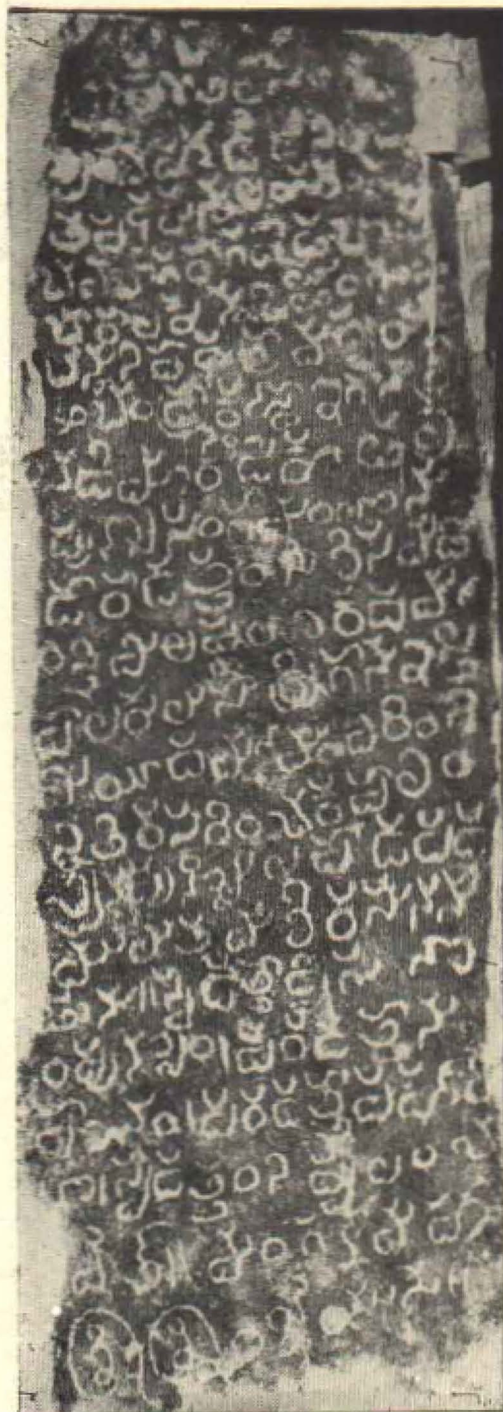
ప్రదేశము చూపించెను. అందిప్పుడు గుడి లేకున్నను, గుడి యానవాళ్లు లేకపోలేదు. పైరాళ్లన్నియు చెదరిపోయి అందిప్పుడు అడవిచెట్లలముకొనియున్నను, కఱ్ఱతో గొట్టినను, కత్తితోఁ బొడిచినను, నేల 'కంగు'మని మ్రోఁగ సాగెను. అంత నేను చింతను గుఱించి ప్రశ్నించితిని. తా నాచెట్టు చూడలేదుకాని, పెద్ద చింతయొకటి యచట పూర్వ ముండుచు వచ్చెనని చిన్నప్పుడు పెద్దలవలన వినుచుంటినని యతఁడుచెప్పి నాకొకప్రదేశము చూపించెను.

ఎన్నఁడు నేను, నాపుత్రులు నింక జాగరూకతతోఁ బనులు సలుపుచుండువారము కాము. "దరిద్రునికి మనోరథము లధికము." మనోరథసాఫల్యమె మా దారిద్ర్యవిచ్ఛేదమునకు ముఖ్యసాధనమని నమ్మి, నే మమితోత్సాహముతో ఈనిక్షేపాన్వేషణకార్యము సాధింపఁ బూనితిమి.

౪

మా యూరుగ్రామున కీప్రాంత పాటిపెరడు సుమారొక క్రోసుదూరమున నున్నది. పాటిపెరడు, దానిచుట్టు నుండు ప్రదేశమును నేఁటివఱకును మా వంశపువారి భుక్తములో నుండినను, పగటిపూఁట బహిరంగముగ నే మచట త్రవ్వలేము పదుగురా. జ్ఞాతులు, లోకులును మాపని కడ్డంకులు చేయకపోయినను, దాని కనవసరముగు ప్రకటన గావింతురనుట స్పష్టము. అందువలన మా యుద్దేశమునకు విఘాతము సంభవింపఁగలదు. కావున రాత్రులె నే మీకార్యమును సాధింపఁ దలంచుకొంటిమి. మా కానిమయమున నెంతో శ్రమగలిగెను. త్రవ్వపని యొకపూఁటలో తెములునది కాదు. రాత్రిపూఁట పాటిపెరడు అరణ్యసదృశముగ కనఁబడినను; పగలు సేద్యగాండ్రు, పశులకాపరులును అచట సంచరించుచునే యుందురు. వీరందఱును అసంపూర్ణమగు మా పని కనిపెట్టలేని, తమ త్రవ్వేళ్లందుఁ జొప్పింపక పోయినను, ప్రజలకది ప్రకటింతురనుట స్పష్టము. పగటివలెనే వెన్నెలరాత్రులును మా పనికి విఘ్నకరమె. చీఁకటిరాత్రులందును మాకు చిక్కులు లేకపోలేదు-దీపము లేనిచో నెందట కనులే కనఁబడవుకదా. పురుగు పుట్టలతో నిండియుండు నిర్జన ప్రదేశమున వెలుతురులేక పని యెట్లు సాగును! ఇఁక దీప ముండినచో దూరమున నుండువారు సయితము మాజాడలు గనిపెట్టరా! ఐనను ఎట్టి విషమసమస్యా పరిష్కారమునకైనను సాహసకార్యమె ప్రబలసాధనమని నేను కార్యనిర్వహణమునకుఁ గడంగితిని.

అమావాస్యనాఁడు రాత్రి రెండుజాములప్పుడు నా కుమాళ్లతో గ్రామమునుండి బయలు దేఱితిని. కాళ్లకు మెత్తని చెప్పులు తొడుగుకొని, చేతులందు త్రవ్వపని ముట్లు, కిరసనాయిలుబుడ్డి, అగ్గిపెట్టెలు నుంచుకొంటిమి. మేము ప్రాంతగుడిప్రదేశముఁజేరి మమ్మెవరైనఁ గనిపెట్టుచుండిరేమోయని యిటునటు పరికించితిమి. కాని చుట్టుప్రక్కలంతటను నిశ్శబ్దముగ నుండెను. మేము దీపము వెలిఁగించి చూచితిమి. జిల్లేడు, కసింద, నేపాళము మొదలగు ముండ్లకల యొందుటాకులు గలగల మనెను. నిద్దుర కలఁతపడిన తొండలు, ఊసరవెల్లులు మొదలగు

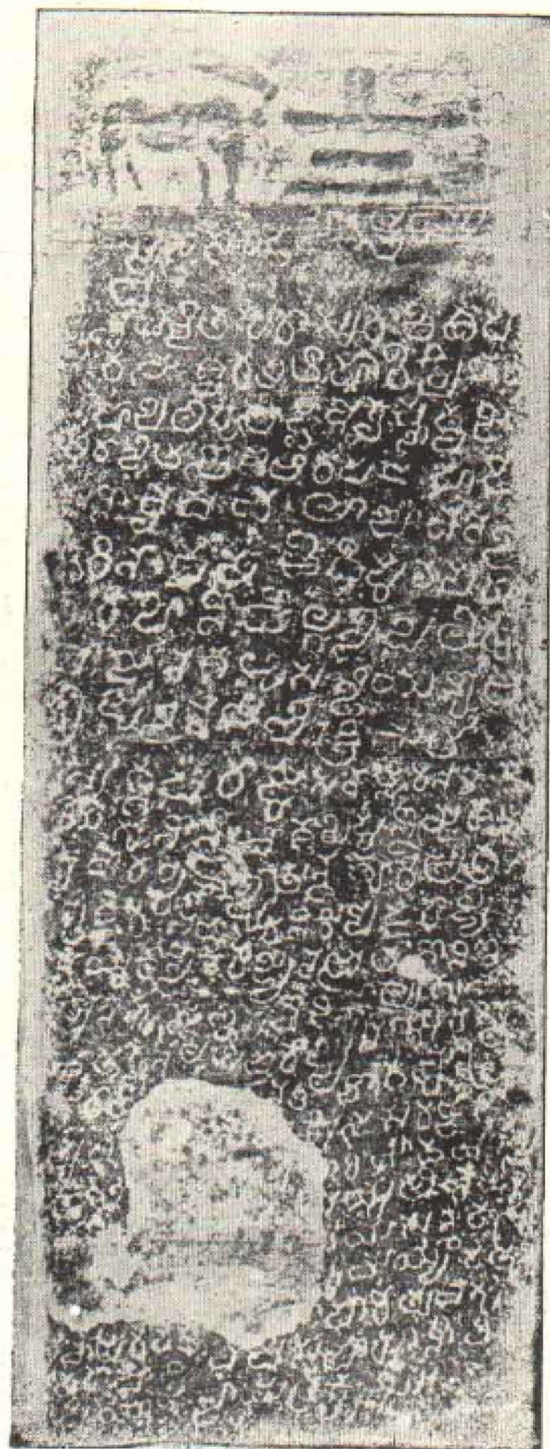

పల్లవశాసనము-సంగమేశ్వరము-మొదటిప్రక్క

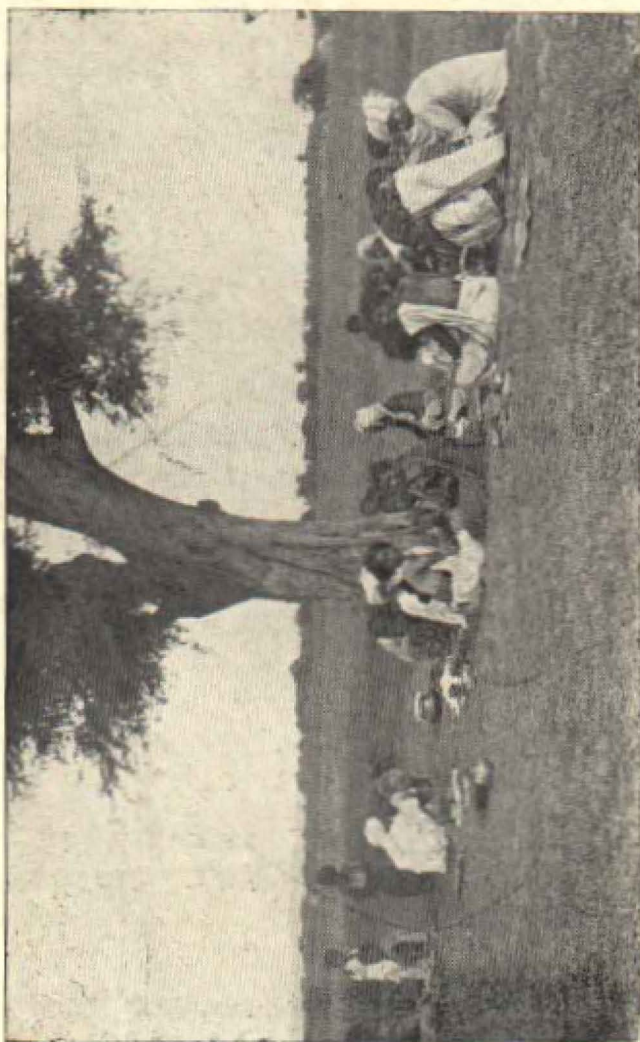
పల్లవశాసనము-సంగమేశ్వరము-రెండవప్రక్క-

(చూడు, విభవ సం. కార్తికమాసపు భారతి, పుటలు ౪౯౪-౪౯౮)

బాణశాసనము-సన్నమూరు

(చూడు, విభవ సం. కార్తికమాసపు భారతి, పుట ౪౯౬)

౫. విషూచిదేవత కొలుపు-నంద్యాల

లఘు కాంచన ఖండములు చేకూరుటయు — ఇవియే నాకుఁగల కోరికలు!

ఖండ నభమి మెలకల ముడుకులు, బొమ్మలు నందుపైన బిలిచి, రాగిగొట్టము చేతఁ బుచ్చుకొనిరి. ఇప్పుడే దీశ

ఈ కోరికల కన్నిటికిని కల్పతరువగు మహావస్తు విపుడు మాకనులఁ బడనున్నది. ఆపదార్థమెంత విస్తీర్ణముగనుండునో యని నిర్వేలపడుచు,నలుదిక్కులను త్రవ్వి, దాని స్థానికేలకు పెల్లగించితిమి. కాని, అది మా పిల్లవాని పిడికిలిలో నిమిడిపోయిన చిన్న రాగిగొట్టమె! ఈ యాశాభంగమునకుఁ గుప్పగూలినట్లు క్రుంగిపోతిమి. నే నంత స్థైర్యమవలంబించి, "నాయనలారా! ఇఁక చుట్టును మఱియొకమాఱు త్రవ్వి చూడండి. ఇంకే పెద్దవస్తువుగాని కానఁబడనియెడల, ఈ రాగిగొట్టమును యథాస్థానమునందు పూడ్చివేయుఁడు. దీనివలన మనకుఁ గాకపోయిన ముందువారికైనను మనస్సంతృప్తి గలుగవచ్చును!" అని నేను పిల్లలను హెచ్చరించితిని. నా మాటలు మాత్రము వారలకు నచ్చలేదు. వారు చుట్టును త్రవ్వి, మఱి యే వస్తువుగాని యచట లేదని నిశ్చయించుకొని, త్రవ్వినమట్టి వెనుకటి ప్రదేశమునఁ జేర్చి, ఇతరు లానవాలు పట్ట కేగుచుండెడి చీకటి గములవలెనే మేము చిన్నవోయిన మొగములతో నింటి మొగము పెట్టితిమి.

౬

ఇంకఁ జెప్పవలసినదేమున్నది? సొమ్ముంతయు చోరులు కొల్లగొని నప్పటివలె, ఆ దినమున మా యింటి వారందఱును విషణ్ణవదనులై యుండిరి. నేను మాత్రము పూజ్యులగు మా పూర్వికు లొసఁగిన యీ రాగిగొట్టమున కభిషేకము చేసి విధ్యుక్తముగ దానికిఁ బూజా పురస్కారము లొనరించి, పిమ్మట దానిచీల లాగివేసి చూచితిని. చిన్న రాగితీఁగచేఁ గూర్పఁబడిన రెండు రాగిరేకు లందుఁ గానవచ్చెను. ఆ రెంటింటి మీఁదను ఈ శ్లోకపాదములు చిత్రింపఁబడియుండెను:—

"ఆశా పరమం దుఃఖం"

"నిరాశా పరమం సుఖం"

మడిలోనున్న నా చేతినుండి దివాలున ఆ రాగి రేకులజత నూడఁజాతికి, నా చిన్నకూఁతురు "ఈతీఁగ వెండి దైనను, తమ్మెట్లు చేయించుకొందును కదా!" యని దైన్యమున విలపించెను. ఏవరేమనుకొన్నను, నేను మాత్రము చలింపక, మహైశ్వర్య సంపన్నుఁడైన నా పూర్వికుఁడు సాహసమున తన ధనరాసులు దానధర్మములకు వినియోగించి, తన యమూల్యానుభవమును మాత్రము వంశమువారికి శాశ్వత కట్నముగ నొసఁగె నందు కెంతయు కృతజ్ఞుఁడనై, ఈ కార్యసాఫల్య విషయమై నా ధర్మము నేఁ జేసి ధన్యుఁడనైతినని యుప్పొంగితిని. నేఁటికిని దేవతార్చనా సమయమున నే నాపలకను భక్తిశ్రద్ధలతో పూజించుచున్నాఁడను. మనపు పూర్వులొసఁగు కాంచనాదులు క్షణభంగురములు; వారు చేసెడి ధర్మోపదేశము మాత్రము శాశ్వతజీవము గలిగి తరతరములకు వారలను తప్పక తరింపఁజేయును.

దశకంఠరావణతత్త్వము

శ్రీ విక్రమదేవవర్మ గారు

పదుగురి గొంతులపగిది ధ్వనించుటన్ దశకంఠరావణ నామ మబ్బె
నగము పేరునుగూడ జగమున వాడుటన్ దశకంఠ యని రావణా యనుచును
బిలువంబడుచు నుండ నల కంఠపర్యాయము లగు గ్రీవాకంధరలును జేరెఁ
దరువాతఁ బదితల లిరువది చేతులు కల్పించినాఁ డాదికవివరుండు
గానిచోఁ బాదయుగ మంత కాయభరము- మోయఁగల్గెనె? యటువంటిబూఁటిఁ గనిన
జనని మని మతి పిల్లలం గనెనె జగతి? - నట్టిఁడు జనించిన నపుడ గిట్టకున్నె?

విమానం

భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు గారు

కొంతకాలం క్రిందట ఓ విమానం రాజమండ్రీ వచ్చి గోదావరిలో దిగింది. ఇటీవల ఓ కోడా విమానాలువచ్చి గోదావరి లిప్పమీద వంతెనకి ఉత్తరంగా దయచేశాయి. వెనకటిది జలంమీంచి ఎగిరేదికాని, ఈ రెండూ భూమిమీంచి గాలిబుడగల్లాగ ఎగిరే రకం. అసలు విమానంలో దేవతలు షికాయించవలసిందిగాని, తీరా చూస్తే కొర్లే ఉన్నారు. వర్ణసామ్యంబట్టి కొర్లు దేవతలేగా మరి! ఆమాటకొస్తే విమానం ఎవరెక్కిన వారు నెత్తిమీది వారే అవుతారు. ఆ వచ్చినవారు వ్యాపారంమీద వచ్చినవారవడంచేత, ముందు రాజమండ్రీలో దిగుదామా, బెజవాడలో దిగుదామా, 'విశాఖపట్నములో దిగుదామా, అనంతపురములో దిగుదామా, కాళీవాసంలో దిగుదామా అని గుణకారాలు ప్రారంభించుకోలేదు [illegible] వేర్వేరు గుణకారాలకి ఏకఫలితం ఉండడం చాలా అరుదు అనో, దీర్ఘాలోచనమీదట విమానంకంటె ముందు వ్యాపారమే ఎగిరిపోతుందనో గావును- ఏదో ఏర్పాటుమీద వీలు చూసుకుని వారు రాజమండ్రిలో దిగేశారు. విమానం ఆకాశంలో వెళుతూన్నప్పుడు జనం చూస్తోచ్చినందుకు మాత్రం వీరు టిక్కెట్టు పెట్టలేదు. అది నేలమీద వాలి ఉన్నప్పుడు దాని దగ్గిరికివెళ్లి దాన్ని పరకాయించడానికి ఓ పావలా టిక్కెట్టు నిర్ణయించారు సర్కస్ జంతువుల్ని చూడడానికి వీలునుబట్టి ఓ అణా పెట్టినట్టు. ఇది గాక, చిన్న ఎగురుకి పదిరూపాయలూ, పెద్ద ఎగురుకి పాతికరూపాయలూ, ఇంకా కావలిస్తే దామాషాయీని మైలుకి రెండున్నర రూపాయలూ-రేట్లతో వీరు చాలామందిని ఎగరేసి, తిప్పితిప్పి నేలమీద దిగవిడిచారు. చిన్న ఎగురు అయిదారు నిమిషాలు; పెద్దది పది పదిహేను - టిక్కెట్టురూపాయలు లెక్కచూసుకున్నంత సేపులేదు. దిగింది లంకమీద గనక పడవలకీ స్టీమరుకీ కొంత తీకె తగిలింది. జనం తీర్థానికి ఇంత రద్దీగా వెళ్లరు. వెనక ఓలంకమీదికి దిగంబర స్వాములవారు వేంచేసినప్పుడు స్త్రీపురుషులు ఇంతకంటె భక్తితో వెళ్లినా, ఇంత తప్పనిసరిగా ముడుపు చెల్లించలేదు.

కొత్త పరిస్థితుల్లో, ధనంకంటే సాహసమే ముందుకొచ్చి పడుతుంది. అందుకని చాలాడబ్బున్నవాళ్లు, పొడుగుపాటి బేరాలుచేస్తూ ఆగిపోగా, సాహసులు- (వీరిలో కొందరు అణాగిళ్ల మాత్రులు) మొదట్లోనే ఎక్కి షికారు తిరుగుతొచ్చారు. స్త్రీలు కొద్దిమంది మాత్రమే ఎక్కవచ్చారట. ఒక ముసలమ్మ తన ప్రాణానికి తెగించి కర్రతోసహా ఎక్కిందట. ఆ "ట్రిప్పు" లోనే ప్రమాదాలువచ్చి ముసలమ్మలు పోరు గదా అనే ధైర్యం కొద్దీ, ఇద్దరు ధీరులు దెబ్బలాడి యెక్కారట. లంకమీదికి వెళ్లలేనివాళ్లు, విమానం ఊరుమీద తిరిగేటప్పుడు బయలుదేరే హోరుకి ఇవతలికి వచ్చి పైకిచూసి సంతోషించేవారు. అనగా, విమానం పూరేగ వచ్చేసరికి జనానికి ఊర్ధ్వదృష్టీ, ఊర్ధ్వశ్వాసా బయలుదేరాయి. ఇది ఎన్నిసార్లుచూస్తే అంతేమనల అనుకుంటారని గావును, "అబ్బో! నేనప్పుడే పదోమాటు ఇదిచూడడం!" అని కొందరు బడాయి కొడుతూండేవారు. పాలకొల్లుకేసి ఇది షికారు తిరిగేటప్పుడు ఇది ఒకగ్రామం మీంచి పోతూంటే, అక్కడ తద్దినం జరుగుతోందిట; భోక్తలు భక్ష్యాలు విరుస్తున్నారట, కర్త పారణ కలుపుతున్నాడట, ఈవిమానపు హోరికి యజమాని వీధులోకి ఎగడి పక్షివతుగా ఎగిరిపోతూన్న విమానాన్ని చూసి, పితృదేవస్థానంలో కూర్చున్న గోపాలాన్ని రెక్కలుచుకుని మొర్రో మొర్రో అంటూండగా చేతిలో గారెపళ్ళంగా ఆయన్ని వడివీధిలోకి ఈడుస్తూ, "ఇంకాచూస్తావేమిటి గోపాలం, ఎగిరిరాకా! తద్దినం మళ్లీవచ్చేదే" అని కసురుకున్నాడట. ఇది అశాస్త్రీయం అంటే ఏంప్రమాదమో అని మంత్రం చెప్పేఆయన, "ఇక్కడికి మీనాన్నగారి ఆత్మకి విమానదర్శనం చేయించారు, ఏమి పితృభక్తి" అని మెచ్చుకున్నాడట. అల్లాగా, అందరూకూడా ముందు దీన్ని చూసి, తరువాత మరోపని చేసుకునేవారు. ఇది ఒక అమ్మవార్లైపోయింది. దాని ధ్వనిలాంటిధ్వని ఏది వినబడ్డాసరే, జనం ఇవతలికివచ్చి చూడడం పరిపాటై

పోయింది—రాజు రాజవీధిని ఏగుదెంచుతూంటే పుర స్త్రీలు ఏపనిలో ఉన్నవాళ్లు ఆపట్టుగానే వచ్చి అతణ్ణి తొంగి చూశారని ప్రబంధకవులు వర్ణించినట్లు ఇంట్లోంచి విమానధ్వని విని కొందరు కొందరు తెరిచి వీధిలోకి వచ్చేటప్పటికి అప్పుడే అది తోకముడిచేది. ఇతర ఊళ్లనించి కేవలం ఈపనిమీదే ఇక్కడికివచ్చి "వేరేప నుండీ వచ్చాం లెండి" అని జవాబుచెప్పడం కొంతమంది. రెండు మూడు రోజులయేసరికి ఊళ్లో విమాన విశేషాలు విజృంభించాయి. "మనుష్యుల్ని అందులోకి ఎక్కించి గానుగెద్దుకి కట్టినట్టు కళ్లకి గంతలు కడతార్ట, ఏమీ కనిపించదుట, అల్లాంటప్పుడు ఇహ ఈ రకంవారీగాళ్లు ఎక్కి ఏం లాభమో!" అని ఒకరు. "మనిషిని తోలు పటగాలెట్టి విగదీసి రెక్కలు విరిచి విమానపు రెక్కలకి కట్టేస్తారట" అని ఒకరు. "పైకి వెళ్లడం అంటే పైకి వెళ్లడమే. ఎక్కడిమాట! ఈ ఎక్కేటీసుకులు విల్లు రాసేసి మరీ ఎక్కడం మంచిది" అని కొందరు జాగ్రత పరులు. "[illegible] చిక్కులేకుండా కాస్త ఏకాదశి లాంటిది చూసుకుని ఎక్కడం వల్ల మోక్షంకూడాను" అని కొందరు భక్తిపరులు. "ఇది ఇంకాకా మాయింటి పిలిచే జాతర—దానికిందచెక్కవలఅక్షరాలు కూడా చదవడానికి వీల్లేదంది. నేను ఇహ ఎక్కదల్చుకోలేదు" అని ఒక వర్ణాపురుషుడు. "రెట్లు మరీ చురుకుగా ఉన్నాయి, నేను వగంరెట్లు అయింతరవాతిగాని ఎక్కను" అని ఒక బేరగాడు. "ఇది టగిన లంకమీద ఇంగ్లీష్యారెన్సు కంపెనీ ఏజెంట్లు మకాంచేశారట, వీళ్ల సంచర్యాలు ఇదైపోయా, ఓహూయిత్యంపడాను! నా ఎడంకన్నా అదురుతోంది నేను రాను బాబూ!" అని ఒక శకునప్రధాని. "మొన్న ఓకోమట్లబ్బాయి విమానం ఎక్కి అదికదలబోయేసరికి భళ్లునదూక్కాన్నాట్ట, మృత్యువంత పనిజరిగిందిట. ఎందుకొచ్చిందీ!" అని ఒక స్థైర్యశాలి. "ఇక్కోక్కడంతో తెమల్లేదుట" అనిఒక జెకిలిఅబ్బన్న. "అంచేతే ఆ అబ్బాయి దగ్గిర మరి పది రూపాయలు వసూలుచేశారట" అని ఒక ప్రత్యక్షవాది. "తుదకెగ్గి నేలమీద కాలెట్టిందాకా నమ్మకం లేదుట. ముందేదెబ్బప్పడం దండగేమో!" అని ఒక గడసరి తనస్నేహితుడికి సలహా ఇవ్వగా, ఆస్నేహితుడు, "అల్లాగనక జరిగితే తరవాతే ఇస్తానంటాను ఎంకేస్తారేమిటి?" అన్నాడు. రాజవీధింబోతూన్న విమానాన్ని మెడపైకెత్తి సరకూ చూసి, ఒక బాటసారి తనపక్కనున్న పెద్దమనిషితో, "ఏమండీ అయ్యా! పైకి వెళ్లేసరికి గాలి మారడంవల్ల ఎవరికో మూగాడికీమాటలు వచ్చాయంటున్నారు. ఏమిటి మీ ఊహ?" అన్నాడు. అంటే ఆపెద్దమనిషి, "ఏం! మీయింటో ఎవరికేనా మూగా?" అన్నాడు. అందుకు బాటసారి, "మరేనండి, మా యింట్లో దానికే" అని జవాబు ఇచ్చాడు. ఆపైని, పెద్దమనిషి, "అదృష్టవంతులే. ఇహను ఆదుర్దా ఎందుకూ!" అన్నాడు. బాటసారి, "నయం అవుతుందంటారా?" అని అడిగాడు. పెద్దమనిషి, "ఏమోగాని, వేడెక్కపోళ్ళాయికే పాతికేసి వదలడంవల్లనైన ఏతుగాం మూకుడూడా మాటపోతుంది." అన్నాడు. ఈలాగ్గా చిత్తానుసారం వృత్తాంతాలు చెలరేగి పాకడం ప్రారంభించాయి.

తరుణం వచ్చినప్పుడు ఉపన్యాసకుడు అమాంతంగా మొలుస్తాడు. ఎల్లాగో సందుచేసుకుని ఒక సందర్భములో వెంకయ్య అనే ఒకాయన విమానాన్ని గురించి లెక్చరు చెప్పాడు! "ఇప్పుడంటే ఎవరో ఆకాశపు ఘటాలు 'ఈరిప్లేన్', 'ఈరిప్లేన్' అంటూ ఎగబడుతున్నారు గాని, మనస్వంతానివి లేవుటండీ? ఎకడు విమానాలంటే పురాణంలో లక్ష ఉన్నాయి. అదివి, విశ్వకర్మకి చాలాతీరుబడిగా ఉన్నప్పుడు అతడిచేత కర్తిలేని ఒక విమానరాజం బ్రహ్మచేయించాడు. ఆసంగతి కుబేరుడి చెవిని పడేసరికి అతడు బ్రహ్మగారింటికి వెళ్లి అభోజనం పడుకుని అతని దగ్గిర్నుంచి అది కాస్తా వెల్లించుకు దక్కపోయాడట. ఈమాట రావణబ్రహ్మ విని కుబేరుణ్ణి పక్కలు విరగతన్ని అది తనింటికి పట్టుకుపోయాడట. లంకలో ఆంజనేయులవారు చూసింది అదేట. ఆరావణాసురుడి తలకాయ లొంగక చివరికి వాడి హృదయం చీల్చిన తరువాత రాములవారు సీతామ్మవారితో కలిపి దానిమీదే అయోధ్య వెళ్లారట. 'మళ్లీకావలిస్తే కాస్త వ్రాస్తాం పో' అని రాముడు అన్నమాటట చోదకుడు లేకుండానే అది అలకాపురం నిష్క్రమించిందట.

అదీగాక, సకలలోకాలలోనూ ఉంటూండే జట్టీలు తెలుసుకుంటూవడానికి నారదులవారికి బ్రహ్మగారు ఓ విమానపు లైసెన్సు మొదట్నించీ పారేశారట—(కొడుకు గనుక మామూలు లంచం లాగకుండానే ఇచ్చారట ఆ లైసెన్సు మాత్రం). ఇంద్రజిత్తులవారు మాయ చేశారంటారుగాని విమానంమీంచేట యుద్ధం గావించింది. పూర్వం ఒక హిందూరాజుతో ఒకయవనుడు పేచీపడి, తరవాత మైత్రనిమాటలుచెప్పి ఆరాజుని విమానప్రసి కారు చేయిస్తానని పైకి కొట్టుగెళ్లి, విమానం నుంచి వేగంలో ఉన్నప్పుడు రాజుని శెట్టుముక్క గిరవాటేసినట్టు కిందికి గిరవాటేశాడట. వెనక మరోక రాజు పెళ్లానికి పురుడురోజులట, ఆవిడ అక్కడికి చాలాదూరాన్ని ఉన్న ఒకచోటికి వెడితేగాని నీళ్లాడనని కూచుందిట, అను ట్టున అతి వేగంగావెళ్లే వాయువిమానం కట్టి ఆవిణ్ణి ఆప్రకారం చిటికెలో తీసుకువెళ్లవలసిందిగా ఆరాజు తన ఆస్థానశిల్పుల్ని ఆజ్ఞాపించాడట: భోజుడు వర్ణించినదాల్లోకూడా ఏజంతువు ఆకారంలోనైనా సరే విమానం నిర్మించవచ్చునిన్నీ, ఇనుపగుళికలో పాదరసం ఎక్కించి దాన్ని వేడిచేస్తే యంత్రం పైకివెళ్లి, వేడితగ్గిస్తే కిందికి చేరుతుందనిన్నీ ఉంది. వెనకట్లో మనవాళ్లు! సామాన్యం అని చూస్తున్నారా ఏమిటి? హేం."

ఇల్లా, చాలామంది వెనకచూపుచూసి హిందువుల పూర్వప్రతిష్ఠ చెబుతూండగా, కొన్నికొన్నిచోట్ల, విమానం ఎక్కివచ్చినవాళ్లకీ ఎక్కని వాళ్లకీ సంభాషణలు జరుగుతోచ్చాయి. విమానం ఎక్కినవాళ్లల్లో ఎవడైనా ఇతరగ్రామం వసుండి వెళ్లివచ్చినప్పుడు ఆతగానిని ఓ పెద్దకథానాయకుడుగా కట్టి జనం విరగబడి చూడరావడం జరుగుతోచ్చింది—అతను అదెక్కివచ్చరవాత అతని ముఖంలో ఏమన్నా మార్పు ఉందేమో అన్నట్టు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఒక్కొక్కణ్ణిఇల్లా చూస్తూంటారు లెండి. ఇదివరదాకా మోటారుడ్రైవర్ని చక్రధరుణ్ణి చూసినట్టు చూడలేదూ? ఇప్పుడంటే ఇల్లా అయిపోయిందిగాని, ఇదివరదాకా బి. యే. లని సరస్వతీవిగ్రహాలని పొగడలేదూ? అల్లానే ఇదీగాపును. విమానం ఎక్కినవాడు కొండయ్యఅయిపోతే, ఎక్కనివాడు నేలయ్యగానే ఉంటాడు.

అల్లాంటివారికి ఈదిగువ ప్రసంగంలాంటివి నిరంతరంగా జరుగుతోచ్చాయి :—

నేలయ్య—తమరు మహా ఎగురుతున్నారుట మన ఊరుమీద, నిజమేనా ?

కొండయ్య—ఎవడా అన్నది!

నే—అదిగాదయ్యా, విమానంలో కొండెక్కారటగా! విశేషాలు!

కొం—మీకూ తెలిసిందీ, అప్పుడేను?

నే—తెలియకేంచేస్తుంది! ఆకాశసంభవాలు రహస్యంగా జరగవ్.

కొం—అల్లాగేమరి! నేనూ విమానంకి ఎక్క దర్శించాను, పదిరాళ్లు! అక్కడితోగాని తీరలేదు బుల పాటం.

నే—ఎల్లాఉంది?

కొం—బాగానే ఉంది!

నే—అంటే ?

కొం—ఏం చెప్పనూ? ఆకాశంలో ఎగురుతూన్నట్టుంది!

నే—ఏడిసినట్టేఉంది. అదికాదు, నీకు భయం వెయ్యలేదూ ?

కొం—దానికేమిటి? అది, మనిషిని బట్టి ఉంటుంది.

నే—అసమం, కళ్లైనా తిరగలేదూ!

కొం—అదీ అంతే, కొందరికి అరుగెక్కి కిందికి చూస్తేనే కళ్లు పచ్చలుగమ్మి చెవులు గడియలడతాయట. ఎక్కడికి ?

నే—కుదుపు ఏమాత్రం ఉంది?

కొం—కుదుపుకి మోటారుబస్సు ఫస్టు. విమానానికి ఆమాత్రం ఎక్కడేడిసింది? విమానప్రయాణం పడవ ప్రయాణముక్కంటె మెత్తన.

నే—అయితే, ఇది నేల ఏరీతిగా వదుల్తుంది?

కొం—మోటారులాగే నేలమీద ఓ అరమైలు పాకి ఆవేగంలో నేల వదిలి ఇట్టెసి లేచిపోతుంది.

నే—అంతేగాని గాలిలోకి అట్ట గమ్మ్య మని నిటార్గా ఉన్నకోట్నించి ఎగరలేమా? ఇంతావేసే కాల్జైతే!

కొం—నీవనుకున్న విమానకర్తలు ఇంకా అంత మట్టుకి రాలేదు.

నే—సరేగాని, పైనించి చూస్తూంటే మేము కన బడ్డామా?

కొం—ఆ, సరిగ్గా నువ్వులాగే కనపడ్డావు. అంతాకూడా అల్లాగే ఉన్నారు. జంతువులు నువ్వులాగే ఉన్నాయి. ఇదివరకు మేము ఎరుగున్న బ్రాహ్మలూ అబ్రాహ్మలూ, హిందువులూ మహమ్మదీయులూ, పురుషులూ జీవజంతువులూ—వీళ్ల వయినం తేలకుండా కనిపించింది. పైకెళ్లి కిందికి చూసేటప్పటికి భూమిమీద మానవులు పెట్టుకునే తేడాలు వాటర్క చపులకే అంతరించాయి. విమానంలోని చూస్తూన్నప్పుడు మానవుని అఖండత్వం, కిందికి చూస్తూన్నప్పుడు మానవుడి అల్పత్వం కనిపించాయి. మేము చేతిరుమాలు కన్నింరాము నువ్వు చూశావా?

నే—లేదుగాని, లోపల గాలి ఉంటుందా?

కొం—వెచ్చటగా ఉంటుంది కాని, పక్కల్ని ఉండే అద్దాలు ఓ క్షణంపాటు బయటకి తెరిచే గాలి రొమ్ముకొట్టుకి వేలు తెగిపోతుందా అనిపిస్తుంది.

నే—సరేకాని, విమానం ఎక్కడేనా మనుష్య తిరిగేటప్పుడు రామస్మరణ మంచిదంటారు, నిజమే?

కొం—కొంచెం ఓరుగుతుందికామాపడి, అందు చేత అల్లా అంటారు. కాని, ప్రతీయంత్రంకూడా మనుషులో అంతే. ఈయంత్రం నడిపించే జనంయొక్క పత్యేకధ్యయం ఏమిటంటే, ప్రమాదానంతరం శరీరమే కనపడదేమో అనుప్రతీకి ఊహించడం దేన్నో అని.

నే—పోనీ మనవూళ్లో పెద్దభవనం ఎల్లా ఉంది?

కొం—అక్కుపిపిరిలా ఉంది.

నే—పెద్దబజారు ఏరీతిగా ఉండుకుంది?

కొం—పాయ్యలాగ ఉంది.

నే—గోదావరి సంగతేమ!

కొం—ఫీమునిచేరులో ఉండే ధప్పకళ్ళ గంటె కావలా ఉరుకుంది.

నే—లోపల జనం మాట్లాడుకో వచ్చా?

కొం—ఆ, చెవులో. కిర్లో వాళ్లకే అంతిధ్వని వినిపిస్తే అందులోవాళ్లకి నిశ్శబ్దంగా ఉంటుందా? అందుకనే, దమయంతీ స్వయంవరానికి ఇంద్రాదులు బంగారు విమానాలమీద భూమికి వాలేటప్పుడు మేఘగర్జనలాంటి ధ్వని అయిందిట.

నే—అల్లాయితే, విమానంలో పోతూన్న రంభా నలకూబరులమాటలు కిందున్న కలభాషిణికి వినిపించాయి అని సూరన్న రాశాడే? కోతాదన్నమాట!

కొం—పూర్తిగా కొట్టేయ్య లేను. అందుకు సరు కారణం ఒకటి చెప్పాగా కనిపించి పడుతున్నాడు. సూరన్న మాటకి అడ్డుపెట్లకు. అతడు, కాళిదాసో, గ్రంథాల్లో చూసో, పెద్దలవల్లవినో రాసిన సూరన్నసృష్టి, మాత్రకళాలు సిద్ధించలేమా నేకు? భోజుడుచెప్పిన విమానాల మాట అతనికి మనస్సులో ఉండి అల్లారాశాడేమో? వాటికి హోరులేదేమో!

నే—సరే, వీటికేంగాని, నువ్వు ఎక్కిచూసా వ్వావుగదా, భూమిగుండ్రంగా ఉండడంగురించి నువ్వు ఏమి "సెటిల్" పరుచుకున్నావు?

కొం—ఏమో! ఈమాటు పూర్ణంగా చూడాలి.

నే—పోనీ, సూర్యుడు ఏ పైజాలో కనిపించాడు.

కొం—నాకుకూడా పనిలేదనుకున్నావా ఏమిటి?

నే—(వాడు వెళ్లి పోతూండగా) ఓహ్! ఎల్లాగైతేం;సుమా! ఇదంతో నాకూ తెలుసు. "పుష్పకైలంబులు తోమ్మ..."

ఈలాంటి ప్రశ్నోత్తరాలకి అంతులేదు. కిల్లి దాసు గారైన మాన్నే హితుడొకడు తను విమానంలో తిరుగుతూన్న సమయంలో కృష్ణునివచ్చే నాటకం ఏదీకూడా కింద జరుగుతూ ఉండదని ఇదికి తెలిసి ఉండడంవల్ల లాభంలేదని ఊరుకున్నాడటగాని, లేకపోతే గరుడునితో చెప్పేసి ఓ విక్షేపణం చేసేసి ఉండేవాడట. "ఇక కొన్ని ఏళ్లల్లో జనం యావన్మందీకూడా ఎగిరిపోడం ఖాయం. ఈలోగా నే అన్నాను చూడండి!" అని ఒక కోతి

పక్కాడు సిద్ధాంతం చేశాడు. "విమానం వచ్చిం తరవాత ఇక మోటారుకారుకు కుక్కచుట్టుకు పోయిందన్నమాటే!" అని ఒక కారు ప్రియుడు దుఃఖించాడు. "ఈవిమానం తాలూకుకూడా కొన్ని ఆంగ్ల పదాలు తెలుగులో చొర పడి తెలుగు ఇంకా పాడవుతుందిగదా!" అని భాషా శ్రోత్రియుడు ఒకాయన ఆవేదనం చేశాడు. "సృష్టించిన ప్రామిసరీ నోటు కేసుల్లో ప్లీడరు సాక్షిని, 'ఆవేళ నువ్వు మీ ఊళ్లో ఉన్నానంటున్నావుగదా, ఆవేళే అంత దూరాన్ని ఉన్న ఊళ్లో సంతకం ఎల్లా చేశావు?' అని అడగలేడు ఇకమీదట" అన్నాడు ఒక కోర్టు గబ్బిలం.

చలనం జీవలక్షణం. గమనం ఇంకా ఎక్కువ జీవానికి తార్కాణం. గమనవేగం మరీ ఎక్కువ జీవానికి లక్షణం. గమనవేగాంతరం అతీతమైన శక్తికి చిహ్నం. జంతువులలో వేగంలేడిది, పక్షులలో మహావేగం వానకోయిలది. అది గంటకి 200 మైళ్లు. మోటారుకారు యొక్క మహత్తమవేగం, ఇంతవరకు, గంటకి 207 మైళ్లు. వాయువేగం గంటకి 250 మైళ్లు (సుమారు). విమానం యొక్క మహత్తమ వేగం గంటకి 318 మైళ్లు. కాలం యొక్క ప్రాధాన్యమును గణించడం నాగరికతకు తెలుసును కాబట్టి అది ఎప్పుడూ వేగమే కోరుతుంది. బలం దేశాన్ని జయించగలదేకాని, వేగం దేశకాలాల్ని జయిస్తుంది. వేగసిద్ధికి యంత్రమే దిక్కు. ఒకటి మాట లటుంచి, ఇప్పుడు యంత్రం హైందవేతరుల సొమ్ము. అందువల్ల, ఇతరులు గమనవేగంకోసం నిరంతర యత్నం చేసి, విశేషధనం వెచ్చించి, నూతన యంత్రాలు నిర్మించి, తంటాలు పడుతూన్నమాట నిజం. ఆయంత్రాలలో ఈ విమానం ఒకటి. ఇప్పుడు ఇతర దేశాల్లో విమానాల మీద పడకలు, భోజనాలు, అల్పాహార విందులు, పురుళ్లు, టెన్నిసు ఆటలు, యుద్ధాలు, జననష్టంకూడా అవుతూన్న విలాసయుద్ధాలు — ఇల్లాగ్గా సమస్తమూ జరిగిపోతున్నాయి. ప్రస్తుతకాల హైందవులు మాటలు చెప్పుకుని గాలిమేడలు కడుతూంటే, నేటి ఇతర దేశీయులు గాలి ఓడలు కట్టుకుని మూడేసి వందలమంది ఒకే సారిగా ప్రయాణాలు వెడుతున్నారు. కాని, మనం ఇల్లా అనుకోవచ్చులెండి, "వాళ్ల దేశం ఇరుకు గనక వాళ్లు దేవుడా అని పైకి లేచిపోతున్నారు. మన దేశం విశాలం గనక — (కొందరు అను కుంటున్నారు) మనం కాళ్లు బారజాపుకుని కూర్చోవచ్చు!" అని. ఏమైతేం, ఇంకా ఎక్కువ వేగం సంపాదించాలని ఇతరులు శ్రమ పడుతున్నారు. గంటకి వెయ్యిమైళ్ల పైచిలుకు వేగం సిద్ధించితే భూప్రదక్షిణం ఒక్కరోజులో చెయ్యడం వీలుపడునుగదా అని కొందరు చూస్తున్నారు. ఇందులో ఖర్చు పడేటట్టుంటే "పెట్రోలు" విసర్జించి ప్రమాదాలు కూడా లేకుండా అయస్కాంతంతో పని జరిగేటట్టు కల్పనలు కొందరు చేస్తున్నారు. రాత్రికాలంలో విమాన ప్రయాణం వీలుగా ఉండేటందుకు కొన్ని మైళ్ల కాంతి స్తంభాన్ని నిటారుగా ప్రసరింపచేసేటట్టి వాయువుని ఒకాయన కనిపెట్టాడు. కొందరు ఉత్తర దక్షిణధ్రువాలదగ్గిరికి విమానాలమీద వెళ్లాలని చూస్తున్నారు. "అక్కడేముందీ, బావుకోటానికి! వీళ్ల మొహం! ఇంటో కూచోకూడదూ, ఏదో ఇంతతిని!" అని ఒక ముసలాయన కొట్టొచ్చాడు ఈసంగతి ఆయనతో చెప్పేసరికి. చాలమంది ఎవరెస్టు శిఖరం లాంటివి ఎక్కాలని చూస్తున్నారు. "వీళ్లు తీరాచచ్చి చెడి ఎక్కేసరికి, అక్కడ ఏ అయ్యర్ కాఫీ హోటలో ఉంటుంది. ఎందుకు వీళ్లకీ శ్రమ!" అని కొందరు చప్పరించేశారు. మరి కొందరు భూమి వదిలి పైకి ఎంతదాకా వెళ్లగలమా అని చూస్తున్నారు. ఒకాయన నాలుగుమైళ్ల ఎత్తుకి వెళ్లేసరికి, అక్కడ గాలి పీల్చుకునేటందుకు చాలక, ఆయనకి ఉక్కిరి బిక్కిరి అయిందిటగాని విమానం మాత్రం ఇంకా ఎగబాకుతూనే ఉందిట. ప్రాణవాయువు సప్లై చేసే యంత్రం చేత్తో పట్టుకుని మళ్లీ ఎక్కక మానను గా అనుకుని ఆయన దిగి పోయాడట. వాయువులేని చోటకూడా విమానం వెళ్లగలిగినా, లేక గాలిలేనిచోట వెళ్లగల యంత్రం మరోటి ఏదేనా బయలుదేరినా, ఎప్పుడో ఒకప్పుడు మానవుడు ఇతర గ్రహాల్ని ఓ దెబ్బతీస్తాడు, అవి ఆక్రమించుకోడానికి పరలోకీయులంతా కొట్లాడుకుంటారు. ఆదెబ్బతోటి, నరుడికి గ్రహచారం వదలిపోయి, గ్రహాలకి నరచారం

వస్తూనుంటుంది. విమానోపయోగంతోటి మానవుల కొంపలో భూమికీ ఆకాశం అన్నంత అస్థిరలివి వస్తుంది.

ఇది చుట్టు పక్కల సంగతులు. మనదేశంలో విమానపు దైర్యాలు ఇంకా ఇక్కాలో ఇవ్వలేదు. హిందువులు ఇంకా కొంతకాలం తోకలిబంపల్లాగ నేల బారుగానే బతకాలసిన వాళ్లైతే వీళ్లకి విమానపు దైర్యాలు ఇవ్వట్లో కొరకవు అనుకని, టిక్కెట్టు కొను క్కాని కొల్లు తెచ్చిన అద్దె విమానం ఎక్కాపనిలా, లేక, విమానం ఎగురుతూన్నప్పటిల్లా తెల్లపోయి చూస్తూ, మాటలలో మాత్రం, "మాకూ ఉండేవట. మా పకోవర్ల ముత్తాతకి ఇంతకన్నాని విమానం ఉండేదట. అందులో ఆయన ఓ కారు ఇక్కేనాట్ట. లేదు మా విమానాలు ఎక్కడెక్కడిలో తెలుసు చూడాలని మావు పుస్తకాల్లో" అని చెప్పుకుంటూ మురిసిపోవటం, పిరికిపట్టిన అస్మృతంగా కనిపిస్తోంది ఇవ్వాళ్లకి. (15-9-28)

చెఱకు

ఉభయభాషాప్రవీణ మిన్నికంటి గురునాథశర్మ గారు

నఱుకంగా నగుఁ దుండెతుండెములుగా నత్యైవ్యాహాపం బఱన్
గఱకుం గానుగ నైవఁగావలయు నిష్కారుణ్యాత్మం గానిచో
చెఱకా! బెల్లము వెట్టు మందు సరుఁదుం జే సాఁపఁగాఁ బెట్టు దే?
వెఱపుం గొల్పినఁ గాక సామమున నుర్విం గార్యముల్ సాగునే?

ఒఱులకుఁ గాఁగ బాధపడుచుండి వికారశరీర మైన నీ
వ్వాకిని వాంఛనీయ వయి భంగములందునుగూడ మాధురీ
స్ఫురణము వూని పొల్చెదవు పో! చెఱకా! మరుభూమి వృద్ధినిం
దొరయుచ టన్న నెవ్వరిది దోస? మహాత్రిపు నేల దమ్మోడిన్.

భళిరే! ఇక్షువ! స్వస్వరూపమున సర్వప్రాణులం బ్రోతువన్
పలుకట్లుంచు, కఠోరచిత్తులు నినుక్ బాధించుచున్నన్ రిపో
జ్జ్వల రూపంబును, ఫాణితాకృతి గుడాంచచ్చర్కరాకారముల్
వెలయుం దాలిచి మేలు సేసెడి భవద్వృత్తిం బ్రశంసింప్తైదన్.

ఓరి శూన్యహృదయ! తక్కన్నరా! నేగూడఁ దుంగకాయుఁడ నని ఛీ
నీరంధ్ర మ్మగుఁ వంత - స్సారము గల చెఱకుతోడ జగడంబటరా!

కట్టెడి వల్వ వెయ్యులకుఁ గారణముల్ గనుపట్టకుండఁగా
అట్టి రసార్ద్రచిత్తునకు, నట్టి మహోన్నతభావశీలికిన్
బుట్టుకఁదొట్టి మానవసమూహసపర్యలఁ జేయునట్టి నీ
కొట్టిడివట్టులో చెఱక! యొక్కఫలంబును నీయఁడాయెఁగా!

పాప మితఁడుపారుగువారలం జూచి యఁక్కైన ఫలము గల్గునన్న యూన
చే "రసాల" మన్న పేరుఁదాల్చితి వట్టులైనఁగూడ ఫలము నందవైతి.

(అవవిపూలు)

౧

అక్బరు పాదుషా ఉద్యానవనము

[అక్బరుసమక్షమున గాయనీగాయకులు పాడుచుందురు.

తాన్సేను ప్రవేశించును.

చాపున రసాలముపై కోకిల కూయును.]

అక్బరు

ఓయువకుఁడా! ఎవరవు నీవు?

తాన్సేను

రసికవతంసులు పాదుషావారిని దర్శింప వచ్చిన యొక గానకళార్చకుఁడను.

అక్బరు

నీపేరేమి?

తాన్సేను

నన్ను 'తాన్సేను' అందురు.

అక్బరు

ఓహో! నీవేనా! — ఏదీ, నీనైపుణ్య మింత చవిచూపుము.

[కోకిల కూయును.]

[తాన్సేను పాడును, సభయంతయు పారవశ్యమున మునుఁగును.]

'ఏ యమృతపుఁ జోఁత జాఱెఁగ నీ యుపవనముల్
ఈరొద యెలుకలుగు లోలుక నిలయు కవనముల్
కనుమూఁతలుపడి సొంపు పడవు ననువారిము లోదలనడర
తనినోయివ మనసు తపియు తడర తపనకుఁ
అందమ్ములు తావిగములు నక్కఁజపుంగులుకుఁదనముల
విందు లోలయు వినుతించెడి విభునకు నొకవిక్.'

[విశ్వశ్రీ]

అక్బరు

(గద్దె దిగి, తాన్సేనుచేతులు పట్టుకొని) గాయకాగ్రణివై నాయాస్థాని నలంకరింపుము తాన్సేన్!

[కోకిల కూయును.]

[తాన్సేను స్వీకారము చూపును, కోకిల ఎగిరిపోవును.]

అక్బరు

ఓ ధన్యుఁడా! నీగురు వెవ్వరు? నీగానమే యింతమధురము: నీగురుని గాన మెంతలలిత మోహనమో కదా! నీగురు వెవ్వరు?

తాన్సేను

హరిదాసస్వామి మా గురువు. వారు బృందావన ప్రాంతమున వసింతురు. . వారి కీలోక మలఁతి. వారి గానము స్వర్గతుల్యము.

అక్బరు

నా కానందము గూర్ప నొల్లరా వారు?

తాన్సేను

దేవా, యెట్లు?

అక్బరు

ఇట నేతెంచి.

తాన్సేను

దేవా, అది వీలుపడదు. ఒకరాజు నానతి కడఁకువ దాల్పని యమేయ ప్రాభవము నా గురునిది.

అక్బరు

నేనే వచ్చిన?

తాన్సేను

అట్లయినను సందియమే ప్రభూ! రాజ దర్శన మాతపోదర్పమును రెచ్చఁగొట్టఁగలదు.

అక్బరు

మాఱువేసమున నీ బానిసగా వచ్చిన?

తాన్సేను

చక్రవర్తీ!— శిపాయాంతర మగపడదు!

౨

బృందావనప్రాంతము

పచనిచెట్లు, పూఁదీవలు నలంకరించిన యమునాతట వనప్రదేశము

[తాన్సేను, సేవకునివలె గుఱ్ఱమును నడిపించుచు అక్బరును వెత్తురు. ప్రశాంత విశ్వలదృష్టితో శూన్యముఁ జూచుచు నిలిచియున్న హరిదాసస్వామి పాదముల కిరువురు వ్రాలుదురు. ఆతఁడు వారిని దీవించును.]

తాన్సేను

(అంజలిబద్ధుఁడై, తల వంచి) సృష్టికంత కును దీవనమైన తమజీవనామృత పూరమున నాకొక మునక లభించినది: ధన్యుఁడను. పాట తీపుల కలరి ప్రకృతి సాఁగిలి మ్రొక్కు మృదుల పదపల్లవము లంటుభాగ్యము గలిగె, మరల నెన్నాళ్లకో!

[పాదము లంటును]

నాద నిధానము, రసపరిప్లుతము, ఈశ్వ రుని వాత్సల్య ప్రవాహ మన వెలయు మధుర గానము మరల వినవలచి వచ్చిన యీ యంతే వాసి నను గ్రహింపుఁడు.

హరిదాసస్వామి

(అక్బరుదెసఁ జూచుచు) అక్బరు వేఱొక వేషమున వచ్చిన నాయాత్మ ప్రసన్నము గాకుండెడిది. ఆతని వినయము నచ్చినది. వచ్చినకోర్కె నెఱవేఱఁగలదు.

[నిండైన నిశ్శబ్దత ప్రబలును. కొంతవడికి జుమ్మను తుమ్మెదరొదవలె నొక యుచ్చైర్నాదము వెలువడును. స్వామి కంఠము 'మాల్కోసు' రాగ మాలపింపఁ దొడఁగును.

యమునాతరంగిణి ఆఁగిపోవును. ఆకసము నిర్మల మగును. పెనుగాలి సన్నగిలిపోవును. పిట్టల పాటలు సద్దణఁగిపోవును. అడవిజంతువులు స్తబ్ధములై పోవును. అక్బరు తాన్సేనులు మైమఱచిపోవుదురు. హరిదాసస్వామి నేలినేలినేలి, అదృశ్యుఁడై పోవును.]

* * * *

అక్బరు

ప్రకృతిని శాసించినారు - యథార్థమగు చక్రవర్తి వీరు!

[తాన్సేను గుఱ్ఱమును నడపును; ఇరువురును వెడలి పోవుదురు.]

3

అక్బరు జనానా

[నాట్యము]

‘నీ దరహాసితము విలుంపు పాలు పుగవ
వదనమున మెరసేను రాధిక
జిలిబిలి పలుకుల జిలుగు వెలుగులో
జలజలజల నవ్వి మలిగి దమక్
(ఝణ ఝణ ఝణ ఝణ ఝణాం) ప్రియా! శ్రీ
గ్గుణగగగనము చుంబన వా
ఫణి ఫణా రుచిర మణిగణార్చులె
ఆరగి మురిగి శోభారు లికుబ్
(తకతై తకతై) లీలా లలితా!
మధుర విలసన మురళీ లలితా!—నీ
లాలన పాలన ఖేలనములు హృదిఁ
గలయఁగఁ బులకలు విలసిల ప్రియా!

చిలు వెలుంగుగమి తిరుగులు కట్టెడు
 చిలు చిలు వెలుంగుడు లరుగు విధులవలె
నీ యూహాంగముల నిరతము సరసర
 ప్రగాయప్రశోలులు పాడుముగా!
ఇలఁ గల మృదు కోమలతలు సకలము
 తీవ్రకలితములు నీలోనన్
కరఁగి కరఁగ రొమ్ము వెలుఁగక యూగెడు
 చిలువెలన్నియలు కే కే కే

[తాన్సేను గాయకబృందముతో ప్రవేశించును.]

అక్బరు

తాన్సేన్! మీ గురునివలె నొక్కటి పాడుము.

[తాన్సేన్ 'మాల్కోసు' పాడును.
అక్బరుతక్కు సంసదులును పరవశు లగుదురు.]

[నిశ్శబ్దత]

అక్బరు

మీ గురుని వలె నంతటి యానంద మేల కూర్పవు?

తాన్సేను

హుజూర్! నేను మీ కొఱకై పాడుదును. నా గురువు పరమేశ్వరుని కొఱకై పాడును.

అక్బరు

తాన్సేన్! 'దీపక' రాగము పాడుము.

తాన్సేను

దేవా! అది అగ్నిమయము, దహింపుడదు.

అక్బరు

ఆ చిత్రము చూతము, పాడు!

తాన్సేను

ప్రభూ! అది వినాశభావహము!

అక్బరు

వినను వినవలతును.

[తాన్సేను గురుని దలఁచుకొని 'దీపక' రాగము పాడ మొదలిడును. పైని వ్రేలాడుచున్న గుదెలులలోని వత్తులన్నియూ వెలిగి, కాంతులు శ్రోత్రుల కపోలముల ప్రతిబింబించును. క్రమముగా తాన్సేనుహృదయమున వహ్ని రగిలి బొబ్బల మంటలు వెలువడును.]

తాన్సేను

ఓహో! ఇది సౌందర్య దేవతయా, ప్రళయ దేవతయా!

(వెడలిపోవును.)

౪

నదియొడ్డున నించుక దూరముగ నొక బావి

[తాన్సేను మంటలతో వచ్చును. నగరస్త్రీలు బిందెలతో నదికి వచ్చుచు పోవుచుందురు. కన్య మీరా తన చెలికత్తెతో తొలుత నదియందు స్నానమాడి పిదప బావికడకు వచ్చును. చెలికత్తె మీరా బిందె నీళ్లతో నింపును. తాన్సేను మాతికడకు వచ్చి నీరిడుమని వేఁడుకొనును. మీరా జాలితో యాతని చాఁచిన దోసిట నీరు పోయును. మంటలకు జడిసి చెలికత్తె మీరా చీరలకు లాగఁబోవును. తాన్సేను మీరా సౌందర్యము నాశ్చర్యముతోఁ గాంచుచుండును. మీరా చల్లనిచూపులతో ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచుండును.]

చెలికత్తె

(తత్తఱతో) మీరా! ఇక్కడ జాగు చేసెద వేల? ఊతఁ డిట్లు మండుచున్నాఁ డెందుచేత?

మీరా

(జాలితో) 'దీపక' రాగాగ్నిచే మండుచున్నట్లున్నాఁడు, పాపము.

చెలికత్తె

ఐన నీవు 'మలహరి' పాడి శమింపఁజేయ రాదా?

మీరా

సూర్యునివలె ప్రకాశించుచున్నాఁడే తేఁడు: చిన్నదానను, నేనేమి చేయఁగలను?

చెలికత్తె

భయములేదు మీరా! ఈతేఁడు సూర్యునివలె ప్రకాశించుచో నీవు చందమామవలె వెలుఁగుచున్నావు.

[తుద కామె పాడ నంగీకరించి మాతి మెట్లపైఁ గూరుచుండి, చెలికత్తె మెడపై చేతులు చుట్టి, 'మలహరి' ఆలపించును. తాన్సేను తన్మయుఁడై వినుచుండును. మేఘములు గుమిలుకొనును. ఉఱుము లుఱుమును, మెఱుపులు మెఱయును. వాన కురియును. మంట లంతకంతకు చల్లారిపోవును.]

తాన్సేను

(మీరా యొద్దకు వచ్చి) తరుణీ! నీ ఋణము తీర్చుకొన నాకడ నేమియు లేదు. నా యీ ఆర్ద్రహృదయము మాత్ర మింక నీయదియే.

[మీరా సిగ్గుతో మెత్తపడి కండ్లు వాల్చును.]

చెలికత్తె

అట్లు పలుకునేమి యతేఁడు?

[తాన్సే నింకను దగ్గఱి మీరా చిన్నిపాద మంటఁబోవును. మీరా వినయమున వారించును. అతేఁ డామె చేయి ముద్దుగొని తనయురమున నద్దుకొనును. మీరా సిగ్గుబఱువున మొగ మావలికిఁ ద్రిప్పుకొనును. చెలికత్తె కంగారుపడి యఱచును. పౌరులు వచ్చి చూతురు.]

పౌరులు

ఋషికన్యవలె నుండు మీరాయే యిది!

మీరా బంధువులు

ఎంతపని!

[మీరా ఒకచేతితో మొగము గప్పుకొనును. చెలికత్తె ఒకచేత నామెను బట్టుకొని, రెండవచేత కోపముతో తాన్సేనును జూపును. పౌరు లాతని చుట్టుముట్టుదురు. తాన్సేను వారి వాఁపును. ఇంతలో మఱికొందఱు వత్తురు. వా రెల్లరు తాన్సేనును బాధింప సమకట్టుదురు. మీరా చెలికత్తెచేతులందు మూర్ఛిల్లును. ఇంతలో అక్బరు తాన్సేనును వెదకఁ బంపిన సేవకుఁ డు చేరుకొని పౌరులఁ బోఁద్రోలి, తాన్సేనును గొనిపోవుదురు.

[తెఱచినవెనుక మీరాను చెలికత్తె తీసికొనిపోవును.]

ద్వారక: శ్రీకృష్ణాలయము

[సన్న్యాసిని మీరా ప్రార్థన పలుపుచుండును।

'నీ కంటికొనల నే చేరిన జా
    లులె నా యెడద వెలుంగులు దేవా!
నీ యూర్పు కొనమునింగిన నా గా
    నము తీపులు కొనుక్కొనుము దేవా!
నీ తాఁకిన మధు నిర్ఝరి మధురభా
    వకుసుమము లివి యుప్పనములు దేవా!
ఈ మలీమసపు టెడద యుద్ధమున
    నీ యందము గమనింపుము దేవా!'

[తాన్సేను వచ్చును.]

'ఎటఁ జూచిన నీ యుగ్ర తేజకే
    దోబూచుల కారకు లోలుకు దేవా!
కడు ధూతికోటి గందురొనల నీ
    నగు మంతనము వినంబడు దేవా!
నీదు రూపులేని మహాధ్వనికి ను
    పాధి వెదకు కెడభావము దేవా!
లోన నిలకొను వెలుంగుల చాయలు
    వెలిఁ గని మది పలవించును దేవా!'

ఓయన్న! చలి యడంగెనె? - నీ యంగము స్వాస్థ్యముం గనియెనే? హర్ష
శ్రీయుతుండ వైతె? నా కిఁక - నేయానతి నిత్తు, వేగ నెఱిఁగింపఁగదే?

అనుటయుం గిరాతుండు వినయావనత మస్తకుం డై.

ఏ గతి నీ ఋణభారం - బీఁగెదనో సదుపకార మిట్లు సలిపి నా
యీ గండముఁ దప్పించితి - నీ గొప్పఁదనంబు నెన్న నేరఁ బతత్రీ.

ఈ చిదుగు లెట్లు వడసితి? - వీచి చ్చెట లభ్యమయ్యె? నిందులకై నీ
వేచిక్కులఁ జిక్కితివో! - నీచాత్మకు నివ్విధిఁ గరుణింతువె నన్నున్?

జ్ఞానము నుపకారేచ్ఛయు - మానవగణమందె కాదు మఱియున్ ఖగసం
తానమునందుం గల వని - నే నెఱిఁగితి నేఁడు నీపునీత చరిత్రన్.

కొంగరవోయిన నాస - ర్వాంగంబులుఁ దిన్నవయ్యె నలజడి యడఁగెన్
భంగంబు నందె నీతు విఁ - కం గోరికి నా కొకండు గలదు ఖగంబా.

నీకొలఁది దే నెఱింగియు - నా కర్కశతిం దలంచి నయభూషణ! ని
న్నీ కోర్కి కోరఁ దొడఁగితి - నే కరణిన్ దీనిఁ దీర్చి కృపఁ జూపెదవో.

అనిన నక్కపోత మబ్బోయ కిట్లనె - నేల సంశయింప, నెఱుకుమిన్న!
ఎద్ది నీయభీష్ట మెఱిఁగింపు మద్దానిఁ - దీర్తు నిపుడ పొసఁగు తెరువ యున్న.

అనుటయు నతండు పారావతంబునకు.

వందన మాచరించి శ్రితవత్సల! యేమని విన్నవింతు మత్
తుందమునం దమందగతితోఁ జెలరేఁగె క్షుధానలంబు దీ
నిం దగురీతి నార్పి కరుణింపుము పెంపుము నీయశంబు నే
మందును మేర కన్పడద, యానతి నెన్ని విధాలఁ జూచినన్.

రవి నభోమధ్యసీమఁ జేరకయమున్న - వేట నుడిగి తొల్లిటియట్ల వెడలఁ దలఁచి
కుడువకయ వచ్చితిం జల్దికూటినైనఁ - దుదకు నాకోర్కె యీవ లిట్లు దెగిపోయె.

“తా నొకరీతిం దలఁచిన - మానవ - దైవంబు వేఱు మార్గముఁ ద్రొక్కున్;
దీని నెఱుంగుఁ” డటంచు సు - ధీనిధు లను పల్కు గుణనిధీ! వృథయగునే?

ఆదరమేదురబుద్ధిఁ - నా దీపము వెలుఁగఁ జేసినాఁడ విభుఁడు నీ
వో దీనబంధు! దీనిం - బ్రోది యొనర్పఁగదె యారిపోవక యుండన్!

అనవుడు వర్ధిష్ణుని మొఱ - విని గుండె "గుభాలు" మనఁగ విహగము ధైర్యం
బును గోల్పడి గద్గదికా - స్వనమున నీరీతిఁ బల్కె శబరునితోడన్.

మా కూడును మాగుడ్డయు - మా కలిమియు మా కొలంబు మరియాద లహో
నీ కెఱుక లేక యున్నవె? - యీ కోరికి నెట్లు తీర్తు నిక్కటి నతిథీ!

ఏయెడఁ జిక్కినమేఁతల - నాయెడఁ గబళించి యచట నచ్చట మనుగుం
దోయములఁ ద్రావి గూటికి - హాయిగ నేతెంచుఁగద విహంగము లెపుడున్.

ఏపూఁటకూటి విషయం - బాపూఁటన తలఁచుఁ గాని "యవ్వలిపూఁటన్
లోపంబు లేక గడపుట - యే పగిది" నటంచుఁ బుల్గు లెంచునె? చెపుమా.

ఏ వేళ యెట్టిదో యని - భావంబున నెంచి గూటఁ బెట్టెదెరన్ జే
కావలి యుంతుమె? మేమ - ప్పా విసవో, కసవో, మాదు బండారంబుల్?

తాఁ దిన "దేహి"యటంచను - పేదకు వడ్డింప నతిథిబృందమునం ద
త్యాదరము సూప నెల్లర - కాదరువై వెలయు నితఁడు హాలికుఁ డొక్కఁ.

ఎండకు వానకు జంకక - పండించిన ధాన్యమెల్లఁ బాఁతఱలందున్
నిండించి తినుచుఁ బెట్టుచు - నుండెడి కర్షకుఁడ ధన్యుఁ డూహింపంగన్.

అయ్యయి ప్రాఁకులకుం జని - తియ్యని పండులను ద్రుంచి తెచ్చుట కకటా,
యియ్యది జడికారుకదా - యెయ్యది కర్తవ్య మిప్పు డెఱిఁగిం పవనా.

ఏదారిఁ ద్రొక్కినైనన్ - నీదు బుభుక్షానివృత్తి నెఱపనిచో నన్
గాఁ దంచు నింద సేయరొ - కో ధర్మాధర్మవిదు లకుంఠితరీతిన్.

కలరవరాజ మిట్టులు మొఱంగున దైన్యము దోఁప నాఁకటన్
"మలమల"మాఁడుచున్న కనుమాలపు బోయకు విన్నవించి తాఁ
దలఁపున నిర్విధిం దలఁచె "దైవమ! యేమగ నీ విషన్న నాఁ
కలి దొలఁగింపనేర్తుఁ? దగు - కర్జ మిఁకెయ్యది పూని సేయఁగన్.

ఇట్టులంబగు నాఁకంట నట్టుమెట్టు - నతిథికిం దగు నన్నపానాదు లొసఁగి
లేశమేనియు మే ల్సేయలేని యనద - బ్రదికి యేటికిఁ బుడమికి బరువుచేటు.

అతిథుల నాదరించి శరణార్థుల భీతిఁ దొలంచి దీనసం
తతిఁ గరుణించి బాంధవజనంబులఁ బెంచి రహించువాని వా
బ్రతుకు భవంబు వంశమును భాగ్యము భోగము యోగముల్ జగత్
త్రితయము మెచ్చు వానిన వరించెడు ముక్తివధూవతంసముల్.

గూట నెర లేదు; వేఱొక చోటికిఁ - జని దానిఁ దేరఁ జొప్పడ దంచున్
గూటి కిటు దేవురించు వ - నాటు హతాశునిఁ బొనర్ప ననుచితము గదా.

కావునఁ దప్పక వీనికి, నీ వలె - నాహార మిప్పు డిందులకై యొ
క్కావంతయుఁ జింతింప క - నాఖిలభావంబుతో మదంగము నిత్తున్.

ఉర్విని బెక్కునాళు లిటు లున్నను గల్గుఫలం బదేమి? నీ,
చర్వితచర్వణంబ కద, సంసృతి; మిత్తియు వెంట నంటి తా
గర్వము మీఱ బ్రింగుటకుఁ గాచియ యున్నది భీకరాస్యముల్
సర్వము విప్పి; రేపయినఁ జావున కొల్లక డాఁగవచ్చునే.

మలభూయిష్ఠం బతిచం - చలమగుమేనన్ బవిత్రశాశ్వతతమ కీ
ర్తి లభించు నింతకంటెన్ - గలదే లాభంబు, చక్కఁగాఁ దలపోయన్.

పరహితమున కెవ్వఁడు దన - శరీర మర్పించు నతఁడె శాశ్వతలోక
స్థిరవాసి యంచు ధార్మిక - శిరోమణులు సెప్పరే? విశిష్టచరిత్రుల్.

ఇట్లు నిశ్చయించి తన ప్రాణప్రయాణసన్నాహంబు నర్ధాంగికిం దెలుప నెంచి వాగురా
బద్ధయై తన మొగమ్మునంద చూడ్కి నిలిపియున్న యిల్లాలిం జూచి.

ప్రేయసి! బోయవాంఛితము వింటివె? సీతం వడంపఁ గూటికిం
దోయిలి సాఁచె వీఁ డితని దుర్భరపుం గొదఁ దీర్ప గూటియం
దేయశనంబు లేదుగద! యింటికి వచ్చిన విందు నిస్పృహున్
బోయిన సర్వపుణ్యములుఁ బోవక నిల్చునొకో తలంపఁగన్!

అట్లగుట నిక్కి-రాతు నాహారమునకు-నప్పన మొనర్తు నాదు హేయంపుఁదనువు
వగవకుము నా వియోగంబు వగచి వగచి-పరమధర్మజ్ఞ! నీకుఁ జెప్పం బనేమి?

ఓ వనిత! బోయచే నీ-వేవిధమున నేని నమసె దిపుడో రేపో
కావున నా వెనువెంటన-నీవును రాఁగలవు నీకు నెగులింకేలా?

అస్మదక్షిద్వయీగళితాశ్రుకణము-లబల! నీ కెఱఁగించు నా యరుగునరణి
లలితలావణ్యముక్తాఫలంబులట్లు-చెలువు గుల్కుచు లేఁతపచ్చికబయళ్ల.

అనిన నప్పెంటిగువ్వ దుస్సహ దురంత దుర్దాంత భర్తృమరణ వృత్తాంతంబు నాలించి వెనువెంటన.

అతిదుఃఖప్రభవంబును-బ్రతిబద్ధేంద్రియము నగుచు భాసిలు మూర్ఛన్
బతిమరణంబుం జూడక-స్మృతి చెడి పడియెన్ గృతోపకృతిచందమునన్.

అంత నమ్మగపావురం బదియ యదనని తలంచి యతిథిం బొడఁగాంచి వానికిట్లనియె.

అన్నా! తోఁచె నుపాయ మొండు భవదీయ క్షుద్వ్యథన్ దీర్పఁ; నిం
క న్నీవించుకయుం దలంకకుము నాకాయంబు నర్పించి యా
పన్నున్ నిన్నలరింప నెంచితిఁ గృపాభావంబునన్ దీనిఁ గా
మ్మెన్నం డే నిటువంటి వంటకము నీ కేరే సమర్పించిరే.

అని పల్కి.

తడయక మండునగ్గికిఁ బ్రదక్షిణపూర్వకమైన వందనం
బిడి భవబంధము ల్దెగ నొకించుక జంకును గొంకు లేక న
గ్గడలను దేఁటి చూచి విహగంబు "గుభాలు"న మంటలోపలం
బడె, వనవృక్షకోటి హిమబాష్పకణంబుల విజ్జ రాల్పఁగన్.

సర్వవలయాబ్జభవ కం-దర్పగురుప్రముఖ దేవతాగణ మ్ములం
బేర్పడ మెచ్చ ఖగం బా-త్మార్పణ మొనరించె నిట్టు లతిథికి నదిరా!

(సశేషము)

చీనా జాతీయ ప్రభుత్వ విజయము

జయంతి వెంకట కిరీటిరావుగారు

ఇరువదేండ్లు తదేకదృష్టితో కృషిసల్పి, అంతః కలహముల దిగవిడిచి, ఖలో రాహోరిని పోరాడిన పిమ్మట చీనాయందలి జాతీయపక్షము ఉత్తర భాగమును గూడ జయించి, పీకింగు నగరము నాక్రమించి జాతీయప్రభుత్వమును స్థాపింపగల్గెను. ఇంతవరకు అంతఃకలములకు ప్రోత్సాహ మొసంగుచు, స్వాంతవ్యాపారముల సంరక్షణపేరిట సైన్యములను సిద్ధపరచి ఆర్భాటముచేయుచుండిన విదేశ ప్రభుత్వములు ఇప్పు డీచీనా ప్రభుత్వమును గుర్తించి తా మిదివరకు అనుసరించుచున్న సంధిషరతులను మార్చుకొని, ప్రత్యేక సౌకర్యములను విడువవలసిన అగత్యము కల్గెను.

ఉత్తరదేశ దండయాత్ర

పీకింగునందు 'మంచు' వంశపు రాజ్యపరిపాలన అంతరింపజేసి ప్రజాపరిపాలన స్థాపించిన డాక్టరు సనుయటుసేనుగారి జాతీయపక్షము దక్షిణమున కాంటను నగరము కేంద్రస్థానముగ జేసికొని, సామాన్య ప్రజలయందు జాతీయ ప్రబోధము కల్గించి, కార్మిక కృషీవలుల సహాయము పొంది, యూవద్దైక్యమునకును, ఏక ప్రభుత్వ సంస్థాపనకును ప్రతిబంధకముగనున్న ఉత్తరదేశ సేనానుల నోడించి, ఎన్నటికైన చీనాయంతటిని వశపరచుకొని జాతీయప్రభుత్వ సంస్థాపన మొనర్చి, విదేశీయ ప్రభుత్వముల నిరంకుశ చర్యలకు స్వస్తిచెప్పి, చీనా భాగ్యాభివృద్ధికి తోడ్పడవలెనను పవిత్రోద్దేశముతో కృషిసల్పుచుండెను. ఈ కృషి యంతయు నిదివర కీపత్రికలో మున్నొకసారి వివరించుట రైనది.*

కాంటను జాతీయ ప్రభుత్వముక్రింద మొదట దక్షిణ భాగమునందలి మూడు రాష్ట్రిములే యుండెను. ఈ ప్రభుత్వ సేనానియగు చియాంగు కాయిషేకుగారు కడు నిపుణులు. వీరు ఉత్తరదిక్కునకు దండెత్తిపోయి క్రమేణ ముఖ్యనగరములన్నింటిని ఆక్రమించుకొనిరి. గత వత్సరమున వీరు అత్యద్భుత విజయమును బడసిరి. నిరుడు జనవరి మాసమున బ్రిటిషువారి స్వాధీనమునందుండిన హాంకో నగరము వీరి వశమయ్యెను. అప్పుటనున్న బ్రిటిషు అధికారులు పురమును పూర్తిగ ఒప్పగించి పోయిరి. బ్రిటిషు ప్రతినిధియగు ఓమల్లేగారు కాంటను ప్రధానియగు యూజను చెనుగారు మార్చిలో నొక ఒడంబడిక గావించుకొనిరి. పిదప జాతీయ ప్రభుత్వ సేనలు నాంకింగు నగరము నాక్రమించినవి. నాంకింగు నాక్రమించినపుడు అప్పుటనున్న బ్రిటిషు ప్రతినిధి కార్యాలయమును జాతీయ పక్షసేనలు ముట్టడిజేయుటలో బ్రిటిషు వారికి చాలనష్టము కలిగెను. కొందరు బ్రిటిషువారు కూడ చంపబడిరి. నాంకింగు దుర్ఘటనములవలన కలిగిన నష్టపరిహార విషయమున బ్రిటిషువారికిని, నాంకింగు ప్రభుత్వమువారికిని సంధిసన్నాహములు ఒక సంవత్సరమువరకు జరుగుచునే యుండెను. చియాంగుకాయిషేకుగారు నాంకింగునందు జాతీయప్రభుత్వమును స్థాపించి, యిక ఉత్తరదేశ ప్రభుత్వసంహారమునకు యత్నించుచుండిరి. హాంకోయందున్న అధికారవర్గమువారు జాతీయపక్షమునకు చెందినవారే అయ్యును, రషియా కనుకూలమగు అతివాదుల తెగవారగుటచే హాంకో నాంకింగు ప్రభుత్వముల మధ్య చీలికజగడము బయలుదేరినది. ఇది యదనుగ గొని విదేశీయులు రెంటికిని వైరము పెంపొందింపజూచిరి. కాని అధిక సైన్యాధికారము గల చియాంగుకాయిషేకుగారి మాటయే నెగ్గెను.

నాంకింగునందు స్థావర మేర్పరచుకొనిన పిదప నింకను అధికబలము చేకూర్చుకొని వీరు ఉత్తరదేశముపై దండెత్తుటకు ఈవత్సరము ఏప్రిలుమాసమున ప్రారంభించిరి. షాన్సిరాష్ట్రి నాయకుడగు యను షీయానుగారును, హోనాను నాయకుడగు ఫెంగుయు

* 1927 మార్చి, జూనుమాసముల "భారతి" సంచికలు.

పియాంగుగారును చియాంగుకాయిషేకుగారికి తోడ్పడిరి. ఉత్తర భాగమున పీకింగు నగరాధికారమునందున్న మంచూరియా నాయకుడగు చాంగ్ ట్సోలిను సేనాని వీరి ముఖ్యశత్రువు. ఇతనికి జాపాను ప్రభుత్వ సహాయము గలదు. చియాంగుకాయిషేకుగారి పోకడల కనిపెట్టి, జాపాను ప్రభుత్వము స్వదేశీయుల సంరక్షణార్థము తను పెట్టించిన షాంటుంగు నగరమున కంపెను. ట్సినాన్ఫూ నగరమునందు జాతీయపక్ష సేనలకును, జాపాను సేనలకును గొప్పయుద్ధము జరిగెను. చివరకు ఫెంగుయూసియాంగు గారు ఆనగరమును వశపరచుకొనగల్గిరి. జాపానువారు ఇంకను అధికముగ సేనలను చీనాకు పంపుచుండిరి. జాపాను చీనావిషయములందు తటస్థముగ నుండునట్లు ప్రకటించెను. అట్టిరెండ మితిమీరిన సేనలను పంపుట చైనీయులకు భీతికల్గించెను. జాపానుసేనల దుర్ణయములు నాంకింగు ప్రభుత్వమువారికే కాక, పీకింగు ప్రభుత్వమువారికిగూడ కోత కల్గించుటచే, ఉభయ ప్రభుత్వములు గలసి నిరసనపత్రిక నంపి, జాతిసమితి వారికి విన్నవించుకొనిరి. చాంగ్ట్సోలినుగారుగూడ అవసరమగుచో తాము అంతః కలహములు మానెదమనియు ట్సినాన్ఫూ నగరమునందలి జాపానీయుల దారుణకృత్యముల గూర్చి యేదో విధముగ తెగదెంపులు చేయవలెననియు ప్రకటించిరి. అంతట జాపాను వెనుకకు తగ్గి, షాంటుంగునందలి సైన్యమును ఉపసంహరించుకొనెను.

పీకింగునగరము వశమగుట

జపాను అంతటితో మారకుండక, జాతీయపక్ష విజయము నరికట్టుటకై మరల చాంగ్ ట్సోలినుగారిని రహస్యముగ బుజ్జగింపసాగెను. అయినను నాంకింగు ప్రభుత్వసేనల దాడికి అడ్డు లేకుండెను. వారి విజయపరంపరకు జడచి ఉత్తరభాగపు సేనలు శీఘ్రసంఘట్టనమునకు గడంగకయే తావిచ్చుచుండెను. ట్సినాన్ఫూ వశమైన పిదప, టేంట్సిను నగరము జాతీయసేనల వశమాయెను. అప్పుట నున్న చాంగ్ట్సోలినుగారిమిత్రుడగు యమంగుఫాంగు సేనాని తన అధికారపదవికి రాజీనామా నిచ్చి వెడలి పోయెను. అంతట పీకింగునగరము ముట్టడి అతిసులభమాయెను. జూలై మాసమున జాతీయసేన లొకవైపునుండి పీకింగునగరమున ప్రవేశించుచుండ, తత్పూర్వము చాంగ్ట్సోలినుగారు రైలుమార్గమునుండి సైన్యపరివారసమేతముగ అధికార పరిత్యాగమొనర్చి మంచూరియా యందున్న ముక్డెను నగరమునకు వెడలిపోవుచుండెను. ఆ సమయమున వారిరైలుబండిపై నెవరో బాంబు విసరిరి. వారు గాయపడి పిమ్మట కొన్నాళ్లకు మరణించిరి. చాంగ్ట్సోలినుగారు అంతరించుటతో చీనాయందు సేనాధిపతుల అధికారమంతరించినదని చెప్పవచ్చును. చియాంగుకాయిషేకుగారు పీకింగు నగరమున జాతీయప్రభుత్వ సంస్థాపనమొనర్చి, నూతన రాజ్యాంగ విధాన మేర్పాటుచేసిరి. షాంసియందు యెనుసీయాంగుగారు, హోనానునందు ఫెంగుయూసియాంగుగారు వీరికి సామంత ప్రభువులుగ నుండిరి. దక్షిణభాగ మిదివరకే వీరిదయ్యెను. ఎట్టకేలకు చీనాయంతటికి ఒక ప్రభుత్వము స్థాపింపబడెను. పదునెనిమిది రాష్ట్రములందు జాతీయపతాక మెగురుచున్నది. సమీప కాలములో తక్కిన మూడు రాష్ట్రములు, జాపానీయుల ప్రాబల్య మధికముగనున్న మంచూరియాతో సహా, ప్రభుత్వముక్రింద చేరగలవు.

నూతన రాజ్యాంగ నిర్మాణము

అక్టోబరు మాసమున స్థాపింపబడిన యీ నూతన ప్రజాప్రభుత్వముయొక్క అధ్యక్షుడు చియాంగుకాయిషేకుగారు. వీరే సేనానాయకులుగూడను. కార్యనిర్వాహక, శాసననిర్మాణ, న్యాయ, పరీక్ష, అధికారశాఖలు "యూవానులను" పేర నుండును. పండ్రెండు లేక పదునైదుమంది స్టేటుకౌన్సిలరు లనబడు సభ్యు లుందురు. వారిలోనుండి యీ విభాగముల అధ్యక్షులు, ఉపాధ్యక్షులు ఎన్నుకొనబడుదురు. కార్యనిర్వాహకశాఖ తక్కినవానికన్న ముఖ్యమైనది. ఇదియే మంత్రి వర్గముల నేర్పరచును. శాసన నిర్మాణశాఖయందు ఆర్థిక విషయములు, యుద్ధము సంధివిషయములు మున్నగునవి నిర్ణయింపబడును. న్యాయశాఖవారు న్యాయపరిపాలన జరుపుదురు. పరీక్షాశాఖ ప్రభుత్వోద్యోగములకు తగిన వారిని పరీక్షచేసి యెంచును. అధికార నిర్వాహకశాఖ

వారు ఆసిటు, శిక్షల నెమలు జరుపుట మున్నగు పనుల నిర్వర్తింతురు. సలహాసభ్యులుగ నియమింపబడిన పదునైదుగురిలో చాంగ్ట్సొలినుగారి కుమారుడగు చాంగుషులియాంగుగారినిగూడ ఒక సభ్యునిగా చియాంకాయి షేకుగారు నియమించిరి.

విదేశప్రభుత్వముల సంపర్కము

చీనాయందలి ప్రతి అంతరంగిక పరివర్తనకును అంతర్జాతీయ ప్రాముఖ్యముగలదు. పెకింగునగరము ముట్టడి చీనాతో సంబంధముగల జాపాను, ఇంగ్లాండు, అమెరికాలకు కలవరపెట్టెను. ముఖ్యముగ జాపాను సన్నిహిత రాజ్యమగుటచే యెక్కువ శోక్యము కలిగించుకొనెను. దాక్షిణాత్యులు వచ్చుచున్నారని విన్నతోడనే వారి దండయాత్ర నరికట్టుటకై షాంటంగునకు సేనల నంపియు, చాంగ్ట్సొలినుగారిని ప్రోత్సహించియు, నిరంకుశదారుణ చర్యలకు గడంగి చివరకాటుల విఫలమై యెల్లరిచే నిరసింపబడినదియునైని జాంచియున్నాము. కాని జాపాను దేశస్థితినిబట్టిచూచిన చేకాకరీతిని జేయుటకు వీలు లేదని తోపకమానదు. జాపాను బాగుగ నభివృద్ధిచెందిన యెక్కువ జనసంఖ్యగల చిన్నరాజ్యము. అందుచేతనే కొరియా నాక్రమించుకొనెను. ఆదినుండియు మంచూరియాయందు కొంతభాగము సంపాదించి, కొంత జనసంఖ్య నక్కడ కొనుమతిజేయుటకు జూచెను. కాని జాపానీయుల కప్పటిదేశపరిస్థితులు సరిపడక ప్రభుత్వమువారి యత్నములకు తగుచేయూత నొసంగకుండిరి. కావున అధికముగనున్న జనమునకు తగు జీవితాధారము కల్పించుటకై వర్తక వాణిజ్యము లభివృద్ధి జేసికొనవలసియున్నది. అందుకొరకు మంచూరియాను, చీనాలో పలుచున్న నగరములను తమవశమునం దుంచుకొని ప్రత్యేక సౌకర్యము లనుభవించుచున్నారు. మంచూరియాయందు సొంతముగ నొక రైలుమార్గమునుగూడ నిర్మించుకొనిరి. చీనాయందు జాతీయ ప్రభుత్వము స్థాపింపబడినచో, తమ ప్రత్యేకసౌకర్యములకు భంగము వాటిల్లకుండుటకై జాతీయపక్ష విజయమునకు జాపాను ప్రతిబంధకము లేర్పరచు చుండెను. చాంగ్ట్సొలినుగారు చనిపోయిన పిమ్మటగూడ, వారి కుమారుడను చాంగుషులియాంగుగారిని సేనానిగ జేసి జాతీయప్రభుత్వములో చేరకుండుటకు ప్రోత్సహించెను. కాని ఆతడు వారి మాయలకు లోనుగాలేదు. తనతండ్రికి పరమ శత్రువగు చియాంగుగారి ప్రభుత్వమునందే ఒకసభ్యునిగ నెన్నుకొనబడెను.

చాంగుషులియాంగుగారు

ఇకమీదటగూడ జాపాను చైనీయుల ఆగ్రహమునకు గురియగుట భావ్యముగాదని యెంచి గౌరవహానిలేని సంధి షరతుల కంగీకరించి, తన స్వాధీనమునందున్న మూడు రాష్ట్రముల ఫలముకైన అనుభవించుటకు సుముఖులై యున్నట్లు తెలియుచున్నది.

భారతదేశమునకు ఈస్టిండియా కంపెనీవారు వచ్చిన పిదప దేశీయసంస్థానములతో బ్రిటిషువారు చేసికొనిన సంధినియమములవలె, చీనా చారిత్రయందుగూడ అప్పట వర్తకమునకై పోయి స్థావర మేర్పరచుకొనిన అమెరికా, ఇంగ్లాండు, ఫ్రాంసు, రషియా మున్నగు పాశ్చాత్యదేశములుగూడ కొన్ని సంధి నియమము లేర్పరచుకొనెను. పిదప యుద్ధానంతరము వాషింగుటను సంధి సంప్రతింపు

లలోగూడ చీనా విషయమే ప్రాముఖ్యము వహించెను. ఆషరతు లిప్పటిపరిస్థితుల కనుగుణ్యమైనవి కావు. వాటికి నేటికి చీనాయందె చాలమార్పులు జరిగెను. జాతీయ పక్షప్రబోధమువలన ప్రజలందరు మేల్కాంచిరి. ప్రజాశక్తి 'ధనరు' విదేశ వ్యాపారసామ్రాజ్యాధికారులకు గూడ తగిలెను. అందుచే సంధిషరతులు మార్పవలెనని విదేశ ప్రభుత్వములు గూడ నంగీకరించినవి. పాశ్చాత్యదేశములలోకెల్ల రషియా ఆదికిముందు తన ప్రత్యేక హక్కులను విడనాడి ప్రజాపక్షము వహించి, యితర సామ్రాజ్యాధికారముల పడగొట్టుటకు విశేషకృషి సలిపెను. ఏకప్రభుత్వము లేనందున షరతులు మార్చుటనుగూర్చి యెవరితో సంప్రతించుటయు తెలియదను మిషచే ఆలస్యము జేయుచు, లోలోన అంతఃకలహముల పెంపొందించుచు, ఇంగ్లాండు కాలము గడుపుచుండెను. ఇప్పుడు చియాంగుగారి ప్రభుత్వస్థాపన జరిగిన పిదప జూలయి 15 తేదీని పరరాజ్యములకు సంధిషరతుల మార్పవలసినదనియు, నికముందు తమ్ము సరిసమానులుగ జూచుకొనవలెననియు గోరుచు జాతీయప్రభుత్వమువారు ఇతర ప్రభుత్వములకు, తాకీదు నంపిరి.

పరరాజ్యములకు గల ప్రత్యేక హక్కులలోకెల్ల ఆర్థికసౌకర్యములు ప్రాముఖ్యమయినవి. చీనా యిపుడు పునరుద్ధరణకు గడంగినందున ఆర్థికసమర్థత లేకున్న పనిగాదు. అందుచే టారిఫ్ (స్వదేశపరిశ్రమాభివృద్ధికయి వేయబడు పన్ను) విధించు హక్కు విదేశీయులనుండి జాతీయప్రభుత్వమునకు మారవలసియున్నది. దీనితో పాటు దిగుమతిపన్ను, సుంకములు విధించు అధికారము గూడను. ఈ రెండు చేజిక్కిన ఆర్థిక సంస్కారమునకు గడంగి తగు విధానమేర్పరచుటకు ఆర్థికమంత్రి టి. వి. సూంగ్సుగారు సిద్ధముగనున్నారు. ఈవిషయమునజాతీయ ప్రభుత్వము చాల యుక్తిజూపెను. అమెరికాప్రభుత్వము టీంట్సినునందుంచిన తనసేనలో 15,000 మందిని తగ్గించి, సంధిషరతుల మార్చుటకు సిద్ధముగనున్నామని తెలియజేసెను. జూలయి 25 తేదీని పికింగులో సంధిపంతకములైనవి. అమెరికా చీనాకు సంపూర్ణముగ టారిఫ్ స్వాతంత్ర్యము (1929 జనవరి నుండి) ఒసంగుచు, జాతీయ ప్రభుత్వమును స్థిరప్రభుత్వముగ గుర్తించెను. ముందుగ ధర్మపథముననుసరించెనను గౌరవము అమెరికాకు చెందెను. అంతవరకు ఆలోచించుచునేయుండి, 1927 మార్చిలో నాంకింగు దుర్ణయముల ప్రతీకారము గూర్చియే సాధించుచుండిన ఇంగ్లాండు, అమెరికా యిట్టిసంధి గావింపగనే, ఆగస్టు మాసమున తాను గూడ చీనాప్రభుత్వముతో రెండు ఒడంబడికలు గావించుకొనెను. మొదటిది నాంకింగు వ్యవహారముగూర్చినది; రెండవది ప్రాతసంధిషరతుల మార్చుటకు ఒప్పన్నము.

దేశపరిపాలన పునరుద్ధరణయందు జాతీయప్రభుత్వము అధికారము చేజిక్కినదాది అభిలాషజూపుచునేయుండెను. ఆర్థికసభయొకటి నాంకింగులో జరిపి అనవసర సేనల తగ్గించుట, సెంట్రలు బ్యాంకు స్థాపించుట, నాణెముల విధానము లికినుపన్ను తీసివేయుట మున్నగు విషయము లాలోచించెను. రైల్లు, రోడ్లు నీటిసరఫరాలు, విమానసౌకర్యములు, ఇరిగేషను మున్నగు విషయములన్నింటినిగూర్చి తగు నేర్పాటులు జరుగుచున్నవి.

భావి సూచనలు

ఈ ప్రభుత్వ స్థిరతనుగూర్చి పలుతావులందు సందేహము కలుగుచున్నది. "కుమింగుటాంగు"అను పేర ఈ జాతీయపక్షము ఆదిని డా॥ సనుయటు సేనుగారిచే నేర్పాటు చేయబడినది. డా॥ సనుగారు నిర్ణయించిన ముఖ్యాదర్శములు మూడు: (1) జాత్యైక్యము, (2, అధికార నిర్వహణము, (3) సుఖజీవనము. ఈ ఆదర్శముల బడయుటకు వారు సూచించిన పద్ధతులు మూడు గలవు: (1) సోవియటు రషియాతో సహకారము, (2) చీనా కమ్యూనిష్టులతో (సాంఘికసమానత్వముగోరువారు)సహకారము, (3) కార్మిక కృషీవలుల ఉద్యమముల బలపరచుట. ఈ పక్షముయొక్క జీవితము, మార్పులు ప్రస్తుతస్థితి జెప్పవలెనన్న వేరొకవ్యాసమగును. కావున ఇప్పటికవసరమగునంత క్లుప్తముగ వివరింతును.

కుమింగుటాంగుపక్ష మధికారమునందున్న కాంటనుప్రభుత్వమునం దివన్నియు అనుసరింపబడుచుండెను. సనుయటు సేనుగారి సతీ పుత్రులు, ప్రధాని యోజను

ఏల మీరు కామినియాతైలమునుమాత్రమే వాడవలెను?

(రిజిస్టరు చేయబడినది)

ఎందుకనగా:

కామినియాతైలము వెంట్రుకలకు చాలలాభకరమైనది.

కామినియాతైలము వెంట్రుకలు ఊడిపోవుటను ఆపును.

కామినియాతైలము వెంట్రుకలు పొడవుగాను, దళముగాను కాంతిగాను పెరుగుటకు తోడ్పడును.

కామినియాతైలము సువాసనతైలము మాత్రమే కాదు. అయితే వెంట్రుకలు పెరుగుటకు కావలసిన ఓషధులు ఇందులో గలవు.

కామినియాతైలము పుర్రెకు చల్లదనమును గలిగించి మెదడుకు విశ్రాంతి నిచ్చును.

చదువుడు, ఆలోచించుడు, ఆర్డరును పంపుడు.

కలకత్తాలోనున్న ఫార్వర్డుపత్రిక తెలిపినది:—"ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీవారిచే పంపబడిన అత్తరులు, వాసనతైలములు విభజింపబడి, పరీక్షచేయబడుటవలన అందులో హానికరమైన వస్తువులు లేదని రుజువుపరచబడినది. కామినీయా వాసనతైలమునందు మనోహరమైన అత్తరు చేర్చబడినది. మెదడుకు చలువను గలిగించును."

పి. యం. ఆర్. కార్వల్లొ, ఎస్. పి. సర్జను, పెరా ద్వీపమునుండి వ్రాసినది:— "కామినియాతైలము మిక్కిలి మంచిదనియు, తృప్తికరమైనదని నిస్సందేహముగా కనుగొంటిని. ప్రత్యేకముగా చుండుకు, పుర్రెకు త్వరలో గుణమును గలిగించును. ప్రస్తుతము వాడుచున్న నా రోగులకందరికిని దీనిని శిఫార్సుచేసితిని."

బుడ్డి 1 కి ధర రూ. 1—0—0	వి. పి. ఖర్చులు రూ. 0—6—0
బుడ్లు 3 కి ధర రూ. 2—10—0	,, ,, ,, 0—12—0

హెచ్చరిక:—ప్రతిపట్టణమునందును, గ్రామమునందును యున్న సుప్రసిద్ధమైన దుకాణములందు కామినియాతైలము విక్రయించబడుచున్నది. మీరు అడుగునట్టి దుకాణమునందు దొరకనిచో అతనిపేరును మాకు తెలుపుచూ, ఆర్డరును మాకు నేరుగా పంపుడు. కొందరు వర్తకులు ఎక్కువలాభమునకై ఆశపడి పేరులేని వర్తకగుణములు గలవి, తక్కువరకమువి "శ్రేష్ఠమైనదని" తెలుపుదురు. గనుక అట్టి తంత్రములను నమ్మి మోసపోకుడు. ఎల్లప్పుడును కామినియాతైలమునే పట్టుపట్టి తెప్పించి వాడుడు. ఇతరమైనవాటిని తెప్పించవద్దు.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ.

285, జుమ్మామసీదు, బొంబాయి.

మీకు మేలైన సువాసనగల అత్తరులు కావలెనా?

అటులైన అత్తరులకు రాజని పిలువబడు ఆటోదిల్‌బహార్‌ను వుపయోగించుడు

కొన్ని బిందువులను మీ చేరువాలుపై చిలికినతోడనే యింపగు, పుష్పసంబంధమగు సువాసన మీచుట్టుపట్ల వ్యాపించును.

ఇంతటిరమ్యమైన, మనోహరమైనవాసనను మీరు బజారులో కొను యితర అత్తరులలో పొందజాలరు.

'ఆటోదిల్ బహార్' అను పేరును యిపుడు జ్ఞాపకమునకు తెచ్చికొనుడు. దానిని ఒకమారుపయోగించుడు. దాని మనోహరమైన, శాశ్వతమైన సువాసనకుతన్మయత్వమును చెందుదురు.

½ ఔన్సు	బుడ్డి	వెల	రు.	2-0-0
¼ ,,	,,	,,	రు.	1-4-0
1 డ్రాము	,,	,,	రు.	0-12-0
మాదిరిసీసా		,,	రు.	0-2-0
సువాసనగలకార్డులు			రు.	0-1-0

వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము

కొనునపుడు దయచేసి 'ఆటోదిల్ బహారు' అను పేరును జాగ్రత్తగా పరిశీలించి కొనుడు. అన్నిషాపుల్లను అమ్మబడును.

సోల్ ఏజంట్లు:—

ఆంగ్లో యిండియన్ డ్రగ్ అండు కెమికల్ కంపెని,
285, జుమ్మామసీదు బజారు, బొంబాయి.

నొప్పులుగాని, తీపులుగాని, ఏవైననుసరియే తొలగింపవచ్చును

మీరు ఏల నొప్పులవలన బాధపడవలెను. ఆ నొప్పులు తలయందలివైననుసరే, దేహమున యితరచోట్లనైననుసరియే, నడుమునొప్పి, వాయువునొప్పులు, పడిశము, గొంతు రాపిడి, కాళ్లనొప్పులు, కీళ్లనొప్పులు, నాడీనొప్పులు, బెణుకునొప్పులు, మొదలగు నొప్పులైనను సరియే, తప్పక త్వరలో

'ఆడమేన్స్ సైప్రెస్ సాల్వ్'

అనువానిచే మాన్పవచ్చును. ఇది వుపశాంతికరమగు అంజనము కాదు. ఇది చాలా మేలైన తైలము. ఇది చాలా విలువగల ఓషధులచే తయారుచేయబడినది. దీనిచే నొప్పులమీద అంటపోయి తక్షణమే నిన్ను ఆనొప్పియొక్క బాధనుండి తొలగించును: వేలకువేలు దీనివల్ల లాభపడిరి.

వెల బుడ్డి 1 కి రు. 1-0-0. వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము.

ఈ అత్యద్భుతమగు బాధనివారిణి ఫలమును కనుగొనుటకు యీ క్రింద చేర్కొనిన అంగడినుండి 2 అణాలకు శ్యాంపిలుడబ్బీ తెప్పించుకొనవచ్చును.

మెస్సర్సు:—ఎ. వి. పారెక్, 259, చైనాబజారు, మద్రాసు.

సోల్ ఏజంట్లు:—ఆంగ్లో యిండియన్ డ్రగ్ అండు కెమికల్ కంపెని,
285, జుమ్మామసీదుబజారు, బొంబాయి.

చెనుగారు మున్నగువారు ఈ ఆదర్శములను, పద్ధతులను తూచా విడువకుండ అనుసరింపకోరువారు. కాని అట్లను సరించుటవలన సోవియటురష్యా ప్రాబల్య మధిక మయ్యెను. చైనీయుల స్వతశ్శక్తి అంతరించునను భయము కలిగెను. దౌర్జన్య మధికమయ్యెను. రష్యా యితర దేశములన్నింటిచే నిరసింపబడుచున్నందున, నితర దేశములతో నెక్కువ సంపర్కముగల చీనాగూడ, కేవలము రష్యాపై నాధారపడి అన్ని దేశముల నెదుర్కొన వలసివచ్చినచో, తమ కార్యము నెరవేరదని చైనీయులలో నెక్కువమందికి అభిప్రాయము గలిగెను. చియాంగుకాయి షేకునేవాని గూడ ఈ తెగలోనివాడే. వీరిట్లుమారుటకు ఆంగ్లేయుల ప్రోద్బలము గూడ కొంతవరకు కారణమందురు. ఎట్లయినను సరే, మంచికో చెడ్డకో—మంచికేయని చెప్పవచ్చును—చియాంగుగారు మితవాదులైరి. వీరు సైన్యాధిపత్యమునందుండుటచే అల్పసంఖ్యాకులను అతి

చియంగు కాయిషేకుగారు - నూతన ప్రభుత్వాధ్యక్షులు

వారు నెదుర్కొన లేకపోయిరి. సనయటు సేనుగారి భార్యయూ, యుజనుచెనుగారును గూడ రష్యాకు వెడలిపోయిరి. నిజము గుర్తించి, యావద్దేశైక్యమే ముఖ్యముగ నెంచి, కాలానుగుణ్యముగ ప్రవర్తింపనెంచిన చియాంగుగారు కీ॥ శే॥ డా॥ సనుగారి ఆదర్శపద్ధతులలో ఆదర్శములకే యెక్కువ ప్రాముఖ్యము నొసంగి, వారిపద్ధతులను మార్చి ప్రవర్తింప సాగిరి. నాంకింగు ప్రభుత్వము స్థాపించినప్పటి నుండియూ వీరు రష్యా కమ్యూనిష్టు పద్ధతుల తీవ్రముగ నెదుర్కొనుచు, అతివాదవర్గముల ఆందోళన అణచివైచి, ముఖ్యముగ తన సైన్యబలముచేతనే విజయము గాంచగల్గిరి. కుమింగుటాంగుపక్షమునందున్న యువజనులు కార్యాచరణకన్న ఆలోచనా సామర్థ్య మెక్కువ గలవారగుటచేతను ఉన్నతాదర్శములు గల్గియు, అనుభవము తక్కువగుటచే అనుకూలపద్ధతుల నెరుంగకయు,దూరపుకొండలు నునుపన్నట్లు అవ్యక్తమగు సోవియటు రష్యావిధాన వ్యామోహితులై చియాంగుగారి పద్ధతులతో సంతృప్తిచెందకున్నారు. అధికారము సేనానాయకుని చేజిక్కినందున నితడు గూడ వేరొక నిరంకుశప్రభు వగునను భయము కొందరికి గలదు. కాని ఆతడు కేవలము సైనికుడేయని యెంచుటకు వీలులేదు. వారి యితర సమర్థతలను జాతీయ ప్రభుత్వనిర్వహణమే మున్ముందు రుజువుచేయ గలదు.

విదేశీయులు స్వార్థపరతతో లోపములను గోరంతలు కొండంతలుచేసి పత్రికలద్వారా ప్రతికూల ప్రచారము జేసి నిరుత్సాహమును పెంపొందించుచున్నారు. కాని, అధికారము చేజిక్కిన పిదప పీఠాధిపత్యము వహించువ్యక్తి యుక్తిపరుడును, సమర్థుడును, శక్తివంతుడు నగుటచే నిట్టివి సరకుచేయక తనయధికారమునకు స్థిరత చేకూర్చుకొని, ఐకమత్యము పెంపొందించి దేశాభివృద్ధికి తోడ్పడునని యెంచవచ్చును.

నాఁటికి నేఁడు

పింగళి లక్ష్మీకాంతం గారు

కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు గారు

ఎన్నఁడు పాడుకొంటిమొ కదే! ప్రమదావన దర్శనంబులన్
స్విన్నములై, కరంగి, వికసించు నెడందలు కౌఁగిలింతలన్
గన్నులు మోడ్చి సొక్కఁ దొలుకారున, నీ పువుఁ జప్పరమ్ములన్
గిన్నర మీటి నీవు చిలికింపఁగఁ బెంజడి పూవుఁ దేనియల్.

నవనవలాడుచున్ వికసనం బొకయింతయుఁ గోలుపోక, పా
పవికల మై తపింపక, కృపాపరిపూర్ణము లౌచుఁ, జింతలన్
జివుకక, రెక్క లున్న మనచిత్తము లబ్బులు పాఱ మింటికిన్
దివుటలు పెంచుకొన్న యల దివ్యముహూర్తము లెందుఁ బోయెనో?

చింతలపల్లెలన్ జదికి చేష్టడి యున్న మనంబునందు, వా
సంతిక పెండ్లిముచ్చటలు, జక్కని తొయ్యలి యూఁజపింపు, సం
క్రాంతివినోదముల్ తలఁపురా, గుఱుతించియుఁ బోల్చలేక, జ
న్మాంతర వృత్తసంస్మరణ లా! యని నివ్వెఱపాటు తోఁచెడిన్.

దుమదుమ చిమ్ముఁ దుంపురులతోఁ దొలుకారు లెపు డేఁగె, శారదా
గమములు నెన్ని పోయె, సుమకాలము లెన్ని గతించె, వెండి, వ
ర్షమొ, మఱి మేఘగర్జనమొ, చంద్రికయో, చివురించుటో, కటా!
సమసెను సర్వమున్; మదికిఁ జక్కిలిగింతయె రా దొకప్పుడున్.

వాలినమోముతో, నిదురపొక్కులు వ్రేలెడి కన్నుదోయితో
తేలుఁ బవల్ వృథా పలవరించుచు నుంటిని, నింకనైన, ను
న్నీలవసుందరమ్మయిన నీముఖమండల చంద్రికాప్రభా
జాలము నింపి, యంధతమసచ్ఛటలన్ విరియింపఁ జెల్లదే?

వేల విలంబనమ్ము, హరియించెడి ప్రాయపుఁదీపు, లెన్నఁడో
కాలమునాఁడు మూల నిడి, గాసిన గప్పిన యా విపంచికన్
ధూళి విదల్చి చేకొనుము; తొల్లిటి సుస్వరమేళనక్రియా
పాలనఁ జాలియున్నదొ, యపశ్రుతు లీనునో, చూడఁగావలెన్.

రషియా కార్మికస్మృతి

రషియా పరిస్థితులను గూర్చి చాలవరకు ప్రతికూలముగనే వినుచున్నారము. ఏ జవహరులాలు నెహూరూగారో, పండితమోతీలాలు నెహూరూగారో, శ్రీనివాసయ్యంగారో ప్రత్యక్షముగ జూచివచ్చినవారు నిజపరిస్థితులను దెలిపినను, వారు పాక్షికబుద్ధితో దెలుపుచున్నారని ఇంపీరియలిస్టుల వాదము. రష్యా అంత భూలోకస్వర్గము గాకున్నను, అచ్చటివారు సర్వసాధారణముగ దుర్యోధనసంపదతో తులదూగుచున్నారని చెప్పుటకు ఆధారములు లేకపోలేదు. దీనిని నిరూపించుటకు నాకున్న ఆధారప్రమాణములు డబ్ల్యూ. జే. బ్రవునుగారి వ్రాతలే. నేటివరకు ఇంపీరియలిస్టు ప్రభుత్వము వారు ఎవరును వాటిని అబద్ధమని ఆక్షేపింపలేదు. ఆవ్రాతలను బహిష్కరింపలేదు. కాన విశ్వసింపరాదని ప్రకటింపబడువరకు వాటిని మనము విశ్వసింపవచ్చును.

వేతనములు

కార్మికసమస్య లన్నిటికిని వేతనములే ప్రధానబీజమని వేరుగ జెప్పనక్కరలేదు. ఆ వేతనములు న్యాయముగ లేకపోవుటచేతనే గదా, ప్రపంచములో ఏమూలజూచినను సమ్మెలను, లాకవుటులను కని వినుచున్నారము. లాకవుటులనగా, యజమానులు పనివాండ్ర కోర్కెల నంగీకరింపనపుడు వారిని పనిలోనికి రానీయకుండ కర్మాగారములను మూసివేయుట. పనివాండ్రు లోబడువరకు అటులనే యుంచెదరు. ఒక్క ఇటలీలో మాత్రము సీనీరు ముసోలినీగారి ధర్మమాయని సమ్మెలు, లాకవుటులు అక్రమములని నిర్వచింపబడి శిక్షార్హముగ శాసింపబడినవి.

రషియాలో వేతనములు

ప్రభుత్వమువారే కనీసపు వేతనములను నిశ్చయించెదరు. అంతకు తక్కువగా ఎవరును వేతనము తీయరాదు. మామూలుకంటె ఎక్కువ గంటలు పనిచేయువారికి మామూలుగ పనిచేయునపుడు ఇచ్చు వేతనముకంటె మొదటి రెండుగంటల అదనపుపనికి 1½ రెట్లు వేతనముల నిచ్చెదరు. ఆ తరువాత గూడ పని చేయుచో ఎంతకాలమైననునరే రెండురెట్లు ఇచ్చెదరు. సెలవురోజులలో పనిచేసినను నరే, ఇదే ప్రకారము ఇచ్చెదరు. ప్రతి సంవత్సరము పనివాండ్రకు సెలవుల నిచ్చుటకు ముందుగనే వేతనము లొసంగబడును. చిల్లరగా పనిచేయు వారికి (చిన్నపనులకు) మామూలుగా పనిచేయునపుడు ఇచ్చు వేతనముల చొప్పుననే ఇచ్చెదరు. అంతకు ఎక్కువయున్న ఉండవచ్చును గాని తక్కువగామాత్రము ఇవ్వరాదు.

పనివాండ్రను బదలాయించుట

పనివాండ్రను ఒకయూరినుండి ఇంకొక గ్రామమునకుగాని, స్థలమునకుగాని, బదలాయించినపుడు ఆ ప్రదేశమునకు పోవుటకగు ఖర్చులను యజమానులే భరింపవలెను.

క్రొత్తప్రదేశములందు బట్టలు, పాదరక్షలు త్వరగా చినిగిపోవుట, అరిగిపోవుట తటస్థించుచో యజమానులే వారికి వస్త్రములను పాదరక్షలను సప్లయిచేయుచుండవలెను. లేదా వాటిని కొనుక్కొనుటకు వాటికగు డబ్బునైన వారి కీయవలెను. ఏ కర్మాగారమువారైనను పనిని కట్టిపెట్టుచో కట్టిపెట్టినపిదప మామూలు వేతనములను పనివాండ్రకు ఒకనెల వరకు ఇచ్చుచునేయుందురు.

శక్తి ఉడిగినవారు

పనివాండ్రకు పనిజేయుశక్తి ఉడిగినపుడు, రెండునెలలవరకు వారికి వేతనముల నీయవలసినదే. ఆ పిదప వారిని ప్రభుత్వమువారే పోషింతురు.

గర్భిణీస్త్రీలు-పురిటాండ్రు

గర్భిణీస్త్రీలకును ప్రసవించిన స్త్రీలకును నాలుగు నెలలు జీతముమీద సెలవునీయవలెను. కచ్చేరిలో పనిచేయువారికి మూడునెలలు సెలవు నిచ్చెదరు. ఇట్టిఏర్పాటు లుండుటచేతనే గదా రషియాలో, పనిలేనివాండ్ర సమస్యనే మనము ఎన్నడును వినుటలేదు. శక్తి ఉడిగిన పనివాండ్రను ప్రభుత్వమువారే పోషించు ఏర్పాటు ఉండుట ఎంత క్షేమకరమో వేరుగ జెప్పవలెనా?

పనిలేనపుడు వేతనములు

పనిలేనపుడు కార్మికులకు సాధారణముగ 6 నెలలు వేతనము నిచ్చెదరు. అవసరమైన 9 నెలలవరకు గాని అంత కెక్కువకాలముకూడ గాని ఇచ్చుటయు కలదు.

వ్యాధిగ్రస్తులైనట్టిగాని, కుంటివారైనట్టిగాని, వృద్ధాప్యము వచ్చినట్టిగాని పనివాండ్రకు సాంఘికపు భీమాసొమ్ము నిచ్చెదరు. దీనినే "సోషలు ఇన్షురెన్సు" అందురు. స్త్రీ గర్భవతియగుచో తొమ్మిదినెలలు నిండి పురుడు పోసికొని మరల బయటకువచ్చువరకు మూడు నెలలు నిండుజీతముతో సెలవు నిచ్చెదరు.

ఇంగ్లండులో స్త్రీలు వివాహితలైన వెంటనే సివిలుసర్వీసు విడిచిపెట్టవలెను. పనిలో ఉండ రాదట. ఆమె ప్రేమించిన మనిషితో కాపురము జేయుచున్నచో పనిలోనుండి తీసివేసెదరట. రషియాలో స్త్రీపురుషులనుభేదమును పాటింపక అన్నివిధముల పనులందు సమానముగ పనిచేయనిచ్చెదరట. స్త్రీపురుషులు సమానులు వీరి ఎక్కువ వారి తక్కువ యనునది లేదు. స్త్రీపురుషుల సంబంధము స్వేచ్ఛతోను సహజమగు ఇష్టముతోను గూడుకొన్నది.

స్త్రీలయందు ఎక్కువ వినమ్రత కలదు.

స్త్రీపురుషుల ప్రవర్తనము చాల కట్టుదిట్టములతో నిబంధనలతో గూడుకొన్నది. వారు

విచ్చలవిడిగా తిరుగరు. ముద్దుబెట్టుకొనుట సినీమాలలోగాని నాటకరంగమునగాని కన్పించదట. కౌగిలింతలుగూడ కానరావట.

వివాహము

ఇందు ప్రభుత్వమువారెట్టి సంబంధమును బెట్టుకొనరు. వివాహితుల పిల్లలవిషయమున మాత్రము ప్రభుత్వమువారు జోక్యమును గలుగజేసికొనెదరు. ఇష్టమున్నచో దేవళమున (చర్చిలో) పరిణయమాడవచ్చును. లేదా రిజిష్టరు కార్యాలయమున అనగా పెండ్లిండ్లకొఱకేర్పడిన కార్యాలయమునకు బోయి పెండ్లియాడవచ్చును. స్త్రీ పెండ్లిజేసికొన్నను చిన్ననాటి తనపేరు త్యజింపదు. తనపేరు నట్లే ఉంచుకొని భర్తపేరును గూడ దానికి చేర్చుకొనును.

ఎంతకాలము భార్యభర్తలుగ నుండవలెనని గోరెదరో అంతవరకు ఆ ప్రకారమే ప్రవర్తింపవచ్చును. ఆ పిదప వివాహమును వదలుకొనవచ్చును.

“మన వివాహమును రద్దుజేసుకొనెదము” అను చిన్న ప్రకటనమును గావించి వారు విడిపోయెదరు. అమెరికా ఇంగ్లండు మున్నగు దేశములందువలె రచ్చ కెక్క నక్కరలేదు. పత్రికలలో వివాహవిచ్ఛేదమునకు సంబంధించిన అభియోగపు విచారణలు కన్పింపవు. వివాహబంధమును తెంపుకొనినట్లు పత్రికలలో ప్రకటనము పడిన చాలును. అట్టి విచ్ఛేదన ప్రకటనమునకు ఒక రొబులు (నాణెము) నీయవలెను. వారిలో పెండ్లి ఒక ఆచారము గాదు. పెండ్లి అయినతరువాతగూడ భార్యాభర్తలు వారి పూర్వవ్యాపారములు చేసికొనుచునే యుండవచ్చును. పిల్లలు పుట్టిన మాత్రమున స్త్రీలు అదివరకు చేయుచున్న పనులు మానుకొన నక్కరలేదు.

వివాహమును వదలుకొన్నపిదప భర్త భార్యా పుత్రాదులకు జీవనభృతిని ఆతని ఆదాయములో 1/3 వంతు ఇవ్వవలెను. వివాహవిచ్ఛేదము బహుసకృతు.

రషియాలో వ్యభిచారము లేదు. మనోదౌర్బల్యముచే చిత్తచాపల్యముచే స్త్రీపురుషులు ఒండొరులు కలిసికేని వారిని భార్యాభర్తలుగనే ప్రభుత్వమువారు భావించెదరు.

పరస్త్రీగమనముపర పురుషగమనము సాధారణముగ కన్పించవు. చాలతక్కువ.

ఫ్యాక్టరీలో పిల్లలను సంరక్షించు బాధ్యత ప్రభుత్వమువారిదే. ఇతరత్రా యజమానుల కొలువులో ఉన్న పనివాండ్ర పిల్లల క్షేమమును అరయు బాధ్యత యజమానులదే.

కదనకంఠీరవ కాంతార మన నొప్పు మహారాష్ట్రమెవ్వాని మాతృభూమి
సీతఁ బోలిన వీరమాత జిజాబాయి కడుపార నెవ్వానిఁ గన్నతల్లి
స్వామికార్యహితైక చరితుఁ డైన శహాజిజనపాలుఁ డెవ్వాని యనుఁగుఁదండ్రి
భీమప్రక్రియారంగవిభ్రాజి సంభాజి భూపాలుఁ డెవ్వాని పూర్వజుండు
సాధు దాదోజి యెవ్వాని సద్గురుండు-అట్టి మహారాష్ట్రరాజ్య విఖ్యాతవిభుఁడు
విజయలక్ష్మీ ప్రసన్నగంభీరభుజుఁడు-శ్రీ శివాజీమహారాజ శేఖరుండు!

పసితనంబునఁ దల్లిపాలతోఁ బోసిన వీరరసాయనసారమహిమ
శైశవంబునఁ గురుసాన్నిధ్యమునఁ గన్న వైరివిచ్ఛేదన పాటవంబు
భక్తవత్సల దుర్గ వరముచేఁ బడసిన విజయసంధాన వివేకగరిమ
అవతరింపక మున్నె యంకురార్పణ మైన యవనసంహార సంసవనదీక్ష
దినదినాభ్యుదయంబునఁ దేజరిల్ల - భారత స్వారాజ్యరమణీ పాదపీఠి
జీవ మర్పించియును జిరంజీవి యయ్యె - శ్రీ శివాజీమహారాజ శేఖరుండు.

పరదార పరధనాపహరణ దురితంబు లనఁ ద్రికరణశుద్ధి యగువిరక్తి
దుర్జయ దుర్ధర్ష దుర్గమ దుర్గముల్ దుర్జ్ఞేయముగ గెల్చు దుర్గభక్తి
దుర్వార దుస్తంత్ర ధూర్త తురుష్కులఁ ద్రుటిలోనఁ దూలింపఁ దోఁచుయుక్తి
అరివీరభటకోటి నల్పసైన్యంబుతో మోహరింపఁగఁ జాలు బాహుశక్తి
తనర, మాతృదేశ దాస్యబంధ విముక్తి - చేయు దీక్షఁ బూని యాయువంత
ధారవోసినట్టి ధన్యమానవమూర్తి - ఛత్రపతి! శివాజిచక్రవర్తి!

సతతంబు పాదుషా సహకారు లగుచున్న సామంతరాజుల నసి యడంచి,
ద్రోహబుద్ధి గలిగి స్నేహంబుఁ జేసిన ఖానుసేనానినిఁ గాటి కంపి,
మొగలాయిపాదుషా పగవాఁడ నని నిల్చి పక్కలో బల్లెంబువగిది మసలి,
దుష్టతురుష్కుల దుండగంబుల మాన్పి హైందవయువతుల యార్తిఁ బాపి,
శిష్టరక్షణంబును దుష్టశిక్షణంబుఁ - జేయ శివనేరి వెలసిన శివుఁ డనంగఁ
బరఁగె నమ్మహారాష్ట్ర భూపాలకుండు - శ్రీ శివాజీ మహారాష్ట్ర శేఖరుండు!

తోరణదుర్గంబుఁ దోస్తోడ గెల్చి, స్వారాజ్యరథమునఁ దోరణముఁ గట్టి,
రామదాసస్వామి ప్రేమోపదేశముల్ దద్దయు భక్తి నౌదల ధరించి,
నెఱజాణ తనముతోఁ జెఱ వీడి శత్రుల నుగ్రశౌర్యాగ్ని కాహుతి యొనర్చి,
మొగలాయిసామ్రాజ్య మూలంబు ఛేదించి కూఁకటిప్రేళ్లతోఁ గ్రుంగఁ జేసి,
అభినవాభిమన్యుఁ డనఁగ నవని మించి - కీర్తికాంతాపరిష్వంగ ఖేలనమున
జన్మసాఫల్యమును గన్న చక్రవర్తి - శ్రీ శివాజీమహారాజ శేఖరుండు!

ధాన్యకటకము-కొప్పెరుంజింగడు

డాక్టరు యన్. వెంకటరమణయ్యగారు,
ఎమ్.ఏ., పి. హెచ్. డి.

౧

గుంటూరుజిల్లాయందలి అమరావతి యను గ్రామమునుండి లేబడిన శాసన మొకటి చెన్నపురి వస్తుప్రదర్శనశాలయందున్నది. ఇది పల్లవవంశజుడైన సింహవర్మ యను రాజుచే వేయింపబడినది. అందు తన పూర్వీకులను సింహవర్మ యిట్లు వర్ణించుకొని యున్నాడు:

మహేంద్రవర్మేతి తతః క్షితీశః
కుమార స్తతో జాయత సింహవర్మా
తతోర్కవర్మా తదనుగ్రవర్మా
శ్రీసింహవిష్ణోరథ నందివర్మా.
అనేకరాజన్య శిరోమణిప్రభా
విభాసితకల్పాయిత కార్యపీఠః
ససింహవర్మా సమభూన్మహాత్మా
హయద్విపాష్టా దశలక్షకోజనై.

తరువాత మహేంద్రవర్మ రాజాయెను. అతనికి కుమారుడగు సింహవర్మ పుట్టెను. పిమ్మట అర్కవర్మయు, ఉగ్రవర్మయు, శ్రీ సింహవిష్ణువను (పుత్రుడైన) నందివర్మయు (రాజులైరి). అనేకరాజుల కిరీటములలోని మణులయొక్క కాంతులచే వెలుగొట్టబడిన పీఠకట్టుగల సభాస్థానము గలవాడును, పదునెనిమిది లక్షల గజతురగపదాతులకు నాథుడని ప్రజలచే పిల్వబడువాడును అగు సింహవర్మ పుట్టెను.1

పై వంశవృక్షములోని రాజులమధ్య సంబంధము సంపూర్ణముగ వర్ణింపబడి యుండలేదు. మహేంద్రవర్మ పుత్రుడు సింహవర్మ, సింహవిష్ణుని పుత్రుడు నందివర్మయని మాత్రము తెలియుచున్నది. తక్కిన రాజులకును వీరికిని, వారిలో వొండొరులకును గలిగిన సంబంధమెట్టిదో తెలియరాదు. ఈపల్లవవంశమెప్పటిది?

మహేంద్రవర్మ
|
సింహవర్మ
⋮
అర్కవర్మ
⋮
ఉగ్రవర్మ
⋮
సింహవిష్ణువు
|
నందివర్మ
⋮
సింహవర్మ

ఈ రాజులు ఎప్పుట ప్రభుత్వము చేసిరి? అను నీప్రశ్నలకు దృష్టిగరమైన సమాధానము చెప్పుటకు సాధ్యము కాదు. తగినంత సామగ్రి లేదు. అట్టిసామగ్రి పరిశోధనవల్ల బయల్పడునందాక నిశ్చయము ఇదియని ఖండితముగ చెప్పుటకు వీలులేదు. అయినను వీరి పూర్వోత్తర మిట్టి దని మనకు లభించియుండు శాసనసామగ్రి నాధారపర చుకొని యూహించుటకు అవకాశము గలదు.

ఇతర శాసనములయందు వర్ణింపబడిన పల్లవవంశ ములకును దీనికి నేలాటిసంబంధమును గన్పించదు. ఇం దలి పేర్లు పల్లవుల సంస్కృత శాసనములలోని పేర్లను బోలియున్నవి. ఈ శాసనము వేయించిన సింహవర్మ అతని ప్రభుత్వస్థాన మేదో, కాలమెప్పుడో చెప్పుట కష్టసాధ్యమైనపని. అందువల్లనే పరిశోధక పండితశ్రేష్ఠులగు హూల్ట్షుగారు "చరిత్రనిర్మాణమున ఇది మిక్కిలి జాగరూకతతో నుపయోగింప దగిన"దని2 నుడివియు న్నారు. ఈవాక్యము ననుసరించుకొని పరిశోధకులు దీనివిషయమై మౌనము వహించియున్నారు. ఈ శా

1 S. I. I. vol. I.

2 S. I. I. vol. I.

నపుడాతనియును సింహవర్మ చరిత్రమును సాధ్యమైనంత వఱకు దెలిసికొనుట యావశ్యకము.

లిపిస్వభావమును బట్టి, ఈ శాసనకాలము క్రీ. శ. ౧౧౦౦ గ నుండునని హూల్ట్షుగారు నుడివియున్నారు. ఇంక నూటయేబది యేండ్లకు దరువాతిదని మా యభిప్రాయము. కాకతి గణపతిశాసనముల లిపియు దీని లిపియు, ఇంచుమించుగ నొక్కటె యగుచు నుండుటచే, ఇవి రెండును నేకకాలపువై యుండవలయునని తలంచుచున్నాము. కావున సింహవర్మయు క్రీ. శ. ౧౨౫౦ వ సంవత్సర ప్రాంతపు వాఁడైన యుండును.

శాసనమున అతడు తన్నుగురించి యిట్లు చెప్పుకొని యున్నాడు. ఒకానొకప్పుడు సకలమాండలికులును, సామంతులును, యుద్ధవీరులును, మంత్రులును, హితులును, ఇరుపార్శ్వములను గొలిచిరాగ, దిగ్విజయార్జితమును స్వకీర్తిని సుమేరుపర్వత శిఖరమున స్థాపించుటకై యచ్చోటికి జనియెను. మరలివచ్చునప్పుడు భాగీరథీగోదావరీ కృష్ణలను దాటి ధాన్యఘటమను నగరమున వీతరాగభట్టారకుని జూడగాంచెను. చూచి, కుతూహలముతో క్షేత్ర రక్షనియుక్తాధిదేవతలను సవినయుఁడై సమీపించి నమస్కరించి ధర్మోపన్యాసమును వినెను. 1

ఇందువల్ల సింహవర్మను గురించి మనకు ఈ క్రింది విషయములు దెలియుచున్నవి:—

౧. అతడు అనేకులగు సామంతుల చేతను, మాండలికుల చేతను ఊడిగము సేయించుకొను స్థితియందున్న వాడు.

౨. దిగ్విజేత; పరాక్రమశాలి; స్వకీర్తిని మేరుశిఖరమున నెలకొల్పుటకై దక్షిణమునుండి యుత్తరదేశమునకు బోయినవాడు.

౩. ఆంధ్రుడు గాడు. ఆంధ్రుడైన ధాన్యఘటనగరమున వీతరాగభట్టారకు డుండుట అప్పటివఱకును దెలియకుండుట సంభవింపదు.

౪. ఇంతియగాక, అతడు ద్రవిడదేశస్థుడని సూచనలు శాసనమునం దున్నవి. ధాన్యకటమును ధాన్యఘటమనియు; ధాన్యకటకమును ధాన్యఘటకమనియు వ్రాసియుండుట సింహవర్మయొక్క ద్రావిడత్వమును సూచించుచున్నది. హూల్ట్షుగారన్నట్లు "క" కు బదులు "ఘ"ను వ్రాసినందుకు రెండచ్చుల మధ్య వచ్చు పరుషములను సరళములుగ నుచ్చరించు ద్రావిడాచారమే కారణముగ నుండవలయును". 2 పై చర్చవల్ల తేలిన విషయము: సింహవర్మ ద్రవిడదేశస్థుడు పల్లవరాజు, అనేక సామంతులును, మాండలికులును అతని సేవించుచుండిరి. గొప్పసైన్యముతో నానాదేశములను జయించి స్వకీర్తిని మేరువుపై స్థాపించుటకై యుత్తరదేశమునకు పోయెను. మరలివచ్చునప్పుడు కృష్ణను దాటి ధాన్యఘటమున వీతరాగభట్టారకునికడ ధర్మోపదేశమును బొంది ప్రస్తుత శాసనమును శిలాస్తంభముపై జెక్కించి నిలిపెను. ఇతడు క్రీ. శ. ౧౩ వ శతాబ్దమునం దున్నవాడు.

ఇక ద్రావిడదేశమును క్రీ. శ. ౧౩ వ శతాబ్దమున పాలించిన పల్లవరాజులెవ్వరో, వారియందు సింహవర్మ యనువాడు కలడేమో విచారింపవలసి యున్నది. ఆ కాలపు శాసనములను బరిశోధించి చూడగా నప్పుడు ద్రవిడదేశమున కావేరికి ఉత్తరభాగమున తిరుకోవలూరు ప్రాంతములయందు పల్లవరాజులు రాజ్యము సేయుచున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ దేశమునకు అప్పుడు చేదిదేశమని పేరు. దీనిపై కాడవపులనబడు పల్లవరాజుల ప్రభుత్వము సాగుచుండెను. వీరియందు ముఖ్యులు ఇద్దరు. వీరిద్దఱును కొప్పెరుఞ్జింగ నామధేయులు. ఈ మాటకు అర్థము ఏమన: కో=రాజు; పెరుఞ్=పెద్ద సింగ=సింహ. కావున, కొప్పెరుఞ్జింగడన్న మాటకు రాజు పెద్ద సింగడని కాని, పెద్దరాజు సింగడని కాని యర్థము చెప్పుకొనవచ్చును. మహారాజసింహయను దీని సంస్కృతరూపము శాసనములయందు గాన్పించుచున్నది. ఇది అరవమాటకు సరియైన తర్జుమా కాదు. మహాసింహరాజయనిగాని, రాజమహాసింహ యనిగాని యుండవలయును. 'సింహ' యనునదియే పేరనుటకు శాసనములలోని 'పృథుసింహస్య శాసనం' అనువాక్యమే నిదర్శ

1 S. I. I. vol. I.

2 S. I. I. Vol. I.

ధాన్యకటకము-కొప్పెరుఞ్జింగఁడు

డాక్టరు యన్. వెంకటరమణయ్యగారు,
ఎమ్.ఏ., పి. హెచ్ డి.

౧

గుంటూరుజిల్లామండలి అమరావతి యను గ్రామమునుండి లేబడిన శాసన మొకటి చెన్నపురి వస్తుప్రదర్శనశాలయందున్నది. ఇది పల్లవంశీయుడైన సింహవర్మ యను రాజుచే వేయింపఁబడినది. అందు తన పూర్వీకులను సింహవర్మ యిట్లు వర్ణించుకొని యున్నాడు:

మహేన్ద్రవర్మేతి తతః క్షితీశః
శూర స్తతో జాయత సింహవర్మా
తతో౽ర్కవర్మా తదనూగ్రవర్మా
శ్రీసింహవిష్ణోరథ నన్దివర్మా.
అనేకరాజన్య శిరోమణిప్రభా
విభాతితకల్పాయిత శార్వరాస్థితిః
ససింహవర్మా సమభూద్యదుచ్యతే
హయద్విపాష్టాదశలక్షకోజనైః.

తరువాత మహేన్ద్రవర్మ రాజాయెను. అతనికి శూరుఁడగు సింహవర్మ పుట్టెను. పిమ్మట అర్కవర్మయు, ఉగ్రవర్మయు, శ్రీ సింహవిష్ణునకు (పుత్రుడైన) నన్దివర్మయు (రాజులైరి). అనేకరాజుల కిరీటములలోని మణులయొక్క కాంతులచే వెడలగొట్టబడిన చీకట్లుగల సభాస్థానము గలవాడును, పదునెనిమిది లక్షల గజతురగపదాతులకు నాథుడని ప్రజలచే పిల్వబడువాడును అగు సింహవర్మ పుట్టెను.[1]

పై వంశవృక్షములోని రాజులకున్న సంబంధము సంపూర్ణముగ వర్ణింపఁబడి యుండలేదు. మహేన్ద్రవర్మ పుత్రుఁడు సింహవర్మ, సింహవిష్ణుని పుత్రుడు నందివర్మయని మాత్రము తెలియుచున్నది. తక్కిన రాజులకును వీరికిని, వారిలో నొండొరులకును గలిగిన సంబంధమెట్టిదో తెలియరాదు. ఈపల్లవంశమెప్పటిది?

మహేన్ద్రవర్మ
|
సింహవర్మ
:
అర్కవర్మ
:
ఉగ్రవర్మ
:
సింహవిష్ణువు
|
నందివర్మ
:
సింహవర్మ

ఈ రాజులు ఎచ్చట ప్రభుత్వము చేసిరి? అను నీప్రశ్నలకు తృప్తికరమైన సమాధానము చెప్పుటకు సాధ్యము కాదు. తగినంత సామగ్రి లేదు. అట్టిసామగ్రి పరిశోధనవల్ల బయల్పడునందాక నిశ్చయ మిదియని ఖండితముగ చెప్పుటకు వీలులేదు. అయినను వీరి పూర్వోత్తర మిట్టిదని మనకు లభించియుండు శాసనసామగ్రి నాధారపరచుకొని యూహించుటకు అవకాశము గలదు.

ఇతర శాసనములయందు వర్ణింపబడిన పల్లవవంశములకును దీనికి నేలాటిసంబంధమును గన్పించదు. ఇందలి పేర్లు పల్లవుల సంస్కృత శాసనములలోని పేర్లను బోలియున్నవి. ఈ శాసనము వేయించిన సింహవర్మ అతని ప్రభుత్వస్థాన మేదో, కాలమెప్పుడో చెప్పుట కష్టసాధ్యమైనపని. అందువల్లనే పరిశోధక పండితశ్రేష్ఠులగు హూల్ట్ష్ గారు "చరిత్రనిర్మాణమున ఇది మిక్కిలి జాగరూకతతో నుపయోగింప దగిన"దని[2] నుడివియున్నారు. ఈవాక్యము ననుసంధించుకొని పరిశోధకులు దీనివిషయమై మౌనమును వహించియున్నారు. ఈ శాస

[1] S. I. I. vol. I.

[2] S. I. I. vol. I.

నప్పుడాతయొక్క సింహవర్మ చరిత్రమును సాధ్యమైనంత వఱకు తెలిసికొనుట యావశ్యకము.

లిపిస్వభావమును బట్టి, ఈ శాసనకాలము క్రీ. శ. ౧౧౦౦ గ నుండునని హుల్ట్షుగారు నుడివియున్నారు. ఇంక మాటలయొక్క దేశీయత దరువాతిదని నా యభిప్రాయము. కాకతి గణపతిశాసనముల లిపియు నీ లిపియు, ఇంచుమించుగ నొక్క తెఱుగున నుంటచే, ఇవి రెండును నేకకాలపువై యుండవలయునని తలంచుచున్నాను. కావున సింహవర్మయు క్రీ. శ. ౧౨౫౦ వ సంవత్సర ప్రాంతపు వాడని యూహ.

శాసనమున అతని గుఱించి యిట్లు చెప్పఁబడి యున్నది. ఒకానొకప్పుడు సకలసామంతులును, సామంతులును, యోద్ధవీరులును, మండలికులు, పెద్దలును, ఇతర పాళెగారులును గొలిచిరాఁగ, దిగ్విజయార్జితమగు స్వకీర్తిని సుమేరుపర్వత శిఖరమున స్థాపించుటకై యుత్తరాదికి జనియెను. మరలివచ్చునప్పుడు భాగీరథీగోదావరీ కృష్ణలనుదాటి ధాన్యఘటకము నగరమున వీతరాగభట్టారకుని బొడగాంచెను. చూచి, సంతోషాతిశయముతో శ్రీరత్నత్రయాధిదేవతలను పరివారయుక్తుడై సమీపించి వసు స్వీకరించి ధర్మోపన్యాసమును వినెను. 1

ఇందువల్ల సింహవర్మను గుఱించి మనకు ఈ క్రింది విషయములు తెలియుచున్నవి:—

౧. అతఁడు అనేకులగు సామంతుల చేతను, మాండలికుల చేతను సేవగము సేయించుకొను స్థితియందున్నవాఁడు.

౨. దిగ్విజేత; పరాక్రమశాలి; స్వకీర్తిని మేరు శిఖరమున నిలువఁబెట్టుటకై దక్షిణమునుండి యుత్తరదేశమునకు బోయినవాఁడు.

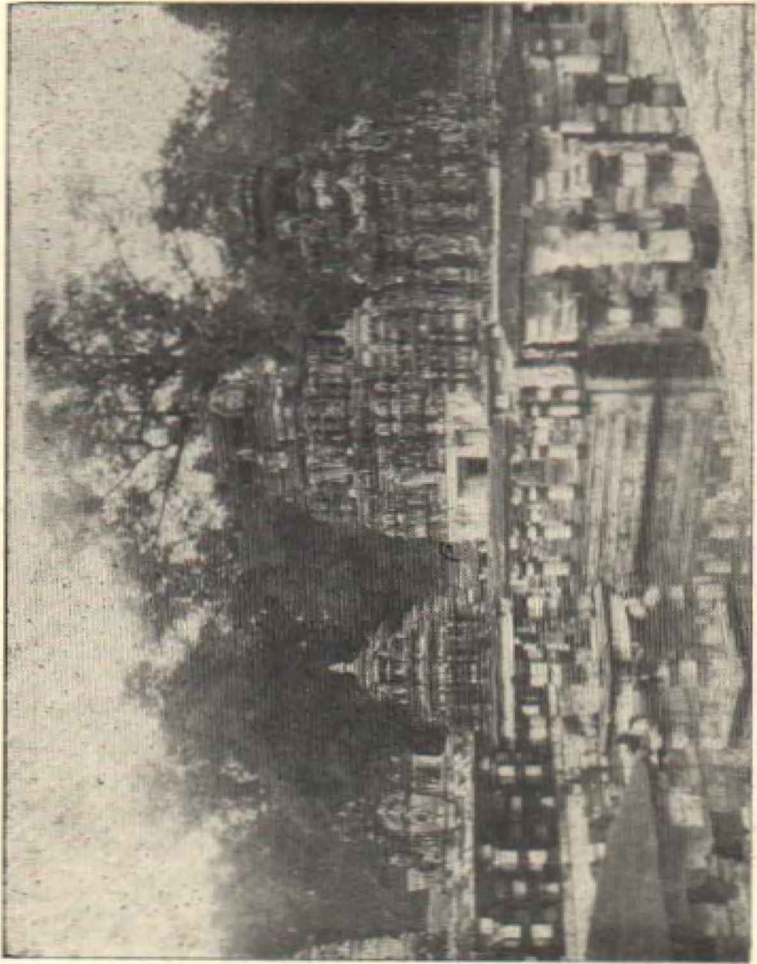
౩. ఆంధ్రుఁడు గాఁడు. ఆంధ్రుఁడైన ధాన్యఘటనగరమున వీతరాగభట్టారకుని దర్శించుట అప్పటికేమియును తెలియకుండుట సంభవింపదు.

౪. ఇంతియగాక, అతఁడు ద్రవిడదేశస్థుఁడని మాటవలన శాసనమునం దున్నది. ధాన్యకటకము ధాన్యఘటమనియు; ధాన్యకటకము ధాన్యఘటకమనియు వ్రాసి యుండుట సింహవర్మయొక్క ద్రావిడత్వమును సూచించుచున్నది. హుల్ట్షుగారన్నట్లు "‘క’ కుబదులు ‘ఘ’ను వ్రాసియుండుట రెండచ్చులమధ్య వచ్చు పరుషములను సరళములుగ నుచ్చరించు ద్రావిడాచారమే కారణముగ నుండవలయును". 2 పైదానివల్ల తేలిన విషయము: సింహవర్మ ద్రవిడదేశస్థుఁడగు పల్లవరాజు, అనేక సామంతులును, మాండలికులును అతని సేవించుచుండిరి. గొప్పసైన్యముతో నానాదేశములను జయించి స్వకీర్తిని మేరువుపై స్థాపించుటకై యుత్తరదేశమునకు పోయెను. మరలివచ్చునప్పుడు కృష్ణనుదాటి ధాన్యఘటమున వీతరాగభట్టారకునకడ ధర్మోపదేశమును పొంది ప్రస్తుత శాసనమును శిలాస్తంభముపై చెక్కించి నిలిపెను. ఇతఁడు క్రీ. శ. ౧౩ వ శతాబ్దమునం దున్నవాఁడు.

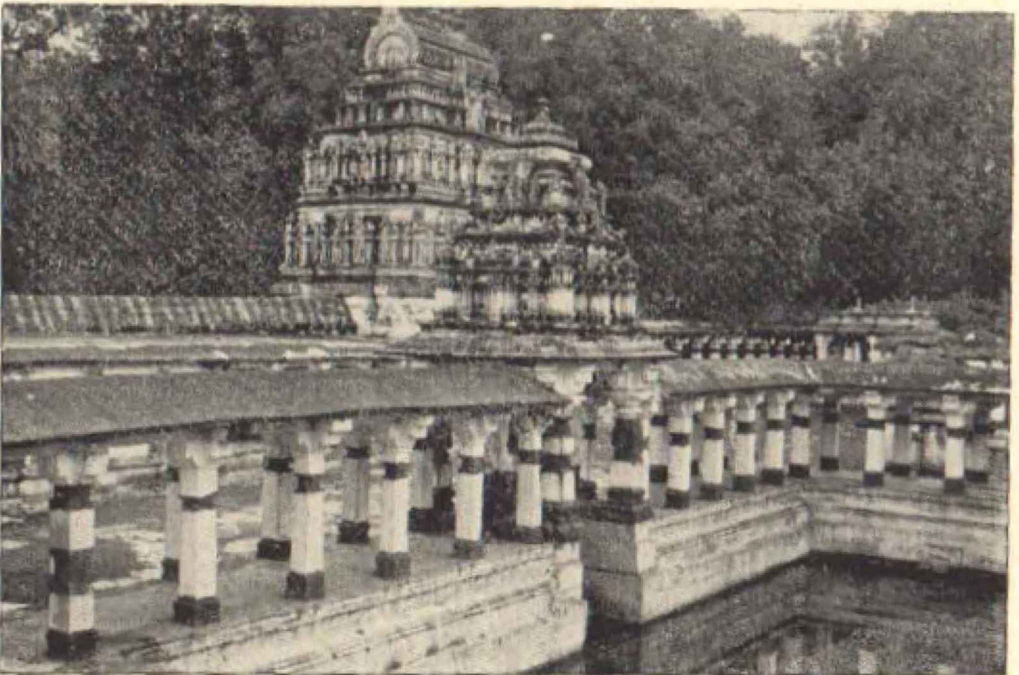
ఇఁక ద్రావిడదేశమును క్రీ. శ. ౧౩ వ శతాబ్దమున పాలించిన పల్లవరాజులెవ్వరో, వారియందు సింహవర్మ యనువాఁడు కలఁడేమో విచారింపవలసి యున్నది. ఆ కాలపు శాసనములను పరిశోధించి చూడఁగా నప్పుడు ద్రవిడదేశమున కావేరికి ఉత్తరభాగమున తిరుక్కోవిలూరు ప్రాంతములయందు పల్లవరాజులు రాజ్యము చేయుచున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ దేశమునకు అప్పుడు సేతిదేశమని పేరు. వీరిపై కాడవులనఁబడు పల్లవరాజుల ప్రభుత్వము సాగుచుండెను. వీరియందు ముఖ్యులు ఇద్దరు. వీరిద్దఱును కొప్పెరుంజింగ నామధేయులు. ఈ మాటకు అర్థము నిట్లు: కో=రాజు; పెరుజ్=పెద్ద; శింగ=సింహ. కావున, కొప్పెరుంజింగ యన్న మాటకు రాజా పెద్ద సింగడని కాని, పెద్దరాజ సింగడని కాని యర్థము చెప్పఁగొనవచ్చును. మహారాజసింహ యను దీని సంస్కృతరూపము శాసనములయందు గానిపించుచున్నది. ఇది అరవమాటకు సరియైన తర్జుమా కాదు. మహాసింహరాజయనిగాని, రాజమహాసింహ యనిగాని యుండవలయును. ‘సింహ’ యనునదియే పేరనుటకు శాసనములోని ‘స్వభుజసింహస్య శాసనం’ అనువాక్యమే నిదర్శ

1 S. I. I. vol. I.

2 S. I. I. Vol. I.

౧. మహానందీశ్వర దేవాలయము

౨. దేవాలయపు కోనేరుచుట్టునున్న మంటపము

నము. అమరావతిలోని శిలా స్తంభ శాసనకర్తయగు సింహవర్మ ఈ కొప్పెరుఞ్జింగలలో నొక్కడని మా యభిప్రాయము. కావున వీరి పుట్టుపూర్వోత్తరముల నించుక యారయవలసి యున్నది.

౨

క్రీ.శ. ౧౩ వ శతాబ్దమున దక్షిణదేశముపై నిరంకుశప్రభుత్వము సేయుచున్న చోళచక్రవర్తుల పరాక్రమము సన్నగిలుటచేత వారి సామ్రాజ్యము క్షీణింప దొడగెను. సామంతరాజులును, మాండలికులును స్వతంత్రులగుటకు ప్రయత్నములు సేయదొడగిరి. క్రీ. శ. 1177 మొదలు క్రీ. శ. 1215 పర్యంతము రాజ్యముచేసిన ముమ్మడి కులోత్తుంగుని కాలముననే ఈ క్షీణదశ యారంభమయ్యెను. తదనంతరము చోళసింహాసనము నధిష్ఠించిన మూడవ రాజరాజు (క్రీ. శ. ౧౨౧౬–౧౨౪౨) కాలమున మండలాధిపులు చక్రవర్తి కదురుతిరిగి కయ్యము సేయదొడగిరి. వారిలో ముఖ్యులు (౧) పాండ్యరాజులు: మారవర్మ సుందరపాండ్యుడు, జటావర్మ సుందరపాండ్యుడు. (౨) చేది (ఇప్పటి ఉత్తర ఆర్కాడు) దేశముపై ప్రభుత్వము సేయుచుండిన కాడవ వంశజులగు పల్లవరాజులు: అలగియశీయ-కొప్పెరుంజింగడు, మహారాజసింహ=కొప్పెరుంజింగడు. (3) కార్వేటి నగరసమీపభూముల నేలుచుండిన పల్లవ వంశజులగు సాంబువరాయలు. (౪) నెల్లూరు కడపమండలములపై, విక్రమసింహపురమును రాజధానిగ జేసుకొని, రాజ్యము సేయుచుండిన ఆంధ్రచోడరాజులు: మొదటితిక్కరాజు, రెండవమనుమసిద్ధి. వీరందరును స్వాతంత్ర్య స్థాపనమునకును, సామ్రాజ్యపదమును బొందుటకును చోళరాజుతో నిరంతరము యుద్ధము సేయుచుండిరి. ఇట్లు పోరు సామంతరాజులు తమయందు తమకు ఐకమత్యములేక యొండొరులతో పోరజొచ్చిరి. తత్కారణమున కొందఱు చోళుని ధిక్కరించి చివ్వకు విల్వ తక్కినవా రాతనికి శాసటగ నిల్చి పోరుచు, చోళస్థాపనాచార్యయను బిరుదును ధరింప మొదలిడిరి.

ఇంతియకాక నెల్లూరు చోడరాజ్యమునకు ఉత్తరమున కాకతీయరాజ్యము ప్రబలమగుచుండెను. మహాపరాక్రమశాలియైన గణపతి దక్షిణ దిశయందు దనరాజ్యమును విస్తరింపజేయుటకు దగిన ప్రయత్నములు సేయుచుండెను. చోళసామ్రాజ్యమునకు బశ్చిమమున కర్ణాటదేశమున హొయసళరాజ్యము ఉన్నతస్థితియందుండెను. ఈ కర్ణాట రాజులకు చోళచక్రవర్తులతో బంధుత్వమేర్పడెను. రెండవ నరసింహుని పుత్రికను మూడవరాజరాజు వివాహమాడెను. కావున దుర్బలుడైన తన యల్లుని రక్షించుటకై కర్ణాటభూపాలుడు చోళరాజ్యాంతరంగిక విషయములయందు జోక్యము గలిగించుకొనవలసివచ్చెను. కాలక్రమమున చోళరాజ్యమునందు కొన్ని మండలముల నాక్రమించుకొని, కర్ణాట రాజులు చోళదేశముననే నూతనరాజధానిని నిర్మించుకొని రాజ్యము సేయదొడగిరి.

చోళరాజ కుటుంబమున అంతఃకలహము లతిశయింప, సింహాసనమునకై చోళరాజపుత్రు లొండొరులతో బోరాడనారంభించిరి. ఈ పోరాటము మొదటి కులోత్తుంగునినాడె యంకురించెను. మూడవ కులోత్తుంగుని సింహాసనారోహణము దాయాదులను జయించిన పిమ్మటనే జరిగినట్లు తోచుచున్నది. మూడవ రాజరాజును సింహాసనమునుండి దిగువకు లాగి మూడవరాజేంద్ర చోళుడు సింహాసనమును స్వయ మధిష్ఠించెను.

ఇది క్రీ. శ. 13 వ శతాబ్దమునందలి చోళరాజ్య పరిస్థితి. ఈ రాజకీయ వాతావరణమున రేగి చోళరాజ్యమహీరుహమును ఉజ్జ్వలింపి సమూలముగ జెకలింప నుద్యమించిన ప్రభంజనుడు కొప్పెరుంజింగదేవుడు.

3

క్రీ. శ ౧౩ వ శతాబ్దమందు ద్రావిడదేశమున "కొప్పెరుంజింగ" నామధారులగు రాజు లిరువురు గలరని యింతకు పూర్వము వచించియున్నాము. వీరు పితాపుత్రులు. తండ్రియొక్క సంపూర్ణ నామము అలగియశీయన్ అవనియాళప్పిరందాన్ కొప్పెరుంజింగదేవుడు.

ఇతనికే కొన్ని శాసనములు "శ్రీయమహీపతి" యని పేర్కొనుచున్నవి. ఇతని ధర్మపత్ని పేరు శీలవతి.[1]

ఈ రాజు నామము ప్రప్రథమమున మూడవ కులోత్తుంగుని శాసనములయందు గాన్పించుచున్నది. ఇతడు చోళసామంతులలో నొకడు. మూడవ కులోత్తుంగుని కాలముననే చోళరాజ్యముయొక్క యంత్యావస్థ యారంభమాయెనని పైన వ్రాసియున్నాము. క్రీ.శ. ౧౨౧౬వ సంవత్సరమున సత్వహీనుడగు మూడవ రాజరాజు చోళరాజ్యమునకంతటికిని పట్టాభిషిక్తుడాయెను. అది మొదలు అలగియశీయ-పెరుంజింగడు స్వతంత్రుడగుటకు నాన ప్రయత్నములు సేయ మొదలిడెను. ఇతడు తనశాసనములయందు చోళ, పాండ్య, కర్ణాట రాజులను జయించితినని చెప్పుకొని యున్నాడు[2]. కాలక్రమమున నితని బలమతిశయించెను. క్రీ.శ. ౧౨౩౨ లో నత ప్రథమమున మూడవ రాజరాజుపై తిరుగబడి తెళ్ళారు అనుకోట అతనిని యుద్ధమునం దోడించి, బందీకృతుని చేసి[3] కొల్లడమును దాటి తంజావూరు మండలములోని అనేకముఖ్యస్థలములను స్వాధీనము చేసుకొని యచ్చటచ్చట కోటలనుగట్టి తాను నూతనముగ నాక్రమించుకొన్న దేశమును బలపరచెను.[4] ఇట్లు చోళరాజు బందీకృతుడగుటను అతని మామయగు హొయసళరాజు రెండవనరసింహుడు విని అల్లుని చెరనుండి విముక్తుని జేయుటకై గొప్పసైన్యముతో బయలుదేరి శ్రీరంగపట్టణముపై నడిచి, దానిని స్వాధీనపరచుకొనెను[5]. అటుపిమ్మట కొప్పెరుంజింగనితో నాతనికి యుద్ధము సంప్రాప్తమాయెను. ఈయుద్ధమున కొప్పెరుంజింగడు పరాజితుడు కాగా, చోళరాజు చెరనుండి విడువబడి, రాజ్యమును మునుపటియట్లేల దొడగెను. పరాజితుడైన కాడవరాజు మరల చోళసామంతుడై యాతని గొలువవలసినవాడాయెను. ఇట్లెంతోకాలము గడవలేదు. క్రీ.శ. ౧౨౩౦ వ సంవత్సరమున ఇతడు చోళరాజుపై మరల తిరుగుబాటు చేసెను. పెండలుంగళ్[6] మనుకోట జరిగినయుద్ధములో చోళరాజు మరల పరాజితుడు కాగా, కొప్పెరుంజింగడు అతని మంత్రులతో గూడ బంధించి రాజచిహ్నముల నన్నిటిని ఒడుదుకొనెను[7]. కర్ణాటక నరసింహుడు అతని చెరనుండి విడిపించి చోళరాజ్యమున సంస్థాపన సేయ మరల దండెత్తవలసివచ్చెను. పల్లవరాజీపర్యాయముగూడ పరాజయము నందెను.[8] తరువాత చిరకాలమునకే హొయసళ వీరనరసింహుడు మృతినందెను. అతనికుమారుడు "కర్ణాటసోమేశుడు" కర్ణాటరాజ్యమునకు ప్రభువాయెను.

అలగసీయునికి నెల్లూరు చోడరాజగు తిక్కరాజుతో క్రీ.శ. ౧౨౩౮ వ సంవత్సర ప్రారంభమున యుద్ధము సాగెను. తిక్కరాజు మూడవరాజరాజునకు సాయముచేయుటకు ద్రావిడదేశమునకు బోయినట్లున్నది.

"శంభురాజాది ప్రశస్తారిమండలకము కెఱ్చి యేలెనే కంచిపురము"[9]

అను నిర్వచనోత్తరరామాయణ పద్యపాద మీసందర్భమున సంస్మరణీయము. ఇందు "అరిమండలకము" అను మాటచే అనేకశత్రువులు ఏకీభవించిరని తెలియుచున్నది. ఈ "యరిమండలకము" 'ప్రశస్తము.' అందు ముఖ్యుడు హొంబువరాయడు. ఇతరశత్రువు లెవ్వరైయుండురు? కాడవపతి యొకడు, కర్ణాటసోమేశుడు మఱియొకడు, పాండ్యరాజు మూడవవాడు. తిక్కరాజునకు నీ "ప్రశస్తారి మండలకము"తో యుద్ధముసేయుటకు కారణమును విచారించవలసి యున్నది. ఈవిషయమున తిక్కనగారేమని చెప్పుదురో చూతము:

1 Epi. Rep. of 1906, p. 64.
2 Epi. Rep. of 1923, p. 96.
3 Ibid.
4 Epi. Rep. of 1919, p. 105.
5 Epi. Rep. of 1923, p. 96.
6 Ibid.
7 Ibid.
8 Ibid.
9 Nirv. U. R.

"కమలాస్త్రప్రతిమాన మూర్తి యగు నా
కర్ణాట సోమేశుడు
ద్ధనుదోర్గర్వము రూపుమాపి నిజధ
ర్మంబుం బ్రతిష్ఠించి లీ
లమెయిం జోళుని భూమిపై నిలిపి చో
ళస్థాపనాచార్య నా
మము దక్కంగొని తిక్కభూవిభుడు సా
మర్థ్యంబు చెల్లింపడే" 1

మఱియు, "ద్రవిడమాండలికు లందఱ దక్కగెల్చి చోడని నిజరాజ్య పీఠమున నిలిపె" 2 నని కేతన పల్కుచున్నాడు.

'కర్ణాట సోమేశు' ని 'ద్రవిడమండలికులందఱి' తో 'గెల్చు'ట 'చోడని నిజరాజ్య పీఠమున నిల్పు'టకే. తిక్కనయు 'చోళస్థాపనాచార్య' నామము దక్కగొను టయే.

ఇందువల్ల మన మనుమానింప దగ్గది యేమనగా,—

కర్ణాట నరసింహుని మరణానంతరము, మూడవ రాజరాజరాజుపై కొప్పెరుంజింగడు, సాంబువరాయుడు మొదలగు ద్రవిడమండలిక సామంతులందఱు తిరుగుబాటు చేసిరి. వీరికి నాయకుడు సాంబువరాయుడు. కర్ణాట సోమేశుడు వీరిని గూడెను. తిక్కరాజు వీరినందఱిని చంపాపురముకడ జరిగిన యుద్ధమందు పరాజితులనుజేసి, మూడవరాజరాజును 'నిజరాజ్యమున నిలిపి' చోడస్థాపనాచార్యుడను నామమును ధరించెను. ఇంతియకాక చోళుని కెల్లప్పుడును సమీపమున నంగరక్షకునివలె గాచియుండుటకేమొ కంచి నాక్రమించుకొనెను. "పాండ్యునిచేత గప్పంబు గొనియె." 3 "చేదిమండలమును గాసిగజేసి" స్వాతంత్ర్యస్థాపనయందు నిరంతర దీక్ష గొని పాటుపడుచున్న "కాడవపతిని" 'పలచమునకు' 'ఇయ్యకొలిపెను.' 4

పలుమారు పరాజితుడగుచు వచ్చినను అలగియసీయ-కొప్పెరుంజింగడు స్వాతంత్ర్యేచ్ఛను త్యజింపలేదు. తిక్కరాజు కుమారుడగు మనుమసిద్ధితో నాతడు పోరి నట్లు తోచుచున్నది. నిర్వచనోత్తరరామాయణములోని యీ క్రింది పద్య మీవిషయమును సూచించుచున్నది:—

"ద్రవిడోర్వీపతిగర్వముం దునిమి శౌ
ర్యంబొప్ప గర్ణాటక
ర్పవిఘాతంబు నొనర్చి వైరి మనుజేం
ద్రశ్రేణికిం గొంగ నా
నవనిం బేర్కొనియున్న యట్టి విజయ
క్ష్మాధీశ్వరుం గాసిగా
నవిచెం జోళమనుమసిద్ధి యని ప్రా
యేటం బ్రగాఢోద్ధతిన్". 5

'అలగియసీయ' లోని 'సీయ' శాసనములలో "శీయ" 6 గా పరిణామము నంది, యీపైపద్యమునందు "విజయ" శబ్దముగ మారినది. 'పలయారు' అను నేఱొకటి కుంభకోణమునకు సమీపమున బ్రవహించుచున్నది. కొప్పెరుంజింగని రాజ్య మంతవఱకు వ్యాపించెననుట కాధారము లున్నవి 6. మనుమసిద్ధి విజయక్ష్మానాథుని ఓడించిన 'ప్రాయేటు' అనునది యీ పలయారుగ నుండునేమో!

క్రీ. శ. ౧౨౪౦ వ సంవత్సరము ప్రాంతమున చోళరాజ్యమున నంతఃకలహములు పొడసూపెను. చోళరాజకుటుంబమునకు సంబంధించిన రాజేంద్రచోళు డనువాడు మూడవరాజరాజుపై తిరుగబడి యుద్ధము సేయదొడగెను. ఈ యుద్ధమున కర్ణాటసోమేశుడు మొదట రాజరాజుపక్షము నవలంబించి యుద్ధము జేసెను, పిమ్మట రాజేంద్రచోళుని కనుకూలుడై యాతని సింహాసనము నధిష్ఠింపజేసెను.7 ఈ సంగ్రామమున కొప్పెరుంజింగ డేపక్షమున నున్నదియు తెలియదు. ఇతఁడు

1 Nirv. U. R.
2 Dasakumaracharitra.
3 Ibid
4 N. U. R.
5 Ibid
6 Epi. Rep. 1906, p. 64.
7 Ibid.

క్రీ.శ. ౧౨౪౩ కు పూర్వమే పెక్కువానిలో వ్యాపించియున్నట్లు తోచుచున్నది. ఏలన, అతని కుమారుడు మహారాజసింహ-కొప్పెరుంజింగదేవుడు క్రీ.శ. ౧౨౪౩ లో సకలభువనచక్రవర్తి యను బిరుదును ధరించి స్వతంత్రుడగుటను బట్టి చోళరాజ్యమున బొడమిన యంతఃకలహములం దతని స్వాతంత్ర్యస్థాపనకు మిక్కిలియు ననుకూలములైనట్లు తోచుచున్నది.

రెండవ కొప్పెరుంజింగడు

ఇతని సంపూర్ణనామము అవనియాళప్పిరంద-కొప్పెరుంజింగదేవుడు: దీనికి అర్థము అవని నేల బుట్టిన రాజసింహదేవుడని. సంస్కృతశాసనములలోని "అవనిజన్మోద్భవమహారాజసింహ"[2] యనునది దీని సంస్కృతీకరణము. స్వాతంత్ర్యసూచకము సకలభువనచక్రవర్తి యను బిరుదు ఇతని సింహాసనము దన్ని శాసనములయందును గాన్పించుచున్నది. ఇతనికి, శ్రీరాపగా దక్షిణాపాయక, పెణ్ణానదీనాగ, కావేరీకాముక: యను బిరుదులు ఇతని రాజ్యము యొక్క వైశాల్యమును దెల్పుచున్నవి. కనకసభాపతి సర్వకార్య సర్వకాలనిర్వాహక, యనునది చిదంబరేశ్వరునియం దితనికిగల భక్తిని; 'ఖడ్గమల్ల, నిశ్శంకమల్ల, వాళ్ బలప్పెరుమాళ్' అనునవి యితని పరాక్రమమును; 'భరతమల్ల' 'సాహిత్యరత్నాకర' అనునవి ఇతని పాండిత్యమును దెలుపుచున్నవి[3].

స్వతంత్రుడై క్రీ.శ. ౧౨౪౩లో రాజ్యాభిషేకము చేసికొన్న మహారాజసింహుడు, చిరకాలము స్వాతంత్ర్యము నిలుపుకొనలేదు. అచిరకాలముననే కాకతీయ ప్రతాపవాహిని కంచిమీదికి ప్రవహించి, చోళసామ్రాజ్యమునుండి ఏర్పడి స్వతంత్రములైన రాష్ట్రములను ముంచివేసినది. అంతఃకలహములవల్ల నెల్లూరు చోడరాజులపటిమ తగ్గెను. మనుమసిద్ధి దాయాదులచే స్వరాష్ట్రమునుండి వెడలగొట్టబడెను. తిక్కన సోమయాజి ఓరుగంటికేగి గణపతిదేవు నాశ్రయించి, అతనిసహాయమును బడసి, తన ప్రభువుయొక్క శత్రువులను దోలకొట్టి, యాతని మరల సింహాసనాసీనుని చేసెనని తెల్పు గాథ యొకటికలదు దీని నాశ్రయించుకొని చరిత్రకారులందరు మనుమసిద్ధికి సాయముచేయ దక్షిణమునకు వచ్చిన కాకతీయ సైన్యమే కంచికి పోయి దాని నాక్రమించుకొనెనని వ్రాయుచున్నారు. ఇది విచారణీయము.

క్రీ.శ. ౧౨౪౯-౫౦ కు పూర్వమే గణపతి కంచిని స్వాధీనపరచుకొన్నది నిజము[4]. అప్పటికి అది నెల్లూరు చోడరాజుల స్వాధీనమున నుండియుండవలెయును. మనుమసిద్ధికొరకు నెల్లూరును జయించి యాతని కిచ్చి, కంచికి పోయెననుట వాస్తవముగాదు. ఏలన, క్రీ.శ. ౧౨౫౭ లో నందలూరు నందు వేయించిన శాసనములో, మనుమసిద్ధి తాను "గణపతితోడి మైత్రి సాధింప నిర్వహించుచున్నా"నని చెప్పుకొనియున్నాడు. ఇంతియకాక, తాను యాదవరాజేంద్రచోళుని సాధించిననియు చెప్పుకొనియున్నాడు[5]. క్రీ.శ ౧౨౫౭ లో మనుమసిద్ధికి గణపతితో మైత్రి సమకూరకున్న దత్పూర్వము క్రీ.శ.౧౨౪౮లో మైత్రి కుదిరియుండు ననుట సందేహాస్పదముగదా! కాబట్టి గణపతిదేవుని దక్షిణదండయాత్రకును మనుమసిద్ధికిని ఏలాటి సంబంధ మున్నట్లగపడదు. క్రీ.శ. ౧౨౪౮ నుండే మనుమసిద్ధి దాయాదుల్యపతులచే నెల్లూరు నుండి వెడలగొట్టబడియుండవలెయును. వీరికిని, ఆవలనాటను కడ తిక్కరాజుచే నిర్జింపబడిన దాయాదనృపతులకును ఏదో సంబంధ మున్నట్లు తోచుచున్నది. గణపతి తన శాసనములయందు ఆంధ్రచోడరాజులను జయించినట్లు చెప్పుకొనియున్నాడు. ఇతడు కందుకూరు రాజధానిగ పాకనాటిసీమ చోళరాజులుగ నుండినవారయి యుండిరి. వీరే మనుమసిద్ధియొక్క దాయాదులుగ నుండినను నుండవచ్చును. గణపతితో మనుమసిద్ధికి మైత్రి క్రీ.శ. ౧౨౫౭ మునుపనే కుదిరియుండవలెయును.

ఇక కాకతీయుల దక్షిణదేశపు దండయాత్రను గాపరాజును మహారాజసింహ-కొప్పెరుంజింగనికిని సేన

1 Epi. Rep. of 1922, p. 107.
2 Epi. Rep. of 1906, p. 64.
3 Ibid.
4 K. V. S. Iyer, Anc. Deccan, p. 285.
5 Epi. Rep. of 1908.
6 Dasakumaracharitra.

సంబంధము గలదేమొ విచారింతము. ఈతడు గణపతి సైన్యములచే నిర్జితుడాయెను. గణపతికి సామంతుడై కప్పముగట్టెను. ఈవాక్యము లొకవేళ విరుద్ధములుగ గాన్పించినను గాన్పింపవచ్చును. అయినను, అవి వాస్తవార్థమును సూచించుచున్నవి. మహారాజసింహ కొప్పెరుంజింగడు తన శాసనములలో పాండ్యచోళ కర్ణాటాంధ్ర రాజులను జయించితినని చెప్పుకొనుటచేతను.[1] ఇతనికుమారుడు "ఉత్తరమునసైతము సహించునట్లు తెలుంగువారిని ఉత్తరమునకు వెడలగొట్టితినని"[2] ప్రగల్భములు పల్కుటచేతను భ్రమపడి పరిశోధకులు దాక్షారామము లోని యీతనిశాసనములను ఆంధ్రరాజును ఈతడోడించినందుకు నిదర్శనములుగ గొనుచున్నారు. ఇది పొరపాటు. మహారాజసింహుడాంధ్రరాజు నోడించియుండవచ్చును. దాక్షారామశాసనములు మాత్ర మట్టివిజయమునకు సాక్షులుగావు. వీనిని బరిశీలించిన మహారాజసింహుడు గణపతి నాశ్రయించియుండిన సామంతుడనుట తెల్లమగును.

"కకతి...దారవిన్ద మధుకరాయమానమాన సేన"[3] అని మహారాజసింహు డీశాసనములలో తన్నుగూర్చి చెప్పుకొనియున్నాడు. ఈవాక్యములలోని శిథిలమైన భాగ మిట్లుండెనని యూహింపవచ్చును: "కకతి [గణపతి పా] దారవిన్ద మధుకరాయమానమాన సేన" అని, మఱియు శాసనాంతమున "గణపతి మహారాజస్యాజ్ఞాం ప్రవర్త్తయతొవరాంసు చరితని"[4] అని యున్నది. ఇందువల్ల మహారాజసింహుడు గణపతిదేవుని నాశ్రయించియుండిన సామంతుడనుట స్పష్టము. కాకతీయ గణపతిదేవుడు క్రీ. శ. ౧౨౬౨ లో మృతినందెను. రుద్రమదేవి ఓరుగంటి సింహాసనమున నాసంవత్సరమునసే యధిష్ఠించెను. శ. ౧౧౮౪ అనగా క్రీ. శ. ౧౨౬౨ వ సంవత్సరమున మహారాజసింహుడు దాక్షారామభీమేశ్వరునికి బంగారుప్రభనిచ్చి శాసనము[5] వేయించియున్నాడు. అందుగూడ "ప్రాదాత్కాకతి భూపతేస్స..." అనియుండుటచేత రుద్రదేవి రాజ్యాభిషేకమైనపిమ్మట రెండుసంవత్సరముల పర్యంతము మహారాజసింహ కొప్పెరుంజింగడు కాకతీయులకు లొంగిన సామంతుడుగ నుండెనని యూహించుటకవకాశముకలదు.

గణపతిదేవుని మరణమునకు పూర్వమే ద్రవిడదేశమునందు కాకతీయుల ప్రభుత్వమునకు భంగము కలిగెను. మధురరాజగు మొదటిజటావర్మ సుందరపాండ్యుడు ఉద్దండుడై చోళ ద్రవిడ దేశములపై దండువెడలి యాయా దేశముల రాజులను మర్దింపజొచ్చెను. ఇతడు "కంచి ప్రభునగు గణపతియను మృగశాబకమునకు సింహమువంటివాడనని"[6] చెప్పికొనియున్నాడు; అనగా గణపతిని కంచినుండి వెడలనడచి తిరుప్పరమును స్వాధీనపరచుకొనెను. ఇట్లు కాకతీయప్రతాపమునకు భంగము కలుగగా; మహారాజసింహుడు స్వతంత్రుడుగాక కాకతీయులకు క్రీ. శ. ౧౨౬౪ వఱకు నేల సామంతుడుగా నుండెను? అను ప్రశ్నయొకటి రావచ్చును. దాని కిసమాధానము చెప్పుచున్నాము.

జటాపాండ్యుడు యుద్ధముచేసి పరాజితులంజేసిన రాజులలో మహారాజసింహు డొక్కడు. "కాతకనృపుడను గజమునకు జ్వరము"[7] వంటివాడననియు, "పల్లవరాజు భయకంపితుడగునట్లు యుద్ధము సల్పి, పుష్కలముగ ధాన్యము పండు దేశమును హేమరాసులను అనేకమత్తగజములను హయములను గొని మరల (నాతనికి) యిచ్చితి"[8] ననియు ఆతడు చెప్పుకొనియున్నాడు. కావున పల్లవరాజు మహారాజసింహుడు జటాపాండ్యునికి మొదట శత్రువు, పిమ్మటమిత్రుడు. తాను గెల్చిన భూమిని, ధనమును, గజహయములను పాండ్యు డేల పల్లవరాజున కిచ్చెను? అతనితోడ మైత్రి నేలకోరెను? ఇచ్చుట నేదియో రహస్యమున్నది. కాకతీయులను కంచినుండి వెడలగొట్టినదానితో దృప్తినందక పాండ్యరాజు ఆంధ్రదేశ

1 Epi. Rep of 1906, p. 60.
2 Ibid.
3 S. I. I. IV No. 1342, P.
4 Ibid.
5 S. I. I. IV No. 1341.
6 Ancient Deccan - K. V. S. Iyer, p. 165.
7 Ibid.
8 Ibid.

ముపై దండయాత్ర సేయఁగోరియుండును. మహాపరాక్రమశాలియు, బలసంపన్నుడును నైన కాడవరాజును దనసీమంద విడచి యుత్తరదేశముపై దాడి వెడలుట శ్రేయస్కరము గాదని యెంచి యాతని మైత్రిని గోరియుండును. అట్టి మైత్రి సుస్థిరమంతయు అనగా కాడవనరపతి కాకతీయులకు సామంతుడుగ నటించుచు, తదనంతరము పాండ్యుని గలిసి యాంధ్రరాజ్యముపై దండు వెడలియుండవలయును. పైజెప్పిన విషయములు నిజములగు పక్షమున జటాపాండ్యుని యాంధ్రదేశ దండయాత్ర క్రీ. శ. ౧౨౬౪ నకు పిమ్మట సాగియుండవలయును.

ఈదండయాత్రయందు పాండ్యులకే జయము కలుగుచువచ్చెను. జటాపాండ్యుడు నెల్లూర వీరాభిషేకమును జేసుకొనెను. కాడవ పాండ్యరాజులు కృష్ణానది పర్యంతముగల భూమిని జయించినట్లు తోచుచున్నది. ఈయుద్ధసందర్భములలో నెప్పుడో పల్లవరాజు అమరావతియందలి శిలాస్తంభశాసనమును వేయించియుండునని మాయూహ. రుద్రమదేవి రాజ్యకాలమున కాడవరాజొకడు కాకతీయులకు ప్రబలశత్రు వుండెను. అతడు మనుమగండ గోపాలుని నెల్లూరునుండి వెడల నడచి అతనిరాజ్యము నాక్రమించుకొనినట్లున్నది. ఈ కాడవరాయని జయించి మనుమగండ గోపాలునికి విక్రమసింహపుర రాజ్యము నిచ్చితినని రుద్రమదేవి సామంతులలో నొకడను అంబదేవుడు చెప్పుకొని యున్నాడు.1 మహారాజసింహుడు కాకతీయులకు [illegible] ఇందువల్ల స్పష్టమగుచున్నది.

తరువాత మహారాజసింహుడు స్వతంత్రముగ కొంతకాలము పర్యంతము రాజ్యముచేసి మృతినందెను.

౪

అమరావతి శిలాస్తంభశాసనమున వర్ణింపబడిన సింహవర్మవలె మహారాజసింహ-కోప్పెరుంజింగడు పల్లవ వంశజుడు. మహాసైన్యముతో నాంధ్రదేశమెల్ల సంచరించినవాడు. అనేకరాజులను జయించితిననియు వారు తనకు పాదాక్రాంతులై కొల్చిరనియు చెప్పుకొనియున్నాడు. సామంతులను, మండలికులను, గొలువ పదునెనిమిది లక్షల సైన్యముతో నుత్తరదేశమున సంచారము సేయు బయలువెడలిన సింహవర్మ యొక్క లక్షణములు మహారాజసింహునియందు గాన్పించుచున్నవి. ఇద్దరి పేర్లకును భేదము విశేషము లేదు. ఒకని పేరు సింహవర్మ; మఱియొకని పేరు పృథుసింహుడు. మహారాజసింహుని శాసనములు అమరావతికి సమీపమునందున్న దాక్షారామములో గాన్పించుట; క్రీ. శ. ౧౧౧౦లో ద్రవిడాంధ్రదేశములయం దెచ్చటను బలవంతుడగు పల్లవరాజు లేకపోవుట; అమరావతి శాసనపులిపి కాకతి గణపతి శాసనముల లిపిని బోలియుండుట—వీనినన్నిటిని తర్కించిచూడ అమరావతి శాసనకర్తయగు సింహవర్మయు, మహారాజసింహ-కోప్పెరుంజింగడును నొక్కపురుషుడను బుద్ధి కలుగుచున్నది.

అయినను దీనిని ఖండితముగ జెప్పుటకు వీలులేదు: ఈసమన్వయమునకు బలమైన యాక్షేపము లున్నవి. (౧) మహారాజసింహుడు పల్లవుడైనను తనశాసనములయం దెచ్చటను పల్లవుడనని చెప్పుకొనలేదు. అరవశాసనములలో దనది 'కాడవ' వంశమనియు, సంస్కృత శాసనములయందు 'కాళక'వంశమనియు చెప్పుకొనియున్నాడు. మహారాజసింహుడే అమరావతి శాసనకర్తయైన ఇందు మాత్రము తనది పల్లవవంశమనియు, పేరు సింహవర్మయనియు చెప్పుకొనుటకు కారణమేమి? (౨) అమరావతి శాసనపు సింహవర్మ పూర్వికుల నామములకును, మహారాజసింహుని పూర్వికుల నామములకును సంబంధమున్నట్లగపడదు. సింహవర్మ మహారాజసింహ యనునవి ఒక్కపురుషుని నామములైన, ఈ భేదముగలుగుటకు గతమెయ్యది? ఈయాక్షేపములకు తృప్తికరమగు సమాధానములు నీయకపోయిన నీపై సమన్వయమునకు బలము తగ్గును. ఈవ్యాసమును వ్రాయుటయందు మాయుద్దేశమేమన పరిశోధకుల దృక్పథమునకు దీనిని దెచ్చుటయే. పరిశోధకులు తమదృష్టిని ఈయమరావతి శాసనముపై సారించి, దానికిని ఇతరపల్లవ శాసనములకును గల సంబంధమును వెల్లడిపరచెదరని కోరుచున్నాము.

1 Anc. Deccan - K. V. S. Iyer, p. 293.

పిలుపు

ప్రతివాది భయంకరం రంగాచార్యులు గారు

అంతమే లేనట్టి రాత్రిరి
నంతరించిన యంధుమది వె
న్నెలల వెదజల్లెఁ; గగనము
నెలవు దప్పి చనెఁ.

పటునిదాఘుచ్ఛటా భగభగ
ఘటితధారల గలిసి యమృతపు
మధురిమలు గురిసెఁ; భువనము
మాయ మైపోయెఁ.

తల్లిముద్దులచలువతరగల
వెల్లువల మరియొక్కపరి నా
మనసు మునిగిచనెఁ; వెలుగుల
గనులు మూతవడెఁ.

నీరసపు టెడదను దహించెడి
నీరవత తన నిర్మలతలో
కరగిపో నురిమెఁ పిలుపది;
కరుణ వరదలిడెఁ.

భార మెఱుగని తరుమహోన్నతి
దూర మెరుగని గగననీలిమ
బిలుపు నే వింటిఁ; పిలిచిన
విశ్వమయు గంటిఁ.

కాళాపహాడ్, లేక "సంఘబలి"

జయంతి వెంకటకృష్ణరావు గారు

౧

మొగలుల దాటి దౌర్జన్యముల వలిగి నామమా త్రావశిష్టమైయున్న పఠాను సామ్రాజ్యమున స్వతంత్రత గన్న సీమలలో వంగదేశమే మొదటిది. పృథ్వీరాజును గెలిచి మహమ్మదుఘోరీ సేనాని డిల్లీలో మహమ్మదీయపాలనమునకు నాదిగా చేసెనో, ఆనాడే భక్తియారుఖిల్జీయను ఘోరీసేనాని యొకడు బంగాళము నాక్రమించి దానిని కూడ తురకల యేలుబడికి దెచ్చెను. కాని, యానాటి నుండి పఠాన్ సామ్రాజ్య మంతమగునాటివరకు నీవంగ భూమి పేరునకుమాత్రమె సామంతసీమగ నుండి, సర్వ స్వతంత్రమై విరాజిల్లుచుండెడిదని చెప్పవచ్చును. పఠాను పాదుషాల ఏలుబడి సీమలో నొక మారుమూల నుండి వారి దానులకెల్ల వేళల నరియనుచు, నీవుడమిరేలికలు నిజ స్వాతంత్ర్యేచ్ఛను అంతఃకలహముల పెంపొందజేయుటకు మతద్వేషాది అసహనచర్యలకు నెట్టుకొనక, పాలితప్రజల సమదృష్టి నాదరించుచు మన్నించుచుండిరి. ఈ తురక ప్రభువుల కొలువున పరమధార్మికులగు హైందవులు కూడ నున్నతోద్యోగముల జేయుచు ఖ్యాతిగడించు చుండిరి. అట్టి మహోత్కృష్టపదవులలో నొక్క టగు సర్వసేనాధిపత్యమునను మన కథానాయకుని తండ్రి నయనచంద్రరాయలు తన జీవితము గడపెను.

నేటి రాజసాహి జిల్లాలోని బీరాజయా యను గ్రామమున నయనచంద్రుడు జగదానందరాయడను శివభక్తుని కడుపునబుట్టి, భక్తిశ్రద్ధల పెరిగి పేర్వడసి లక్ష్మా పతి లేక గౌరునాబరను నాటి రాజధాని పాలకుడగు సుల్తాను కొలువున ప్రవేశించెను. అతడు తన బుద్ధి చాతు ర్యములచే నా ప్రభువు ననుగ్రహమునకు పాత్రుడై, సర్వసేనాధిపతియై, యకాలమృత్యువాత బడినంతవర కెల్లర మనంబులకు వెలితి గలిగించినవాడయ్యె. అతని నిర్యాణకాలమునకు కాలచంద్రుడు బాలుడై యుండెను. "రాజు" అను ముద్దుపేర తలిదండ్రుల లాలనకు పాత్రు డైన యీచిన్నికందు కాలచంద్రుడే తలిదండ్రుల యేక సంతానము. అన్నము పున్న మెరుంగక, తనకు గలిగిన మహాపదనైన గ్రహింపదగు జ్ఞానము లేకయున్న యీబా లునితల్లితో గూడ మాతామహుడు తన యింటికి గొంపో యెను.

నానాటికి పెరిగి పెద్దయగుచు గాలచంద్రుడు తాతగారింటనె విద్యలనెల్ల నేర్చి పరివారల మెప్పు వడయుచుండెను. పరమవైష్ణవుడును, భక్తుడును తాత క్రమశిక్షను "రాజు" దైవారాధన విధుల నేర్చి సంస్కృత మెరుగకుండినను, పూజార్హశ్లోకమంత్రోచ్చారణ లల వరచుకొనియెను. మాతృభాషయగు బంగాళీయును, రాజ భాషయగు పెర్షియనును చదువను, వ్రాయను నేర్చుకొ నెను. అట్టితండ్రికొడుకు సాము గరిడీల నారితేరి మె ప్పొందెనని వేరె వ్రాయనేల? పల్లెటూరి పంతులయొద్దిని పాఠములనేర్చిన నేర్పరి, పంచాంగము జూచి గ్రహ తారల గమనికలు గుణించి ఫలములను జెప్పగలిగెనని యెరుకపరచ వలయునా? స్ఫురద్రూపియు, సుశిక్షితు డును, ధీశాలియు, ఆజానుబాహుండును, ఔదార్యశీలుడు నగు కాలచంద్రుడు సహపాఠులలోన చుక్కల మధ్య చంద్రునట్లె చూపట్టెనట. అట్టి దిన దిన ప్రవర్ధమానుని అల్లునిగ జేసుకొనుటే మహాభాగ్యమని తలచి రాధా మోహనుడను ఆపురమందలి సంపన్నగృహస్థు డొకడు తన కుమార్తెల నిర్వుర నిచ్చి కాలచంద్రునకు వివాహము జేసెను. "రాజు" మరిరెండేండ్లు తాతగారింటనే భార్య లతోగూడ నుండి, తదుపరి ఒక్కరికైన నింక నాధారపడి యుంట భావ్యము కాదని తలచి తల్లితోగూడ లక్ష్మా పతియందలి నిజగృహమున కేగెను. సుల్తాను సులైమాన్ కాలచంద్రుని నుచితరీతి మన్నించి, తనకొలువున జేర్చు కొనెను. "పాపమీనాటికి రాయలింట దీపముబెట్టు గౌర వము నిలబెట్ట దగువాడు కలిగె" నని నల్వురనుకొన మరల కీలకొల్పెను.

నిర్భాగ్యుడగు కాలచంద్రుని పట్టె నాతియో కాని, యీమాత్రపుసిరియు, శాంతియుగూడ నాపాపపువిధికి

కముపట్టినట్లయ్యె. నిత్యకర్మనిరతుడగు నా యువకుడు కొల్వుకూటమున కేగి యేనాడును ద్విజార్హ కర్మల జేయ మరువకుండెను. అతడు కాల్యకృత్యముల దీర్చుకొని గంగాస్నాన మొనరించుకొని, శుచియై, రాజప్రాసాదపరి సరమార్గమున వచ్చుచుండ నొకనాడు రాజకుమారియగు "దులారీ బీబీ" కంటబడెను. అవివాహితయు, నవయౌవన విలాసవతియునగు నా రాకొమరిత యతనిగాంచి మోహపర వశయై, తన దాసీజనములనుండి యతని వృత్తాంతమెరిగి, నిజే చ్ఛను తలిదండ్రులు గ్రహించునట్లు చేసెను. సులయిమా నది విని కాలచంద్రుని పిలిపించి తనకల్లుని గమ్మని చెప్పెను కాని పరమాస్తికుడగు "రాజా నకిట్టి సంబంధము నచ్చ దట్లునీనయమునను, భయమునను గూడ నా ద్విజుని మొగ్గింప వీలు గావున సులైమాను నలిగి తనయాజ్ఞ నిట్లు ధిక్కరించు కాలచంద్రుని కొరతవేయ నాజ్ఞాపించెను. ఆ బాల్య పరిచితాచార విరుద్ధమగు కార్యమున కొడంబడుటకన్న ప్రాణము లర్పించుట యొక్కువ కాదని తలంచి నిశ్చింతగ రాజాజ్ఞ శిరసావహించి కాలచంద్రు డా రాత్రి చెర కేగి మరునా డురుపు లందుక నుండెను. దులారీ తా వలచిన వా డింతటి కేడు పని విని, యట్టి మహోపకారివిలో నాకొ రకై తానుకూడ పసుపిన ధన్యవనుదునని భావించి మరు నా డుదయమున నె వధ్యభూమికి దానును బోయి తన నిశ్చయమును దలారులకు దెలిపెను. రాజకుమారి యద్వి తీయలావణ్యము, వనివార్య ప్రేమమును, త్యాగశీల్య మును గాంచి కాలచంద్రుని మనసు కరగి, యామెను పరిణయమాడ నొప్పుకొనెను. సుల్తాను ఆనందమునకు మేర లేకుండెను. తాను మహమ్మదీయ మతమును స్వీక రింపకయే కాలచంద్రుడు దులారీ కుమారి పాణిగ్రహిం చెను. కాని లురకబిడ్డను పెండ్లాడిన యాయువకు నెవ్వ రును దరిచేరనీయకుండిరి. రాజాగ్రహమునకు పాత్రులై వధ్యసీమ కేగువాడు రహస్యమునకైన కంట దడిపెట్టిన వ్యక్తులే లే రాతని వనరాని మాటలాడి, పడరాని పాట్లు పెట్ట మొదలిడిరి. సంఘమూరులై వెలిపెట్టబడిన కాలచంద్రునికి రాజానుగ్రహ ముండియు జీవయాత్ర గడపుట దుర్భరమయ్యెను. "ఓయమ్మ, ఓయక్క" యను అమ్మలక్కల గుసగుసలకు, కుమిలి కుళ్లెడు తల్లి కన్నీటి కాల్వలకు తాళలేక, కాలచంద్రుడు నియమితప్రాయ శ్చిత్తములకు లొంగియు, నలయు నన్నివిధులకు తలయొ గ్గియు, సంఘాదరణపాత్రుడు కాలేకపోయెను. ఏరీతినిసం ఘము తన్ననుగ్రహించుమార్గము గానక దీనబంధుడను జగ న్నాథుడే శరణ్యుమని యెంచి అతడు పూరీక్షేత్రమునకేగి, యట నా దేవు నారాధింప దలంచెను. అచటి పూజా రులు కులకళంకితుడని యాతని నటమండి వెడలనడచిరి, వాడు ప్రఖ్యాత హిందూ సార్వభౌముడని వన్నెకె క్కిన ముకుంద దేవ గజపతి పండితసభా మధ్యమున నీకు దక్షిత పహాయము దొరకదని తెల్పిరి.

ఆద్విజాడు కటకపురిని సార్వభౌమదర్శనభాగ్య మబ్బని కారణమున హతాశుడై, వానికై పాంగ్లీతీర మున కేగి, యప్పటను తిరస్కృతుడయ్యెను. భగ్న మనోరథుడగు కాలచంద్రున కింకేదియు దోపక పట్టరా నంత కోపమువచ్చి, తన్నింతగా వేధించుసంఘమును, దాని పూజలందుకొను వేల్పులను రూపుమాపికపేదీర్చుకొన వలయు ననెడికోర్కె పుట్టి అతడు అందులకు తగు యత్నము సేయుచునకట్టెను. వంచులు పరిభవింప కపేదీ ర్చుకొన వాడు చాణక్యుడు ప్రతినపట్టినయట్లు నేడు కాలచంద్రుడును హైందవసంఘ విధ్వంసమునకు దృఢసం కల్ప డయ్యెను.

3

బలాధికార సమన్వితుండును, కోరి మాకు నిచ్చి యదిచ్ఛతీతి గారవించినవాడును, తనకేలికయు నగు సుల్తాను సులయిమాను ఇప్పట్లు నిక్రోధమయహృదయు నకు నేకమాత్రశరణ్యముగ గన్పట్టెను. అంతేకాదు. కపేదీర్చుకొని తన పరితప్త హృదయానలమును జల్లా ర్చుకొనుటకు స్వమతమారుడను సుల్తాన్ ఎల్ల విధముల దగిన వాడని యతనికి తోచెను. ద్వేషపూరితమానసమున కాయేలికమత మెంతయు రుచించెను. రాజ్యమేలు రాకొమరిత కేమర మంతగా ప్రేమాంజలిగ త్యాగబుద్ధి బుట్టించెనో, దేమతమర్యాదను సామంతులును, సామా న్యులనుగూడ నంతగా కలపిమెలపి యుండుటకు వీల య్యెనో, ఏమతావలంబులలో నొకని యాధిక్యము నిం

లోకని యుద్ధాసీనతయు తన కేమాత్రము గానరాకుం డెను. అట్టి ముసల్మానులకే కాలచంద్రుని కప్పట్టున పరమానందంబనీయముగ దోచె.

అప్పటి స్థితిని సంశయించుటకును, వేరొండురీతి వర్తించుటకును కాలచంద్రునికి సమయమా? లక్ష్మణతికి చేరినంతనె యాదృఢసంకల్పుడు రాచనగరు కేగి తన నిశ్చితాభిప్రాయమును సుల్తానున కెరింగించెను. సులయిమాన్ అల్లునిలో నిమార్పు గని పరమానందభరితుడయ్యెను. స్వమతమున సుచిత్రరీతిని చేరిన జామాతకు అతడు వలయు సైన్యసహాయము నిచ్చి, విజయుడై రా నాశీర్వదించి, అతనిని ఉత్కళాక్రమణమున కంపెను. అల్లునిచే స్వా తెల్లించుటయు, ప్రఖ్యాతక్షేత్రములను నాక్రమించు టయు నిలవనితిలంపుగ లభింప నెవ్వడు మురియకుండునో!

౪

గంగాతీరమున స్వీయసామంకిత ఘట్టసిరాఙ్మా నియుక్తుడై యుత్కళసామ్రాజ్యనేత శ్రీముకుంద దేవ గజపతి ప్రమత్తుడుగ నుండెను. గంగాగోదావరీ మధ్యస్థ ముగు తనరాజ్యమును నిజపరాక్రమమున నెంతయు విస్త రింపజేసి శత్రుభీకరుడనుఖ్యాతిగడించిన యాహిందూప్ర భువు, మొగలు సైన్యాలకు దాడిని సలిపియున్న యుత్తర సీమలనుండి యిట్టిదేమి లేని పిడుగు అనతికాలమునకె తనపై బడునని యెట్లు దలంచియుండును! పటిమ శక్తి పఠానుసామ్రాజ్యము భగ్నమగుటచే.సామంతసీమలు నిజ స్వతంత్రతాస్థాపనకు కృషిసలుపుచు నొండొంటితో గల హించుచుండ,నది తన్నుబోలిన బలవంతునితో గయ్యము నకు కాలుదువ్వునని యాతడు కలనైన నూహింపలేదు. కాని తన రాజ్యసీమను సంఘనిరాదరణ మనుచేసిమిరి నావిర్భవించిన యొక్కద్విజని ద్వేషమేఘము, హుగ్లీనదీ తటమునందలి తన విడిదిలోని పండితమాన్యుల తిరస్కార ణమున చెదరిపోయియు 'గౌడ' రాజాదరణము బలయు తమై యొప్పుచున్నది తిరిగి క్రిందికి దిగి తనను, తనరాజ్య మునుకూడ ముంచివేయుత్తి కుమ్ముకొని పోవునని అతడు కల గనుమెట్లు!

రాజా లేనికటకపురిరాజీచే నెన్నియోదినములు కాపా డబడియు, తుదకు కాలచంద్రునికి కరగతమయ్యెను. కపి తప్ప అన్య మెరుంగని యాకరకుమానిసి విధి విరామము లేక గజపతుల రాచనగరును భీమలపెంటగ జేసి విడి చెను. అనాయాసముగ నింతటి జయము గలిగినందుకు సంతసమున నాతురకసైనికు లుత్సాహపూరితులై రాజ్య మెల్ల కొల్లగొట్టుచు విజృంభించిరి. తా జడిన చిత్తసం క్షోభమున మొరదునారిన కాలచంద్రుని హృదయమున దయాదాక్షిణ్యముల కెచ్చోటను దావు లేకుండెను. నమోలింగక్షేత్రముల కొటించకయు చేజిక్కిన యాహిం దూసామ్రాజ్య ప్రజనెల్ల నాసేనాధిపుడును, సైనికులును కత్తుల కెరజేసివైచిరి. పంటభూముల పెంటకుప్ప లుగ జేసివైచిరి. కలకలలాడు జనపదముల మలమలమాడు మంటల పెట్టివైచిరి. వేయేల? తైమూరుదోపిడివలెనె పొంచాలమైన కొంత విశ్రాంతి నొందగానికాలచంద్రుని దాడి తరువాత నుత్కళము మరి యొదుగుకొనలే దం దురు. అతనిపర్యల జూచినవా రెవ్వరును కాలచంద్రుని "కాలాపహాడ్" అని తప్ప వేరొండు పేర బిలిచి యెరుం గరట! సాధారణముగ ఘోరకృత్యములకు పెనుభీయని అతని సైనికులే యొక్కొక్కతరి అతని సంహారకార్య మును జూచి నిశ్చేష్టులై యిట్టిఘోరములకు పెనుభీయని యీతడును మానవుడేనా? యని సంశయించుచుండిరి.

కటకపురిలోని శ్రీజగన్నాథుని యాలయమును, కోణార్కమును, భువనేశ్వరుని కోవెలయు మొదలుగాగల ఎన్నియో దివ్యక్షేత్రములు కాలాపహాడుకసి కాహుతి యయ్యెను. మహాక్షేత్రముల యాశ్రయులే యాతని కోపా నలమున కింధనము లైరి. క్షేత్రనేతల యాలయములే యాతని ద్వేషాగ్నిని వన్యమందిరములుగ మారె! అనేక పురు షాంతరములనుండి పూజలందెడి మహాసాలగ్రామములె యాతని మూత్రవిసర్జన పాత్రను మురుగవలసివచ్చె. ఏమని వ్రాయను! మాలింతయావు కడుపు కోసి యాచర్మ ముతో మూయబడిన యాతని రణభేరి మ్రోత విని, భయమున శ్రీజగన్నాథుడే పర్వులిడి వచ్చి యాసగడ జనిహాందారిలో ఉన్న మధురాగ్రామములో దాగికొనెనని చెప్పుదురు. నేటికిని ఈమధురలో

నున్న దేవళమున యథాదుపహా వ్యాపనములకు శ్రీజగన్నా
థమునందువోలె భోగరాగాదులు జరుపుదురు. కాళా
పహాడ్ పోయినదాక అట విడిచియుండి పిమ్మట
నామూర్తులు పూరీ చేంచేసినవని చెప్పుదురు.

ఆనాటి తల్లులు తమపిల్లలను కాళాపహాడ్ కిచ్చెద
నని చెప్పి నిద్రపుచ్చెడివారట! ఎంతటి ధీరులును ఆపేరు
వినినంతనే గడగడ వణకుచు తలదాచుకొన చోటడవుల
కైన పరువెత్తిపోయెడివారట! ఆపేరుపెట్టుకొని ఎంత
యోకాలము దుర్మార్గులు తమదౌర్జన్యములనెల్ల నిర్భీతిని
అడ్డులేక జరిపిరట.

ఇట్లు వీరవిహార మొనరించుచు దవనీవు నెల్ల
ధ్వంస మొనరించుచున్న కాళాపహాడు నెదుర్కొని
ముకుంద దేవుడును రణనిహతుడయ్యె. ఇప్పటి కానేగా
క్రమణము పూర్తియయ్యెనని తలచి 'గౌడ' సేనాని
గృహోన్ముఖు డయ్యెను. శ్రోవపాదునకును నీహిందూ
మత ధూమకేతువున కేదియు బన్ధుగమంట వచ్చినది
కాదు. కాని, చిన్నతనమున దిన్నదెచ్చి మాతామహుడు
పెంచి పెద్దచేసిన యోపల్లెలోమాత్ర మాతని సంహార
కార్యమునకు ఒక యాటంకము వచ్చెను. తా నన్యాను
తాపలంబు డైపోయిన వాడతని తల్లిని, భార్యలను మొదటి
మామగారను రాధామోహనుడు గొనివచ్చి తనయింట
పెంచుచుండెను.

నే డాతని విధ్వంసవాంఛ కాగ్రామమున వంత
రాయము గలిగించిన దతనిమాతృమూర్తియే. కొమరుని
రుద్రమూర్తిని గని శోకావిలమానసయై కన్నీరు మున్నీ
రుగా నేడ్చుచు, వెదురుపడు తల్లిని గనినంతనే కాళాప
హాడు స్తంభించిపోయెను. చేష్టలుడిగిన యాతనిరాతి
గుండె నింక నెట్టి పరితాప ముండెనోకాని, వేడినిట్టూర్పు
విడిచి, 'రాజా' ఆపల్లెపై చేయుము చేయిచేసికొనవద్దని
కఠినముగా జెప్పి తిన్నగా లక్నావతికి మరలెను.

యుద్ధపుబడలిక నదలినపిదప మాట్లాడవచ్చునని సు
లైమాన్ అల్లుని విశ్రాంతికి భంగము గావింపలేదు.
కాళాపహాడు విశ్రాంతి దొరకెనోకాని, అహర్నిశము
లాహోరప్పుడలనైన తిన్నగ గానక, అనతికాలమునకె
యాతరు తూర్పునమున్న హిందూరాజ్యములకు అస్సా
(కామరూపము) నందలను వాటిపై దాడివెడ
సుల్తాను సమాజ్ఞ వేడెను. ఎంత బ్రతిమాలినను వినవొల్ల
కాళాపహాడునకు కాదనలేక, సుల్తాను తన సమ్మ
నిచ్చెను.

౫

వాడు క్రైమాసములే విధ్వంస మొనరింపబడగా
మిగిలియున్న పఠానుసామ్రాజ్యమును బలాలు లో
యను వారి కేలుచు క్కైన మరల గోలోప్పుయి
ప్రతిష్ఠ వార్జింపధీరప్రయత్నములకేయుచుండెను మా
ఘూర్జరములతో పాటు జానపుర, బంగాళముల
స్వతంత్రసీమలై యుండుటంకేసియు, పనకు రాజులపిదక
ములు రాకుంపుటంజేసియు, బాదుషా సమీపమున నున్న
జానపురపాలకుని లొంగదీయ యత్నించుచుండెను
జానపుర పాలకుడగు బరబక్ష్ ఢిల్లీదాడుల నెదిరించుచు
గాచుకొనుచుండెను. కాశీ, ప్రయాగ, అయోధ్య
మొదలగు ప్రఖ్యాత హిందూక్షేత్రము లెన్నియో గ
జానపురరాజ్య మెప్పటికైన హిందూమత విద్వేషియు
అప్రతిహత శౌర్యరాశియు నగు కాళాపహాడుని కం
బడక తప్పదని బరబక్ష్ గ్రహించెను. అవల ఢిల్లీకి తొ
దుగ వీవల లక్నావతియు దనపై గత్తికట్టిన మనుట క
నని యాతడు తలచెను. కావున యుక్తియు క్రమ
కాళాపహాడునకు ఢిల్లీసార్వభౌముడు తన చేతగాని
మున ముసల్మాన్ ద్వేషులగు హిందువులకు శాంతియు న
పాలనముగ నుండెననియు, నట్టివాని దండించి యర్హు
వాని ఢిల్లీ సామ్రాజ్యసింహాసనమధిష్ఠింపజేయుటధర్మమనియు
ముసల్మానుల గౌరవప్రతిష్ఠల గాపాడుట తన య
ధీరునకు దగినపనియనియు కబురంపెను! బరబక్ష్ యొ
నము చాలకించి కాళాపహాడు జానపురమునకు బ
మయ్యెను.

ఈసమాచార మెరిగి బలాల్ లోడీ, కాళాప
డును జానపుర మేగి బరబక్షను ఎట్లయిన కలియ
జేసి, శ్రోవ గాచి వానిని ఢిల్లీకి దోడ్కొనిరా నిశ్చ
నను తన మంత్రి సయ్యదునువానికి చేయుసైనికుల స

పంపెను. చతురమతియగు సయ్యదు నదీతీరమున కాలా
పహాడు రాకకై వేచి, యాతడు వచ్చు వఱకు జాన్పుర
ప్రాంతము చేరకుండగనె సమీపించి తానె బరబక్షా
పంపిన దూతనని తెలిపి, కాలాపహాడునకు రహస్యముగ
"ఢిల్లీ సేన లసంఖ్యాకములుగ వచ్చి త్రోవగాచి యున్న
దనియెఱిగి, బరబక్ మిమ్ము పదిమంది సైనికులతోడ నావ
నవల విడిచి చాటుబాట పల్లకిలో రమ్మనుమని వేడ
బంపె" నని చెప్పెను. కాలాపహాడున కింతటి వెరపొందవల
సిన యవసర మంతగ గానరాకున్నను, బరబక్షాకోర్కె
దీర్పరానిదని అతనికి తోచెను. కాని యాడుదానివలె
నతడు పల్లకినెక్కిపోవుటకు సమ్మతింపక నమ్మినబంట్లు
పదిమందితోడ నశ్వారూఢుడై సయ్యదు ననుసరించెను.
అతనికి గాని, యాతని 'గాఢయోధులకు గాని యామంత్రి
గొంపోయెడి త్రోవయే తెలియదయ్యెను. మైత్రి
వాంఛింపు బలాలులోడీ చేయు సన్మానములవలనను,
అతనిమంత్రి సంభాషణముల వలనను శాసంగనేతానికి
పఠానుల ద్రోహము గ్రహింప నిసుమంతయు వీలు కలుగ
దయ్యె. సయ్యదు చేయు సపర్యల సంతృప్తుడైన కాలా
పహాడు ఢిల్లీ చేరి నిజ మెరిగినపిమ్మట బాదుషా చేసిన
ద్రోహమున కతని నిందింప సాహసింపకుండెను. సామ్రా
జ్యనేతయగు లోడీయు కాలాపహాడునకు నిందింప నవ
కాశ మీయక, ప్రఖ్యాతయోధుడగు నాతనిం దనకొసు
రీతి వలచియున్న కారణమున నిట్లు మోసగించితిననియు,
క్షమించి మన్నింప వలయుననియు చెప్ప నాతడు మారు
మాటాడలేకుండెను.

పెండ్లికుమారుడై స్వమాతృమున్న వేళ వందుచు
మనుగుడుపు లారగించుచు గూర్చుండుటకు కాలాపహాడు
నకు మనము నిలుచు టెట్లు? తన్నంతగ పరాభవించిన
హిందూసంఘము నింక నంతగ మిగిలి ప్రబలియుండ నా
క్రోధమూర్తి మానసమునకు శాంతి చేకూరు టెట్లు?

కాలాపహాడునకు విశ్రాంతిగొన వాంఛ గలిగినను,
జాన్పుర విధ్వంసవాంఛను తన కొమార్తె నాతనికిచ్చి పెం
డ్లి చేసిన బల్లాల్లోడీ మిన్నకుండు టెట్లు! జాన్పురపాలకా
దరణమున హాయిగనున్న హిందూమహాక్షేత్రములపై
కాలాపహాడుని దృష్టి మరల్చుటకు ఢిల్లీ సామ్రాజ్యాంగవేత్తల
కంత కష్ట మనిపింపలేదు. సామ్రాజ్య సేనావాహిని
కధినేతయై సార్వభౌముని జామాత మరల దహనమారణ
క్రియలకు మొదలిడెను. ఉత్కళ సంహారమూర్తి కామ
రూపాదిసీమల వైభవము మట్టిలో కలిపిన పదాఘాత
మున నార్యావర్తమున గల హిందూజాతి కెల్ల నంత్య
కాల మాసన్నమైనట్టుల తోచెను. తా నొకటి దలప
దైవ మొకటి చేసెనే యని విలపించుచు బరబక్షా
యుద్ధభూమిని ప్రాణము లర్పించెను. గయ, ప్రయాగ,
అయోధ్య మొదలుగాగల ప్రఖ్యాతపావనభూముల దునుల
జెట్టి కాలాపహాడు కాశీ జేరెను. అట వారణాసి సైనికులు
విచ్చలవిడి చెలరేగి ఆబాలగోపాల మెల్లర మానప్రాణముల
గొనజొచ్చిరి. కాలాపహాడు అటగల దివ్యాలయముల నేక
ముల జొచ్చి, లోని విగ్రహముల నెల్ల ధ్వంస మొనరించి,
తుట్టతుదకు విశ్వేశ్వ రాలయమున జొర నుంకించెను.
కాని యాయాలయద్వారము చెంగటి కేగుసరికి నొక స్త్రీ
వ్యక్తి "ఆకులకళంకు డేడీ? ఆకులపాంసను డేడీ!" యని
గద్దించుచు, దండతాడిత భుజంగంబువోలె కోపించుచు రివ్వున
వచ్చి యాతని వామహస్తము బట్టి నిలువబెట్టి, వలయు
వంతగ దిట్టి, "నన్ను స్మరించితివే? ఏనాడు నాయన్న
కడుపు చెరుప బుట్టితివో యానాడే యింతటి చండా
లుడ వౌదువని యెఱింగిన, అల్లారుముద్దుగ పెంచి లాలిం
చిన నా యీచేతులనె నీ యసువుల గొనియుందును.
మాన గండైనది. కులప్రదీపకుడవని యెంచి పెంచిననీవు
కులకళంకుడవైతి వేమిరా? నీతండ్రితో బుట్టి నా
దానినై శ్రీవిశ్వేశ్వరు సేవించుచు పవిత్ర కాలము గడ
పనెంచిన నన్నీ దివ్యక్షేత్రమునగూడ బడియుండనీక,
నీరాకాసిమూకలు పరిభవింప గంగగర్భము జొచ్చి
యాత్మహత్య జేసుకొన జూడవచ్చిన ప్రతాపవంతుడవు:
ఇకనైన సంతసించు! మాతుల విడ్చి నీచే నిచ్చు వచ్చిన
దాస్యము చేయించుకొని యింట గూర్చుండి గునియు
మామలకు ఇకపోయి నీప్రతాపవిశేషములు నచ్చుజెప్పు.
తురకలమూకల సాంగత్యమునకై మాతాపితరుల మతిమర్యా
దలను మంటబెట్టిన మానహీనుని మహమ్మదీయస్వర్గ
మైన నెట్లు చేరరానిచ్చు ననుకొనుచుంటివి? పాపమ్ము!
పాపీ! పాపమ్ము!!" అనుచు, నిశ్చేష్టుడై స్తంభించి యున్న

చూచుచున్న కాళాపహాడును వదలి పడిపడిబోయి గంగా నదీగర్భమున జొచ్చెను. అప్పటికి నా సేనాధిపుడు తేరుకొనలేదు. ఆవిశ్వేశ్వరాలయద్వారసన్నిధిని కొయ్యబొమ్మవలె నిలిచి నిలిచి, తన్నట్లు మందలించి పోయిన కోపాయతనేత్రజాడనే చూచిచూచి, యేరును వెరచి తన్ను చేరరాని కారణమున గొంతవడికి దనకు దాన తెప్పిరిల్లి, కాళాపహాడు మారుమాటాడకుండ వన విడిదిగుడారమున కేగి తెర వైచుకొనెను.

౬

మరునా డుదయమున సేవకు డెట్టకేలకు సాహ సించి గుడారములోని కేగ, కాళాపహాడు మరిగా రాడయ్యె; ఏమయ్యెనో అకాలమాత్రికే యెరుక లోడిరాకుమారి గర్భమున గలిగిన ఘాతిమా తప్ప వేర సంతానమును బడయకయె కాళాపహాడు అంతర్ధా నమయ్యెను. సుల్తాను రాజనీతియో, కాశీదేవాలయార కుల నైపుణ్యమో, లేక మేనత్తమందలింపువేసిమియో యాతని కథావశేషుని జేసెను.

పారిజాతము

చిర్రావూరు కామేశ్వరరావు గారు

తరుణశాఖాగ్రమునఁజక్కఁదనము లొలుకు
 పరమసుకుమార నాట్యసుందరివి నీవు
పారిజాతమా! సౌందర్యభాగ్య మెల్లఁ
జూఱఁగొంటివి, నినువంటిచోద్య మేది?

వలపు ప్రసరించి వెన్నెలతళుకునందుఁ
గలికితన మొల్కు నీ సోయగము నుతింపఁ
బలుకుచేరుపు నా కలవడఁగ లేదు:—
భరతశాస్త్రము నీ కేరు గఱపినారు?

పరమనిశ్శబ్దసంగీత వరము నీ కె
వఁడు ప్రసాదించె?—ఎంతటి భాగ్యవతివి!

మలయమారుత వీచిక లొలయునపుడు
తెల్లనవ్వులమో మటు ద్రిప్పి, చంద్ర
కాంతిలో దాఁగి యిసుమంత గానఁబడవు!
నీవు తెచ్చిన దివ్యసందేశ మేమి?

అవధి లేదె, మనోహరమైన నీవి
లాస విన్యాస యుత మృదుహాసమునకు?—

బేల! ఈ పరమానందలీల లెల్ల
అంతరించిపోవు నని నీయాత్మ కెఱుక
లేదె?—తెల్లవాఱినయంత లెక్క లేని
చక్కఁదనములు ధూళిధూసరితము లగు!

ఇంద్రవర్మ తామ్రశాసనమా?

రాళ్లబండి సుబ్బారావుగారు, యం. ఏ., యల్. టి.

గడచిన ఆషాఢమాసపు భారతిలో "అనంతవర్మ కుమారుడగు ఇంద్రవర్మయొక్క తామ్రశాసనము" అను పేరిట వ్యాసమొకటి ప్రకటింపబడినది. ఈశాసనపు ప్రతిబింబములను గడచిన సం. డిసెంబరునెలలో టెక్కలిజమీందారుగారగు శ్రీ యల్. యస్. దేవు గారు నాకు పంపి దాని పాఠములను వారికి పంపగోరిరి. అట్లే చేసితిని. తర్వాత పర్లాకిమిడి నివాసులగు సత్యనారాయణరాజ గురువుగారు "నందవర్మ పాంతో కొంవాలి తామ్రశాసనము" అను పేరిట ఇదే శాసనపు ప్రతిబింబములను, పాఠములను వ్రాసి పంపి, ఆంధ్రదేశీయేతిహాస పరిశోధకమండలివారి ఆంగ్ల త్రైమాసికపత్రికయందు ప్రకటింప కోరిరి. అట్లే అవి ప్రకటింపబడినవి. * ఆషాఢమాసపు భారతియందు నాపాఠములను తెలుగున ప్రకటింప యత్నించితిని. కాని వీలు లేకపోయెను. అయినను శ్రీరాజావారే ఆ శాసనమును ప్రకటింపగా జదివితిని. అనేక విషయములందు మాకు అభిప్రాయభేదము లుండుటచేతను, శాసనపు ప్రతిబింబములందలి విషయములును, ప్రకటింపబడిన పాఠములును అనేకచోట్ల సరిగాకపోవుటచేతను తిరిగి నా వ్యాసములోని కొంతభాగమును ప్రకటించి నా పాఠములను, నాకును, శ్రీ రాజావారికిని గల అభిప్రాయభేదములను ఈక్రింద పొందుపరచుచున్నాను. ఈ శాసనముయొక్క ఆకారాదివిషయములు, లిపి, భాష మొదలగువానిని గురించి తిరిగి వ్రాయ నక్కరలేదు. కాని శాసనమునందలి భాషనుగురించి కొన్నివిషయములు మాత్రము వ్రాసెదను.

చిట్టచివరనున్న రెండువ్యాసగీతములు తప్ప, మిగిలిన శాసనమంతయు గద్యరూపమున నున్నది. 'ల' కారమునకున్ను, 'ళ' కారమునకున్ను భేదా లేదు. ప్రస్తుతము మనము అనుస్వార ముపయోగించు నెడల శాసనమునందు అనునాసికమే లిఖింపబడినది. ఇందులకు ఉదాహరణములు:—కళిఙ్గ, మహీన్ద్రి, శశాఙ్క, కలఙ్క, తరఙ్గ, మఞ్జరీ, పుఞ్జ, రఞ్జిక, శ్రీమానన్దవర్మ.— మరియు "సంవత్సర" అని వ్రాయుటకు బదులుగా శాసనమునందు "సంవచ్ఛర" అని ప్రాకృతపదము వాడబడినది. "వ" "బ" లకు భేదము లేకుండుటయు, ఉండవలసినచోట్ల అనుస్వారముగాని, విసర్గగాని, సంధిగాని యుంచకపోవుటయు ఈశాసనపుభాషయం దితర విశేషములు.

శాసనవృత్తాంతము

ఈశాసనము పూర్వగాంగవంశజుడును, శ్రీ అనంతవర్మసూనుడును అగు శ్రీమానన్దవర్మ మహారాజుదై యున్నది. పూర్వగాంగవంశపు రాజుల బిరుదములన్నియు ఇందునూ గలవు. ఈరాజు తన పరిపాలనమునందున్న "చిఖల్లిక" గ్రామనివాసులగు భోగిక (ఆదాయపువసూలు చేసేవారు) వారికి (వీటి తీరువా వసూలుచేసేవారు) ప్రముఖులందరిని సమకూర్చి కుటుంబినులను (వ్యవసాయదారులను) ఆజ్ఞాపించుట ఏమనగా:—"మీకు తెలియబడుగాక! శ్రీమానన్దవర్మనైన మేము ఈ(చిఖల్లిక) గ్రామమునందు సూర్యగ్రహణకాలమందు (మా) పుణ్యాభివృద్ధికొరకు రాజపుత్రుడైన 'ఖారి' అను పేరుగలవాని (సమక్షమున) 'ధూపత్రక' నివేశనసహితముగను, కౌండిన్యస గోత్రులున్ను, బ్రాహ్మణులున్ను అగు ఆదిత్యశర్మ, మాతృశర్మ, దుర్గశర్మలకు సర్వవిధములైన పన్నులు, ఇతర ఆటంకములు తప్పించి ఆచంద్రార్క స్థాయిగా ఇవ్వబడినది."

* ఆం. ఇ. ప. మం. వారి త్రైమాసికపత్రిక రెండవసంపుటము, 3, 4, సంచికలు, 185-188 పుటలు చూడుడు.

దానమిచ్చిన భూమియొక్క పరిహద్దులు ఈక్రింది విధముగా చెప్పబడినవి:—తూర్పు, కోల్లంగి యను పేరుగల పరిహద్దు. దక్షిణం, దక్షిణముగా పారుచున్న (కాలువ) దక్షిణపుపరిహద్దు. పశ్చిమదక్షిణమూల పాషాణము. పశ్చిమం చిందుదుకావి. ఉత్తర పశ్చిమమూల పాషాణము. ఉత్తరమున కాలువ తూర్పుగా పారుచున్నది.

రాజులకు ఆజ్ఞాపించుట ఏమనగా:—

“శ్రీరాజులారా! ఇతరులు (దానము) ఇచ్చినారని, ఫలంలేదని సందేహింపవద్దు. ఇతరులు దానంచేసిన దానిని రక్షించుట స్వదానఫలంకన్న హెచ్చు. సగరాది చక్రవర్తులు అనేకమంది భూమిని దానంచేసినారు. ఎప్పుడు ఎవరికి భూమి దానంచేస్తే, అప్పుడు వారికి అంతఫలం.”

దానముచేసిన గ్రామము

దానముచేసిన “చిఖల్లిక” యను గ్రామమిప్పుడు “చిక్కాలవలస” యను గ్రామమై యుండును. ఇది గంజాం జిల్లాలోని ఉర్లాం గ్రామమునకు సమీపమునన్నది.

శాసనకాలనిర్ణయము

శాసనకాలము “ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్సరశతే, 221” అని నిర్ణయింపబడినది. ఆంధ్రదేశేతిహాస పరిశోధకమండలివారి త్రైమాసికపత్రిక, రెండవసంపుటము, రెండవభాగమున, 153 పుటలో ఈశాసన కాలము “ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్సరశతే” అనియు, అనగా, గాంగేయశకము 100 సంవత్సరము లని, వ్రాసియుంటిని. అప్పుడు శాసనకాలమును తెలుపు సున్నను శాసనాంతపు చిహ్నముగా భావించియుంటిని. కాని దానినిగురించి సందేహము తీరక, చెక్కిలిజమీందారుగారికి వ్రాయగా, వారు అది 221 అని వ్రాసి పంపిరి. శ్రీ సత్యనారాయణరాజు గురువుగారును వారి వ్యాసమున అట్లే వ్రాసిపంపిరి. కనుక ఇదివరలో నేను సూచించిన యభిప్రాయమును మార్చుకొని ఈశాసనము యొక్క కాలము గాంగేయశకము 221 గా భావించెదను.

ఈశాసనకర్త ఎవరు?

183, 195 గాంగేయశక సంవత్సరములలో గుణార్ణవుని కొడుకు దేవేంద్రవర్మ రెండుదానశాసనముల నిచ్చెను. అతనికి జయవర్మ, అనంతవర్మయని ఇరువురు కొమాళ్లు. అందు అనంతవర్మ 204 గాంగేయశక సంవత్సరములో అగ్రసోదరుడైన జయవర్మసలహాపైని వివాహసమయమునందు క్రోష్టుకవర్తనియందలి శాకత్తేరియను గ్రామమును కామరూపవిషయ నివాసియగు విష్ణుసోమాచార్యునకు దానముచేసెను. ఇతని కొమారుడొకడు దేవేంద్రవర్మ యనువతడు 251, 254 గాంగేయశకసంవత్సరములలో దానములుచేసెను. ప్రస్తుతపు శాసనకర్తయగు మహారాజ శ్రీ మానవ్దవర్మ 221 సంవత్సరములో దానము చేయుటవలన 204 గాం. శ. సం. న దానముచేసిన అనంతవర్మయొక్క జ్యేష్ఠకుమారుడును, 251,254 గాం. శ. సం. లలో దానములుచేసిన శ్రీదేవేంద్రవర్మకు జ్యేష్ఠ సోదరుడును కావలెను. శ్రీమానవ్దవర్మయు, శ్రీదేవేంద్రవర్మయు శ్రీఅనంతవర్మ మహారాజుయొక్క కొడుకులే. ఈశాసనమునందు రెండుచోట్ల రాజుయొక్క పేరు “శ్రీమానవ్దవర్మ” యనియే యున్నది. అయినను శ్రీసత్యనారాయణ రాజుగురువుగారు “శ్రీమాన్‌నన్దవర్మ” యని యుండవలెననియు, శ్రీమాన్ అనుచోట నకారపు పొల్లు లేఖకుని పొరపాటువల్ల లోపించినదనియు అభిప్రాయపడిరి.* శ్రీ చెక్కిలి జమీందారుగారు నేను పైని చదివిన పాఠము తప్పనియు, “శ్రీమానింద్రవర్మ” యని యుండవలెననియు, సంధి విడదీయునప్పుడు శ్రీమాన్ + ఇంద్రవర్మ యగునవియు తెలిపియున్నారు.† కాని, పై యభిప్రాయములు సరియైనవి కావనియు, లేఖక ప్రమాదములు రెండుచోట్ల దాతయగు రాజు పేరు వ్రాయునప్పుడు జరుగనేరవనియు, శాసనాధార

---

* ఆంధ్రదేశేతిహాస పరిశోధకమండలి త్రైమాసిక పత్రిక రెండవసంపుటము, మూడు నాల్గు సంచికలు, 185–188 పుటలు.

† భారతి విభవ సం. ఆషాఢమాసము, 111–116 పుటలు.

మనుపట్టి "శ్రీమానన్తవర్మ" యనియే చదువవలసియుండునదియే నా అభిప్రాయము. మరియు ఇదివరకు నేను చదివిన పూర్వగాంగరాజుల శాసనములలో "శ్రీమాన్" అను బిరుదము కనబడలేదు. "శ్రీ" అని మాత్రము వ్రాయుట కలదు. "శ్రీమానన్తవర్మ" యనియే శాసనమునందు రెండుచోట్ల స్పష్టముగా నున్నను, శ్రీ యుత్. యస్. హరిచందన జగద్దేవ రాజాబహద్దూర్ వారు శ్రీమాన్ + ఇంద్రవర్మ యని చదువుటకు గల కారణమేమో? చదువరుల యుపయోగార్థమై నేను చదువగల్గినరీతిని మూలమును తిరిగి వ్రాసినాను. ఇదివరలో శ్రీ రాజావారు ఆషాఢ భారతియందు ఇచ్చిన శాసనపు మూలమునకును, దీనికిని చాలా భేదాలు గలవు. పై భారతియందివ్వబడిన శాసనపు ప్రతిబింబములను చూడదగును.

మూ ల ము *

మొదటరేకు : రెండవపక్క

౧. ఓం[1]స్వస్త్యమరపురానుకారిణ[2]సర్వర్తుసుఖరమణీయా
౨. ద్విజయవత (శ్రీ) కలిఙ్గనగరావాసకా[3]న్మహేన్ద్రాచలా
౩. మలశిఖరప్రతిష్ఠితస్య[4] చరాచరగురోః సకల[5]
౪. భువననిర్మాణైకసూత్రధారస్య శశాఙ్కచూడా[6]
౫. మణేర్భగవతో గోకర్ణస్వామినశ్చరణకమ
౬. లయుగలప్రణామాదపాస్తసకలకలికలఙ్కో
౭. గంగామలకులోద్భవనిజనిస్త్రిం[7]శధారోపార్జితసక
౮. లకలిఙ్గాధిరాజ్యప్రవితత చతురుదధితరఙ్గమేఖ

రెండవరేకు : మొదటిపక్క

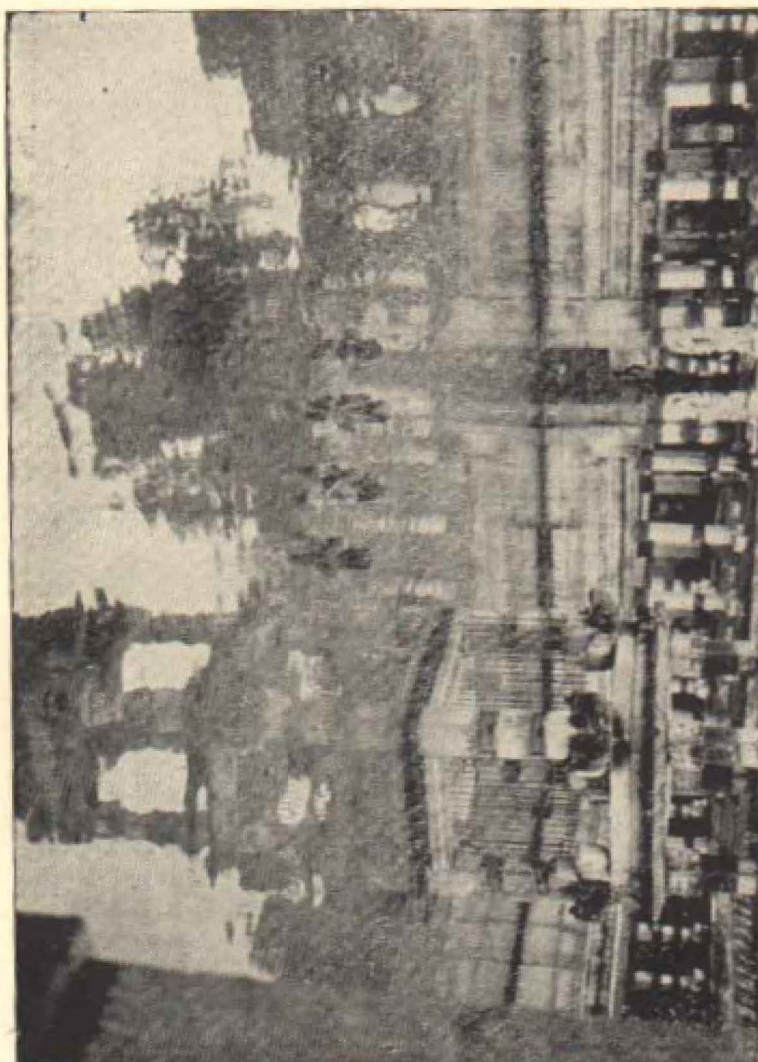
౯. లావనితలామలయశా అనేకోనంతో[8] భజని
౧౦. తవిజయశబ్దః ప్రతాపావనతసమస్తసామన్తచక్ర
౧౧. చూడామణి ప్రభామఞ్జరీపుఞ్జరఞ్జితచరణపర
౧౨. మమాహేశ్వరో మాతాపితృపాదానుధ్యాతో నయవి
౧౩. నయదయాదాక్షిణ్య శౌర్యౌదార్య సత్యత్యాగా
౧౪. దిగుణసంపదామాధార (శ్రీ) అనన్తవర్మసూనుమహారా

---

* నావద్దనున్న శాసనపు ప్రతిబింబములనుంచి వ్రాయబడినది. 1. శంఖమునంటి గుర్తు చే చూపబడినది. 2. కారిణః అని చదువవలెను. 3. వాసకాత్ అని. 4. ప్రతిష్ఠితస్య అని. 5. సకలోన్వకల అని. 6. చూడా అని. 7. నిస్త్రింశ అని. 8. యశానేక అని.

౮. కోనేరులోని మంటపము

3. దేవాలయపు కోనేరు

౧౫. జశ్రీమానన్దవర్మణ ఫరేయభుక్తేః పాతిచిఖల్లికాగ్రా

౧౬. మసినో[9]భోగికవారిక ప్రముఖసర్వసమవేతాం

రెండవ రేకు : రెండవ పక్క

౧౭. కుమ్బిన[10]సమాజ్ఞాపయతి విదితమస్తువోయథాస్మిన్గ్రా

౧౮. మే[11]స్మాభిశ్శ్రీమానన్దవర్మణః సూర్యోపరాగే పుణ్యాభివృ

౧౯. ద్ధయే రాజపుత్రఖాలినామాభూపటకః నివేశ

౨౦. ననహితా కపిలమణ్డపయమలేపోల్లవిత

౨౧. కౌసన్డిల్య[12]సగోత్రాయ భ్రాహ్మణాదిత్యశర్మణే మాతృ

౨౨. శర్మణే దుగ్గశర్మణేచ సర్వకరభరైః పరిహృత్యా

౨౩. చన్ద్రార్క ప్రతిష్ఠప్రతిపాదిత ఇతి పూర్వేణ దోల్లంగినామ

మూడవ రేకు : మొదటిపక్క

౨౪. గర్తా సీమాసీతు దక్షిణేనప్రవహతి దక్షిణేనసీమా

౨౫. సేతుపశ్చిమదక్షిణకోణే పాషాణ పశ్చిమేణవాపీ

౨౬. ఉత్తరపశ్చిమకోణే పాషాణఉత్తరేణకాణగర్తాపు

౨౭. ర్వేణ ప్రవహతిరాజ్ఞః ప్రజ్ఞాపయతి మాభూద

౨౮. ఫలశఙ్కావః పరదత్తేతిపార్థివాస్వదానాఫల[13]

౨౯. మానస్త్య[14] పరదానానుపాలనం బహుభిర్వసుధాదత్తారాజా

౩౦. భి[15] సగరాదిభి[16] యస్యయస్యయదాభూమితస్యతస్య

౩౧. తదాఫలమితి ప్రవర్ధమానవిజయరాజ్యసంవచ్ఛర[17] శతే ౨౨౧

౩౨. ఆషాఢదినపఞ్చమి ఉత్కీర్ణ[18] శాసన[19]

---

9. గ్రామవాసినో అని. 10. కుటుంబినః అని. 11. యథాస్మి న్గ్రామే అని. 12. కౌన్డిన్య అని. 13. స్వ[illegible] దాత్ ఫల అని. 14. మానత్త్వం అని. 15. రాజాభిః 16 సగరాదిభిః. 17. సంవత్సర అని. 18. ఉత్కీ[illegible] అని. 19. శాసనం అని.

చ్యుతి

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు

ఇది పరాముక్త మగుచు నాయెడ జనించి
తావకాలయ ఘంటికాధ్వానపథము
లందఁ బడి యాత్రవీథుల యందు తెలుఁగు
తలఁపు—వేకింపఁబడెద విశ్వంబు నాథ!

నీగుడి ప్రమాణమును చేరనీక తరిమి
నారు భస్మధారు లగు పూజారివారు
నా వదనసీమ బత్తి యున్నది కనంబ
డదఁట! నావంటివారు కూడరఁట యచట!

నీదుగుడి వెన్కతట్టున నేల కొరిగి
పోవుచున్న ప్రాకారపు వారియ దాఁగి
యాలయపురఃప్రలంబి ఘంటారవములు
వినుటపై మానసము నిల్పి వేచి యుంటి.

అనినాదంబు లేగగనానిలములు
మోచుకొనిపోయెనో! కాక నా చెవులకు
చెప్పరాని వినరాని చేటు కలిగె
నో! ప్రతీక్ష ప్రతీక్షగా నుండిపోతి.

అనినాదాల కంకితమైన నాకు
కేదగుండె ఆప్రమోదశీలు వినుట యనున
కలదో! ఏనాటికైన ఈ గండశిలల
యందు నేఁగూడ నొకశిల యగుదునో! కాక.

ప్రాచీన జ్యోతిష గ్రంథములు*

నిడుమోలు కనకసుందరంగారు, బి.ఏ. (ఆనర్సు)

నక్షత్రములు

సూర్యుడు సంచారమొనర్చెడి క్రాంతివృత్తము (Ecliptic) ఇరువదియేడు లేక యిరువదియెనిమిది భాగములుగ విభజింపబడి యందొక్కొక్క భాగమున కొక్కొక నక్షత్రముయొక్క పేరు పెట్టబడెనని ప్రాచీన గ్రంథములందు కానవచ్చుచున్నది. నక్షత్రములు చంద్రుని రాసులని కొన్నిచోట్ల నుదాహరింపబడి యున్నది. అవి సోముని—అనగా, చంద్రుని—భార్యలని మహాభారతము [IX-35 (45)] ను, తైత్తిరీయసంహిత [ii-3 (5)] యును చెప్పుచున్నవి. ఋగ్వేదమునందు తిష్య (సూర్యుడు?), అఘాస్ (మఘ), అర్జుని (ఫల్గుని) నక్షత్రములు తప్ప నింకేమియు కనుపడుటలేదని యింతకు పూర్వమే వివరించి యున్నాము. 1 వ అధ్యాయము 162 (18) ఋక్కునందు 27 నక్షత్రములకు సూచన యున్నదని కొందరు వ్యాఖ్యాతలు తలచుచున్నారు. అథర్వవేదము [XIX-7], తైత్తిరీయసంహిత [IV-4-10], కథాసంహిత [XXXIX-13], మైత్రాయణీ సంహిత [ii-13 (20)], శతపథబ్రాహ్మణము [X.5-4, 5 (5)] మొదలగు గ్రంథములును నక్షత్రనామములను వివరించి యున్నవి. ఈపేర్లలో వ్యత్యాసములు అరుదుగా నున్నవి. కాని నక్షత్రసంఖ్య మాత్రము కొన్నిటియందు 27 గను, మరి కొన్నిటియందు 28 గను నున్నది. అథర్వవేదమును, మైత్రాయణీసంహితయును 28 నక్షత్రములను పేర్కొనుచున్నవి. తైత్తిరీయ సంహిత, శతపథబ్రాహ్మణము మొదలగునవి 27 నక్షత్రములను మాత్రమే పేర్కొని యున్నవి. వేదకాలానంతర గ్రంథములుకూడ నక్షత్రములు 27 అని కొన్నియు, 28 అని మరికొన్నియు తెలుపుచున్నవి. జ్యోతిష వేదాంగము, సూర్యసిద్ధాంతము [ii-64]లందు 27 మాత్రమే కలవు. సూర్యప్రజ్ఞప్తి, బ్రహ్మస్ఫుటసిద్ధాంతము, సూర్యసిద్ధాంతము [VIII-I-f] లందు 28 యున్నవి. కావున ఆదిని 27 ఉండెనో, 28 ఉండెనో, యిదమిత్థమని చెప్పజాలము. ఈ యిరువది యెనిమిదవ నక్షత్రము అభిజిత్తు అయి యుండవలెనని జ్యోతిష్కులు అభిప్రాయ పడుచున్నారు. అభిజిన్నక్షత్రము తారావర్గములోనుండి తొలగిపోయెనని మహాభారతము [III-230-11] న విచిత్రమగు నొక గాథ కలదు. కాని ఇది నక్షత్రవర్గములో వచ్చిచేరిన నూతననక్షత్రమని తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణము[i-5-2 (3)] తెలుపుచున్నది. కావున ఆదిని నక్షత్రములు 27 గా నుండి తైత్తిరీయబ్రాహ్మణమునందు వివరింపబడిన రీతిని అభిజిన్నక్షత్రముయొక్క ఆగమనమువలన 28 అయ్యెనో, లేక ఆదినే 28 గా నుండి మహాభారతము నందున్నటుల అభిజిత్తు జారిపోవుటచే 27 అయ్యెనో నిర్ణయింపజాలము. అరేబియా దేశీయుల మనాజీల్ నందును, చైనా దేశీయుల సియూ (Sieou) నందును, బాల్డియనుల గణితమునందును 28 నక్షత్రరాసులే కనబడుచున్నవి. వానికిని హైందవ జ్యోతిశ్శాస్త్రము నందలి నక్షత్రరాసులకును గల సంబంధమును గూర్చి అనేక వివాదములు ప్రబలియున్నవి.

నక్షత్రములసంఖ్య యిట్లు భేదించుటకు గల కారణమును ఎవరును ఇంతవరకు నిర్ణయించి యుండలేదు. పూర్వకాలమున అభిజిత్తును విడిచి, 27 నక్షత్రములనే వాడుకొనుచుండిరని పెక్కుమంది శాస్త్రజ్ఞులు ఊహించుచున్నారు. 3 సంఖ్యను 3 సార్లు పెంచిన 27 వచ్చుచున్నది. కావున నీసంఖ్యయందు కొంతగూడార్థముం

* ఈవ్యాసముయొక్క ప్రథమభాగము ఆషాఢమాస సంచికయందున్నది.

యుండవచ్చును. పూజాపీఠమును 756 ఇటుకలతో కట్టవలెనని శతపథ బ్రాహ్మణము [X-5-4 (5)] విధించు చున్నది. ఈ సంఖ్య 27 ను 28 చే గుణింపగా వచ్చున దగుటచే నిందును ఏదో విశేష ముండెనేమో యను అపోహము కలుగుచున్నది. నక్షత్ర నామములలో నింకొక విశేషమును మనము గమనింపవలసి యున్నది. 27 లేక 28 నక్షత్రములలోను పూర్వోత్తర ఫల్గుణీ, పూర్వోత్తరాషాఢ, పూర్వోత్తరాభాద్ర పదములను కూడదీసిన యెడల 24 లేక 25 ప్రత్యేక నామములు మాత్రమే కనబడుచున్నవి. హిందువులు మొట్టమొదట క్రాంతి వృత్తమును 6 భాగములుగా విభజించి యుండిరేమో యని అల్బిరూని అనుమానపడి యున్నాడు. [ఇండియా, i. 358 పేజీ చూ.] ఈ 6 భాగములును తరుపరి 12 రాసులుగా మారినట్లే, ఈ 12 రాసులును 24 అర్ధరాసులు (హోరలు) గా మారి ప్రత్యేకనక్షత్ర నామములను గ్రహించి యుండవచ్చుననియెడి వేరొక అపోహమునకు కూడ తావు కలదు. అదియేగాక, పూర్ణిమయందు సుమారుగా చంద్రు డేనక్షత్రమునం దుండునో ఆనక్షత్ర నామమునుండియే మాసనామము సంక్రమించి యుండి నందువలన నీయపోహమునకు కొంత ఆధారము ఏర్పడు చున్నది. నక్షత్రనామములకును, మాసనామములకును గల సన్నిహిత సంబంధము ప్రత్యక్షముగ నగుపించుచునే యున్నది. చైత్రము—చిత్ర; వైశాఖము—విశాఖ; జ్యేష్ఠము—జ్యేష్ఠ; ఆషాఢము—ఆషాఢ; శ్రావణము—శ్రవణము; భాద్రపదము—భాద్ర; ఆశ్వయుజము—అశ్విని కార్తికము—కృత్తిక; మార్గశిరము—మృగశిర; పుష్యము—పుష్యమి; మాఘము—మఘ; ఫాల్గునము—ఫల్గుని.

నక్షత్రములు ఆకాశమున నుండు స్థానములను పూర్వగ్రంథము లెవ్వియు సూచించి యుండలేదు. వరాహమిహిరుని కాలమునాటి దైనను (క్రీ. శ. 6 వ శతాబ్దము) ఈ విషయమున నుపయోగ కరములగు సూత నాంశము లెవ్వియు లభింపలేదు. పంచసిద్ధాంతికము నందు ఏడునక్షత్రములకు మాత్రము యోగతారలు సూచింపబడి యున్నవి. కాని యివియైనను నిర్దుష్టముగ నున్నవని చెప్పుటకు వీలులేదు. ఈ నక్షత్రముల స్థానములను స్పష్టముగా నిర్ణయించుటకు మనపూర్వికులు పూనుకొని యుండినట్లగపడుట లేదు. అల్బిరూని [ఇండియా, II, 83] యిటుల వ్రాసియుండెను: "స్థిరనక్షత్రములను గూర్చి హిందువులకు బొత్తిగా తెలియదు. చంద్రస్థానములైన యోగతారలను గుర్తించి, వ్రేలితో నాకు చూపగలిగినవా రెవరును నాకు తటస్థముకాలేదు." సూర్యచంద్రుల సంచారమార్గము నాధారము చేసికొని ప్రాచీనగ్రంథములు నక్షత్ర స్థానములను నిర్ణయించు చున్నవి. ప్రతినక్షత్రమునందును యోగతారలస్థానము నిర్ణయింప వలసియుండెను. పంచసిద్ధాంతికమున చెప్పబడిన యేడునక్షత్రముల స్థానములు నిట్లు వర్ణింపబడి యున్నవి: "కృత్తికయొక్క యోగతార ఆరవఅంశకు చివరను, క్రాంతివృత్తమున కుత్తరమున మూడున్నర 'హస్తముల' దూరమున నున్నది. రోహిణియొక్క యోగతార యెనిమిదవ అంశతుదిని, క్రాంతివృత్తమునకు దక్షిణమున ఐదున్నర హస్తముల దూరమున నున్నది." [XIV, 34]. "పునర్వసులోని నక్షత్రద్వయము అష్టమాంశాంతమున క్రాంతివృత్తమున కిరుపార్శ్వముల (అనగా నుత్తరదక్షిణముల) నొండొంటికి నెనిమిదిహస్తముల దూరములో నున్నవి. పుష్యమి చతుర్థాంశయందు, మూడున్నర హస్తములు ఉత్తరమునకు నున్నది. ఆశ్లేషలో దక్షిణ నక్షత్రము ప్రథమాంశ యం దొకహస్తము దక్షిణమున నున్నది. అటులే మఘలోని ఉత్తర నక్షత్రముకూడ, క్రాంతివృత్తముపైని షష్ఠాంశమున నున్నది. చిత్ర యేడున్నర యంశలలో మూడుహస్తములు దక్షిణమున నున్నది."—ఇందు 360 అంశలు 27 నక్షత్రములకు పంచగా నొక్కొక్క నక్షత్రమునకు 13⅓ అంశలు లభించును. హస్తమనగా నెంతయో స్పష్టముగా నిర్ణయించుటకు వీలులేకున్నది. హస్తమునకు 24 అంగుళము లుండుటచేతను, 32 మినిట్లు వ్యాసరేఖ (Diameter) గల చంద్రమండలము 15 అంగుళములు వ్యాసరేఖ గలదిగా నెంచబడుటచేతను, 1 అంగుళమునకు 2 మినిట్ల 8 సెకండ్లు, అనగా, 1 హస్తమునకు 51 మినిట్లు 12 సెకండ్లు వచ్చుచున్నవి. 60 మినిట్లు అయినచో 1 అంశ (డిగ్రీ) యగును. ఇరువది యెనిమిది నక్షత్ర

రాశులయొక్క యోగతారల స్థానములను, ఇంకను పేరు పెరనక్షత్రములయొక్క స్థానములను సూర్యసిద్ధాంతము సూచించుచున్నది. ఏది యెట్లున్నను, ఆధునిక కాలమున నక్షత్రగోళముల కీయబడిన నామములు ప్రాచీనములు కావనిమాత్రము విశదమగుచునే యున్నది. క్రీ. శ. 1000 వ సంవత్సర ప్రాంతముల క్రాంతివృత్తము రేవతి రాశియందలి ముఖ్యనక్షత్రముతో నారంభించినట్లుల హైందవజ్యోతిష్కు లెంచుచుండిరని నిదర్శనములు గలవు.

వివిధవిత సమయములయందు సూర్యచంద్రు లేనక్షత్రరాశియందుండిరో తెలియజేయు ప్రసంగములు ప్రాచీన గ్రంథములందు లేకపోలేదు. "చంద్రుడు ఫల్గుని యందుండెను." మొదలగు వాక్యములు అట్టి గ్రంథముల యందు తరచుగ నగపడుచునే యున్నవి. కాని "జ్యోతిషవేదాంగము"నకు బూర్వము నక్షత్రమానము నిర్ణయింపబడినట్లు చెప్పుటకు కనబడుటలేదు. ఆగ్రంథము క్రాంతివృత్తము 27 సమభాగములుగా విభజింపబడినట్లును, ధనిష్ఠ నక్షత్రము మకరరాశియందు మొట్టమొదట నున్నట్లును తెలుపుచున్నది. ఈ విషయమై మున్ముందు విపులముగ చర్చింతము. "సూర్యప్రజ్ఞప్తి" యందు క్రాంతివృత్తము 27 21/67(?)భాగములు చేయబడియున్నది. ఇందు నక్షత్రమున కొక్కొక్కటికి అర్థభాగముచొప్పున 6 నక్షత్రములకును, ఒకసంపూర్ణ భాగము చొప్పున 15 టికిని, ఒకటిన్నర భాగము చొప్పున 6 టికిని, మిగిలిన 21/67 భాగము అభిజిత్తునకును చెందుచున్నవి. సూర్యుడు అభిజిత్తునందున్నపుడే మకరసంక్రమణము కలుగుచుండినట్లును కూడ తెలియుచున్నది. మాసములకును, నక్షత్రములకును నొకవిధమగు పరస్పరసంబంధ మేదో యొకకాలమున నుండినట్లును విదితమగుచునే యున్నది.

కాని, నక్షత్రములు క్రాంతివృత్తము యొక్క భాగములు మాత్రమే అయియుండి, ఆకాశమున ప్రత్యక్షముగ నగుపించు జ్యోతిర్గోళముల నురుతించుట కేర్పడిన పేర్లుగా అదిని ఉద్దేశింప బడియుండక పోవచ్చు ననుకొనుటకు వీలు కలదు. ఈవిషయమున విశేషమగ పరిశోధనము జరుగలేదు. కాని మాత్రవాంశము లనేక లట్టి పరిశోధనము వలన మనకు లభింపవచ్చును. గ్రీకు జ్యోతిశ్శాస్త్రమున వాడబడిన రాసుల నామము క్రాంతివృత్తమునందలి ప్రత్యేక నక్షత్రగోళముల కీ బడిన పేరులై యుండెను. కాని యీపేరులు కొల కాల మైనపిదప, గ్రీష్మవిషువత్తు మొదలుకొని క్రాంతివృ త్తమును పండ్రెండు పాళ్లుగా విభజింపగా వచ్చిన భా ములకే వాడబడుచు వచ్చినవి. విషువత్తులయొక్క తిర శ్చిగమనము (Precession of the Equinoxes) వల క్రాంతివృత్తముయొక్క భాగముల పేరులకు, నక్ష రాసుల పేరులకు నుండిన సంబంధము తొలగిపోయిన గ్రీష్మ విషువద్బిందువు మొదలుకొని 30 డిగ్రీలు తూరు నకు మేషమును, అటుపిమ్మట 30 డిగ్రీలు వృషభమును— ఈరీతిగా పండ్రెండు రాసులను 360 డిగ్రీలలో నిమి యున్నవి.

ప్రాచీన గ్రంథములయందలి నక్షత్రనామము కృత్తికతో నారంభించుచున్నవి. ఈనక్షత్రము పే మనము సంకోయ్యలు, లేక పిల్లలకోడి అని పిలుచ (Pleiades) రాశియేయని యెంచినచో, నేటికి సుమా 3,200 సంవత్సరములక్రిందట గ్రీష్మ విషువద్బిందు వీనక త్రమున నుండియుండవచ్చును. నక్షత్రముల నామము జ్యోతిష వేదాంగమున ధనిష్ఠతోను, మహాభారతము శ్రవణముతోను, సూర్యసిద్ధాంతమున అశ్వినితోను, సూర ప్రజ్ఞప్తియందు అభిజిత్తుతోను ఆరంభించు చున్న విషువత్తులయొక్క వక్రగమనమువలన నీనక్షత్రము యొక్క ప్రథమస్థానము కృత్తిక నుండి అశ్వినివర మార్పులబడి వచ్చెనని చూచినచో నదే మన మెంచుదుమ కాని యీ యూహకు చాల ప్రతిబంధకములు కల తిలకు, థీబు మున్నగువారు సూచించి యుండిరి. కృ కతో నారంభించుటకు దైవత పూజానిమిత్తమై కాని, లేక జ్యోతిషఫల నిమిత్తమైనట్టి కాని వేరొ యంతరార్థ ముండెనేమోయని వారు అభిప్రాయపడి రి. పూజానిధులకు కృత్తిక మొదలనియు, కాలమ మునకు ధనిష్ఠ మొదలనియు గర్గుడు శాసించెనని తె

సూచించియుండెను. నక్షత్రములు కృత్తికతో నారంభించుటకు కారణము హిందువుల పూజా విధానములే కాని, సూర్యుడు గ్రీష్మ విషువత్తునందు దారాకయందుంట కాదని డాక్టరు ఫ్లీటు నిరూపించి యుండెను.

బ్రాహ్మణములు

బ్రాహ్మణములయందు జ్యోతిషవిషయములు చాల తరచుగ నగపడుచున్నవి. ముప్పదిరెండు, లేక, ముప్పది యారుదినములు గల పదుమూడవమాసము సంవత్సరమున వచ్చుచున్నటు లందు సూచనలు గలవు. కృత్తికలు తూర్పుదిశను, సప్తర్షులు ఉత్తరమునను ఉదయించుచున్నటు లది యుదాహరించుచున్నది. కృత్తికలు (గుత్తికొయ్యలు అని మనము పిలుచు నక్షత్రములు) తూర్పున నుదయించుచున్నదిల విషువత్బిందు వనటఁపే యుండి యుండవలెనని యెంచినచో, విషువత్బిందువు అశ్విని రాశిని చేరుట కగుకాలమును గణించి, బ్రాహ్మణములు క్రీ. పూ. 3000 సంవత్సరముల క్రిందట (అనగా నేటికి సుమారు 5,000 సం.ల క్రింద) వ్రాయబడినవి నిర్ధారణ చేయబడెను. ఐతరేయ బ్రాహ్మణమున జ్యోతిశ్శాస్త్రమును గూర్చిన యొక విచిత్రమగు కథయు గలదు. [III-33-5 చూ.]

ఉపనిషత్తులు

మైత్రాయన బ్రాహ్మణోపనిషత్తునందు [I-4] ధ్రువనక్షత్రమును గూర్చిన ప్రస్తావనతప్ప జ్యోతిషవిషయము లెక్కువగ నగపడవు. 360 డిగ్రీల పరిమాణముగల క్రాంతి వృత్తమును (Fcliptic) 27 సమభాగములుగా జేసిన, 13⅓ డిగ్రీల పరిమాణముగల యొక్కొక్క భాగమునందొక్కొక్క నక్షత్ర మున్నటు లుపనిషత్తులు చూపుచున్నవి. లేక, గ్రహముల పేరుల నవి యుదాహరించుచున్నవి. కాని, జ్యోతిషపరముగ నర్థ మేమియు వానియందు దిమిడి యున్నట్లగపడుట లేదు.

జాతకములు

భావి ఫలములను, గ్రహణ సమయములను నిర్ణయించు జ్యోతిష్కులను బౌద్ధమతగ్రంథములు తీవ్రముగ నిరసించియున్నవని ప్రథమమున వివరించి యుంటిని. కాని జాతకములయందుమాత్రము జ్యోతిషవిషయములు తరచుగ నున్నవి. కల్పము, లేక, యుగమునందు నాల్గువిధములు కలుగునవియు, నందు మొదటిది చంద్రబింబమున చెవులపిల్లి యుండుట యనియు, నది కల్పాంతమువరకు నుండునవియు నిరూపించు జాతకము నందున్నది. 516వ జాతకమునం దీవిషయమున నీరీతి నున్నది:

> వేదశాపని రీతి నొప్పిన శచీంద్రు
> గాంచి కుందే లోకమును "నా కాయ మిదుగో:
> ఆరగించి క్షుధాగ్ని చల్లార్చుకొనుము"—
> అనుచు నేసిన సురపతి యలరి దాని
> యాకృతి సుధాంశు మండలంబందు నునిచె.

48వ జాతకమునం దొక మంత్రి యొక గ్రహకూటమి యందు పతింపవలసి యుండినటులును, ఆ గ్రహకూటమి తిరిగి యొక సంవత్సరమునకుగాని సంభవింపదని మరల చేత యుండినటులను వ్రాయబడియున్నది. 474 జాతకమునం దిటు లున్నది:

> "కాల మిప్పుడే మంచిది కాదు. కాన
> బాగుగా చూడు దనుక గ్రహంబులు నిది."

481, 522 జాతకములయందుకూడ గ్రహకూటమినిగూర్చిన ప్రస్తావనలు కలవు. 481 యందు రాక్షసి యొకటి రాజపుత్త్రిని వదలివేయుచు "రాహువుయొక్క కోరలనుండి తప్పించుకొనిపోయెడి చంద్రునివలె నీవును నాచేతులలోనుండి పారిపొమ్ము" అని చెప్పినటుల నున్నది. ఈ గ్రహణ రాక్షసులను 25, 490, 537 జాతకములుకూడ సూచింపుచున్నవి.

మహాభారతము

సంస్కృతభారతము క్రీస్తునకు ముందు వెనుకల 400 సంవత్సరముల నడుమ రచింపబడి యుండవలెనని నిర్ణయింపబడియున్నది. పంచవర్ష చక్రమునందు అయిదు సంవత్సరములలో రెండు మాసములును, 18 సంవత్సరములలో 5 మాసములకు 6 దినములును పెచ్చువచ్చుచుండు

నట. సూర్యచంద్రులును, బృహస్పతియు పుష్యమీ నక్షత్రమునందు కలిసికొనునపుడు కృతయుగము ప్రారంభమగునని తృతీయపర్వము (190-90) నందున్నది. పుష్యమీనక్షత్రము కర్కాటకరాశియం దున్నది. గ్రహములు కర్కాటకరాశియందు కలిసికొన్నపుడు జగములు భగ్నములగునని బెరోసస్ (Broses) అను సనాతన పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞుడుకూడ సూచించి యుండెను.

ఈగ్రంథమున గొన్ని సందర్భములలో 28 నక్షత్రములున్నటుల వ్రాయబడినను, సాధారణముగానవి 27అనియే వాడబడియున్నవి. అభిజిన్నక్షత్రము అదృశ్యమైనటుల నొక గాథ కలదు. "రోహిణియొక్క అనుంగు చెల్లెలయిన అభిజిత్తు రోషావేశపూరితయై కానలకేగి నిష్ఠాగరిష్ఠురాలై యున్నది. పతితమయిన యానక్షత్రముయొక్క స్థానమున నింకొకదానిని నిర్మించుటకు నాకు దుస్సాధ్యముగ నున్నది." (iii-230, 2 నా.) ధనిష్ఠతో కాలమానము ప్రారంభింపవలెనని బ్రహ్మదేవుడు శాసించెను. (iii,230-10). కాని "విశ్వామిత్రుడు రోషాతిరేకమున, రెండవలోకమును, శ్రవణతో ప్రారంభించెడి యసంఖ్యాకములను నక్షత్రములను సృజించుట వలన," శ్రవణతో మొదలు పెట్టవలసివచ్చెనని(xi,44-2) చెప్పబడియున్నది. చాంద్రమానము శుక్లపక్షముతో ప్రారంభించుచున్నది. పక్షమునకు 14,15 లేక 16 దినములుకూడ నుండవచ్చును. త్రయోదశినాడు గ్రహణము కలిగినటుల నొకచోట సూచన కలదు. (vi,3-32.) గ్రహములు వరుసగ నీక్రమమున పేర్కొనబడియున్నవి:" (1) శుక్రుడు (2) బృహస్పతి (3) బుధుడు (4) అంగారకుడు (5) శని (6) రాహువు (7) ఇతరగ్రహములు" (ii,11-37) నక్షత్రములు దూరస్థములగుటచే చిన్నవిగా నగపడినను, చాల పెద్దవిగానే యున్నవని తృతీయపర్వమునం (42-24) దున్నది. ఈగ్రంథములలో 'నిల్ల నీవిమయమే కడు నత్యద్భుతమగు జ్యోతిషరహస్యమని పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞు లెంచుచున్నారు. సనాతన యవన (గ్రీకు) శూరుడగు హిరాక్లిడీసు క్రీ. పూ. 350 సంవత్సర ప్రాంతములందే 'ధ్రువనక్షత్రము నాకాశమునందు వ్రేలాడెడి గోళమనియు, నందు ప్రతిదానియందును భూమి, వాయువు, ఆకాశము కూడియుండునవనియు', శిష్యులకు బోధించియుండెను.

రామాయణము

వాల్మీకి మహర్షిప్రోక్తమగు రామాయణము క్రీ. పూ. 8, 4 శతాబ్దములందు రచింపబడి యుండవచ్చును. కాని మనకు నేడు లభించెడి గ్రంథమున నాధునికకాలమున వ్రాయబడి యందు చేర్చబడిన భాగములు కొన్ని లేకపోలేదు. జ్యోతిషసాంప్రదాయములు గల గాథ లనేకము లందు కలవు. రోహిణీచంద్రులకథ తరచుగ నం దగపడుచున్నది. చంద్రునియొక్క స్థానము దెలిపెడి నక్షత్రనామములు పెక్కింటిని పేర్కొనబడియున్నవి. పుష్యమీనక్షత్రము మీనరాశియందున్నదని యొకశ్లోకము (i కాం. 19 శ్లో.) స్ఫురింపజేయుచున్నది. సప్తర్షిమండలమును గూర్చియు, త్రిశంకు స్వర్గమును గూర్చియు ప్రస్తావన లిందు కలవు. అంగారకుడు, బుధుడు, బృహస్పతి, శుక్రుడు అను గ్రహముల పేర్లును కలవు. అగస్త్యుడు శ్రీరామునకు సూర్యప్రశంసనము వర్ణించుటయు, ఆదిత్యహృదయమను మహామంత్రము నుపదేశించుటయు యుద్ధకాండమున నొకయాఖ్యానమున వర్ణింపబడియున్నది. (గోపీనాథరామాయణము 2వ సంపుటమున 781 పుట కూడ చూడుడు.) చంద్రుడు రాహుగ్రస్తుడగునటులకూడ నున్నది కాని కేతుగ్రహ మిందు దుదాహరింపబడిన ట్లగపడదు. వింధ్య, హిమవన్నగములకంటె మేరు పర్వతము న్నతమైనదనియు నందు గలదు.

విష్ణు పురాణము

ఈ గ్రంథమునం దొక భాగమును సంక్షిప్తముగ నిట్లు వ్రాయుచున్నాము: "సప్తద్వీపములును సప్తసముద్రములచే పరివృతములై యున్నవి. వీనిలో జంబూద్వీపము కేంద్రమున నున్నది. ఈద్వీపము నడుమను స్వర్ణమయమగు మేరుపర్వత మున్నది. ఆమేరు పర్వతము భూమిపై 84,000 యోజనముల యెత్తునకును, భూగర్భములో 16,000 యోజనముల లోతునకును విస్తరించి యున్నది. శృంగమున వ్యాసము (Diameter) 32,000 యోజనములును, భూసమప్రదేశమున 16,000 యోజనములు నుండుటవలన

వాహనక్షత్రము సర్వగ్రహమండలి దివ్యముయొక్క ఆకారము కలిగియున్నది. సూర్యుడు సంచరించెడి రథ్య భూమికి 1,00,000 యోజనముల దూరమున నున్నది. సూర్యునకు పైన నంతయేదూరమున చంద్రమండల మున్నది. చంద్రునకు పైన నంతేదూరమున నక్షత్రమండలము లున్నవి. ఆపైన 2,00,000 యోజనములలో బుధుడును, అటు పిమ్మట 2,00,000 యోజనములకు శుక్రుడును, 2,00,000 యోజనములకు అంగారకుడును, 2,00,000 యోజనములకు బృహస్పతియు, వానిగ్రహము కడచిన పిదప 2,50,000 యోజనములకు శనిలోకము నున్నది. అంతకు పైన 1,00,000 యోజనములలో సప్తర్షులు సంచరించెడి ఋషిలోక మున్నది. ఇంకనుపైన నంతయేదూరములో గ్రహచక్రమునకు కేంద్రస్థానమున ధ్రువతార యున్నది. ధ్రువునకుపైన వాస్తవస్వర్గలోకము లున్నవి. ....
సప్తగ్రహములును, మేఘములును ధ్రువతారపై ఆధారపడియున్నవి. ధ్రువతార తిరుగుచుండుటవలన చంద్రుడును, సూర్యుడును, నక్షత్రములును గూడ తిరుగుచుండగోరుచున్నవి. వలయాకారమున నున్నవాని (ధ్రువతారయొక్క)మార్గమున నక్షత్రము అనుగమించును. ఏలయన జ్యోతిర్లోకము లన్నియు ధ్రువ నక్షత్రమునకు వాయు సంబంధములచే కట్టబడియున్నవి." ఈలెక్క ప్రకారము ఈలోకములు భూమి కెంతెంత దూరములోనున్నవియు క్రింది పట్టికమువలన తెలియగలదు.—

సూర్యుడు	1,00,000	యోజనములు
చంద్రుడు	2,00,000	,,
నక్షత్రములు	3,00,000	,,
బుధుడు	5,00,000	,,
శుక్రుడు	7,00,000	,,
అంగారకుడు	9,00,000	,,
బృహస్పతి	11,00,000	,,
శని	13,50,000	,,
సప్తర్షులు	14,50,000	,,
ధ్రువతార	15,50,000	,,

తరువాతి గ్రంథములలో వీనివరుసక్రమము కొంతవరకు మార్పుచేయబడినది. సూర్యునకును గ్రహములకును గల పరస్పర సంబంధమును సూచించుటకు సూర్యరథమును గ్రహములంటెను నక్షత్రములు దారములగ నున్నట్లు కొన్ని గ్రంథములు తెలుపుచున్నవి. బుధుడు, శుక్రుడు, అంగారకుడు బృహస్పతి, శని, రాహువు, కేతువు అను సప్తగ్రహములను అష్టాశ్వములచే నీడ్వబడెడు రథములపై సంచారము చేయుచుండునని విష్ణుపురాణమున కలదు. (ii–12అ.)

ఉత్తరాయణము మాఘమాసారంభమునందును, విషువత్తు కృత్తికయందుకో విశాఖయందుకో సంభవించుననియు నాగ్రంథములం దొకభాగము (ii–8) సూచింపచేయుచున్నది. మహాభారతమునందు వ్రాయబడిన రీతిని కృత్తికయు నారంభ మగుననియు కొకచో తెలుపబడియున్నది.

సప్తర్షులు:—సప్తర్షి మండలమును గూర్చిన ప్రస్తావనలు హైందవజ్యోతిష శాస్త్రమునందు విరివిగ నగపడుచున్నవి. ఒక పురాణమున నిట్లు లున్నది: "ప్రతిపుడు రాత్రియున్న కాలములో పుష్యమితారకు సమదూరమున సప్తర్షి మండల ముండెను. తదనంతరము ఇది వదియేడవ కళాద్రాంతమున నుండు అంధ్రాంతమునందు గిరిగియు నీచక్రము ప్రారంభమగును. సప్తర్షులను నక్షత్రచక్రమున తిరుగుచుండును. ఆచక్రముయొక్క పరిధియందు 27నక్షత్రము లున్నవి. సప్తర్షులు ఒక్కొక్క నక్షత్రమునందు నూరేసి సంవత్సరముల చొప్పున నుందురు. ఇదియే సప్తర్షి చక్రము. దీనిపరిమాణము 7 దేవతా సంవత్సరములు 6 దేవతా మాసములు. (ఒకదేవతా సంవత్సర మనగా 360 కలిసంవత్సరములు.)" అనగా 2,700 సంవత్సరములు.

ఈమాత్రమునకు సంతృప్తికరమగు సమన్వయార్థము చేకూరకున మనకు లభింపదు. పాశ్చాత్యులరాశిచక్రము (Zodiac) వలెనే నక్షత్రమానమునుగూడ విషువత్సంక్రమణములతోపాటు కదలుచుండునని యెంచిన సప్తర్షి మండలముయొక్క సంచారమునకు కారణము విషువత్సంక్రమణ వక్రగమనమని (Precession of Equinoxes) సమాధానము చెప్పవచ్చును, కాని 2,700 సంవత్సరముల పరిమాణముగల కాలచక్రమున కట్టిసంబంధ మున్నది

బర్మా-భారతదేశములలో మాకు చాల ప్రసిద్ధి కలదు

వెండిసామానులు

బంగారుసామానులు

పరిశుద్ధమైనట్టియు అందమైనట్టియు
ఉపయోగకరమైనట్టియు వస్తువులు

పరిశుద్ధత—కలితీలేని వెండిని అనగా చాదీవెండిని కాసులబంగారమును మాత్రమే యుపయోగించెదము. మేమ తయారుచేసిన ప్రతివస్తువపైనను మా డయమండు ట్రేడుమార్కు తప్పకుండ నుండును.

అందము—మా నమూనాలు అన్నియును క్రొత్తరకములుగాను బహుసొగసుగాను యుండును. ఈకాలమునంద నవనాగరీకులు ఆమోదించబడిన పద్ధతులపైని వెండిసామానులను సాటిలేని నూతనస్వరూపములతో తయారుచేయించుచున్నాము.

ఉపయోగము—కలితీలేని వెండిసామానులను కొనుటవలన ధననష్ట మేమియును కలుగదని వేరుగాచెప్ప నక్క లేదు. "ఏది శ్రేష్ఠమైనదో అదియే యెల్లప్పుడును చౌకయైనది" అను సామెతప్రకారము వస్తువు కొనునప్పుడు అది యెన్నియేండ్లు మన్ను ననువిషయమును బట్టియే ధరను నిర్ణయింపవలసియుండును.

మీరు మీయింట నుంచుకొనుటకును ఒకరి కిచ్చుటకునుగూడ చూచినంతమాత్రమునానే మీ కాశ కలిగింపగ వెండిసామానులు మావద్ద నున్నవి.

అన్నివిధములైన సామానులును మావద్ద సమృద్ధిగా నున్నవి. వానిలో మంచివానిని మీ రెన్నుకొనుటలో మీర కోరినచో నిపుణులగువారు మీకు సలహానిచ్చుటకు సిద్ధముగా నుందురు. బహుమతిచేయుటకు యేరకమ వెండిసామానులు కావలసినను అనుకూలమైనవానిని యెన్నుకొనుటలో మే మన్నిసౌకర్యములను కలు జేసెదము.

మా పద్ధతి—నవరత్నముల వ్యాపారమునందు మే మేపద్ధతి నవలంభించియున్నామో ఆపద్ధతిని వెండి బంగా సామానుల వ్యాపారమునందుగూడ మే మవలంభించియున్నాము. మోసములేకుండను కిమ్మతుచేయ నట్టియు సరుకులను యిచ్చుటయే మాపద్ధతి!

ఎస్టిమేటులు—ఏరకము వస్తువులకైనను మేము నమూనాలును సిద్ధపరిచి కోరినవారి నమూనాలను ఎస్టిమేటులన పంపించెదము.

మీ ఆదరణను కోరుచున్నాము.

సురాజ్‌మల్ లల్లూభాయ్ అండు కో,

డయమండు మర్చెంట్సు అండు జ్యూయలర్సు,

గోల్డు అండు సిల్వరు స్మిత్సు,

135, బిగ్ బజారు, తిరుచనాపల్లి.　　313, ఎస్ప్లనేడు, మదరాసు

దెరో తెలియుటలేదు. విషువత్బిందువు క్రాంతివలయమును చుట్టి వచ్చుటకు 25,696 సంవత్సరములు పట్టును. మన జ్యోతిషగ్రంథము లీకాలమును 24,000 సంవత్సరములుగ నుదాహరింపుచున్నవి. సప్తర్షి మండలము ప్రతి నక్షత్రరాశియందును 600 సంవత్సరములవరకు నుండునని వరాహమిహిరుడు వ్రాసినటుల ఆల్బిరూని చెప్పుచున్నాడు. అటులయినచో 27 నక్షత్రరాశులను చుట్టి వచ్చుటకు 27 × 600=16,200 సంవత్సరములు చాలు. కా ఈసమాధానమువలననయినను ప్రయోజన మగపడుట లేదు. కాని 27ను 900చే గుణింపగా 24,300 వచ్చుచున్నది. పైన వివరింపబడిన పురాణమాత్రముయొక్క నిజమును వర్ధిల్లేదెమో శాస్త్రజ్ఞులు నిర్ధారణ చేయవలసియున్నది.

మా చందాదారులకు

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయు ఉత్తరములు మొదలయినవానియందు తమ చందాదారుసంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న ప్రత్యుత్తరములు మొదలయిన పనులను జరుపజాలము. చందాదారులసంఖ్య భారతి కవరుకాగితముపై తమ విలాసమునకు ముందున్నది.

చందాదారులకు భారతి ౧౦వ తేది లోపల అందకపోయిన యెడల వెంటనే తపాలువారికిని, మాకార్యాలయమునకును తెలుప గోరెదము. —భారతి

మా వ్యాసకర్తలకు

వ్యాసములు చిన్నసైజుకాగితములపై ఒక వైపున మాత్రమే విడిఅక్షరములతో బంతులు దూరదూరముగా, దిద్దుబాట్లు లేకుండా, తిన్నగా వ్రాసి పంప వేడికోలు. లేకున్న ముద్రణకార్యములయందు మిక్కిలి కష్టము కలుగుటయే కాక తప్పులుకూడ నిలిచి పోవునని మనవి.

క్రాంతిపాత

కొటికెలపూడి యజ్ఞేశగారి నరసింహశర్మ గారు

క్రాంతిపాత (Equinoclial point) పరిడోలనము (Pendulum) గా తిరుగుచున్నదా? లేక పశ్చాద్గతిని బోవుచున్నదా? సదా మారుటకు గారణమేమి? అను సంశయములు విచారణీయములై యున్నవి.

క్రాంతిపాత యనగా విషువత్క్రాంతివృత్తద్వయసంపాతము (Equinoclial point).

ఇందునుగురించి మకరసంక్రాంతి లేదీవియందు నాచే వ్రాయబడిన వ్యాసములో క్రాంతిపాతగతి అవసరమైనందున కొంతవరకు పరిశీలించితిని గాని యది గొప్పయంశమగుటనుబట్టి విద్వాంసులపైని విడిచిపెట్ట వలసివచ్చినది.

ఏల యనగా:— సౌరసిద్ధాంతమున క్రాంతిపాతను గూర్చి.

"శ్లో. త్రింశత్కృత్వో యుగే భానాం
చక్రం ప్రాక్పరిలంబతే,
తద్గుణాద్భూదినైర్భక్తా
ద్ద్యుగణాద్యదవాప్యతే.
తద్దోస్త్రిఘ్నాదశాప్తాంశా
విజ్ఞేయా అయనాభిధాః.

భానాం చక్రం, రాశీనాం వృత్తం, క్రాంతివృత్తం. స్వస్వవిక్షేపమితశలాకాగ్రప్రోత నక్షత్రగర్భై ర్వ్యక్త మిత్యర్థః; యుగే, మహాయుగే, ప్రాక్, పూర్వవిభాగే, త్రింశత్కృత్వః త్రింశత్సంఖ్యాకాకృతి ర్వింశతిః, షట్ఛత మిత్యర్థః; పరిలంబతే, ధ్రువాధారభగోళస్థానా త్తద్ద్వార మవలంబతే, అత్ర పరిలంబత ఇత్యనేన భచక్రపర్యభ్రమణాభావ ఉక్తోఽన్యథా గ్రహభగణప్రపంచేన మధ్యాధికార ఏవ తదుక్తం స్యాత్, తథాచ, తద్ద్వార మవలంబనోత్థా పరావర్త్య యథాస్థితం భవతీత్యాగతం, తత్రాపి స్వస్థానా త్తద్గత పశ్చిమతో వ్యవలంబత ఇతి సూచితం; ఏవం చ భచక్రం పశ్చిమతః ఊర్ధ్వరేఖయా ప్రథమతః కతిచిద్భాగాః శ్చలతి, తతః పరావృత్య యథాస్థితం భవతి తతోఽపి తద్భాగాః క్రమేణ పూర్వత శ్చలతి. తతోఽపి పరావృత్య యథాస్థిత మిత్యత్రో విలక్షణో భగణః, నేవ ప్రాగిత్యుపలక్షణం. పశ్చిమావలంబనా మ త్రిష్టు సంపాదకాలే త దభావాత్. అత్ర త్రింశత్కృత్వ ఇతి పాఠః ప్రామాదికః.

శ్లో. యుగే షట్శతకృత్వో హి
భచక్రం ప్రాగ్విలంబతే.

ఇతి సోమసిద్ధాంతవిరోధాత్. తత్పశ్చాచ్చలితం చక్ర మితి బ్రహ్మసిద్ధాంతోక్తేశ్చ."

ఇటుల చెప్పుటవలన క్రాంతిపాత సృష్ట్యాదిని మేషాదిబిందువులో నుండి సంవత్సరమునకు ఏబదినాల్గు వికలలు గతి గలిగి ప్రాగ్గతితో పదునెనిమిదివందల సంవత్సరములకు సదరు మేషాదిబిందువునకు ఇరువదేడు భాగలదూరమున సంపాతము నొంది, పిమ్మట పశ్చిమగతితో పదునెనిమిదివందల సంవత్సరములకు మేషాదిబిందువును కలిసి, మరి పదునెనిమిదివందల సంవత్సరములకు సదరు బిందువునకు పడమరవైపు ఇరువదేడుభాగల దూరమున సంపాతము నొంది, తిరిగి ప్రాగ్గతితో మేషాదిబిందువుతో సంపాతము నొందును. ఈప్రకారము 3,600 (ముప్పదియారువందల) సంవత్సరములు ప్రాగ్గతితోను, తిరిగి 3600 ల సంవత్సరములు పశ్చాద్గతితోను మహాయుగమునకు (600) ఆరువందల పర్యాయములు చలించుచుండుననియు కనబడుచున్నది.

బ్రహ్మసిద్ధాంతమునందలి—

"శ్లో. ప్రత్యక్చలస్య మేషాదౌ
తులాదౌ ప్రాక్చలో భవేత్,
కర్క్యాదిస్థో మృగాదిస్థ
స్పష్టే రుదగపాఙ్ముఖః,

ప్రత్యబ్దం యాంతి యామ్యోద
గ్గమనే విహితాపి యత్,
తత్పశ్చాత్ స్ఫుటితం వక్రం
ఉపచారో౽య మిత్యపి.

తతః పశ్చాల్లఘుక్రాంతి
ప్రసంగా త్పరివర్తనాత్,
తతో౽వ్యక్తాత్ ప్రత్యబ్దం
కించిత్ కించి ద్వ్రజంత్యపి.
పశ్చిమాంశక్రమప్రాప్తి
ప్రాక్ప్రక్రమం చలితం హి వ,
యావ త్స్వల్పప్రాకృతి నిర్దిష్టే
స్థానం తావ ద్వ్రజంతి తే."

అనువచనములు సౌరసిద్ధాంతమును బలపర్చుచున్నవి.

ఇదిగాక సోమసిద్ధాంతము మొదలగు దైవార్ష సిద్ధాంతములు సౌరమతమును స్థిరపర్చుచున్నటుల గనుపడును.

ఈశ్లోకములనుబట్టి క్రాంతిపాత పరిడోలనముగ జరుగుచున్నటుల వ్యక్తమగుచున్నది. మన పూర్వులలో ముంజాలాదులు క్రాంతిపాత ఇతరగ్రహపాతలవలె వక్రముగనే భగణపూర్తి చేయుచున్న దనిరి.

భాస్కరులవారు—

"శ్లో. అయనచలనం యదుక్తం
ముంజాలాద్యైః స ఏవాయం,
తత్పక్షే తద్భగణాః
కల్పే గోంగర్తురసగోచంద్రాః.

వ్యా. యే, అయనచలనభాగాః ప్రసిద్ధాస్త ఏవ విలోమగస్య క్రాంతిపాతస్య భాగాః, మేషాదేః పృష్ఠతః తావ ద్భాగాంతరే క్రాంతివృత్తే విషువద్వృత్తం లగ్న మిత్యర్థః. తం విలోమగం క్రాంతిపాతం—"

అని సిద్ధాంతశిరోమణియందు వ్రాసినందున, క్రాంతిపాత సదా పశ్చిమగతితో జరుగుచున్నటుల ముంజాలాదులు భగణకథనపూర్వకముగ జెప్పిరి.

ఇంతియుగాక వీరు—

"శ్లో. విషువత్క్రాంతివలయో
స్సంపాతః క్రాంతిపాత స్స్యాత్
తద్భగణాః సౌరోక్తాః
వ్యస్తా అయుతత్రయం కల్పే."

అని చెప్పుటవలన వీరికాలమున సౌరమునందు క్రాంతిపాతకు సదా వక్రగతి కలదనెడు పాఠ మున్నటులును, అందు తద్భగణములు మహాయుగమునకు ముప్పదిగ జెప్పబడియున్నటులును వ్యక్తమగుచున్నది. అందు వక్రభ్రమణ మనునది సరియైనదనియు, ముప్పదిభగణము లనునది సరియైనది కాదనియు వీరి యభిప్రాయమైనటుల వ్యక్తమగుచున్నది.

గూఢార్థప్రకాశికారుల కాలమునకు—

"శ్లో. త్రింశత్కృత్యో యుగే భానాం."

అను పాఠ మున్నటు లగపడుచున్నది గాని వక్రగతిని దెలియజేయు పాఠ మున్నటు లగపడదు.

పాశ్చాత్యజ్యోతిస్సిద్ధాంతులు సంపాతము పైని వ్రాసినరీతిని పెండ్యులమువలె జరుగక సదా ప్రత్యగ్గతితో దీర్ఘవృత్తమునందు 25,800 ల సంవత్సరములకు ఒకమారు భగణపూర్తి చేయుచున్నదని చెప్పెదరు. ఇందునుబట్టి దీనిగతి సంవత్సరమునకు ౫౦ [illegible] వికలలు గలదై యున్నది. దీనిగతి సంవత్సరమునకు 52 వికలలనియు, ప్రకృతము 50 వికలలకు పైబడియున్నదనియు చెప్పెదరు. బ్రహ్మసిద్ధాంతము మొదలగునవి సౌరమతమును బలపర్చుచున్నవి.

భాస్కర, ముంజాలాదులు పాశ్చాత్యమతమునే యవలంబించిరో, పాశ్చాత్య సిద్ధాంతులు ముంజాలాది మతమునే తీసికొనిరో తెలియదు, గాని యీరెండు నొకరీతిమతము రెండవవారి మతమున కుపష్టంబకముగ నున్నది.

సాయనులవారు గవామయనములు మొదలగు సత్రములను చేయుకాలమును నిర్ణయించుచు, వానిలో వచ్చెడి ఏకాష్టదినము విషయమై తాండ్యబ్రాహ్మణములోని (౫—౯) ప్రతి "చైత్రపూర్ణిమాసే దీక్షేరన్. ముఖం వా ఏత త్సంవత్సరస్య య చ్చైత్రపూర్ణిమాసో ముఖ

తో వై నక్షత్ర ముఖత ఏవ తత స్సంవత్సర మారభ్య దీక్షంతే తస్య న నిర్యాంతి." అను శ్రుతికి చైత్రపూర్ణిమ నాటి రాత్రి సంవత్సరారంభ మనగా ఉత్తరాయణ మారంభమైనదని వ్రాసిరి. ఇందునుబట్టి క్రాంతిపాత పునర్వసులో నున్నటుల గాన్పించుచున్నది.

శతపథబ్రాహ్మణములో (౯-౩-౨-౧౮) శ్రుతి: "ఏషా వై సంవత్సరస్య ప్రథమా రాత్రిః. యత్ ఫల్గునీ పౌర్ణమాసీ." తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణం. (౧-౧-౨-౮)- "ఏషావై ప్రథమారాత్రిః-సంవత్సరస్యయదుత్తరేఫల్గునీ." సాంఖ్యాయన బ్రాహ్మణం (౪-౪)- "ముఖంవా ఏత త్సంవత్సరస్య యత్ఫల్గునీమాసి" అను శ్రుతికి సాయనుల వారు శ్రు. ఉత్తరయో రాదధీత= ఏషావై ప్రథమా రాత్రిః, సంవత్సరస్య యదుత్తరే ఫల్గునీ- అను ఆధాన బ్రాహ్మణములోని శ్రుతిని వ్రాయుచు ఫాల్గుణపూర్ణిమ నాటి రాత్రి ఉత్తరాయణప్రారంభమని వ్రాసిరి. ఇందునుబట్టి పైరొక్త కాలమునకు క్రాంతిపాత మృగశీర్షానక్షత్రములో నున్నటుల వ్యక్తమగుచున్నది.

గోపథబ్రాహ్మణం (౧-౧౯) శ్రు. "ముఖము త్తరే ఫల్గుణ్యౌ పుచ్ఛం పూర్వే తద్యథా ప్రవృత్తస్యాంతౌ సమేతౌ స్యాతాం. ఏవ మేత త్సంవత్సరస్యాంతౌ సమేతౌ భవతః". ఈశ్రుతుల ప్రకారము ఉత్తర పూర్వఫల్గునీనక్షత్రములు సంవత్సరముయొక్క ఆద్యంతములనియు, ఫాల్గుణపౌర్ణమినాటిరాత్రి ఉత్తరాయణారంభమనియు వ్రాయుచు, గణితరీతిని ఉత్తరాయణప్రవేశము ఉత్తరాభాద్ర ప్రథమచరణాంతం, మేషాయనం ఆర్ద్రాదిపాదారంభమగు మృగశీర్షాంతం, దక్షిణాయనం ఉత్తరఫల్గునీ పదియవభాగము, తులాయనం మూలా ద్వితీయచరణాంతం, అనగా గాన అశ్వినీప్రథమకారంభమునకు ౬.౩(అరువది మూడు) భాగలదూరముగల మృగశీర్షానక్షత్రములో పాత యున్నటుల వ్యక్తపరచిరి. భారతయుద్ధకాలమును విమర్శించునపుడు, ఆ యుద్ధకాలమునకు క్రాంతిపాత కృత్తికాచతుర్థపాదములో నున్నటు లగపడెను. దీనిని బట్టి సౌరాది సిద్ధాంతములయందు చెప్పబడిన ప్రకారము క్రాంతి పరిడోలనగమన మనుటకు అవకాశమియ్యదు.

సౌరాదులందు క్రాంతిపాత సమగతితో పరిడోలనముగా తిరుగుచున్నటుల వ్యక్తమగుచున్నది. సమగతితో పోవునపుడు పరావృత్తి యనుపపన్నము. ప్రతిఘాత ముండునపుడు పరావృత్తియుండును గాని ద్వితీయాది పరివర్తనలయందు సమగతి విరుద్ధము—ప్రతిఘాతము నిర్నిరూప్యము. ఇదిగాక ఇతరగ్రహపాతలకు పశ్చిమగతి చెప్పుచు సంపాతమునకు మాత్రము పరిడోలనము చెప్పుటకు కారణ మగపడదు.

క్రాంతిపాత చక్రముగనే భచక్రభ్రమణము చేయు నెడల కాలక్రమమున మకరసంక్రమణము, పుష్యమాసము సూర్యుడుత్తరమునుండి దక్షిణమునకు మరలునపుడు కావలసివచ్చును. అటులయినచో, "మధుశ్చ మాధవశ్చ వాసంతికావృతూ" ఈ మొదలగు శ్రుతివాక్యములకు విరుద్ధములుగ ఋతువులు మారవలసివచ్చును.

ఈపై నుదాహరించిన యంశములనుబట్టి ద్వివిధగతులలో నేది నిర్ణయించుటకు అవకాశ మియ్యలేదు.

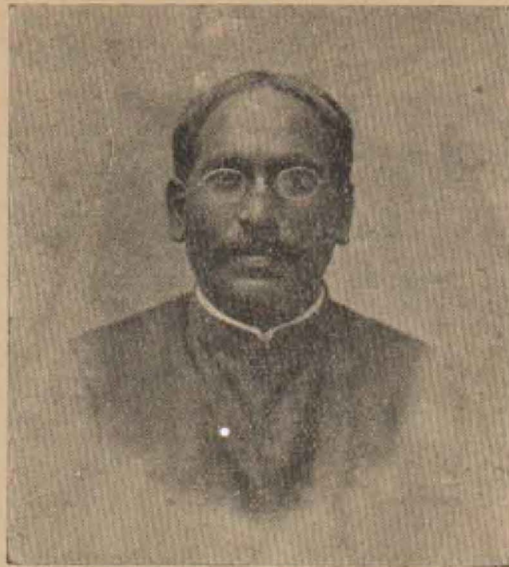
సంపాత గమనమునకు గూఢార్థప్రకాశికయందు ఈశ్వరేచ్ఛయే కారణమని వ్రాసిరి. ఇందువిషయమై యోచించ నవసరము లేదు. ధ్రువకదంబముల పరస్పర మత్స్యాకార భ్రమణమువలన పరిడోలనగతి గలిగినదని కొందరనిరి.

ధ్రువమునకు చలన మెటులసంభవించునో, మత్స్యాకారము పరిడోలన మెట్లగునో యోచింపవలసియున్నది.

భ్రమించుచున్న పృథ్విపై సూర్యాకర్షణ పడుటనుబట్టి యీభూభ్రమణమునకు వంపుగలుగుటవలన సదా పశ్చిమగతి గలిగినదని పాశ్చాత్యజ్యోతిస్సిద్ధాంతజ్ఞులనిరి. భ్రమించుచున్న భూమిపై బడు సూర్యాకర్షణవలన గలుగువంపు క్రాంతికక్ష్యయొక్క వంపు అయియుండినచ్చును గాని సంపాతగమనకారణ మెట్లగునో తెలియదు.

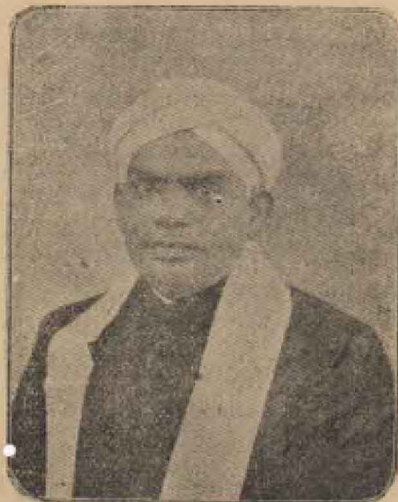
ఈయంశములనుబట్టి సంపాతగమనకారణాదుల యథాస్థితి సంపూర్ణముగ తెలియనందున స్థిరపరచుటకు వీలులేకపోయినది. కాన నిందువిషయమై విద్వాంసులు పరిశీలించి యథార్థమును సయుక్తికప్రమాణముగ తెలియజేయ వేడుచున్నాడను.

ఆంధ్రాభ్యుదయము

సర్ కె. వి. రెడ్డినాయుడుగారు

దక్షిణాఫ్రికాయందు ఇండియాప్రభుత్వపు ఏజంటుగ నున్న రైటు హానరబులు శ్రీనివాసశాస్త్రి గారు 1929 సంవత్సరము ప్రారంభమున ఉద్యోగము వదలనుద్దేశము తెలిపిరి. ఈ ఉద్యోగమును అవధికారునకే ఇవ్వ వలయునని ఇండియా ప్రభుత్వమువారు తీర్మానించుకొని సర్ కె. వి. రెడ్డినాయుడుగారిని ఇండియా ప్రభుత్వపు ఏజంటుగ ప్రభుత్వమువారు నియమించిరి. ఈసంవత్సరము (1928) ముగియగనే రెడ్డినాయుడు దక్షిణాఫ్రికాకు ప్రయాణమై వెళ్లెదరు.

ఏచూరి నరసింహాము పంతులుగారు

విజయనగర సంస్థానమున పరల దివానుగా నియమితులైరి.

ఏచూరి నరసింహము పంతులుగారు, య. ఏ.

(విజయనగర సంస్థాన మంత్రిశేఖరులు)

భోగరాజు నారాయణమూర్తి గారు

(పంచరత్నములు)

శ్రీయున్ భూమియు నంక భాగముల భాసిల్లన్ శ్రితశ్రేణికిన్
శ్రేయోదాయకుఁ డై జగత్త్రితయమున్ బ్రోచుచు దైవంబు తా
నాయుర్వృద్ధి యశస్సమృద్ధియును నిత్యంబుం బ్రసాదించుతన్
మా యేచూరి నృసింహ సూరినుత సన్మార్గైక సంచారికిన్.

క్రమ మేపార సమస్తకార్యములు చక్కం గూర్చి పట్టాభిషే
కము గావించితి నీవ రాజునకుఁ బ్రఖ్యాతిన్; మంత్రి వై నీవ; నేల్
సమయంబున గనిపెట్టి యుంటఁ గవితాసామ్రాజ్య పట్టాభిషే
కము నైతిమ్ము స్వయమ్ముగా నృపునకుం గావింపు మంత్రీశ్వరా!

రాజుల్ మంత్రులె పూర్వ మాంధ్రకవితా రాజ్యంబుఁ గాపాడి రా
రోజుల్ నేఁడు కవిత్వతత్త్వకలనా రూఢుల్ నినుం బోలువా
ప్రజామాత్యులు నీగాఁగ వాణిపతితోడం జెప్పఁ జేయించె నీ
రాజామాత్యు లదే సుమీ కవితధారం బింక మంత్రీశ్వరా!

యతులుం బ్రాసలు పోజరుల్ మనవిసేయన్ సర్వశాస్త్రార్థసం
గతులున్ మేల్పరివార మై కొలువ, శృంగారాది నానారస
ప్రతతుల్ కార్యభరంబు దీర్పఁ, గవితారాజ్యంబు పాలించు ధీ
యుతులన్ సత్కవిరాజులన్ మఱవ నీ వోహో, యమాత్యాగ్రణీ!

స్తోత్రపాత్రం బైన కృతిరత్నం గాలేద యశము భాసిలఁ జేసినట్టికలము
ఆంగ్లోపాధ్యాయు లలర వేతనముల నధికంబు గావించినట్టికలము
సర్వకావ్యధురీణు సను మహారాజ సంస్థానకవిఁ జేసినట్టికలము
బహుకుటుంబంబుల కహరహంబును జీవనాధారములఁ గూర్చినట్టికలము
ధరణిఁ గలకాలమును నిల్చు తావకీన-కరము నంగాలుచుండెదుం గాక యనుచు
ప్రజలు వాంఛింత్రు సజ్జనప్రతతివినుత-మహితగుణధుర్య, నరసింహమంత్రివర్య!

? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ?

బట్టలు,
ఎప్పుడు తెస్తావ్?

బట్టలు
తెస్తావా? లేదా?

హా యయనా!
బట్టలు లేవ్వూ?
తెస్తానెళ్ళ
వేయ్యా

మూడు బట్టలు
కనబడ లేదండి

© తలిసెట్టి రామారావు.

కీ. శే. లాలా లజపతిరాయి

బాల్యదశ, విద్యాభ్యాసము

పంజాబు రాష్ట్రమున లూధియానా జిల్లాలోని జగ్రాము అను పట్టణమందు ౧౮౬౫ సం. లాలాజీ జననమందెను. ఈయనది అగర్వాలాజాతి వైశ్యకులము. ఈతని కుటుంబికులు ధనికులు కాకపోయినను చాల గౌరవముగ నుండిరి. లాలాజీ తండ్రియగు లాలా రాధాకృష్ణగారు మొదట ప్రభుత్వ పాఠశాలలో ఉరుదు పండితునుగ నుండిరి. ౧౮౭౭ లో స్వామి దయానంద సరస్వతిపట్ల రాధాకృష్ణగారికి కల్గినికమును భక్తి కుదిరెను. లాలాజీతల్లి గూడ గొప్పశీలవతి. ఆడంబరరాహిత్యము, మితవ్యయము మున్నగునవి ఆమెవలననే లాలాజీ నేర్చుకొనెను. రాధాకృష్ణగారు ఉపాధ్యాయుడగుటచేతను, విద్యాభిమానియగుటచేతను లాలాజీకి ఉత్తమ విద్యను చాల శ్రద్ధతో నేర్పించిరి. లాహోరులోని ప్రభుత్వకళాశాలయందు లాలాజీ రెండేండ్లు విశ్వవిద్యాలయ విద్యార్థిదశనుండి విద్య నభ్యసించెను. ౧౮౮౫ లో న్యాయశాస్త్ర ఉన్నతపరీక్షయందు లాలాజీ కృతార్థుడయి, హిస్సారు అను పురమున న్యాయవాద వృత్తి ప్రారంభించెను.

ఆంగ్ల వేదకళాశాల

దయానంద ఉద్యమమునుగూర్చి గట్టిపట్టుదలతో పనిచేసిన యువకులు ముగ్గురు: లాలా లజపతిరాయి, పండిత హంసరాజు, పండిత గురుదత్త విద్యార్థిగార్లు.

౧-౬-౧౮౮౬ తేదీని వీరు ముగ్గురును లాహోరు నగరమున దయానంద ఆంగ్ల వేదకళాశాలను స్థాపించిరి. అందిప్పుడు ఎం. ఏ. డిగ్రీవరకును విద్య నేర్పబడుచున్నది. ప్రారంభకాలమున ఆ కళాశాలలో జాతీయ విద్యను నేర్పవలెనని వీరు సంకల్పించిరి. హిందీ, సంస్కృతము, ఆంగ్లము అను నీ మూడు భాషలను, సాంకేతిక విద్యలను నేర్పుటకు అప్పు డాకళాశాల యేర్పరుపబడినది. అప్పటికింకను లాలాజీ హిస్సారులోనే యుండెను. సమర్థుడగుటచే న్యాయవాదిగ అతడు చాలధనము నార్జించుచుండెను. అచట మూడేండ్లు మునిసిపలు సంఘమునకు కార్యదర్శిగ నుండి చాల మేలుచేసెను. ౧౮౯౨లో తన నివాసమును లాహోరునకు మార్చుకొని అచట న్యాయవాదిగ పనిచేయ నారంభించెను.

మాతృదేశాభిమానము, రాజకీయము

అప్పటినుండి లాలాజీ రాజకీయములందును, సంఘసేవయందును మిక్కిలి పాల్గొన నారంభించెను. సర్ సయ్యద్ అహమ్మదుగారు రాజకీయములందు తిరోగామి దినములలో చూపిన భావపరివర్తనము విమర్శించుచు లాలాజీ పెక్కు బహిరంగ లేఖలను వ్రాసెను. ఆసంవత్సరమునందే అలహాబాదులో జరిగిన కాంగ్రెసు సభకు లాలాజీ వెళ్లెను.

అనాథ సేవ

౧౮౯౭ లో కఱవు పుట్టినప్పుడు లాలాజీ లాహోరులో అనాథరక్షణోద్యమము ప్రారంభించెను. ౧౮౯౯-౧౯౦౦లో గూడ మరల అట్టి ఉద్యమమునే సాగించెను. మధ్యరాష్ట్రమునను, రాజపుత్రస్థానమునను, [illegible] మునను ౨,౦౦౦ అనాథజనులను ఈతడు పోషింపగలెను. ఫిరోజుపూరులో నొక గొప్ప హిందూ అనాథశరణాలయమును, మీరటులో నొక వైశ్య అనాథ శరణాలయమును స్థాపించి తానే కార్యదర్శిగ నుండి కొనసాగించెను.

ఆంగ్ల దేశ యాత్ర

౧౯౦౫ సం. అంతమున లాలాజీ ఆరోగ్యము చాల చెడిపోయెను. అప్పుడు ఆంగ్లదేశమున కేగి భారతదేశ స్థితిని తెలుపుటకు లాలాజీయు, గోఖలేగారును ప్రతినిధులుగ నెన్నుకొనబడిరి. అప్పుడే లాలాజీ ఆంగ్లదేశమున కేగెను. అందువలన ఆరోగ్యము కుదిరెను. ఆంగ్లదేశమున పెక్కుతావుల గొప్పగొప్ప సభలయందు లాలాజీ గంభీరోపన్యాసములు గావించెను. పిమ్మట అమెరికా దేశమున కేగి, అచట విద్యాసంస్థలను పరిశీలించెను.

కీ. శే. లాలా లజపతిరాయిగారు

అమెరికా నుండి మరల ఆంగ్ల దేశమునకేగి గోఖలేగారితో కలసి అచటను భారతదేశముగూర్చి చాల ప్రచారము గావించెను. పెక్కుసార్లు విద్యార్థులకు చరిత్రముగూర్చి ఉపన్యాసముల నొసంగెను.

విద్యావిషయమున లాలాజీ చాల సేవచేసెను. దయానందకళాశాలకు ఉపాధ్యాయుడుగ నుండుటయే కాక వకేంద్రపాటు గౌరవ కార్యదర్శిగకూడ నుండెను. ఆకళాశాలకు చాల ధనముగూడ నొసంగెను. జలంధరు ఆంగ్ల సంస్కృత కళాశాలకుగూడ లాలాజీ కార్యదర్శిగ నుండెను.

ప్రవాసము

లాలాజీకి స్వదేశోద్యమమునందు అత్యధికమగు అభిమానము. ఈయుద్యమమునం దభిమానము గలిగియుండుటయే దేశభక్తికి ముఖ్యచిహ్నమని లాలాజీ మతము చుండెను. ౧౯౦౫ సం: కాశీలో కాంగ్రెసు జరిగినప్పుడు వంగరాష్ట్రమునందలి కఠినశాసనముల గూర్చి లాలాజీ తీవ్రముగ ఉపన్యాస మొసంగెను అప్పు డతడు ప్రభుత్వమును ఎట్టిభయము లేక విమర్శించెను కాని అతడెన్నడును చట్టమునకు విరుద్ధముగ నేపనిని చేసియుండ లేదు. ఆంగ్లోఇండియను పత్రికలు నిరంతరము దొరతనమును ప్రోత్సాహపరచుచుండుటచే ౧౯౦౭ లో సర్ డి. ఇబ్బట్సనుగారి అధికారముక్రింద పంజాబుదొరతనమువారు లాలాజీని అతిరహస్యముగను, అత్యాకస్మికముగను విదేశములకు గొంపోయిరి.

రాజనీతిజ్ఞత

రాజకీయములందు లాలాజీకి అసూయకింక దెన్నడును లేదు, అతడు కార్యశూరుడుగాని వాక్శూరుడు గాడు, అతని రాజకీయములు విరామికముల గాని నిరర్థకములు గావు. కార్యదీక్షలేని వాచాలత నతడు నిరసించును. ౧౯౦౬ సం. కలకత్తాలో కాంగ్రెసు జరిగినప్పుడు పరమపూజ్యుడగు దాదాభాయి నిరూపించిన స్వరాజ్యాదర్శమే అతని లక్ష్యము.

సంఘసంస్కరణము

రాజకీయములందు మాత్రమే కాక సాంఘిక లందుగూడ లాలాజీ అధికముగ పనిచేసెను. సంస్కర మును ప్రోత్సాహపరచునట్లుపన్యసించు సమయము నిరసింపదగిన కపటవర్తనములను లాలాజీ తీవ్రముగ వి ర్శించుచుండెను.

వాగ్ధాటి-గ్రంథరచన

నిండు సభలలో నుపన్యసించుటయందు సమ లగువారిలో నొకడుగ లాలాజీ భావింపబడు చుండెను. పాంచాలమున ఉర్దూభాషలో నుపన్యసింపగలవారిలో లాలాజీ ఒకడు. గ్రంథములలో వీరిశైలి కడుసులభ గను, పటిష్ఠముగ నుండును. వాదములందు ప్రతిపక్ష లోపములను గుర్తించి ఖండించుటలో వీరు కడు ని ణులు. లాలాజీ ఉర్దూభాషలో చాలమంది జీవిత త్రలను వ్రాసెను. ఇటలీ భారతదేశములందలి దేశ మానుల చరిత్రలను దేశభాషలలో వ్రాసెను. తిరుద మాసపత్రికలలో ఆంగ్లభాషయందు వ్యాసములు వ్రా చుండెను. బ్రిటిషు, అమెరికా దేశములపత్రికలకుగూ తరుచు వ్రాయుచుండెను. ఆర్యసమాజమునుగూ గొప్పగ్రంథమును వ్రాసెను. చిరకాలమునుండి ఆర్య మాజమున కతడు చాల సేవచేయుచుండెను. అమెరి దేశపు అనుభవములనుగూర్చి "అమెరికా" యను గ్రంథ నతడు వ్రాసెను. యుద్ధమునకు పూర్వము రెండవ అమెరికాకు పోయినపుడు అచట విపులముగ స ప్రచారము చేసెను. 'మిస్ మేయో'కు జబాబుగ న వ్రాసిన "అన్ హాపీ ఇండియా" అను గ్రంథ మాతని ర్యన సమర్థతను వెల్లడిచేయుచున్నది.

అమెరికాయందు

యుద్ధసమయమున లాలాజీ భారతదేశమున కాని భారతసేవను రంగమునకు బంపుటకు ప్రభుత్వ నిశ్చయించెనని వినుటవలన అధికోత్సా కలిగి, జైసురాయి దర్యను ప్రశంసించుచు పెస్టుమిని గ జేటుకు వ్రాసెను, లాలాజీరాజభక్తి యిట్టిది

డింపబడినను, యుద్ధము ముగియువరకు అతడు భారత దేశమునకు వచ్చుటకు దొరతనమువా రంగీకరింపలేదు. కావున అచ్చట పెక్కుసంవత్సరము లుండవలసివచ్చెను. అచ్చట నున్నపుడు భారతదేశముగూర్చి పదిలక్షల లేఖ లను లాలాజీ ప్రకటించెనని తెలియుచున్నది. 'అచ్చట ఇండియను లీగు' యను సంఘము చేర్పరచి, 'యంగ ఇండియా' అను పత్రికను ప్రకటించుచుండెను. దాని నమెరికావారు శ్రద్ధగ చదువుచుండిరి.

ఇండియాకు వచ్చుట-కాంగ్రెసు అధ్యక్షత

౧౯౧౯-౧౧-౧౯ లో న్యూయార్కునందు లాలాజీ వీడ్కోలు సందర్భమున గొప్పసభ జరిగెను. అమెరికా వారు పలువురు ప్రశంసించుచు నుపన్యసించిరి. సార్వస్తా ముని ప్రకటనవలన లాలాజీ తిరిగివచ్చుట కభ్యంతరము తొలగిపోయెను. ౨౦-౨-౧౯౨౦ న, లాలాజీ అమెరికా నుండి బొంబాయి వచ్చినపుడు ఆ దేశప్రజలు లాలాజీకి నిరుపమానమగు స్వాగతమును చెప్పిరి. ౧౯౨౦ సం. కల కత్తాలో జరిగిన ప్రత్యేక కాంగ్రెసుసభకు లాలాజీ అధ్యక్షత వహించెను. ఆసభలోనే గాంధిమహాత్ముని అస హాయోద్యమ తీర్మానము ఆమోదింపబడెను. అటు పిమ్మట పాంచాల సింహముయొక్క గంభీరగర్జనలు, వ్రాతలు, భారతదేశ సంచారములు, హిందూసభాసం స్థాపనలు మున్నగు కార్యములు సువిదితములు. మొన మొన్న లాహోరులో సైమనుసంఘ బహిష్కారము నుద్దేశించి లాలాజీ మున్నగు ప్రముఖుల నాయకత్వమున జరిగిన మహోత్సవమున పోలీసుల లాఠీదెబ్బలు తినిన నాడు మొదలుకొని క్రమముగ ఆరోగ్యము క్షీణించి, చివ కు ౧౭-౧౧-౧౯౨౮ నాడు లాలాజీ పరమపదించెను. ఈదేశ సేవాధురంధరుని మహానిర్యాణము భారతదేశ మును దుఃఖసముద్రమున ముంచివైచినది.

యస్. శ్రీనివాస అయ్యంగారు, సర్. సి. పి. రామస్వామి అయ్యరు, డాక్టరు పట్టాభిసీతారామయ్య, సామి వేంకటాచలచెట్టి, అబ్దుల్ హమీద్ ఖాన్, జోషయా సి. వెడ్జివుడ్, జమల్ మహమద్ సాహిబు, దివాన్ బహదూర్ టి. రంగాచారియార్, డాక్టరు వరదరాజులు, ఏ. రామస్వామిమొదలియారు, మహాత్మాగాంధి, పండిత మోతీలాల్ నెహ్రూ, డా. బిసెంటు, పండిత మదనమో హనమాళవీయ, యస్. ఏ. జిన్నా, జే. యస్. బసు, మౌలానా షౌకత్ ఆలీ, మహమ్మద్ యాకూబ్, దివాన్ చమన్‌లాల్, మిసెస్ సి. ఆర్. దాస్, డా. మహమ్మద్ ఇక్బాల్, సర్ పి. ఠాకూర్ దాస్, సర్ పి. సెథ్నా, మౌలానా హసరత్ మోహానీ, సర్ యస్. షఫీ, కే. సంతానం, సర్. ఏ. కాదర్, కలనల్ క్రాఫర్డు, సర్ ఏ. రహీమ్, ఏ. ఆర్. అయ్యంగారు, సత్యమూర్తి, వి. వి. జోగయ్య, సర్ టి. బి. సప్రూ, సి. వై. చింతామణి, రామేశ్వరీనెహ్రూ, సేన్‌గుప్త, సుభాష్‌చంద్రబోస్, ఆనరబిల్ వి. రామ దాసు, ఏ రంగనాథమొదలియారు, జమ్నా దాస్ మెహతా, జయకర్, జి. డి. బిర్లా, డి. పి. ఖైతాన్, ఆర్. ఛటర్జీ, గిరిధరిలాల్, డా. జి. వరంగ్, డా. యస్. ఆలమ్, ఏ. హెచ్. ఘుజ్నవీ, కే. యస్. రామ్, బి. యల్. రల్లియరామ్, యస్. సిన్హా, మనోహరలాల్, ఎమ్. కే. ఆచార్య, బి. ఏ. సయ్యద్, బి. శివరావు, మౌలానా అబుల్ కలామ్ ఆజాద్, బిపిన్‌బాబు, పోలక్, పెథిక్ లారెన్సు, ఫెన్నర్ బ్రాక్‌వే, భార్గవ్ — ఈ మొదలైన వారు శ్రీ లాలా లజపతిరాయిగారి నిర్యాణమునకు సంతాపము తెలిపిరి.

లజపతిస్మృతి

చల్లా పిచ్చయ్యశాస్త్రి గారు

భరతమాతృకమెడం బరఁగు నాయకరత్నలలితహారములోని కొలికిపూస
దేశసౌభాగ్యోద్యాన ధీపుష్పవికసన మహితకళాచన్ద్రమండలంబు
శమనవ్రజకవచంబు నవదరించి సతంబు సకలదిశల్ కొన్న శౌర్యశాలి
బాల్య మాదిగ నేఁటివఱకును హైందవ ప్రథితిలోఁ జనిన పురాణమూర్తి
ప్రణుతిపుష్పంబులను దన పైనఁ జల్లు-భారతీయుల హృదయప్రపంచమందు
నదిగో! పాంచాలలోక పంచాననంబు-తాను పోలేదు "లజపతి" ధరణి నిండె.

భారతీయ మహిళామండలి

శ్రీమతి చెరియన్ జాకోబ్ సతి

కోయంబత్తూరు మునిసిపాలిటీ క్రొత్త సభ్యురాలు.

శ్రీమతి డి. శ్రీవాస్తవసతి గారు

జబ్బల్పూరు మునిసిపాలిటీ క్రొత్తసభ్యురాలు.

శ్రీమతి మాయాదేవి గారు

కలకత్తా వాస్తవ్యురాలు. భారతీయస్త్రీలపక్షము న సైమనుసంఘమునకు నివేదిక పంపినది.

శ్రీమతి జార్జి డి' సిల్వాసతి గారు

సింహళమున స్త్రీలకు గూడ వోటింగు అధికారము కావలెనని పాటుపడుచున్నది.

శ్రీమతి శారదా గౌరీమేహతా గారు

బరోడా సంస్థాన ప్రాచ్యమహాసభ స్వాగతకారిణీసమితి కధ్యక్షురాలు.

శ్రీమతి నయనాదేవి గారు

బీహారీస్త్రీ. సంస్థానవేతనము పొందినది: జినీవాయందు జరుగు అంతర్జాతీయ మహిళామహాసభకు హాజరు కానున్నది.

శ్రీమతి గంగాబాయి పట్వర్ధన్ను గారు

పూనా వాస్తవ్య. ఇంగ్లండునందు 'కిండరుగార్టను' విషయమున ప్రత్యేకాధ్యయనము కావించి ఈనడుమనే తిరిగి వచ్చినది.

శ్రీమతి ఎస్. కేట్కారుకన్య

పూనా వాస్తవ్య. ఉత్తమవిద్యాభ్యసనమున కై ఐరోపా వెళ్లినది.

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు (ద్వితీయ స్నాతకసభ యందు) బి.ఎ. పట్టముల బడసిన ప్రథమ స్త్రీలు:
శ్రీమతులు కాకర్ల రుక్మిణమ్మగారు; దేవర పార్వతీబాయిగారు; నాస్సి శిఖామణిగారు; జి. దేవానందంగారు; దా. వెం. సుబ్బమ్మగారు.

శ్రీమతి రావ్రాలి వెంకటసుబ్బమ్మగారు

ఈసంవత్సరము జరిగిన ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్సభ యందు ఈమె 'ఉభయభాషాప్రవీణ' యను పట్టమును బొందెను. ఈ పరిషత్తునందు ప్రాచ్యపట్టభద్రవిరుదము ప్రథమమున బొందిన ఆంధ్రవనిత యీమెయే. ఈమె యిపుడు విశాఖపట్నము మేరీ హైస్కూలునందు ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయినిగ నున్నది. ఈమె సుప్రసిద్ధ వాఙ్మయనిష్ణాతులగు శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారి కోడలు. ఈమె భర్తగారు రాజవాడలో డాక్టరుగ నుండెడివారు; కీర్తిశేషులైరి.

శ్రీమతి రాముని గారు

బళ్ళారి పురపాలక సంఘసభ్యురాలుగ నియమింపబడిన ప్రథమ స్త్రీ.

శ్రీమతి దిగుమర్తి జానకీబాయమ్మగారు

విశాఖపట్నము జిల్లా విద్యాసంఘసభ్యురాలు. విశాఖపట్నము విచ్చిలిఆసుపత్రి, ఘోషాఆసుపత్రుల పరిశీలనసంఘమున సభ్యురాలు. ఆ జిల్లాయందు సంఘసంస్కారమున పాల్గొనుచున్న విదుషీమణి.

కలువకన్నె

పువ్వాడ శేషగిరిరావుగారు, చోడవరపు జానకిరామయ్య గారు

నీకన్నుంగవసొంపు నీలములు కానీ; పేర్మి జేకత్తి నీ
జేకుల్ తీయని తేనియల్ కురియనీ; బృందావనమ్మంతయున్
వాకల్ కట్టి భవత్కృపారసము పైపైఁ బొఱలనీ; యెన్నఁడో
నీకై చేసిన నాతపమ్ము ఫలియించెన్ నేఁడు నీలాలకా.

నెలబాలుండు భవన్మతంబు మఱలించెన్ గాక ము న్నెన్నఁడేన్
గలదే యిట్టి తెలంగుకీ-మోము ముడువంగా నేల?-నీకోసమై
తొలికార్లై సొబగీను జవ్వనముకై తోతెంచితిన్ నీప్రభా
మలవీచీ నికురుంబమందు వెలయింపన్ నీకళానందముల్.

నీకై దివ్యపథానురక్తి వరియించెన్ నన్ను-నీకోసమై
నా కీసన్న్యసన ప్రసక్తియును- ఉన్మాదంబు నీకోసమే;
నా కీజన్మయు వట్టి యుంటుటయు చానా, నీకుఁగా వచ్చె-నీ
కై కౌతూహలవృత్తి యేటి కుదయంబయ్యెన్ నరఃకన్యకా!

సారెకుసారెకున్ బరవసమ్మున నీతొలిజవ్వనంబుకై
కోరి భవన్మనోజ్ఞరుచి కోరకమైన దినమ్ము లాదిగా
నారసి యేఁగుచుంటి వగపై పగలంతయు పోవుచున్నఁ గా
సారము నీమొగమ్ము చిఱు సౌరులు చిమ్మ దదేమి చిత్రమో!

(?) ఆనీలంపున్ దెలిమబ్బువెన్క నగమై యుందంచు తారాడువాఁ
డా నీమోహపువన్నెకాఁడు?- గురుభార్యాసంగ మాఁపేఁడు చే
మేనన్ వస్త్రములేక యింటఁబడి 'పేర్మిన్ నూలుపోఁ గిచ్చువాఁ
డైనన్ గానఁ బడం' డటన్న వగ నింతైనాఁడుసూ! కోమలీ!

అది యుదయావసాన సమయమ్మున వాయువు తెచ్చి యిడ్డసూ
డిద, కొన తేల సాఁగిన యిళింద కుమారిక సన్నగొంతుతో
పదనయి కమ్మనై చెవికి పండువు చేసెడి గాలిపాటలో
వదనములాని చొక్కి రసవంతముగా సుఖియింతు మో సఖీ!

ఆంధ్రసభలు-నంద్యాల-౧౯౫౨ : తీర్మానములు

ఆంధ్రమహాసభ

౧

ఆంధ్రరత్న దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్యగారి అకాలమరణమునకు ఈ సభవారు చింతించుచు వారి యాత్మకు శాంతికోసంగ ఈశ్వరుని ప్రార్థించుచు, వారా రంభించిన రామదండు ఉద్యమమును మేలుకొల్ప వలె ననియు వారు దలపెట్టియుండిన, రామాలయ నిర్మాణ మును నెరవేర్పవలెననియు నీసభవా రాంధ్రదేశపౌరు లను హెచ్చరించుచున్నారు.

౨

దత్తమండల వాస్తవ్యులై యుండి యటు పిమ్మట కృష్ణామండల మందలి తునికేగి యసహాయోద్యమమున కృషిచేసి కారాగార ప్రాప్తినంది పలు ఇడుమలబడి యిటీవల నసువులగోల్పోయిన రాళ్లపల్లి కాశన్నగారి మరణమునకై చింతించుచు, వారి యాత్మకు శాంతి కోసంగ ఈశ్వరుని ప్రార్థించుచు దమ యనుతాపము నీసభవారు కీర్తిశేషుల కుటుంబమునకు తెలుపుచున్నారు.

౩

ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణమునుగురించి మద్రాసు శాసన సభవారు తీర్మానముచేసియు కూడ నది ఫలోన్ముఖము కాలేదు. కనుక ఇండియా శాసనసభలోని ప్రతినిధులు వెంటనే చర్య పుచ్చుకొనవలెనని ఈసభవారు కోరు చున్నారు.

౪

బొంబాయి తదితరములైన రాష్ట్రములలో నాం ధ్రులసంఖ్య హెచ్చుగనుండియు వారికి పాఠశాలలలోను, కళాశాలలలోను వారి మాతృభాషను నేర్పుటకు తగిన యవకాశములు నింకను గల్పింపనందుకు చింతించుచు, అట్టి ప్రయత్నము లికనైన సత్వరముగ గావింపబడునని యీ సభవారు విశ్వసించుచున్నారు.

౫

ఆంధ్ర సెనేటువారును, శాసనసభ సెలెక్టుకమిటీ వారును తీర్మానించిన ప్రకారము ఆంధ్ర విశ్వవిద్యా లయ కేంద్రస్థానము అనంతపురముగా నంగీకృతము కావ లయునని నిర్ణయించుచు నీ సభవా రీవిషయమును శాసనసభా సభ్యులకు నిర్వర్తనీయముగ నిరూపించు చున్నారు.

౬

సింగపూర్ మున్నగు ప్రాంతములలోని యాంధ్ర కార్మికు లనుభవించుచుండు కష్టములకు నీ సభవారు వ్యాకులత పరితాపము గనుపఱచుచు, వారి స్వాతంత్ర్య సంరక్షణకుగా సర్వవిధముల నాంధ్రులెల్లరు తోడ్పడవలె నని కోరుచున్నారు. నాయకత్వము వహించి వారిపర ముగా పాటుబడుచుండు శ్రీయుతులు వి. వి. గిరిగా రిని, ప్రస్నాద రామలింగం గారిని ఈ సభవా రభినందించు చున్నారు.

౭

ఆంధ్రుల చరిత్రను ఉపక్రమించి వ్రాసి కీర్తి గ డించిన శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారికి 'ఆంధ్రచరిత్ర చతురానన' బిరుదమును; ప్రపంచములోని నాటకరంగ ములందంతట నవలీలగ పేరుపొందిన తాడిపత్రి రాఘవా చార్యులవారికి 'నాట్యకళాప్రపూర్ణ' బిరుదమును; బౌద్ధ చరిత్ర విజ్ఞాన విఖ్యాతి వహించిన దుగ్గిరాల బలరామ కృష్ణయ్య చౌదరిగారికి 'ఆంధ్రబౌద్ధవాఙ్మయ బ్రహ్మ' బిరుదము నొసంగి వారి నీసభవారు సన్మానించు చున్నారు.

౮

గతసంవత్సర మాంధ్ర స్థాయి సంఘమువారు ధన లోపముచే తాము నిర్ణయించుకొనియుండిన ప్రణాళిక యందలి యంశములలో నొక్కదానినైన నెరవేర్పలేక పోయిరి. ఈ సంవత్సరమునైనను నాంధ్రమహాజనులు తగు రీతిని ద్రవ్యసహాయముచేసి స్థాయిసంఘముచే సేవ సేయించుకొనగలరని యీ సంఘమువారు విశ్వసించు చున్నారు.

౯

రాజకీయేతర సభలకు, హైకోర్టువారి తీర్పును పాటింపక, నైజాం ప్రభుత్వమువారు ఏటేట లేఖకీ హుకుమత్తు కావలెననుట, హుకుమత్ కోరబడినప్పుడు సరియైన సమయమునకు దాని నందజేయక పోవుట, నైజాంరాష్ట్రమందలి యాంధ్రోద్యమవ్యాప్తి నరికట్టు చున్నవని యీ సభవారు అభిప్రాయపడుచు, నిక నైన అట్టి సభలను గావించుటకు లేఖకీ హుకుమత్తును పొందవలసిన యవసరము లేనట్లు ఉత్తరువు చేయవలయునని యీ సభవారు ఘనతవహించిన నైజాం ప్రభుత్వము వారిని కోరుచున్నారు.

౧౦

తమలో పరస్పరసౌహార్దము నెలకొల్పుటకును, లోక కళ్యాణమునకు సహాయపడుటకును, పరస్పర సమావేశ సంభాషణము లవసరములగుటచే రాష్ట్రేతరాంధ్రులెల్లరు నేచోటనో కచో రాష్ట్రేతరాంధ్ర మహాసభ యను పేర నొక్క సభను సమావేశ పరచుచు, నైక కర్తవ్యములను తీర్మానముల మూలమున జనసామాన్యమున కాంధ్రలోకవ్యాప్తిగ నొనరింపవలయునని యీ మహాసభవారు రాష్ట్రేతరాంధ్రులను హెచ్చరించుచున్నారు.

౧౧

ఈ క్రింద పేర్కొనబడిన వారీ మహాసభచే నాంధ్ర స్థాయిసంఘ సభ్యులుగ నెన్నుకొనబడిరి.

1 ఓ. లక్ష్మణస్వామిరావుగారు
2 కే. నాగేశ్వరరావుగారు
3 మద్దూరి అన్నపూర్ణయ్యగారు
4 గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావుగారు
5 వి. యల్. శాస్త్రిగారు
6 కలసపాడు వెంకటరమణాచార్యులుగారు
7 కె. కోటిరెడ్డిగారు
8 బులుసు సాంబమూర్తిగారు
9 ఎరి లక్కరాజు నాయుడుగారు, ఖర్గపురం
10 కొండా వెంకటప్పయ్య పంతులుగారు

ఆంధ్ర రాష్ట్రీయమహాసభ

౧

కీర్తిశేషులగు మగన్‌లాలు గాంధి, దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్య, హకీం అజమలుఖాన్, గోపబంధు దాసుగార్లు పరమపదప్రాప్తి నందుటచే దేశమునకు గలిగిన లోటునకీసభవా రెంతయు విచారమును దెలుపు చున్నారు.

౨

స్వరాజ్యకమిటీ నివేదికపై ఢిల్లీయందు సమావేశమైన అఖిలభారత జాతీయోప సంఘమువారు కావించిన తీర్మానము నీ సభవా రామోదించుచున్నారు.

౩

లోగడ బెజవాడలో ఏర్పడిన సైమన్‌కమిషన్ బహిష్కార ఉపసంఘమువారు వెంటనే సమావేశమై కార్యక్రమమును నిర్ధారణచేసి తీవ్రమైన బహిష్కార ప్రచారమును జరుపవలెనని కోరనైనది.

౪

తూర్పు గోదావరి, విశాఖపట్టణం జిల్లాలలో గొప్పవర్షములవలనను, గొప్పవరదలవలనను కలిగిన తీరని

నష్టములకు ఈ మహాసభవారు ఆప్రజలయందలి సంపూర్ణసానుభూతిని దెలియబరుచు చున్నారు. ఇండ్లు వాకిళ్లు పోయినబీదలకు తగుసహాయము వెంటనే చేయవలసియున్నందునను, పంటలు నష్టమైపోయినందున విత్తనములవగైరా రైతులకు సర్ఫరా చేయవలసియున్నందునను, ఇంకను యితరవిధములను తోడ్పడవలసియున్నందునను యీకార్యసాఫల్యమునకై ఆంధ్రమహాజను లెల్లరును, ఆంధ్రసంస్థలన్నియును ధనసహాయము విరివిగా చేయవలెనని, వరదలవల్ల నష్టపడినవారికి పన్నులను మినహాయింపుచేయవలయునని ప్రభుత్వమువారిని, జమీందారులను ఈ సభవారు కోరుచున్నారు.

౫

ఇదివరకే ఎక్కువ పన్నులభారము చేతను, ఋణబాధలచేతను క్రుంగుచున్న కృష్ణా, గోదావరిజిల్లాల రయితులమీద రీసెటిల్‌మెంటు అను పేర ఎక్కువపన్నులు వేయుటకు గవర్నమెంటువారు ప్రయత్నించుట అక్రమమనియు, అన్యాయమనియు ఈసభవారు ఖండించుచున్నారు.

౬

నాభా మహారాజైన శ్రీ రిపుదమన సింగుగారిని ప్రభుత్వమువారు నిష్కారణముగా రాజ్యభ్రష్టుని జేసియు నింకను తనివితీరక కొడైకెనాలునందు ప్రవాసితునిగా నొనర్చి రాజ్యము తీసికొని తనభార్యపిల్లలనైన తనతోనుంచుకొనుటకు అనుజ్ఞ నివ్వనని కోరిన కోరికను గవర్నమెంటువారు నిరాకరించుటను ఈమహాసభవారు తీవ్రముగా గర్హించుచున్నారు.

౭

హిందూస్థానీ సేవాదళమున సభ్యులుగా జేరియు అట్లు చేయుటకు అవకాశములేనివారు విరివిగా విరాళముల నొసగియు ప్రోత్సాహ మొసగవలయునని ఆంధ్రదేశీయు లందరిని ఈసభవారు కోరుచున్నారు.

౮

రాబోవు సమావేశములు బెజవాడయందు జరుగు నట్లు ఈసభవారు తీర్మానించుచున్నారు.

నంద్యాలాంధ్రసభ జరుగుటకు ముందుగా లజపతిరాయిగారి మరణవార్త తెలిసినతోడనే ఆవసరసభ యొకటి జరుపబడి యీక్రింది తీర్మానము కావింపబడెను:

ఆజన్మాంతము మాతృదేశ స్వాతంత్ర్యమునకై తన సర్వస్వము నర్పించి సేవయొనర్చిన త్యాగమూర్తియగు లాలాలజపతిరాయిగారు హృద్రోగముచే నాకస్మికమరణముపాలగుటయు, సైమనుకమిషనుబహిష్కారార్థమై జరిగిన యూరేగింపును నడిపించుచుండగా పోలీసు అధికారి క్రూరుడై అమానుషమగు పశుత్వబుద్ధితో ఆయన వక్షోభాగమున కర్రతో మోదియుండిన యనతికాలములోనే యీమరణము సంభవించుటయును ఈ ఆంధ్రసభవారికి సంతాపమును గలుగజేయుచున్నదనియు, లాలాజీగారి కుటుంబమునకు సభవారు తమ సానుభూతిని తెలియజేయుచు వారి మరణమువలన కలిగిన తీరని కొరంత వారి కుటుంబమునకేకాక దేశమంతకును కలిగినదనియు, నిట్టి మహనీయుల ఆత్మత్యాగమువల్లనే ఆయాదేశ స్వరాజ్యసౌధము నిర్మాణము చేయబడుననియు తెలియజేయుచున్నారు.

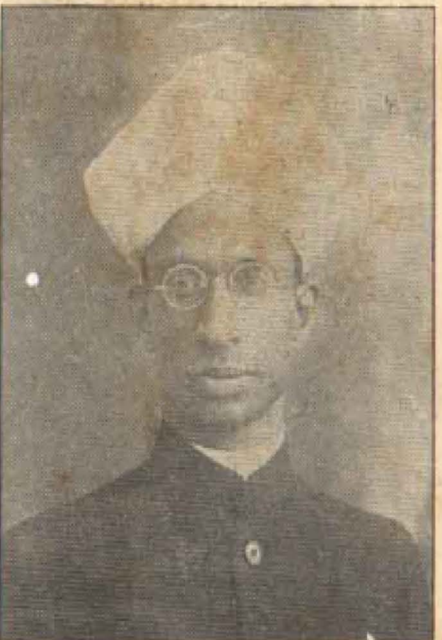
ఆంధ్ర మహాసభలు

సి. దొరస్వామి అయ్యంగారు
ఆంధ్రరాష్ట్రీయమహాసభాధ్యక్షులు - నంద్యాల

కె. కోటిరెడ్డిగారు
దత్తమండలముల మహాసభ కధ్యక్షులు - నంద్యాల

ప్రొఫెసరు సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణయ్యగారు
ఆంధ్రమహాసభాధ్యక్షులు - నంద్యాల
ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు ద్వితీయస్నాతకసభయందు
వీరు 'డాక్టరు ఆఫ్ లెటర్సు' గౌరవబిరుదము నొందిరి.

డాక్టరు అనీ బీసెంటుగారు
ఆంధ్రరాష్ట్ర సర్వసత్కమహాసభాధ్యక్షురాలు-నంద్యాల.

గా॥ వేమవరపు రామదాసుపంతులుగారు
బొంబాయిరాష్ట్ర
ప్రథమాంధ్ర సాంఘికమహాసభాధ్యక్షులు

ఎల్లరికంటె బలసినస్త్రీ—పొట్టిమనుష్యుడు

కడచిన సెప్టెంబరు మాసమున ఇంగ్లండునందు జరిగిన 'బార్నెట్' తీర్థమున నిరువురు వింతమనుష్యులుండిరి.

ప్రపంచమున నెల్ల మిక్కిలి బలసిన 'టిటానియా' యనునామె ౧౭ వత్సరముల ప్రాయముగలిగి ౫౭ స్టోనులు (౩౯౭ పౌనులు) తూగినది.

'కేరో' అను ఒక 'ఎస్కిమో' పురుషుడు ... వత్సరముల ప్రాయముగలిగి ౭౯ అంగుళముల ... మాత్రమే యుండెను.

పోషకుడు

'నాష్స్ మేగజిను' అక్టోబరు (౧౯౨... సంచికయందు 'బారీ పెయిన్' గారు వ్రా... "ది పాట్రనైజర్" అనువ్యాసమునుండి-

పాఠశాలలు, గ్రంథమాలలు, ప్రదర్శనములు ఎ... ప్పుడు తమపోషకుల జాబితాలు అచ్చువేయ నుత్సా... పడుచుండును. చక్కగ నడచుచున్న యొకసం... పోషకు డైనవాడు తనప్రఖ్యాతికి మురియుచుండు... కాని, పోషకుడు నిజముగ పోషణ గావించువాడు క... న్నాడు.

నిజముగ నొకదాని పోషణగావించు పోషకు... భూమిపయినెల్ల మిక్కిలి గర్వితుడు. అతడు బ్రతికినం... తలు పీడకును, తిరస్కృతికిని గురియగుచుండును. ... అత డాసంగతి యెన్నడు నెరుగకుండనే మరణించ... వాడుక. ఎల్లప్పుడు నాతడు తనకు లేని గరిష్ఠత నా... దించుకొన గోరుచుండుటయే కాక,వాస్తవముగ తనకు ... పెద్దతికమును పదేపదే బిగ్గరగ ప్రదర్శించుకొను ... డును. అంగ్లైన యాలోచనకును, వినయముగల ... జులకును ఇది చీదర పుట్టించును.

ఆ పోషకు డెన్నడు నుదారుడు కాడు. ... నెత్తిపై దేవత కాజూచువాని కౌదార్య మెట్లు వచ్చు... బాగుగ నుల్లుండి—సాధారణముగా నతడు నడమం...

...వాడయి యుండును—ఏదేని స్వలాభమున కుపయోగ
...ను నవకాశము కన్పడెనా, కావలసినంత యందా
...న్చును.

అతనికి హృదయమున దాక్షిణ్య ముండదు. కాని
దాక్షిణ్యాన్వితములని పేరుపడు కార్యములు మాత్రము
...నుగ నతడు చేయుచుండును. ఏలయన, కృతజ్ఞత
...నునది తనకంటె తక్కువతనము నొప్పుకొనుటగా
...డు పరిగణించును. ఒక పేద మిత్రుని కాతడు డబ్బు
...చ్చీయవచ్చును; తరువాత మాత్ర మత డావిషయము
...ప్పలవిడిగ చెప్పకమానడు. తనకు లేని మనుగసంపదకై
...ఖ్యాతి కావించుకొనుట కొకయవకాశము మాత్రమే
దాక్షిణ్య మాతనికి.

అతడు తన 'కారు' నొక పల్లెలోనికి నడిపి యట
...పి, కొంతమున్న గ్రామీణు నొకని 'ఏయ్' అని రాన
...ని పిలిచి, 'ఇదిగో చూడు' అని సంబోధించి, దారి
...ప నడుగును. ఆ గ్రామీణుడు తొందరగనని చెప్పి
...వును. అప్పటి గ్రామ్యులం పట్ల తెలివితక్కువ పెటుకు
...కాయ పరుకని 'పోమకుడు' విసుగుకొని పోవును.

ఓ మగాని, ఆ పోమకున కున్నదు తెలియని 'నిజ
...' లేని? ఎవరినుండి తా నొకయుపకారము కోరుచు
...న్నాడో, ఆతనితో పలుక్కనప్పుడే యతి మృకమమున నది
...రము వనలంబించుకొన్నాడు. 'ఇదిగో చూడు' అనుసు
...తి పెక్కిరించిన ట్టుండును. గ్రామీణుడు తన యుక్తి
...నము వినిపి దానిపై వ్యాఖ్యానము చేయుచు పూరు
...నకొల్లక, తా వాదారి మప్పనేండ్లుగా నలిగియున్న
...నను పరే, తెలియదు పొమ్మని శాస్త్రిచేయును.

'పోమకు' నెవ్వరును గౌరవింపరు; ఏలయన,
...వము పాత్రతనుబట్టి వచ్చునే కాని కొనుకొందమన్న
...ను గదా! కాని యతడు గౌరవచేష్టల చేయ
...ను. అవి యతనికి గౌరవమువలెనే యుపయోగ
...ను. తనసేవకు డెంతయో మంచివాడని గలవాడని
...డు చెప్పును. ఆ సేవకుడు చాటున తన్ను తిట్టిపోయు
...పోతలు, పాప మాతని కేమియు తెలియవుగదా! ఇది
... విచారకరము.

కావున— శోచనీయమగు విషయమేమనగా —
పోమకుడు తన కపటవేషములన్నియు నెవరికి స్పష్టముగ
గ్రహింపబడుచుండగనే మరణించును. అంతకంటె నెంతయో
మిన్నలగువారు దిగంబరులై, దరిద్రులై, నిందింపబడువారలై వగ్గులై
తిరుగుచునే యుందురు.

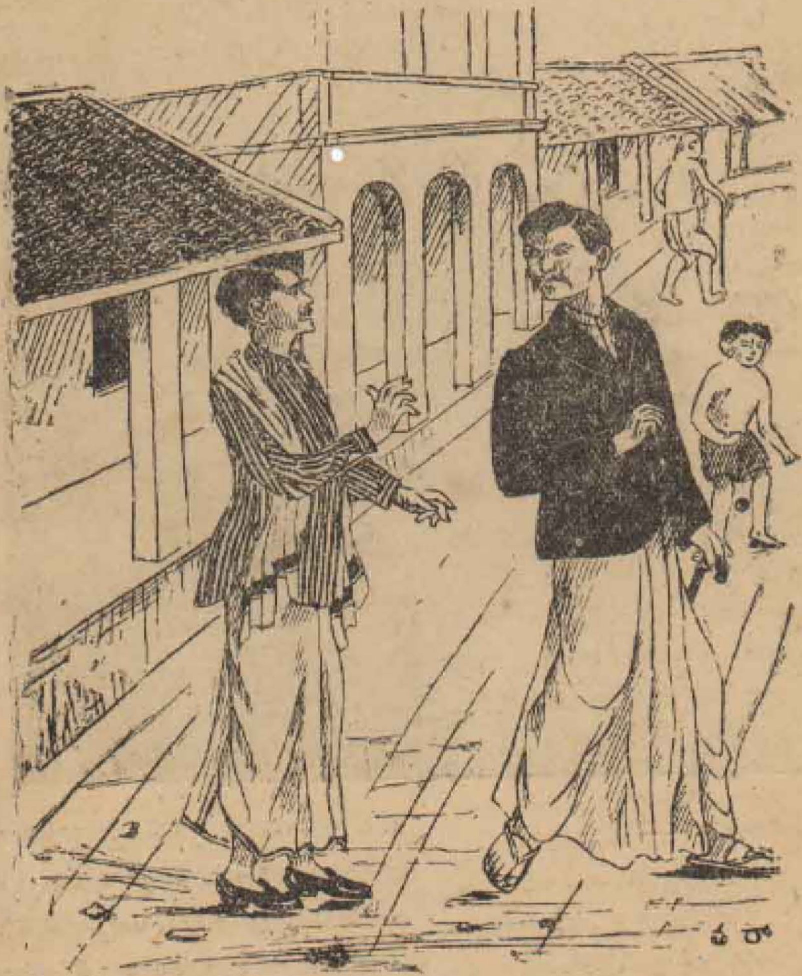
జగదీశ చంద్రుని వాక్యములు

నవంబరునెల 17వ తేదీ నాడు అలహా
బాదు విశ్వవిద్యాలయపు పట్ట ప్రదాన సభ
లో నుపన్యసించుచు, ఉన్నత శాస్త్రవిద్యకై
భారతీయ విద్యార్థులను విదేశములకు బంపు
టనుగూర్చి జగదీశ చంద్రబోసుగా రిట్లు
నుడివిరి:—

భారతదేశమున ఉన్నత పరిశోధనమును నిర్వ
హించుటకు తగు నవకాశము లేకుండుటచే భారతీయ
విద్యార్థులు యూరోపు, అమెరికా, జపాను మున్నగు
విదేశములకు బోవుట తప్పనిసరి యగుచున్నదని వైస
ఛాన్సలరుగారు చెప్పుచున్నారు. ఈ యూహ కేవలము
నిరాధారము. మా శాస్త్రజ్ఞానికశాఖలో (Department of
Science) తమ ప్రావీణ్యముచే శాస్త్రపరిశోధకులకైన
ప్రతిష్ఠ సంపాదింపగల సమర్థులున్నారని నేను చెప్పగలను.
అందులకు వారికి గావలసినది హృదయపూర్వకమగు
సహాయమే. నేడు యూరపు దేశమున వేలకొలది
భారతీయ విద్యార్థులు కలరు. ఈ రూపమున (యూరపు
లోని యీ భారతీయ విద్యార్థులకై) భారతదేశము
ఏటేట కోటి రూపాయలకన్న నెక్కువగ వ్యయపరచు
చున్నదని లెక్కవేయబడినది. ఇంతయైనను ఈ మహా
ప్రవాహమును గూర్చి యెవ్వరును శోధింపబడలేదు.
దీనిని సాధ్యమైనంతవరకు భారతదేశమునకే వినియోగ
పరచుట వాంఛనీయము కాదా? ఇంగ్లండులోని విశ్వ
విద్యాలయములు ఎంతమంది వచ్చిన నంతమంది భారతీ
యవిద్యార్థులను చేర్చుకొనగల స్థితిలో లేవు. నిజమైన
ఈ సంగతి చాల దురభిప్రాయములకు గూడ నవకాశ
మిచ్చినది. ఇంతేకాక, పరిశ్రమలలో ప్రత్యక్ష శిక్షణము

పొందుట, సామంతదేశముల విద్యార్థులకై యేర్పాటు చేయబడిన విద్యార్థివేతనములను సంపాదించుట మున్నగు సందర్భములలో దగు ప్రవేశము దొరకక భారతీయ విద్యార్థు లనుభవింపవలసిన కష్టము లెన్నియో యున్నవి. ఈకష్టము లూహా ప్రపంచములోనివి కావు. కొంతవరకు వాస్తవమైనవే. అవమానకరమగు నీ దుస్థితినుండి బయ డవలయునన్న, మనవిద్యకై, మన పరిశ్రమలకై పర ములసాయముపై మన మాధారపడకుండ స్వతంత్రు యుండుటకు దగు సాధనముల నారయుట యొక్కటి మార్గము.

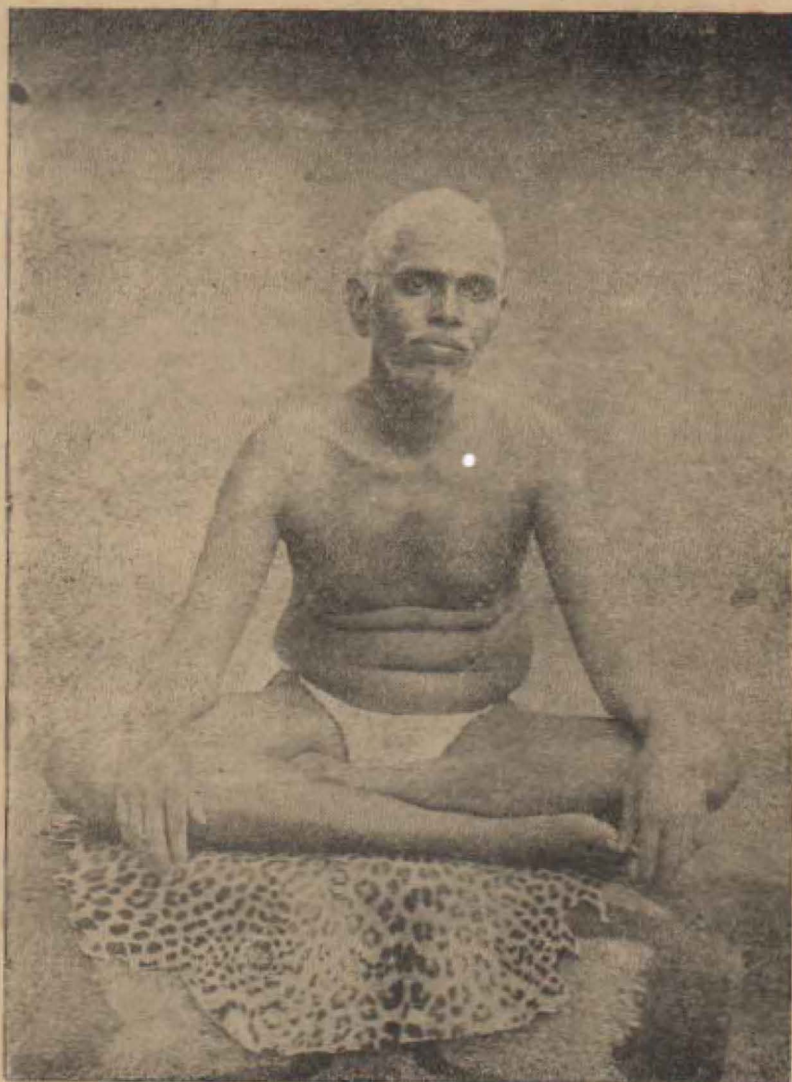
[ప్ర. రం.]

పేకాట

గిరీశం: పేకాట చాలా చెడ్డదండి. నాభార్య ఎంత చెప్పినా వినక, యింటికైనా వెళ్లక, రాత్రీ పగల్లా అదేధ్యాసంతో ఆడుతూ ఉండేవాణ్ని. విసుగెత్తో, లేక సంసారసుఖం లేకో, అది కన్నవా పోయి రానంటూ ఉంది.

పార్వతీశం: అలాగునండీ! నే నిప్పుడే పోయి పేకదస్తా కొంటాను.

శ్రీ రమణ మహర్షి

ఈ మహాత్ములు బాల్యముననే తల్లిదండ్రులను, ...దరులను వర్జించి, జగత్పితయగు అరుణాచలేశ్వరుని ...ర్శింప నిశ్చయించి, "తండ్రిని జూడబోయెదను. అది ...లునకే యగును" అని యుత్తరము వ్రాసియుంచి, ...రుణాచలేశ్వరుని సాన్నిధ్యమును బడసి, అరుణాచలమున రమారమి ముప్పదియేండ్ల కాలముగా ఘోరతపంబాచరించి, దర్శించిన మాత్రాన జను స్తదురితకంబుల బోవడచు సామర్థ్యంబు గలిగి, బ్రహ్మసాక్షాత్కారము నొంది, అజ్ఞాల అజ్ఞానాంధకారమును తొలగించుటకై జ్ఞానభాస్కరులై ప్రకాశించుచు రూపబ్రహ్మమై యొప్పుచుండెడివారు.

౧౮౫౭ సం. పు విప్లవమందలి ఒకవిశేషము

పంజాబుబ్లాక్ హోలు - అజనాలానుయ్యి

శ్రీయుత్ సుందరలాలు గారు రచించిన 'భారత దేశమున ఆంగ్ల పరిపాలనము' అను గ్రంథమునుండి 'విశాలభారత' (హిందీ) పత్రిక యీవిశేషమును గూర్చిన వర్ణన ముద్ధరించుకొనెను. ఇందలిబొమ్మలుకూడ ఆగ్రంథము నుండియే కైకొని ప్రచురించినది. అందలి ప్రధానవర్ణనము ఆచిత్రములతోసహా యిట ప్రకటితము.

౧౮౫౭ మే నెలయందు లాహోరులో నాలుగు దేశీయపు పటాలములు కేవలము ప్రభుత్వము వారి యనుమానమునకు పాత్రములై ఆయుధములు విడువవలసి వచ్చెను. సిక్కులును, తెల్లవారును వారికి కాపలా. శిబిరము వెలుపడుటకు వారి కనుమతి లేదు. బయట ఫిరంగులు పెట్టియున్నవి. జూలై ౩౧ వ తేదీ రాత్రి ఇందు నెం ౨౬ వ పటాలములోని చాలమంది సిపాయీలు శిబిరమునుండి పారిపోయిరి. వీరికడ నాయుధములును లేవు; వారు ఎన్నటను ఏవిద్రోహమునను పాల్గొనను లేదు. మర్నాడు వారు రావీనది దాటి పోనెంచిరి. అడ్డంకి వచ్చినది. రావీనది గట్టుగట్టుననే వారు అమృతసరమునైపు పోగిరి. వారిని వెంబడించునదిగ జడీ వల్ కమిషనరు సర్ రాబర్ట్ మాంట్‌గుమరీ అనతిచ్చెను. అమృతసరము డిప్టీ కమిషనరు ఫ్రెడరిక్ కూపరు మాంట్‌గుమరీకి సొంతమనిషి. నెం ౨౬ వ పటాలపు ఈ హిందూస్థానీ సిపాయీలు అలసిపోయి, ఆకలితో, నిరాయుధులై, అమృతసరములో నొక తహసీలయిన అజనాలాకు ఆరుమైళ్ల దూరమున రావీతీరమున పడియుండిరి. అజనాలా అమృతసరమునకు ౧౬ మైళ్లు. అటు తరువాతి కథనుగూర్చి ఫ్రెడరిక్ కూపరు 'దిక్రైసిస్ ఇన్ ది పంజాబ్' (The Crisis in the Punjab) అను తనగ్రంథమున మిక్కిలి యభిమానముతో ముచ్చటించెను. కూపరుగారి వర్ణన ననుసరించియే సంక్షిప్తముగా ఆకథ నిట వర్ణింతము.

ఆ సిపాయీలు రావీనదిఒడ్డున పోవుచున్న సంగతి జూలై ౩౧ రెండుజాములకు కూపరుగారికి తెలిసెను. అజనాలా తహసీల్దారును కొంతమంది సాయుధులైన సిక్కుసిపాయీలతో సహా అక్కడకు పంపిరి. సాయంకాలము దాదాపు నాలుగుగంటలకు కూపరుగారు స్వయముగా ౮౦, ౯౦ మంది రౌతులతో అచటకు చేరుకొనిరి. అలసిపోయి ఆకలితో మాడుచున్న ఆమనుష్యులపైని తుపాకులు ప్రేల్చిరి. ఆసిపాయీల సంఖ్య ఇంచుమించు ఐదువందలు. ఇందు దాదాపు నూటరేబదిమంది గుండ్లదెబ్బలకు గాయములు తిని వెనుకకు తిరిగి రావీనదియందు దుమికి మునిగిపోయిరి. ఆకలివలనను, అలసటవలనను బలహీనులై వారు ప్రవాహమున నిలువజాలక పోయిరని కూపరు వ్రాయుచున్నాడు. రావీనదిజలము వారి రక్తముతో నెత్తురయ్యెను. మిగిలిన వారు కొందఱు నీటినుండి బయలుపడి పారిపోయిరియు, కొందఱు ఈతగొట్టియు ఎగువ నొక మైలు దూరమున నొకలంక నాశ్రయించిరి. తరుణమునకు రెండు పడవలు సిద్ధమైనవి. ఇంచు మించు ముప్పదిమంది శస్త్రసైనికుల నాపడవ లెక్కించి వారిని పట్టుకొనుటకు పంపిరి. సైనికు లలువరితుపాకులవారికు వారిపై బారుపెట్టిరి. దూరమునుండి తుపాకులు చూచి ఆ ఆపన్నులు చేతులు జోడించి తమ నిర్దోషిత ప్రకటించి ప్రాణదానము వేడిరి. ఈసమయముననే ౫౦ మంది వఱకు నిరాశులై నీటిలో మునిగి మరి కనబడలేదు. మిగతవారిని పట్టుకొని కొలది కొలది మందిగ పడవలపై గట్టుచేర్చిరి. అచట వారి కంఠమాలలు మున్నగునవి త్రెంపి పారవేసిరి. వారిని వేరువేరు గుంపులుగా నేర్పఱచి కట్టి హోరున వాన కురియుచుండ సిక్కురౌతుల కాపుదలతో మెల్లమెల్లగా అజనాలా చేర్చిరి.

అర్ధరాత్రమున మొత్తము ౨౮౨ రు సిపాయీలును అజనాలాఠాణా చేరుకొనిరి. అందు కొందఱు ఆ క్షీ ప వ్ల మ న దే శ ము వా రు గూ డ గ ల రు. అజనాలా ఠాణాయందు వీరందరిని ఉరితీయుటకు త్రాళ్లును, కాల్చి చంపుటకు ఏబది మంది సశస్త్రులైన

సిక్కు సైనికులను కూపరు తొలినుండి సిద్ధపఱచియుం చెను. కాని వర్షమువలన ఈపని ప్రొద్దుటికని నిలుపుచేసిరి. అందఱును కాజాయింట పట్టుకొనిరి. దగ్గఱనే తహసీలు తాలూకు క్రొత్తకట్టడము పూర్తియై సిద్ధముగ నుండెను. చాల మందిని ఉదయమునకుపు పోలీసు కాజాయందు బంధించిరి. ౬౬ గురిని మాత్రము తహసీలు కట్టడములో ఒక చిన్న సుమ్మటపు గదిలో కుక్కిరి.

తహసీలు కట్టడమునందలి సుమ్మటపుగది

సుమ్మటపు గది చాల ఇరుకైనది. వానికి వైపుల తలుపులు మూసివేసిరి.

మర్నాడు ఒకటవ ఆగస్టు బక్రీదు. ప్రొద్దుట ఆవిర్భాగ్యుల సంకలిని పదిపది మందిగా బయటికి తెచ్చిరి. కూపరు కాజాయెదుట కూర్చుండియుండెను. పదిమంది సిక్కు సిపాయిలు ఒకప్రక్క తుపాకులతో నిలిచియుండిరి. తక్కిన నలుబది మంది వారి సమీపమున తోడుగ నిల్చిరి. ఎదుట వచ్చుటతోడనే ఈ ఖైదీలను ప్రేల్చి వేయుచుండెడివారు. వీరిలో చాల మంది హిందువులు. అందు కొందఱు చనిపోవు సమయమున సిక్కులకు గంగాదేవిపై ఒట్టుపెట్టి తిట్టుచుండెడివారని వ్రాసియున్నది. కాజాలోని ఖైదీలు పూర్తికాగా సుమ్మటపు గదిలోని ఖైదీలను బయటికి తెచ్చిరి. ౨౩౭ గురు సిపాయిలు గుండు దెబ్బల మరణించిరి; సుమ్మటపు గదినుండి ౨౧ మంది మాత్రమే వెలుపటికి వచ్చిరి. ఇంతలో మిగిలిన ఖైదీలు రామనుచున్నారని కూపరునకు వార్త వచ్చెను.

మొదట వారిని సంహరింప నేర్పాటుచేసి లోనికి పోయి చూడగా తక్కిన ౪౫ గురు సిపాయిల శవములు నచ్చుట దొరకినవని కూపరు వ్రాయుచున్నాడు. అందు కొంతమంది కను వెక్కివెక్కి యేడ్చుచుండిరేమో కూడను. "తెలియకయే మరల హాల్వెల్ బ్లాక్ హోలు హత్యకాండ పునః ప్రదర్శితమయ్యెను"* అని కూపరు పలుకులు.

హాల్వెలు బ్లాక్ హోలుకథ అసత్యము కాని కూపరుగారి అజనాలా బ్లాక్ హోలు సత్యమైన సంఘటనమని వేరుగ చెప్పనక్కరలేదు.

రాత్రి వారు నీరనియు, గాలియనియు నరచిరి కాని పైగొడవలో నది హారావాండ్రకు వినబడలేదని కూపరు వ్రాయుచున్నాడు. అలసటవల్లను, ఉక్కవల్లను, గాలి లేమివల్లను లోన మాడి యూపిరాడక చచ్చిన ౪౫ గురి శవములను పైకీడ్చుకొనివచ్చి పడవేసిరి.

ఒక్క చిక్కు తిరువాయి; ఈ శవములను పూడ్చ వలెను. అజనాలాతాలూకా ఇంచుమించు నూరుగజముల దూరమున ఒక ప్రాతనుయ్యి యుండెను. పాకీవాం

అజనాలానూయి—దిబ్బపట్టున నున్నది.

డ్రచేత ఆశవము లన్నింటి నీడిపించి ఈడిపించి ఆనూతిలో వేయించిరి. తక్కిన మాతిని మట్టితో కప్పించి పైనొక గట్టు యగునటు మట్టి పోయించిరి. ఈనూ

---

*Uuconsciously, the tragedy of Holwell's Black Hole had been re-enacted"—'The Crisis of the Punjab', by Frederic Cooper.

మనుని ఫ్రెడరిక్ కూపరు పెద్దయభిమానముతో వాయుచున్నాడు:—

"కాన్పూరునం దొక నూయి యున్నది. కాని అజ ందును నొకటి కలదు." *

...విధముగా ౨౦౨ ౨౨ దు పటాలమునకు చెందిన ...దాదాపు మనుష్యులను అర గంటలలోపల ...తుల గావించిరి. లాహోరునుండియో రావీ ...ండియో యిటునటు పారిపచ్చిన ఆపటాలపు ...లదముంది సైనికులను వాలుగనూడు వాళ్ల ...పడి. కొందఱు లాహోరునందును, మఱికొం ...ృతపుర మునను శిరచ్ఛేదము గావింపబడిరి.

...రు వాడు చీఫ్ కమిషనరు సర్ జాన్ లారెన్సును, ...కమిషనరు సర్ రాబర్టు మాంట్గుమరీయు ...ంతయు తెలిసి కూపరుగారికి బ్రహ్మాండమైన ...తో జాబులు వ్రాసిరి. ఈజాబులు కూపరుగారి ...క ముద్రితములైనవి. హింసా తహసీల్దారు ...క్కు పూరంకులకును పెద్దమొత్తములు బహుమతి ...బడెను.

అజనాలా భీకరసంఘటనము ఫ్రెడరిక్ కూపరు ...చిన గ్రంథమున వర్ణింపబడిన మనకు దాని ...కలుగుట చాలకష్టము. పైవర్ణనయంతయు

...గూర్చి ప్రామాణ్యము సేకరించుటకైనేను ...కా సంపాదకులును ప్రజానాయకులు నగు శ్రీ ...కి శ్రేమయిచ్చితిని. వారు అమృతసరము ...కేగి యీవిషయమై పరిశీలన సల్పిరి.

...కుమునకు దాదాపు ముప్పదియేండ్ల ...బాబాజగత్సింహ అను అజనాలావృద్ధు ...టికిని (ఫిబ్రవరి ౧౯౩౧) జీవితుడై, ...యున్నాడు. బాబా జగత్సింహుడు ...ంతయు కన్నులార చూచెను. బాబా జగ త్సింహుని స్వరి భీతవర్ణనము చాలదసన్నది. వారివర్ణనము నకును, కూపరువర్ణనమునకును ముఖ్యవిషయములందు భేద మేమియును లేదు. ఆ అగత్త శవములు పూడ్చిన నూయియు

బాబాజగత్సింహుడు.

నిప్పు డున్నది. దానిపై నొక పెద్ద మట్టిదిబ్బ యున్నది. సిపా యిలకై దీలను దంపిన పోలీసు కారాగారము, కొందఱు సిపాయీ లాపిరిసులుపక వచ్చిన గుమ్మటపు గదియు నిప్పటికినిగలవు. అప్పటి అజనాలా తహసీల్దారు పేరు ప్రాణనాథుడని బాబాజగత్సింగు చెప్పుచున్నాడు. ప్రాణనాథు దాలం కలోని సిపాయీలను మోసగించి, అనగా మీప్రాణము లకు భయము లేదని వారికి మాటయిచ్చి, పట్టుకొనెను. మాతిలో నొకరిమీద నొకరుగా పడవేసిన వారిలో కొం ద ఱింకను జీవించియుండిరనియు, అరచుచుండిరనియు బాబాజగత్సింగు మఱువుచున్నాడు.

*   *   *   *

వీరిలో నెవ్వరును విద్రోహముననుగాని, విప్లవముననుగాని యేవిధముగను పాల్గొనలేదనువది మరవరాదు.

*   *   *   *

— —

* "There is a well at Cawnpore, but there is also one at Ajnala"—*Ibid.*

శ్రీ శారదానికేతనము - గుంటూరు, నూతన వసతిగృహము

శ్రీ శారదానికేతనము - గుంటూరు, చిత్రకళాతరగతులు